

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MÜLTECİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ

Mustafa KORKUT

Danışman

Doç. Dr. Ercümen ERSANLI

YÜKSEK LİSANSTEZİ

Ağustos, 2018

TELİF HAKKI

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde (Ek:22/2/2018-7100/10 md.) “*Lisansüstü tezler yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından gizlilik kararı alınmadıkça, bilime katkı sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından elektronik ortamda erişime açılır.*”

Araştırmacılar tezlerin tamamı veya bir bölümünü yazarın izni olmadan ticari veya mali kazanç amaçlı kullanamaz, yayınlamayaz, dağıtamaz ve kopyalayamaz. Ulusal Tez Merkezi Web Sayfasını kullanan araştırmacılar, tezlerden bilimsel etik ve atıf kuralları çerçevesinde yararlanırlar.

YAZARIN

Adı :Mustafa

Soyadı :KORKUT

Bölümü :Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri

İngilizce Adı :Refugee Children’s Problems and Expactations

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Mustafa KORKUT

İmza:.....

KABUL VE ONAY

Mustafa KORKUT tarafından hazırlanan “Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Ercümen ERSANLI

Sağlık Bilimleri Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Başkan:

Üye:

Üye:

Üye:

Bu tezin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: __/__/__

Prof. Dr. Ali ERASLAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

Eşime ve Oğluma

TEŞEKKÜRLER

Zorlu bir süreci geride bırakmanın huzurunu yaşıyorum. Süreç boyunca karşılaştığım sıkıntıları aşmamda yanımda olan, yardımcı olan, yol gösteren, dost, eş, arkadaş dediğim insanların hepsine selamlar olsun.

Bu çalışmanın uygulama boyutunda ilgilerini esirgemeyen ilgili okul müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenlere,

Çalışmanın esasını teşkil eden, katılımcı mülteci çocuklara,

Bu çalışmayı gerçekleştirme sürecinde manevi desteklerini esirgemeyen ANAÇ, ÖZDEMİR, KORKUT ve TAPUR ailelerine,

Çalışmanın başından sonuna kadar her zaman tarafımı motive eden, yanımda olduğunu her daim hissettiren, bitiş sürecini hızlandıran, bana güvenini devamlı dile getiren sevgili, fedakar eşim Nilgün Nihan KORKUT'a,

Kendisini her zaman bir arkadaş gibi hissettiren, ilgisini ve emeğini esirgemeyen, süreç boyunca her türlü yolu gösteren, yüreğiyle, fikirleriyle yanımda olan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Ercümen ERSANLI'ya,

TEŞEKKÜRLERİMİ sunuyorum.

MÜLTECİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa KORKUT

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ağustos, 2018

ÖZ

Bu çalışma mülteci çocukların sorunlarını ve beklentilerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Mülteci çocukların sorunları ve beklentileri araştırmacı tarafından oluşturulan anket çerçevesinde belirlenerek ele alınmıştır. Bu çalışma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Atakum ve İlkadım ilçesinde eğitim-öğretim gören 7-18 yaş aralığındaki 409 mülteci çocukla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından oluşturulan Sorunlar Anketi, Beklentiler Anketi ve Kişisel Bilgiler Formu kullanılmıştır. Veriler 20.00 SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde Betimsel İstatistikler, Frekans Analizi ve Çapraz Tablo Analizi teknikleri kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde .05 hata düzeyi dikkate alınmıştır. Çalışmada mülteci çocukların sorunları eğitim, beslenme ve gıda, barınma ve temizlik, sağlık, dil, adaptasyon ve dışlanma, maddiyat, çocuk işçiliği, aile, ruh sağlığı alanlarıyla ilişkili olarak ele alınmış, sorunların mülteci çocuklar arasındaki yoğunluğunun soruna göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Çalışmada mülteci çocukların beklentileri ise eğitim, gelecek, vatandaşlık verilmesi, ülkesine geri dönme, psikosoyal yardım, dil, çocuk işçiliği, maddi yardım ile ilişkili olarak ele alınmış ve beklentilerin mülteci çocuklar arasındaki yoğunluğunun beklentiye göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, ilgili alanda sorunları ve beklentileri geniş bir perspektifte ele alan ilk çalışma olması ve mülteci çocukların sorunlarına ve beklentilerine yönelik önemli bilgiler verebilecek olması nedeniyle önemli bir çalışma olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler :Mülteci, Mülteci Çocuk, Mülteci Çocukların Sorunları, Mülteci Çocukların Beklentileri, Samsun.

Sayfa Sayısı :200

Danışman :Doç. Dr. Ercümen ERSANLI

İkinci Danışman :

REFUGEE CHILDREN’S PROBLEMS AND EXPECTATIONS

MS Thesis

Mustafa KORKUT

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

August, 2018

ABSTRACT

This study was conducted to determine the problems and expectations of refugee children. The problems and expectations of refugee children has addressed in the framework of the questionnaire created by the researcher. This study was carried out with 409 refugee children aged between 7-18 years who are studying in the province of Atakum and Ilkadım in the province of Samsun in the academic year of 2017-2018. In the study, researcher-generated the Problems Questionnaire, the Expectations Questionnaire and the Personal Information Form were used. The data had been analyzed with the 20.00 SPSS package program. Verilerin değerlendirilmesinde Tanımlayıcı İstatistikler, Frekans Analizi ve apraz Tablo Analizi teknikleri kullanılmıştır. In the statistical evaluation of the data, .05 error level was taken into consideration. education, nutrition and food, shelter and cleanliness, health, language, adaptation and exclusion, materialism, child labor, family, mental health, and the problem was that the intensity among refugee children varied according to the problem. In the study, the expectations of refugee children were handled in relation to education, future, citizenship, return to their country, psychosocial assistance, language, child labor, financial assistance, and the expectation that the intensity among refugee children varied according to anticipation. This study is seen as an important work because it is the first study to address the relevant field issues and expectations in a broad perspective and can provide important information on the problems and expectations of refugee children.

Key Words :Refugee, Refugee Child, Problems of Refugee Children, Expectations of Refugee Children, Samsun.

Number of Pages :200

Advisor :Doç. Dr. Ercümend ERSANLI

Co-advisor :

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI.....	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	III
KABUL VE ONAY	IVV
TEŞEKKÜRLER	VI
ÖZ.....	VII
ABSTRACT	IXX
İÇİNDEKİLER	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XXIVV
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Problem Cümlesi	3
1.2.1 Alt problemler	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.3Sınırlılıklar	4
1.4Varsayımlar	4
1.5 Tanımlar.....	4
1.6 Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	5
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1 Göç ve Göçmen Kavramları.....	6
2.1.1Göç Türleri	7
2.1.2 Göç Nedenleri.....	9
2.1.3Türkiye'ye Yurtdışından Yapılan Göçler	11
2.2 Mültecilik	13
2.2.1 Mülteci İle Göçmen Arasındaki Farklılıklar	15
2.2.2 Sığınmacı	16
2.2.3 Türk Mevzuatında Yabancı Statüleri.....	18
2.2.4 Mülteciliğin Bir Türü Olarak Kent Mültecileri.....	21
2.2.5 Mülteci Kampları.....	25
2.2.6 Uydu Kent Uygulaması	27
2.2.7 Türkiye'deki Mültecilere İlişkin İstatistikler.....	28
2.2.8 Mülteci Harcamaları	30
2.2.9 Türkiye'nin Mülteci Politikası Üzerine	32

2.2.10 Mültecilerle İlgili Uluslararası Sözleşmeler	34
2.2.11 Mültecilerle İlgili Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	35
2.2.12 Mültecilerin Sahip Oldukları Haklar	38
2.2.13 Mültecilerin Çalışma Hakkı ve Türkiye'deki Durumları	43
2.3 Çocuk ve Çocuk Göçmen	48
2.3.1 Çocuk Hakları Üzerine	49
2.3.2 Medyada Çocuk Haklarının İşlenişi	51
2.3.3 Refakatsiz Mülteci Çocuklar	52
2.4 Mültecilerin Sorunları	54
2.4.1 Göçün Mültecilerin Ruh Sağlığına Etkisi.....	58
2.4.2 Mültecilerin Uyum Sorunu	59
2.4.3 Türk Toplumunda Mülteci Algısı	60
2.5 Mülteci Çocukların Sorunları	62
2.5.1 Sağlık Sorunu	65
2.5.2 Ruhsal Sorunlar	72
2.5.3 Barınma Sorunu	80
2.5.4 Dil Sorunu	81
2.5.5 Adaptasyon Sorunu	83
2.5.6 Dışlanma (Ayrımcılık) Sorunu	86
2.5.7 Çocuk İşçiliği ve Çocuk Evliliği Sorunu	87
2.5.8 Eğitim Sorunu	90
2.6 Mülteci Çocukların Beklentileri.....	114
III.YÖNTEM	117
3.1 Araştırmanın Modeli.....	117
3.2 Evren ve Örneklem	117
3.3 Veri Toplama Araçları.....	122
3.3.1Kişisel Bilgi Formu	122
3.3.2 Sorunlar Anketi	122
3.3.3Beklentiler Anketi.....	123
3.4 Verilerin Toplanması	123
3.5 Verilerin Analizi	123
IV. BULGULAR.....	124
4.1Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Bulgular	124
4.2Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Bulgular.....	133
V.SONUÇ,TARTIŞMA VE ÖNERİLER	139
5.1Sonuç.....	139

5.2Tartışma	140
5.2.1Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Bulguların Yorumlanması.....	140
5.2.2Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Bulguların Yorumlanması	153
5.3Öneriler	157
KAYNAKÇA	159
EKLER.....	185

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:Araştırmanın Örneklemi	119
Tablo 2:Anne ve Babanın Hayatta Olup Olmadığına Yönelik Dağılım (Çapraz Tablo)	122
Tablo 3:Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Frekans Dağılımları	126
Tablo 4:Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Frekans Dağılımları	136

SİMGELER VE KISALTMALAR

AK	Avrupa Konseyi
ABÖ	Avrupa Birliği Örgütü
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BEKAM	Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHDS	Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
BMİHK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇOÇA	İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi
ÇHDS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
DABATEM	Davranış Bilimleri Araştırma Ve Tedavi Merkezi
DİSK-AR	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi
ECPAT	Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürü

EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
EU	Avrupa Birliği
GEM	Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HIV	Human Immunodeficiency Virus
HRW	Human Right Watch
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
IAKS	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
IKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İSİG	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği
KAGEM	Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NCTSNRTTF	National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force
UESKHS	Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNHCR	United Nations High Commissioner For Refugees

UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
SGGD Derneği	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SİDAS	Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
SUY	Sosyal Uyum Yardımı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDGM Müdürlüğü	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel
SYDTF Fonu	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOHAV	Toplum Hukuk Araştırmaları Vakfı
TSSB	Travma sonrası stres bozukluğunda
TTB	Türk Tabipleri Birliği
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YÇİHK	Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya ilişkin problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, sınırlılıklar, varsayımlar, tanımlar ve araştırmanın gerekçesi ve önemi yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

İnsanoğlu var olduğu günden beri belirli sebeplerden ötürü yaşadığı çevreyi değiştirmek durumunda kalmıştır. Göç olarak adlandırılan bu yer değiştirme sürecinde yeryüzü zaman zaman Kavimler Göçü gibi kitlesel, zaman zaman ise daha azınlık ya da bireysel yer değiştirmelere şahit olmuştur. Kavram olarak göç, doğal felaketler, iktisadi ya da etnik sebepler, siyasi ya da dini zulüm, daha iyi bir iş, siyasi, savaş gibi nedenlerden dolayı ulusal sınırlar içinde ya da ulusal sınırı aşarak yer değiştirmek şeklinde tanımlanmaktadır (Castles, 2003; Uluslararası Göç Örgütü, 2009). Göç eden kişiler ise göç amaçlarına göre farklı terimlerle adlandırılırlar da genel olarak “göçmen”, “mülteci”, “sığınmacı” isimleri ile tanımlanmaktadır (Faltermaier, 2001; İbrikçi, 1996).

Son dönemlerde, küreselleşmenin etkisiyle dünya üzerinde bugüne kadar görülmemiş belirgin ve yoğun bir göç dalgası yaşanmaktadır (Durgel ve Yağmurlu, 2014). Türkiye’de bu göç dalgasından fazlasıyla etkilenmektedir. Avrupa Komisyonun 2017 Ocak ayı raporuna göre Türkiye, başta Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar, İranlılar, Somalililer ve diğer uyruklardan gelenler olmak üzere 3 milyon civarında kayıtlı mülteci ile dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke haline gelmiştir. 2011 yılından 2016 Ekim ayına kadar Suriye’den gelen mülteci sayısı 2.764.500, bunların 1.200.000 (%45)’i çocuktur. Bu çocukların 860.000’i okul çağında, 490.000’i okula kayıtlı, 370.000’i ise okula kayıtlı değildir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2016a). Göç idaresinin Mart 2018 verilerine göre ise Türkiye’de

geçici koruma altında kayıtlı 3.578.246 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Buna diğer statülerde bulunan mülteciler de eklendiğinde bu rakam 4 milyona yakındır.

Mülteci tanımına uyan bireyler için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK, 2005) ilk seçenek olarak uygun şartlar dahilinde bireyin de isteği üzerine gönüllü geri dönüşü, ikinci seçenek olarak yerel entegrasyonun sağlanmasını ve üçüncü seçenek olarak da dezavantajlı gruplar öncelikli olmak kaydıyla, yerleştirme ülkelerinin ayırmış olduğu kotalar çerçevesinde üçüncü bir ülkeye yerleştirmelerini sağlayarak kesin çözüm bulmaktadır (United Nations High Commissioner For Refugees [UNHCR], 2006). Ülkemiz, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne "Avrupa ile sınırlı" olacak şekilde taraf olmuştur. Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye gelenler için "mülteci", Avrupa dışındaki ülkelere üçüncü bir ülkeye gitmek üzere Türkiye'de geçici ikamet edenler için ise "sığınmacı" terimi kullanılmıştır (Buz, 2008). 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olarak adlandırılan dört hukuki statü tanımlanmıştır. Mülteci kavramı Avrupa'dan gelen göçmenler için sınırlı kalırken, şartlı mülteci kavramı Avrupa dışından gelip belirli illerde ikameye tabi tutulan göçmenleri, ikincil koruma ise ülkesine gittiği takdirde işkence, insanlık dışı muamele veya onur kırıcı davranışa maruz bırakılacak, ölüm cezasıyla cezalandırılacak, silahlı çatışma durumunda şahsi zarara uğrayacak, kendi ülkesinin korumasından faydalanamayan göçmenleri ifade etmektedir. Bu kanun ile Avrupa'dan gelenler ile sınırlı olan "coğrafi kısıtlama" bir nevi aşılmış bulunmaktadır.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteciler göç öncesi, göç sırasında ve göç sonrasında bir takım risk etmenleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Geride bırakılanlar, sosyal çevreden ayrılma ve yaşanan travmatik olaylar göç öncesi risk etmenlerini, yer değiştirme esnasında yaşanan şiddet, fiziksel ve sağlık ihtiyaçlarına erişememe, zor koşullar, göç yolculuğu, kayıp ise göç esnasındaki risk etmenlerini oluşturmaktadır (Measham, 2014). Göç sonrasında ise sağlık, sosyal hizmet ve eğitim olanaklarına erişimde yaşanan sorunlar, dil öğrenme, geride kalanlara yönelik endişe, kültürel uyumda zorlanma, işsizlik, sosyal statü, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi risk etmenleri ile karşı karşıya kalınmaktadır (Kirmayer ve diğerleri

2011;Measham, 2014; National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force [NCTSNRTTF], 2005). Yapılan araştırmalarda göç sonrasındaki bu risk etmenlerinin mültecilerin ruh sağlığını yüksek derecede olumsuz etkilediği, mültecilik sürecindeki umut ve beklentiler gerçekleşmediğinde depresyon, hayal kırıklığı, moral bozukluğu ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Kirmayer ve diğerleri, 2011; Teodorescu, Heir, Hauff, Wentzel-Larsen ve Lien, 2012).

Mülteciler gelmiş oldukları ülkeye sağlık, gıda, barınma, eğitim, istidam, kültürel uyum, dil başta olmak üzere bir takım ihtiyaçları, problemleri ve uyumsuzlukları beraberlerinde getirmektedirler. Amacına uygun biçimde karşılanamayan ihtiyaçlar, beklentiye cevap veremeyen zmler, zmsz kalan sorunlar yeni sorunlara sebep olmaktadır. Yaşanılan bu olumsuzluklardan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelmekte ve bir takım risk etmenleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. BMMYK'nın araştırmalarına göre Suriyeli ocuklarda görülen risklerin başında psikolojik riskler, eğitime son verme ve ocuk işçiliği gelmektedir (UNHCR, 2015a). UNICEF'e (2016b) göre ise Suriyeli mülteci çocuklar maruz kaldıkları psikolojik travmanın yanı sıra, toplumdandan dışlanma, ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü ve ocuk evlilikleri de dâhil olmak zere çok sayıda riske karşı ciddi biçimde savunmasız durumdadır.

İnsanların sorunlarına doğru şekilde müdahale edildiğinde, ihtiyaçlarına uygun cevaplar verildiğinde var olan problemlerin yeni problemler doğurmasının önüne geçilebilir. Geleceğin yetişkinleri olacak çocukların sağlıklı bir nesil ve toplum oluşturabilmelerinde, sahip oldukları ruhsal, fiziksel, duygusal, davranışsal vb. sorunların belirlenerek zme kavuşturulması büyük önem arz etmektedir. Öyle ki büyük risk grubunda bulunan mülteci çocukların sorunlarının zm ve beklentilerine cevap bulmaları toplum adına özel bir anlam ifade etmektedir. Bu amaçla çalışmamızın konusunu mülteci çocukların sorunları ve beklentileri oluşturmuştur.

1.2 Problem cmlesisi:

Mülteci ocukların sorunları ve beklentileri nelerdir?

1.2.1 Alt Problemler

Araştırmada ana probleme dayalı olarak aşağıda belirtilen alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Mülteci çocukların sorunları nelerdir?
2. Mülteci çocukların beklentileri nelerdir?

1.3 Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında Atakum ve İlkadım ilçelerinde eğitim öğretim gören ilkokul, ortaokul ve lisedeki mülteci çocuklarla sınırlıdır.
2. Bu çalışmada elde edilen veriler, araştırmaya katılan çocukların araştırmacı tarafından sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar ile sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırma örnekleminin evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin araştırmaya gönüllü olarak katıldıkları ve sorulara samimi, dürüst bir şekilde cevap verdiği varsayılmıştır.
3. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının, çocukların duygu ve düşüncelerini tam anlamıyla yansıttığı varsayılmıştır.

1.5. Tanımlar

Mülteci: Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir (“Cenevre Konvansiyonu”, 1951).

Parçalanmış Aile: Eşlerin yasal olarak kurdukları evlilik birliğini yine yasal yollarla sona erdirmesi sonucu sahip olunan çocukların hâkim kararıyla eşlerden birine verilmesi, eşlerden birinin çalışma amacıyla geçici olarak evi terk etmesi ya da ölmesi gibi nedenlerle ortaya çıkmış bir aile türüdür (Özatça, 2009).

Sığınmacı: Kendi ülkesinde haklı nedenlere dayanan işkence görme korkusu bulunan ya da silahlı çatışma ve şiddet olayları nedeniyle yaşamı tehlikede olan, bu yüzden de bir başka ülkeden mülteci statüsü isteyen kişidir (BMMYK, 1997).

1.6. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

İhtiyaçları karşılanmayan, sorunları çözülmeyen, beklentilerine isabetli cevaplar alamayan bireyler toplumda yeni problemlere sebep olabilmektedir. İhtiyaçları karşılandığı sürece birey, toplumla bütünleşecektir. Gereksinimlere yönelik iyileştirme yapılırken bunun doğru zamanda, doğru yerde, ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yapılması her anlamda önem arz etmektedir. Herşeyden önce yapılan iyileştirme ihtiyaç sahipleri için anlam kazanacak, kaynak israfı önlenebilecek, problemlerin çözümüne katkı sağlayarak yeni problemlerin önüne geçecektir.

Bu çalışma ile mülteci çocukların hangi alanlarda iyileştirme ihtiyaçlarının ve beklentilerinin olduğu belirlenerek; iyileştirmeye yönelik yapılacak sosyal, psikolojik, maddi vb. çalışmaların ihtiyaçlar doğrultusunda planlanmasına ve kaynakların etkin kullanılmasına yardımcı olacağı öngörülmektedir. Ayrıca sorunlar ve beklentiler doğrultusunda toplumsal farkındalık sağlamaya, sorun ve beklentilere dönük çözüm önerileri getirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada kullanılan anketlerde mülteci çocukların beklentileri ve karşılaşılabilecekleri sorunları geniş bir perspektifte ele alınmaya çalışılmıştır. Bu yüzden araştırma mülteci çocukların sorunlarını ve beklentilerini geniş bir yelpazede ele almaya çalışması yönüyle literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Araştırmanın literatürü zenginleştireceği öngörülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde mülteci çocukların sorunları ve beklentileriyle ilgili kuramsal bilgiler ile yurt içi ve yurt dışı yapılan çalışmalar yer almaktadır.

2.1 Göç ve Göçmen Kavramları

Göç, insanlığın doğuşundan bugüne kadar içinde bulunulan durumlara uyum sağlayabilmek adına, insanın yaşadığı yerden ayrılarak farklı yerlere yerleşmesi olarak adlandırılabilir (Assion, 2005). İçerik ve kapsam mahiyetinde oldukça kapsamlı bir alana yayılan göç, bireylerin kişisel ya da grup halinde itici etmenlerden uzaklaşıp çekici etmenlere doğru nüfus hareketliliğidir (Kartal, 2008). Göç, köy, kent ve benzeri yerleşim biriminden diğerine yerleşmek adına yapılan nüfus hareketliliği (Üner, 1972) veya bireylerin ilerdeki yaşamlarının tamamını ya da bir kısmını geçirmek amacıyla tamamen ya da geçici bir müddet ile bir yerleşim ünitesinden diğerine yerleşmek maksadıyla yapılan yer değiştirme hareketidir (Akkayan, 1979). Yönten (2002) ise göçü, oturulan yerde gönüllü, zorunlu, geçici veya sürekli değişiklik yapma hali olarak tanımlamaktadır. Göç, siyasi, ekonomik, bireysel ya da ekolojik sebeplerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve uzun, orta ya da kısa süreli geriye dönme ya da sürekli yerleşme amacı güden toplumsal, coğrafi ve kültürel olarak bir yer değişikliğidir. Göç, genellikle bir tercihten ziyade bir zorunluluktur. Yani göç bir yer değiştirmenin aksine yerinden edilme durumudur. Mültecilerin, vatansızların ve sığınmacıların kayda değer bir şekilde artması bunu açıkça göstermektedir (Kara ve Korkut, 2010). Özetle göçün genel bir tanımı yapılacak olursa, yaşam şartlarını değiştirmek gayesiyle grup veya kitleler halinde, içinde bulunulan çevreden ve sosyokültürel ortamdan başka bir çevreye ve sosyokültürel ortama geçici veya kalıcı olarak yer değiştirme denilebilir (Sabuncuoğlu, 1998).

Göçmen kelimesi, sözlükte yerleşmek amacıyla kendi ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye giden kimsedir, muhacirdir (“Sesli Sözlük”, t.y.) Yer değiştiren kişilerin göç olgusunda gönüllülük esas ise “göçmen”, eğer zorunluluk esas ise “mülteci,

sığınmacı, düzensiz göçmen, yasa dışı göçmen” gibi terimler ile bazen birlikte bazen ise birbirine geçmiş bir şekilde tanım yapılmakta ve konuyla ilgili kavram karmaşası yaşanmaktadır (Başak, 2011). Global düzeyde kabul edilmiş genel bir göçmen tanımı yoktur. Göçmen, yaşadığı ortamdaki hoşnutsuzluktan ya da ekonomik sebeplerden dolayı kendi vatanını kendi isteği ile terk eden ve başka bir ülkeye legal veya illegal yollarla yerleşip orada yaşamını sürdüren kimsedir (Olcay, 2012). Göçmen tanımının, kişinin yaşam düzeyini daha da rahata eriştirebilmek amacıyla dışarıdan herhangi bir zorlamaya maruz kalmadan, kişinin kendi iradesiyle yer değiştirmeye karar vermesi durumunu kapsadığı kabul görülmektedir. Böylece bu terim, kişilerin kendilerinin ve ailelerinin sosyal ve maddi durumlarını iyileştirmek ya da gelecekteki umutlarını artırmak için başka bir yere göç eden kişileri kapsamaktadır (Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu, 2016). Göçmenin tanımı, 5543 sayılı İskân Kanunumuza göre Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır, şeklindedir. Kanuna göre göçmen olabilmek için Türk soyundan olmakla birlikte Türk kültürüne de bağlı olunması gerekmektedir. Bu iki şartı sağlamayanlar, münferit yabancılar olarak tanımlanmıştır (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006).

2.1.1 Göç Türleri

Göç yasal olup olmamasına, yerleşim yerine, isteklilik durumuna ve süresine göre sınıflandırılmaktadır (Stegemann, 2005; Weig, 1998; Yönten, 2002; Zarouchas, 2006). Buna göre göçler:

- a. Yasal Göç: Bireylerin çeşitli amaçlarla kendi ülkelerini terk ederek başka ülkelerde yaşantılarını devam ettirmek için yapmış oldukları legal hareketlerdir. Bu göç kavramında en önemli nokta legalliktir. Bireyler göç ettikleri ülkenin kanunlarına uygun şekilde ülkeye giriş yapıp orada bulunuş gayesine uygun şekilde gereken izinleri aldıktan sonra yerleşmişlerdir (BMMYK, 2005).
- b. Yasadışı Göç: Düzensiz ya da plansız göç olarak da bilinen yasadışı göç, göç edilen ülkenin yasal olarak giriş ve çıkış şartlarına uyulmadan sınırın aşılması ya da göç edilen ülkeye yasal yollarla girip daha sonra izin olmaksızın oturulmasıdır (BMMYK, 2005). Yasadışı göç, bireyin yasal biçimde yaşadığı

kendi ülkesini terk ederek farklı bir ülkeye yasal olmayan yollardan girmesi ya da yasal olan yollar ile ülkeye girdikten sonra yasal süre içinde ülkeyi terk etmemek suretiyle, yasal izni olmaksızın uzun süreli orada çalışması ya da yaşamasıdır (Asar, 2004).

- c. Yerleşim Yerine Göre Göç Tipleri: Bu gruptaki göçler iç, dış ve konut göçü olarak üçe ayrılmaktadır. İç göç yaşanan ülkenin kendi sınırları içinde olan yer değişikliğidir. Ülkemizde diğer bölgelerden batıya doğru olan göçler iç göç olarak nitelendirilir. Dış göç ise ülke sınırlarını aşarak başka ülke sınırları içine doğru çalışmak ve uzun müddet kalmak niyetiyle yapılan nüfus hareketidir. 1970'lerde Almanya'ya yapılan göçler dış göçlerdir. Konut göçü ise şehir, kasaba, köy gibi yerleşim yeri içinde konutunu değiştirmektir, kısaca konut değiştirmektir. Başta Suriyeliler olmak üzere ülkemize Avrupa dışından gelen göçlerin büyük çoğunluğu güdümlü ve dış göç kategorilerine girmektedir.
- d. İsteğe Bağlı Göç Tipleri: Bu gruptaki göçler güdümlü ve serbest olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Güdümlü göçler göç edenlerin kendi istekleri dışında çeşitli etkenlerin etkisiyle bulunduğu ortamı değiştirmek zorunda olmasıdır. Suriyelilerin ülkemize yaptıkları göçler bu mahiyettedir. Serbest göç ise göç edenlerin daha iyi yaşam şartlarına, iş olanaklarına ve değişik sosyal imkanlara erişmek amacıyla kendi istekleri ile yer değiştirmesidir. 1970'lerde ülkemizden Almanya'ya yapılan işçi göçleri isteğe bağlı ve daha iyi ekonomik şartlara kavuşma amacıyla yapılmıştır. Kitlesele göçlerin başlıca sebeplerini savaşlar oluşturmakta, uzayan savaşlar ve şiddet de insanları zorunlu göçe maruz bırakmaktadır. Kitlesele göçü zorunlu göç şeklinde tanımlayabilmek için iki şartın bulunması gerekmektedir. İlk şart ilgili ülke nüfusunun en az %1'i tehlike altında olmalı, ikincisi ise en az 100 bin kişinin koşullar dolayısıyla ya da zorlanarak yaşadığı yeri terk etmiş olmasıdır (Dinçer, Karaca ve Yavuz, 2013).
- e. Yerleşim Süresine Göre Göç Tipleri: Bu gruptaki göçler yerleşilmiş bulunulan yerde kısa ya da uzun süreli kalma durumuna göre mevsimlik ve sürekli göç şeklinde ikiye ayrılmaktadırlar. Mevsimlik göç, ekonomik

faaliyetlere bağı olarak kendi yerleşim yerlerinden ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu yerine mevsim boyunca geçici olarak yer değıştirmedir. Doğı ve Güneydoğı illerimizden Çukurova bölgesine pamuk hasadı için yapılan göçler mevsimlik göçlerdir. Sürekli göç ise sürekli kalma, artık oraya yerleşme amacıyla yapılan göçlerdir. Avrupa'dan Amerika'ya yerleşme amacıyla yapılan göçler bunlara örnektir.

2.1.2 Göç Nedenleri

Günümüzde göçün tanım farklılıklarına göre değışmekle birlikte 50 ile 500 milyon arasında göçmen bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 100 milyonu iş sebebiyle vatanlarını terk etmiş bulunmaktadır. Göç nedenleri özetle şu şekilde sıralanabilir (Sever, 2009): Endüstrileşme ve buna bağı şehirleşme, kapitalizmin hızla gelişmesi, gelir adaletsizliğı, iş gücü talebi, siyasi kargaşalar, ekonomik buhranlar, dış/iç savaşlar ve terör, dini sebepler, göçmen kaçakçılığı şebekelerinin rolü. Son zamanlarda yapılan ampirik çalışmalar neticesinde insanların vatanlarını terk etme sebepleri açıklanmaya çalışılmış ve neticede itici ve çekici faktörler olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Fakirlik sebebiyle yerleşim yerini değıştiren bir insan için fakirlik itici faktör iken, göç edeceği ülkede umut ettiği yaşam standartları ise çekici faktör olmuştur (Stegemann, 2005; Zarouchas, 2006). Göç olgusu daha geniş ele alındığı zaman göçün bir tek nedeni olmadığı, nedenler topluluğundan oluştuğı söylenebilmektedir. Böylece nedenler aşağıda belirtildiğı üzere gruplandırılabilir (Leyer, 1991; Machleidt, 2005; Özelsel, 1990; Zarouchas, 2006):

- a. İtici sebepler: Globalleşen dünyada ve ülkemizde meydana gelen yapısal değışimlerden dolayı göçün tek bir nedenin değıl birden fazla nedenin sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. Yurtdışına yapılan göçlerin itici nedenlere bağı olduğu bu yüzden, yurtdışının çekiciliğinden ziyade yaşanan ülkenin yetersizliklerinin başı çektiğı görülmektedir. Bu itici nedenler fakirlik, ekonomik nedenler, yaşam biçiminin kısırlığı, işsizlik, nüfus artışı olabilmektedir.

- b. Çekici sebepler: İtici sebepler kadar çekici sebepler de göç hareketini etkilemektedir. Ekonomik ve sosyal gelişim sağlama çekici sebepler arasında sayılabilir.
- c. İletici sebepler: Çekici ve itici sebeplerle oluşan göçler iletici sebeplerle hareketlilik kazanmıştır. Fakat iletici nedenler tek başlarına göç etmeni olmamakla birlikte çekici ve itici nedenlerin etkileşimini sağlayan fiziksel bir koşul olarak bilinmektedir. Göç edilecek yerin uzaklığı, gereken ulaşımın ve taşımanın kolaylığı iletici nedenlere örnek olabilir. Bununla birlikte iş olanaklarının ve teknolojinin belli bölgelerde toplanması göç eylemini artırmış ve birey veya grupların da belli yerlerde toplanmasını zorunlu hale getirmiştir.
- d. Doğal sebepler: Bu gruptaki göçe doğal afetler sebebiyet vermektedir. Fırtınalar, hortumlar, depremler, sel, radyoaktif olaylar, iklim değişiklikleri gibi insanın engel olamayacağı ya da kısıtlı olarak engel olabileceği sebepler göçe neden olabilmektedir. Bu gibi durumlarda göç eylemi aynı bölgelere ya da farklı bölgelere kitleler halinde gerçekleşmektedir.
- e. Siyasal sebepler: Ülkede meydana gelen siyasi şartlar, savaşlar, yönetimin ve hukuk kurumlarının uluslararası özendirici tutum sergilemesi siyasal sebeplerden sayılabilir. Bir ülkedeki savaş sebebiyle güvenliğin azaldığı hallerde de siyasal göç tipine rastlanılmaktadır.

Son dönemlerde, küreselleşmenin etkisiyle dünya üzerinde bugüne kadar görülmemiş belirgin ve yoğun bir göç dalgası yaşanmaktadır (Durgel ve Yağmurlu, 2014). Günümüzde uluslararası kitlesel göç hareketlerinin en büyük nedeni, göç edilen ülkelerdeki iç savaşlardır (Harunoğulları, 2016). Dünyadaki toplam mülteci sayısının yarısından fazlası yerinden edilmiş ya da refakatsiz olan çocuklardan oluşmaktadır. Dünyada meydana gelen savaşlar, siyasal baskılar, ekonomik bunalımlar, milyonlarca kişiyi mülteci konumuna düşürmüştür. Ortadoğu ve Afrika'daki devletlerde henüz çözüme kavuşmamış anlaşmazlıklar halen mevcut bulunmaktadır. Buralarda yaşanan çatışmaların bir sonucu olarak 2014 yılında mülteci sayısı rekor kırarak 11 milyon artmıştır. 2011 yılında 42.5 milyon olan mülteciler 2014 yılında 59.5 milyona ulaşarak mülteci sayısında üç yıl içinde %40 artış meydana gelmesine

yol açmışlardır. 2014 öncesinde Avrupa ülkelerindeki mülteci 70.000 iken 2014'te üç katını geçmiş ve 219.000'e yükselmiştir (UNHCR, 2014a). BMMYK'nın 2014 raporuna göre dünyada resmi rakamlara göre 3.5 milyon, tahminlere göre ise en az 10 milyon insan vatansız durumdadır. BM tahmini ise Suriye'deki iç savaştan ötürü üç yılda 1 milyondan fazla çocuğun mülteci olduğu yönündedir (UNHCR, 2015a). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaştan önce en çok mülteciye sahip ilk 10 ülke içinde bile olmayan Türkiye, 2014 yılında 4. sıraya (UNHCR, 2014b), BM 2015 yılı tahminlerine göre 1. sıraya yükselmiştir (BMMYK, 2015a).

Mültecilerin göç edecekleri ülkeye serbestçe girebilmelerinin tamamen serbest bırakılmasına bu ülkelere bir akın yaşanacağı çekincesiyle karşı çıkmaktadır. Fakat bilimsel ve teknolojik olarak gelişmenin yanında büyük bir zenginliğe kavuşmuş dünyada bu insanları kendi kaderlerine terk etmek insan onuruna yakışmayan bir davranıştır. Kaldı ki İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesinin 1. fıkrası, herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma hakkı ve sığınma olanaklarından faydalanma hakkı vardır, ifadesine yer vermektedir (Açıkgöz, 2011). Bundan ötürü devletler mültecileri bir yük olarak görmemeli aksine insanın temel hakkını sağlamada olmaları gereken yerde bulunmalıdırlar. Mültecilerin insan hakları çerçevesinde insanlık onurlarının korunması büyük önem arz etmektedir (Urk, 2010). Mülteciler kendi ülkelerinde mahrum oldukları bir yaşam için okyanus ötelere yolculuğa çıkmaktadırlar. Gittikçe küreselleşen dünyada huzurun, dengenin, hayatın zevklerinin ve adil bir payın takibine düşmüşlerdir. Onların göçü, sınırsız dünyalarında dünyadaki sınırlara meydan okumak babında farklı bir küreselleşmenin ve onları kendileri gibi eşit şekilde görececek hoşgörülü bir dünyanın talebidir. Bunun yanında insan onuruna, değerine, ihtiyaç ve yapısına yakışan bir muamele görmelidirler. Mülteci ve sığınmacıların kalıcı olacak şekilde yerleşimleri tamamlanana kadar başta yiyecek, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin sağlanmasında hükümetler, STK ve üniversitelerin ülke çapında daha yoğun çalışmaları gerekmektedir (Usanmaz, 2009).

2.1.3 Türkiye'ye Yurtdışından Yapılan Göçler

Ülkemiz 1980'lerin ilk yıllarından beri sığınmacıların yoğun olarak yer aldığı ülkelerden birisi olmuştur. İlk sığınmacıları Ortadoğu'daki komşularımızın baskılarından kaçanlar oluşturmuştur. İran'da 1979 yılında meydana gelen devrimin ardından ülkelerini terk edenler ilk sığınmacı grubudur. İran'da mağdur duruma düşenlerin ve muhaliflerin ülkelerinden ayrılma noktasında ilk varış yerlerinin Türkiye olduğu görülmektedir. 1980 ve 1991 yılları arasındaki 11 yıllık süreçte, tahminlere göre 1.5 milyon İran vatandaşı ülkemizi Avrupa ülkelerine göç ederken kısa süreli bekleme yeri olarak kullanmıştır. Bu o güne kadar ülkemize yapılan en büyük sığınmacı akımıdır. İkinci büyük kitlesel göç ise 1988 ve 1991 yılları arasında 600.000 Irak vatandaşının ülkemize sığınması ile olmuştur. Yine Irak-İran Savaşı, Halepçe katliamı devamında Körfez Savaşı ile oluşan durumlar sonunda ülkelerini terk eden insanların büyük bir kısmının batı yönünde göç ettiği görülmüştür. 1980'li yıllarda ülkemizi geçiş güzergahı olarak kullanan mültecilerin ülkeleri çok çeşitlilik göstermeye başlamıştır (Mannaert, 2003).

Bugüne kadar Türkiye'ye en büyük göç yine bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye'den gerçekleşmiştir. Başlarda çok yoğun olmayan göç dalgası 2014 senesi itibariyle artan çatışmalar, denge değişiklikleri ve uluslararası müdahaleler sonucunda gittikçe şiddetlenen kriz nedeniyle daha da körüklenmiş, artan yıkımın boyutu ise mültecilerin geri dönüş umutlarını iyiden iyiye azaltmıştır (Esen, Duman ve Alper, 2016). Suriye'deki kriz ve çatışmalar 2018 itibariyle 7 yılı geride bırakırken 12 milyon civarında Suriyeli evini terk etmiştir. Bu 12 milyon insanın da 5.6 milyonu Irak, Lübnan, Mısır, Türkiye ve Ürdün gibi komşu ülkelere sığınmıştır. Avrupa'ya sığınan Suriyeli sayısı 1 milyonu aşarken dünyada İkinci Dünya Savaşından sonraki en büyük göç dalgası yaşanmıştır ("Situation Syria Regional Refugee Response", 2018). Göç idaresinin Mart 2018 verilerine göre Türkiye'de geçici koruma altında 3.567.130 Suriyeli ikamet etmektedir. Suriyeli sığınmacıların %44.82'si can güvenliği kaygısıyla, %28.3'ü iktisadi sıkıntılar nedeniyle, %20.2'si siyasi baskı nedeniyle, %6.6'sı da toplumsal baskı gördüğü için Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiştir. Suriyeli mültecilerin %86.6'sı aileleriyle birlikte Türkiye'ye göç etmiştir (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013).

Ülkemize Ortadoğu ülkelerinin yanı sıra Afrika ve Asya ülkelerinden de küçük mülteci grupları akımı olmuştur. 1983 ile 1991 yılları arasında Afrika'nın Nijerya,

Gana, Somali, Sudan, Etiyopya gibi ülkelerinden, Asya'nın Sri Lanka ve Çin gibi ülkelerinden ülkemize sığınmacı grupları gelmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR, 2014a) 2014 Aralık ayı verilerine göre Türkiye Suriyeli mülteciler hariç 6447'si İran, 5864'ü Afganistan, 4405'i Irak, 294'ü Somali, 1635'i diğer ülkelerden olmak üzere toplam 18645 sığınmacıya ev sahipliği yapmakta iken BMMYK'nın (BMMYK, 2017) son raporuna göre 136 bin Afganistanlı, 134 bin Iraklı, 32 bin İranlı, 4 bin Somalili, 9 bin başka uyruklu mültecilere ev sahipliği yapmaktadır.

Türkiye'ye göç edenlerin ülke içinde yerleştirilmeleri İçişleri Bakanlığı'na yapılmaktadır. İçişleri Bakanlığı sığınmacıların kontrol edilebilirliğinin kolaylığından ve demografik yapısının daha uygun olacağından ötürü sığınmacılar için en çok Orta Anadolu şehirlerini uygun görmüştür. Öncelikli amaç güvenlik olduğundan dolayı, denize kıyısı olan ya da diğer ülkelerle sınır teşkil eden illerde kontrol zor olacağından buralar pek tercih edilmemektedir (Kara ve Korkut, 2010).

2.2 Mültecilik

Göç türlerinden biri olan mültecilik, siyasi görüş, dini düşünce, etnik grup gibi sebeplerle ülkelerinde güvende olmadıklarından dolayı ülkelerinden ayrılan ya da ülkelerini terk etmeye zorlanan bireylerdir (Sever, 2012). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne göre: Mülteci (Refugee):

“Vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışındabulunan, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasidüşünceleri yüzünden, vatandaşı olduğu ülkede zulüm göreceğine dair objektifgerçeklere dayalı, makul kabul edilebilecek bir korku duyan ve bu korku nedeniylevatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanamayan ya da bu devletlerinkorumasına sığınmak istemeyen kişidir” (“Cenevre Konvansiyonu”, 1951, s.2).

1951 Cenevre Sözleşmesini bölgesel sözleşmeler takip ederek mülteci tanımının alanı genişlemiştir. Bu sözleşmelerden ilki 1969 da imzalanıp 1974'te yürürlük bulan Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi olup Afrika'daki mültecilerin sorunlarını düzenlemeyi amaçlamıştır. Sözleşmeye göre mülteci:

“Mülteci" terimi aynı zamanda, kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır” (BMMYK, 1998a, s.4).

Devamında 1977’de imzalanan Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ve daha önce mültecilerle ilgili çıkarılmış sözleşmelere atıfta bulunarak, sözleşmeye taraf ülkelere gelmiş bulunan bireylere, ilgili ülkenin sığınma hakkı vermesini belirtmektedir. Bu bildiri Cenevre Sözleşmesi’nin mülteci tanımına, insancıl nedenlerle sığınma talebinde bulunmakta olan bireylere de sığınma hakkı verileceğini açıklamakta, böylece 1951 Cenevre Sözleşmesinin kapsamını aşarak önemli bir değişimi belirtmektedir (Keskinkaya, 2010). Yine 1984 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde bildirilen Cartagena Mülteciler Bildirisi ve 1994 yılında kabul edilen Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi (UNHCR, 1984), 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımını korumakla birlikte bu tanımı, ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi, ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleriyle, menşe ülke, yer ve daimi ikameti dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan herhangi bir kimse, şeklinde genişletmişlerdir (UNHCR, 1984).

Mülteci statüsüne erişebilmek için bir takım koşulların tamamlanması gerekmektedir. İlgili koşullar 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolünde bulunmaktadır. Bu koşullar dört aşamadan oluşmaktadır: Birincisinde zulme uğrayacak olmaktan haklı sebeplerle korkma ifade edilmiştir. Buna göre korkunun sebebi zulme uğramak olması gerekmektedir (BMMYK, 1998b). Ciddi derecede insan haklarının ihlali ve zarar verilmesi, işkence, haksız cezalandırma, öldürme, siyasi ve dinsel düşüncelerin sınırlandırılması, öldürme gibi açık sebeplerle ve buna benzer başka özel sebeplerle bireyin başvurusu göz önünde bulundurularak mülteci statüsü verilmesi mümkün olmaktadır (UNHCR, 2006). İkincisi zulme uğrama korkusunun etnik, din, tabiiyet, bazı gruba aitlik veya siyasi düşünce kaynaklı olması gerekmektedir. Üçüncüsü birey ülkesi dışında olmalıdır. Birey mültecilik başvurusu yaptığı sırada zulme uğradığını

ileri sürdüğü ve vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin sınırları dışında olmalıdır. Dördüncüsü ise ülkesinin korumasından yoksun olma ya da bu korumadan yararlanmak istememe veya vatanına geri dönememe ya da dönmeyi istememesidir (BMMYK, 1998b).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni kabul etmekle birlikte bir takım çekincelerde bulunmuştur. Bunlardan birisi mültecilik statüsüne ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 57 Sayılı 2006 tarihli Uygulama Talimatı'na göre, Avrupa ve Avrupa dışı ülkelere gelerek Türkiye'de iltica başvurusunda bulunan yabancılara, başvuran, başvuru sahibi veya iltica-sığınma başvurusunda bulunan kişi şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Bununla birlikte Avrupa ülkelerinden gelen ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin ilk maddesindeki şartları bulunduran kişiye İçişleri Bakanlığı tarafından mülteci statüsü verilmekte ve bu kişilere mülteci denilmektedir ("İltica göç işlemleri", t.y.)

2.2.1 Mülteci İle Göçmen Arasındaki Farklılıklar

Mülteci, Avrupa'daki olaylardan dolayı milliyeti, dini inancı, ırkı, bir toplumsal gruba üye olması ya da siyasi saiki sebebiyle takip edileceğinden korkması sebebiyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülke tarafından himaye edilemeyen ya da korktuğu için o ülkenin himayesini istemeyen veya uyruğu olmamakla birlikte önceden ikameti bulunan ülke dışında bulunmakla birlikte oraya dönmeyen ya da korktuğu için dönmek istemeyen yabancılardır. Sığınmacı milliyeti, dini inancı, ırkı, bir toplumsal gruba üye olması ya da siyasi saiki sebebiyle takip edileceğinden korkması sebebiyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülke tarafından himaye edilemeyen ya da korktuğu için o ülkenin himayesini istemeyen veya uyruğu olmamakla birlikte önceden ikameti bulunan ülke dışında bulunmakla birlikte oraya dönmeyen ya da korktuğu için dönmek istemeyen yabancıyı ifade etmektedir ("İltica göç işlemleri", t.y.). Bir mültecinin yukarıda belirtilen nedenlerle ülkesi dışında bir başka ülkeye yasal ya da yasadışı yollarla gitmesi eylemi genel olarak sığınma/ilticadır. Yasadışı göçmen ve mülteci tanımları esas alınarak aradaki ayırım aşağıdaki şekillerde yapılabilir (Önal, 2015):

- a. Yasadışı göçmenler genellikle maddi sebeplerle ülkelerini terk edip başka bir ülkeye gitmektedir. Mülteciler ise ülkesinde bazı nedenlerden dolayı zulüm görme endişesi taşıyan kişiler olup göç sebebi ekonomik nedenler değildir.
- b. Yasadışı göçmenlerin ülkelerini terk etmeleri gönüllü bir harekettir. Mülteciler çoğu zaman ülkelerini zorunlu olarak terk etmek durumunda kalırlar.
- c. Yasadışı göç etmek için kullanılan yol ve yöntemler yasadışıdır. Mülteciler ise başka ülkelere yasal veya yasadışı yollarla girmektedir.
- d. Yasadışı göçmenin yasadışı girişlerinin cezası vardır. Mülteciler ise yasadışı girişinin ardından geçerli nedenlerini sunup ceza yaptırımlardan kurtulur.
- e. Yasadışı göçmenin sınır dışı edilmesi doğaldır. Mülteci ise ulusal güvenlik veya kamu düzeninin gerektirdiği durumlar dışında sınır dışı edilemez ve hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere gönderilemez.

2.2.2 Sığınmacı

Türkiye stratejik konumundan dolayı uluslararası göçlerin kavşağı durumundadır. Gerek kara gerekse deniz sınırının genişliğinden ötürü ülkemiz üzerinden her sene çok sayıda göçmen, değişik ülkelere gitmek üzere ülkemize giriş yapmakta ve sığınmacı durumuna gelmektedir. Fakat bu göçlerin göçmenlerin kendi inisiyatiflerinden ziyade zorunluluktan kaynaklandığı görülmektedir. Ülkemizin kıtalar arasındaki coğrafi konumu, iktisadi fırsatları ve kültürel zenginliği değişik nedenlerden dolayı yapılan göçler için geçiş, varış ya da kaynak ülkeye dönüşmesine sebep olmaktadır (Südaş ve Mutluer, 2008).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 14. maddesinde: “Herkes, zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir” denilmektedir (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi[BMİHK], 1948). Buna göre 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde tanımlanmamakla beraber sığınmacı, ülkesinde işkence göreceği yolunda haklı sebeplere dayalı olarak korkan veya şiddet olayları ve silahlı çatışma sebebiyle hayatı tehlike altında bulunan bundan dolayı da başka bir ülkeden mülteci olma statüsü talep eden kişidir (BMMYK, 1997). Eğer ki bir birey 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde ifade edilen tanımı karşılıyorsa o andan

itibaren mülteci konumundadır, bu statü resmi şekilde mülteci statüsü verilmeden daha önce oluştuğu için tabii olarak mülteci statüsü beyana dayalıdır (Uluslararası Af Örgütü, 2009). BMMYK zulümden kaçtığını belirten kişiyi o andan başlayarak resen, sığınmacı olarak görmektedir (Gürle, 2012). Sığınmacılar statüleri resmi şekilde tanınma olasılığına karşın, kendi ülkelerine geri göndermeme ilkesi doğrultusunda zorla gönderilemezler (“Cenevre Konvansiyonu”, 1951). Yine daha başvuru yapmamış kişilere de sığınmacı denir. Bu kişilerde başvuruları adaletli bir biçimde incelenip sonuçlanana kadar zulüm yapılan yere geri gönderilmeme ilkesinden ve insanca muamele görme hakkından yararlanabilmektedir (BMMYK, 2001).

Türkiye’de sığınmacı ve mülteci tanımları uluslararası sığınmacı ve mülteci tanımından farklıdır. 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nin 3. maddesine göre mülteci, Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebi ile ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülke himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında ise oraya dönmeyen veya korkudan dönmek istemeyen yabancıdır. Sığınmacı ve mülteci terimleri Türkçe’de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Lakin uygulamada farklı kavramları ifade etmektedirler. Ülkemizde pratikte sığınmacı, Avrupa dışındaki ülkelere gelip yasal statüye kavuşmak amacıyla başvuru yapan ve başvurusu inceleme aşamasında olan kişilerdir (Buz, 2002). Türkiye’deki sığınmacılar üçüncü bir ülkeye yerleşmeleri sağlanıncaya kadar geçici ikamete tabi tutulmaktadırlar (Kara ve Korkut, 2010). Eğer ki mültecilik başvuruları olumsuz sonuçlanırsa bu kimseler ülkeden ayrılmak zorundadırlar. Kendilerine insani veya başka sebeplerle ülkede ikamet izni verilmemişse, izinsiz şekilde ülkede dolaşan bir yabancıya yapılan muamele yapılmakta ve sınır dışı edilebilmektedirler (Şeker ve Boysan, 2013).

Son zamanlarda en çok kullanılan kavramlardan birisi de ülkesinde yerinden edilmiş kişiler kavramıdır. Bu kavramdaki kişiler de mültecilerle benzer sebepler yüzünden evlerini terk etmek zorunda kalmış olabilirler fakat bu kişiler uluslararası bilinen bir sınırdan diğerine geçmemişlerdir. Dünya da yerinden edilmiş kişilerin sayısı

mültecilerin sayısından daha fazladır (“UNHCR”, 2018). Yerinden edilmiş kişiler ülke içinde yer değiştirirken sığınmacılar ülkeler arasında yer değiştirmektedir.

2.2.3 Türk Mevzuatında Yabancı Statüleri

Her birey kendi devletinden sahip olduğu haklarının korunmasını ve gözetilmesini isteme hakkına sahiptir. Eğer kendi devleti bunu sağlayamazsa bu korumayı diğer devletlerden veya milletlerarası toplumdan istemesi durumu ortaya çıkmaktadır (Başak, 2011). Bu korunma da belli bir statü altında yapılmakta olup mülteci ve sığınmacı statüleri 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında ele alınmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci: “Vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir” (“Cenevre Konvansiyonu”, 1951). Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü çerçevesinde mülteci olarak tanınmakta olan birisi için BMMYK kalıcı çözüm bulur. BMMYK’nın mülteciler adına bulduğu birinci çözüm koşulların uygun olduğu ve kişi de istediği taktirde gönüllü olarak ülkesine geri dönüşünü sağlamaktır. İkinci çözüm yolu yerel entegrasyonu sağlamak. Üçüncü çözüm yolu ise dezavantajlı gruplar öncelikli olmak üzere üçüncü bir ülkeye yerleştirmektir (UNHCR, 2006).

Türkiye 1961 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ni, 1967 yılında da Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol’ü imzalamıştır. Böylece Türkiye’nin mültecilerle ilgili yükümlülüğü 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden ve 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol’den kaynaklanmaktadır (Güçtürk, 2014). BMMYK Türkiye’de mülteci statüsü bulunan kişileri, dezavantajlı gruplara öncelik tanımak kaydıyla ve üçüncü ülkelerin mültecilere ayırmış oldukları kotalar dahilinde bu ülkelere yerleştirmektedir (UNHCR, 2006). Fakat Türkiye sözleşmeleri kabul etmekle birlikte mülteci tanımını coğrafi olarak kısıtlamayı tercih etmiştir. Buna göre Türkiye yalnızca Avrupa kıtasından gelenleri mülteci olarak kabul etmekte, başka kıtalardan gelenlerin ise Türkiye’de geçici olarak kalmasına şartlı mülteci statüsü ile izin vermektedir. Bu kimseler statü sahibi olana kadar uluslararası koruma başvuru sahibi olarak adlandırılmaktadır (Parlak ve Şahin, 2015). Bundan dolayı Türkiye Avrupalı olmayan sığınmacıları üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri yapılana kadar misafir etmek durumunda bulunmaktadır.

Irak'taki 1991 yılındaki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen yaklaşık 500.000 Kürt'ün sığınmasında (İçduygu, 2015a) kullanılmış olan sığınmacı tanımı, uluslararası mecrada koruma statüleri içinde yer almaması nedeniyle Suriyeliler için yetersiz kalmıştır. Suriye'den ülkemize olan göçlerin başlangıcında bunun kısa süreli bir nüfus hareketi olacağı öngörülmüş bu bağlamda, Suriye'den gelenler misafir olarak nitelendirilmiş fakat süre uzaması ve de misafir kavramının uluslararası hukukta karşılıksız olması Türkiye'yi uluslararası hukuktaki koruma statüleri ile uyum içinde olacak yeni hukuki tanımlar arayışı içine sevk etmiştir (Güçtürk, 2014). Bu nedenle Suriye'deki iç savaş sebebiyle ülkemize gelen sığınmacıların mevzuattaki mülteci statüsünden yararlanamamasından ve sınır dışı edilme ile karşı karşıya kalmalarının önüne geçebilmek adına 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2013) ve Bakanlar Kurulunca 13.10.2014'te Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (Çelik, 2015). Ülkemizdeki Suriyeliler de bu kapsamda geçici koruma statüsündedirler. Iraklı sığınmacıların statüleri ise halen belirsizdir. Iraklı sığınmacılar geçici koruma statüsü içine alınmamıştır. Iraklılara sağlık ve benzeri zorunlu ihtiyaçları sağlayabilmek adına şartlı mülteci statüsü verilebilmekte veya insani ikamet izni verilebilmekte bu da ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamasını gerektirmektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2015a). Yıl 2013'te çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu dört farklı uluslararası koruma çeşidine yer vermektedir. Bu koruma çeşitleri mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olarak belirlenirken, ilgili kavramların uluslararası hakim görüşten farkı ise; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma altındakileri geri göndermeme (Non-Refoulement) ilkesinin zorunlu, geçici koruma altındakiler için zorunlu olmamasıdır. Kanuna göre statüler şu şekildedir:

- a. Mülteci: Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz

konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmektedir.

- b. Şartlı Mülteci: Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmekte, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir.
- c. İkincil Koruma: Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade etmektedir.
- d. Geçici Koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci, benzer koşullar altında olmak kaydıyla Avrupa ülkeleri dışından gelenlere şartlı mülteci statüsü tanınmıştır. Dahası mülteci ya da şartlı mülteci kavramlarından

birine dahil olmayan vatansız veya yabancılara da ikincil koruma statüsü öngörülmüştür. Şartlı mülteci statüsü de mülteci statüsü gibi her bireyin bireysel olarak başvuru yapması sonucu elde edeceği bir statü olarak ifade edilmiştir. Suriyelilere de tanınan koruma biçimi olan “Geçici Koruma”, kitlesel yer değiştirme olaylarına acil çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiş bir koruma biçimidir. Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri bireysel olarak yabancıların şahsına tanımlanan statüler olması nedeniyle geçici koruma statüsünden ayrılmaktadırlar (Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu, 2016).

2.2.4 Mülteciliğin Bir Türü Olarak Kent Mültecileri

Kent mültecileri kavramı UNHCR tarafından 21. yüzyıla doğru, mültecilerin yerleştikleri ülkelerdeki mekânsal yerleşimlerine atfen kullanılmaya başlanmıştır. Kent mültecileri kavramı alışıldık olarak yerleşimleri kamplarda olan mültecilerin dışında kalanlar için yani kentlerde ikamet edenler için kullanılmaktadır. 1990’lı yılların sonuna doğru mültecilerin yerleşimlerine ilişkin birtakım değişikliklerin meydana gelmesi UNHCR’nin alışıldık şekilde kamplarda yaşayan mültecilerin gıda, güvenlik, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanında psikososyal desteğin sağlanması rolünü (UNHCR, 2012) aşarak, kampların dışında yaşayan mültecileri de kapsamına almasına neden olmuştur. Zaman içinde dünyadaki nüfusun büyük bölümünün kentlerde yaşamaya başlaması ve kentlerde yaşayan mültecilerin zamanla artmasıyla (International Rescue Committee, 2012; UNHCR, 2012) kampların mültecilerin yerleşimleri için yetersiz olduğu ve kamplar dışında yaşayan mültecilerin daha çok korunma ihtiyaçlarının olduğu öngörüsü (UNHCR, 2009), mültecilere ve kentsel alanlara yönelik yeni tartışmaların çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerden dolayı UNHCR kent mültecilerine dönük politikasını 25 Mart 1997’de UNHCR Comprehensive Policy on Urban Refugees adlı sözleşmeyle belirlemiştir (UNHCR, 1997). Sözleşmede ifade edildiğine göre UNHCR’nin bu tarihe kadar kent mülteci tanımları bulunmamaktadır. Bu politika soruna pragmatik bir yaklaşımdır ve sözleşmenin dayanağı mültecilerin çoğunun buldukları yerden hareket etmeyecekleri ve şehirlerde yaşamlarını devam ettirecekleri yönündedir (Human Right Watch [HRW], 2015). Sözleşmede üzerinde durulan bir diğer önemli husus ise yerleşim yerine göre özgülenmiş olan dayanışmadır. Kırsal alanda insanlar arasındaki dayanışma şehirlerde oldukça sınırlı şekildedir. Böylece kent yaşamı,

sosyal destek ve dayanışmanın daha fazla olduğu kırsal yaşama göre önemli derece zordur. Bu realiteyi göz önünde bulunduran sözleşme ilk başta kent mültecilerini, kentlerde yaşayan ve desteğe ihtiyacı olan mülteciler, şeklinde tanımlamıştır (UNHCR, 1997). Zaman içinde mültecilerin beklenilenin aksine kamplar yerine yoğun bir halde kentlere akını gerçekleşince, 2009'da sözleşme yeniden düzenleme gerektirmiştir. Yeni politika kamp dışında kalan mülteciler yerine kamp dışında kalmayı tercih eden mülteciler yaklaşımını esas almıştır. Ayrıca kent mültecilerine dönük UNHCR pozisyonunu değiştirmiş, eskiye göre daha koruyucu ve yapıcı yaklaşımı tercih etmiştir. Yeni düzenlemede birincisi kentlerin, mültecilerin yasal biçimde haklardan yararlanabilecekleri ve barınabilecekleri yerler şeklinde tanınmasının garanti edilmesi, ikincisi ise kent mültecilerinin korunmalarının ve onlara destek veren insani yardım kuruluşlarının desteklerinin artırılması olmak üzere iki temel amaç bulunmaktadır (UNHCR, 2012). Böylece kent mültecileri, kentlerde desteğe ihtiyacı olan mülteciler, tanımının biraz daha genişletilerek mekânsal yerleşim pratiklerini de içine almıştır. Kent mültecileri politikası da, kentlerdeki mültecilerin korunması ve problemlerinin çözülmesi, şeklinde genişletilmiştir. Genel ifadeyle kent mültecileri, zorunlu olarak göç ettikleri ülkede kamplar yerine kentlerde ikamet eden, dayanışma ilişkileri olmayan, sınırlı biçimdeki bireysel imkanlarıyla varlıklarını sürdürmeye çalışan mültecilerdir (Kahraman ve Kahya Nizam, 2016).

Kent mültecilerinin dünyadaki görünürlükleri, varlıkları ve yaşam deneyimlerine yönelik dikkat çekilmesi gereken üç esas nokta bulunmaktadır. İlki dünyadaki tüm ülkelerde sayılarının giderek artıyor olması ve profillerinin değişmesidir. BM 2006 yılı verileri, 129 endüstrileşememiş ülkede 14.2 milyon insanın mülteci olarak yaşadığını göstermektedir. Bunun %44'ü kentlerde ya da kent alanlarında yaşarken %56'sı kırsal ya da kırsal alana benzer yerlerde yaşamaktadır (UNHCR, 2006). UNHCR 2009 yılı istatistiklerine göre, kamplarla karşılaştırıldığında mültecilerin yaklaşık yarısına denk gelen 10.5 milyon mülteci kentlerde yaşamaktadır (UNHCR, 2009). Yine UNHCR'nin 2011 verilerine göre ise, tahmini olarak dünyadaki tüm mültecilerin yaklaşık %90'ı kentlerde ya da kent alanlarında yaşamaktadır (UNHCR, 2012). UNHCR'ye göre dünyadaki mültecilerin yarısı Amman, Bangkok ve Nairobi gibi dünyanın büyük şehirlerinde bulunurken, neredeyse mülteci kamplarından daha

fazla mülteci şehirlerde yaşamını sürdürmektedir. Dikkat çekilmesi gereken ikinci esas nokta, kent mültecilerinin kentlerde karşı karşıya kalmış oldukları ciddi risklerdir. Kent mültecileri, ekonomik bağımsızlık ve güvenli bir toplum bulmak amacıyla kentlere göç etmelerine karşın, adapte olmaya çalıştıkları bu kentlerdeki yoksulların karşılaşmış oldukları tüm sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Kentlerdeki yoksulların sahip olduğu risklere ilaveten mülteci olmaktan kaynaklı birtakım zorluklarla da karşı karşıya gelmektedirler. Uluslararası veriler ve yapılan çalışmalara göre dünyadaki kent mültecileri genellikle kötü barınma koşulları (kalabalık haneler), ciddi sağlık problemleri (HIV benzeri hastalıklar, sağlık imkanlarına erişememe), korunma ve savunma olmayan yaşam şartları (ayrımcılık, insan ticareti, taciz, şiddet), statüden kaynaklı korunmama (gözaltı, tutuklama, geri gönderme) ve yasadışı istihdam (emek sömürüsü) ve benzeri daha bir çok risklerle karşılaşmaktadırlar (International Rescue Committee, 2012; UNHCR, 2009). Kent mültecilerinin genellikle yoksulluk sebebiyle kalabalık evlerde yaşamalarına, koruma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanmalarına ek olarak kazanç sağlamaları ve legal olarak istihdamları otorite tarafından engellenmektedir. Mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler milliyetçi ve kentsel endişelerle davranarak, mültecilere yönelik hizmetler ve kentsel altyapılardaki eşitsizliğe aldırılmakta hatta eşitsizliği derinleştirmektedir. Dikkat çekilmesi gereken üçüncü esas nokta ise ülkelere geri dönemeyen mültecilerin yerli halk ile yapmış oldukları paylaşımlardır. Kentin imkanlarını yerli halk ile paylaşmakta olan kent mültecileri, sınırlı yaşam imkanları için kentin yoksul nüfusuyla rekabet etmek zorundadır. Bu durumda kalıcı olarak gelmiş olan mültecilerle yerel halk arasında geçici olmayan bir paylaşım ve rekabete sebep olmaktadır. Bu rekabet ise Güney Afrika, Kenya, Hindistan, Meksika, ve Kosta Rika gibi ülkelerde yabancı düşmanlığını, ayrımcılığı daha da artıran bir süreç şeklinde belirlemektedir (UNHCR, 2012).

Türkiye'deki kent mültecilerine bakıldığı zaman diğer ülkelerdeki kent mültecilerinin tecrübelerinin, benzerlerinin var olduğu söylenebilir. Türkiye mülteci sayısının giderek arttığı bir ülkedir. 2011 yılına kadar sadece uydu kentlerdeki binlerle ifade edilen mültecilerden oluşan sayı, Suriye'deki krizden sonra milyonlara ulaşmıştır. Türkiye'de bulunan 3.6 milyondan fazla Suriyeli mültecilerden %90'dan fazlası kentlerde yaşamaktadır. Suriyeli mültecilerin dışında ülkemiz uydu kentlerde

farklı uyruklardan yaklaşık 266.000 mülteciye daha ev sahipliği yapmaktadır. Buna göre ülkemizde kayıtlı olan mültecilerden yaklaşık 3.7 milyonu kentlerde yaşamaktadır. Bu da kamplarda yaşayan toplam mülteci sayısının 10 katından fazladır (Kahraman ve Kahya Nizam, 2016).

Suriyeli kent mültecilerinin bazıları barınma merkezlerinde yer kalmamış olmasından ötürü kentlerde yaşamak zorunda kalmış olsa da, araştırmalar büyük bir kısmının farklı ülkelerdeki kent mültecileri gibi daha iyi bir yaşam amacıyla bilhassa istihdam alanında kentlerdeki fırsatları kullanmak için kamp dışındaki kentlerde yaşamayı seçtikleri görülmektedir (Kahraman ve Kahya Nizam, 2016).

Temmuz 2017 UNHCR raporları Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %53.2'sinin erkeklerden, %46.8'inin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Mültecilerin %44.7'sinin çocuklardan oluşması ise oldukça dikkat çekicidir ("UNHCR", 2017). Türkiye'de bulunan kentlerdeki mülteciler de dünyadakiler gibi, kamplardan daha fazla fırsata sahip kentlerde pek çok riskle karşılaşmakta, vatandaşlık haklarının olmamasının yanında mülteci olma statüsünden doğan yoksulluğun deneyimlerini derinden hissetmektedir. Türkiye'de statülerine göre değişmeksizin hem Suriyeli hem de diğer uyruklu kent mültecileri kalabalık evlerde, yetersiz barınma imkanlarıyla hayatta kalmaya çabalamakta, informal istihdamla emek sömürsüne uğramakta, bilhassa kadın ve çocuklar insan kaçakçılığı, tecavüz, taciz, gibi risklerle karşılaşmakta, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve barınma gibi temel haklara ulaşmakta ciddi problemler yaşamaktadırlar (Akdeniz, 2014; Baklacioğlu, 2008; İçduygu, 2015b; Oytun ve Gündoğar, 2015; Öner, 2010; Paksoy, 2013). Türkiye'deki kentlerde barınma, istihdam edilme, sosyal hizmet gibi alanlarda yaşadıkları sorunlara ilaveten toplumsal ötekileştirilme riski de kent mültecilerinin karşılaştığı sorun alanlarından birisidir. Bauman'ın (2013) mültecilere yönelik, onlar yer değiştirmiyor, yeryüzündeki yerlerini kaybediyorlar ifadesi bugün mültecilerin durumunu fazlasıyla gözler önüne seriyor. Bauman'a göre yaşam alanlarını yitirmiş olan mülteciler genellikle tanımadıkları ülkelerde politik, ekonomik, toplumsal ve benzeri sorunlarla karşılaşmanın yanında yerel halkın korku, hınç ve endişelerinin kendilerine yansıtılması tehlikesi taşıyan insanlar olabilmektedirler. Mülteciler, değişik sebeplerden dolayı ülke vatandaşları için rahatsızlık verici olabilen ve

yurttaşlar için kendi yaşamlarının da mülteciler gibi daha kötü olacağına dair hatırlatmalar yapan motifler haline gelebilmektedir.

2.1.5 Mülteci Kampları

Mültecilerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları ilk zamanlarda bu göçün geçici olduğu düşünülmüştür. Ayrıca Avrupa'daki mültecilerin kamplarda ikamet ettirildiği de göz önüne alınarak çadır kent olarak da bilinen kamplar oluşturulmuştur. Ancak zamanla gelen mültecilerin sayısı kamp kapasitelerinin çok üstünde olmuş bu yüzden kampta yaşayan mülteci sayısı kentlerde yaşayanların yaklaşık %7'sine kadar düşmüştür. 22 Mart 2018 itibariyle kamplarda 227.075, kamp dışında ise 3.334.632 mülteci bulunmaktadır.

Türkiye'deki kamplar donanım ve imkan olarak çok iyi düzeyde bulunmaktadır. Kamplar bir kent gibi içerisinde ilk ve ortaöğretim kurumları, marketleri, oyun parkları, sağlık üniteleri, çamaşırhaneleri ve sosyal alanları barındıracak biçimde tasarlanmış. Suriyeli mültecilere buzdolapları ile ısıtıcılar verilmesinin yanında sıcak su temin edilmekte hatta bazı kamplarda klima ve televizyon bile bulunmaktadır. Ayrıca mültecilere kayıt olmak şartıyla, kalmış oldukları kampın koşullarına göre farklılık göstermekle birlikte, telefonlarına kontör yüklemeleri ve gıda ile temizlik maddeleri alabilmeleri için her ay para bulunan kartlar verilmektedir. Kamplar insan yaşamı için kesinlikle ideal olmasa da kamplardaki imkanlar niteliksel ve niceliksel olarak etkileyicidir (Dinçer ve diğerleri, 2013). Mart 2016'da belirtilenlere göre kamplara hayır amacıyla gönderilenlerin yanında kişi başına 850 TL'lik yardım yalnızca çadır kent markette harcanabilecek olan para kartlara yükleniyor. Bunun yanında 2 ayı geçmeden tekrar eder şekilde hijyen kiti adı verilen ve içinde tuvalet kâğıdı, deterjan, sabun, şampuan, tıraş kiti, kadın peti, çocuk bezi, havlu, leğen olan paket dağıtılıyor("Erkek sığınmacı kadınlardan fazla", 2016). Bunun yanında kamptaki mülteciler yurt içinden ve yurt dışından gelen yardımlardan yararlanmaktalar fakat bazıları daha özgür bir hayat için kampları terk edebiliyor ya da kamplarda yer olmadığı için içeri alınmayabiliyorlar. Kamptaki mültecilerin elbette birçok sorunu bulunmakla birlikte mülteciler içerisinde parçalanmış durumdaki ailelerin, yalnız kalmış olan kadın ve yaşlıların, anne babasız çocukların ve engelli bireylerin sorunlarının çok daha büyük olduğu görülmektedir (TTB, 2016).

Dışarıdan gelmiş olan ziyaretçiler için kamp ziyaretine genellikle izin verilmemektedir. Bir takım Sivil Toplum Kuruluşlarının ve BMMYK'nın girişlerine izin verilebilmiş olsa da, Türkiye'deki kamplar başka ülkelerdeki kamplara göre dışarıya daha kapalıdırlar. Ziyaret izni verilmemesinin nedeni, mültecilerin onurlarını koruma ve mültecileri ziyaretçilerin provokasyonlarından koruma olarak açıklanmaktadır (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Doğum kayıtları mülteci kamplarındaki kaygılardan bir tanesini oluşturmaktadır. Öncüpınar'da bulunan konteynırlarda her gün ortalama 2.5 doğum olmaktadır. AFAD raporlarına göre 2011 yılının Mayıs ayından 2013'ün Ekim ayına kadar olan iki buçuk yıllık süreçte, mülteci kamplarında 6.000'den fazla bebeğin hayata gözlerini açtığı belirtilmektedir. Bu doğumların kaydını AFAD yapmaktadır. Aileler geçerli bir Suriye kimliğine sahip olmadıkları için dünyaya gelen bu bebekler vatansız durumda bulunuyorlar. Savaş son bulduğu zaman AFAD'ın kayıtlarının Suriye'deki kayıt sistemine entegrasyonu ortaya çıkacak. Doğum kontrolünü sağlayacak araçlar bulunuyor olsa da, savaşta ölenler düşünüldüğünde mültecilerin doğum kontrolü tartışılır hale geliyor. Kamp yetkililerinin aktardığı kadarıyla, Suriyeli mülteciler doğum kontrolünü, bekalarına yönelik bir tehdit olarak algılıyorlar (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Kamplarda yaşamakta olan mültecilerin başka yerleşim yerlerindeki mültecilere oranla eğitim hizmetinden daha fazla faydalandığı görülmektedir. Ayrıca kamp dışındaki mülteci çocuklar yerel öğrencilerle birlikte eğitim öğretim hizmeti almak durumunda bulunduğu için kamplarda yaşayanlardan daha farklı ve daha fazla sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu iki farklı grubun entegrasyonu sağlanmadan aynı fiziki mekanda beraber eğitim hizmeti almaları marjinalleşme ve ayrımcılık gibi ciddi problemlerin oluşmasına sebep olabilir. Bu sıkıntıların yaşanmasını önlemek için öğrenciler, öğretmenler ve veliler sosyal entegrasyonu sağlamak adına uzun süreli rehabilitasyondan geçirilmelidirler (Yavuz ve Mızrak, 2016). Ancak yine de GEM'lerin fiziksel altyapı problemleri bulunmakta, kamplardaki eğitimler çadırlarda zor koşullar altında yapılmakta ve çadırlarda kapasitenin üzerinde hizmet verilmektedir. MEB bağlı okullar öğle sonları Suriyeli mülteci çocukların ve öğretmenlerin hizmetine sunulmakta fakat yine de sınıflar yetersiz kalmaktadır. MEB'e bağlı okullarda 2019 itibarıyla ikili öğretime son verilmesi hedefi, öğleden

sonraki Suriyeli mültecilere sunulan bu hizmeti sonlandıracak gözükmemektedir. MEB ise AB tarafından sağlanacak yardım fonunun bir miktarının yeni bina yapımında kullanılacağını açıklamıştır (Emin, 2016). Kamplarda her yaşta bireyler için eğitim olanağı bulunmakta fakat, resmi bir diploma verilmemesi büyük bir sorun teşkil etmekte, bu konu Suriyeli kanaat önderleri ve Suriyeli aileler için ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır. Bunun yanında kamplarda kadınlar için atölyeler ve mesleki eğitim imkanları vardır. Fakat atölyelerde üretilen ürünler kamp dışına henüz açılabilmiş değildir (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Kamplardaki değişilmesi gereken konulardan birisi farklı mezheplerden insanların bir arada bulunmasıdır. AFAD mülteciler arasında mezhep veya etniksel bir ayrım yapılmadığını ifade etmektedir. Kamplar etnik, dinsel, mezhepsel hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm mültecilere açık bulunmaktadır. Kamplarda ağırlıklı olarak Sünni-Arap nüfus hakim olmakla birlikte, Türkmenler, Hristiyanlar ve diğer etnik/mezhepsel/dinî gruplar, meydana gelebilecek gerilimleri önlemek adına bazen başka kamplara yerleştirilebilmekte (Dinçer ve diğerleri, 2013).

Kamplardaki memnuniyet oranı %88.1 olarak belirlenmiştir. Kamplarda en çok memnun kalınan imkan %49.7 ile güvenlik olmuştur. En çok eksikliğini hissettikleri ise maddi yardımların yetersizliğidir. İkinci eksik hissedilen alan ise %8 ile iş imkanının yetersizliğidir. Kamplarda yaşayan Suriyeli mültecilerin göç sebepleri ile memnuniyet dereceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülüyor. Bundan dolayı can güvenliği kaygısıyla göç edenlerin memnun olma dereceleri oldukça yüksek çıkarken ekonomik sıkıntılar, siyasi ve toplumsal baskı nedeniyle göç edenlerin memnuniyet derecelerinin gittikçe düşme eğiliminde olduğu gözlemleniyor. Mültecilerin kamplardaki kalma süreleri uzadıkça memnuniyetin daha da düşeceği öngörülüyor. Temel ihtiyaçlarının kamplarda karşılanmakta olduğunu söyleyen Suriyeliler ülkelerindeki krizin uzadıkça daha fazla hizmet ve mal ihtiyacı içinde olduklarını ifade ediyorlar. Kampta yaşayan mülteciler kamplara yakın il ve ilçe halklarıyla olan iletişimlerini konusunda olumlu bir düşünceye sahipler (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013).

2.2.6 Uydu Kent Uygulaması

İçişleri Bakanlığınca belirlenen uydu kentler, sığınmacıların üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerine kadar ikamet ettikleri şehirlerdir (Kahya ve Sallan Gül, 2013). Mültecilerin uydu kentlere yerleştirme 1994 yılında başlamıştır. Sene 2000’lerde 20 tane olan uydu kent sayısı sene 2011’de 51 iken 2017 itibariyle 62 olmuştur (Kahya Nizam ve Sallan Gül, 2017). Haziran 2017 itibariyle verilerine göre, 136 bin Afganistanlı, 134 bin Iraklı, 32 bin İranlı, 4 bin Somalili, 9 bin diğer uyruklara sahip mülteci Türkiye’de üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için uydu kentlerde beklemektedir (BMMYK, 2017). Uydu kent uygulaması, mülteciler ve sığınmacılar için ifade edilen Türkiye’ye özgü bir kavramdır. Uydu kentlere ne tamamen açık ne de tamamen kapalı kamplar diyemeyiz. İkisinin arasında yarı açık kamp şeklinde tanımlanabilirler. Uydu kentlerdeki mülteciler, yerleştirilmiş oldukları kent içinde kampa dahil olmayıp, serbest ikamete tabidirler (Kahraman ve Kahya Nizam, 2016). Buralarda barınmakta olan mültecilerin ve sığınmacıların bu kentlerden ayrılmaları yasak olmakla birlikte her hafta karakola gidip halen o kentte bulunduğunu imza etmeleri zorunluluktur. Öyle ki uydu kentler bir mülteci kampı olmamış olsa da kampla benzer şekildedir, çünkü mültecilerin hareket kabiliyeti idarece kent ile sınırlandırılmaktadır. Uydu kentler, belirsiz durumlar ve geçici ikamet mültecilerin günlük hayatlarını, sorunlarla baş etmelerini, sosyal ilişkilerini etkilemektedir (Biehl, 2008). Bunun yanında uydu kentlerde yaşayan sığınmacılara ayrılmış bir ödenek yoktur. Dolayısıyla belirsizlikler ve değişik sorunlar daha da belirginleşmekte ve sığınmacıların ötekileştirilmesine sebebiyet vermektedir (Güney ve Konak, 2016).

2.2.7 Türkiye’deki Mültecilere İlişkin İstatistikler

Üç kıtanın kesiştiği yerde olan ülkemiz bir transit geçiş ülkesi konumunda, adeta kıtalararasında bir köprüdür. Ülkemiz toprakları asırlar boyunca birçok millete ev sahipliği yapmanın yanında, mülteci akınlarında tampon bölge olmuş, pek çok sığınma ve göç olayıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’ye sebepleri çok çeşitli olmakla birlikte göç edenlerin sayısı bir hayli fazladır (Harunoğulları, 2016).

Suriye savaşının parlak vermesinden sonra ülkemize bugüne kadar ki en büyük göçlerden birisi gerçekleşmiş ve Türkiye dünyada en kalabalık sığınmacı grubuna sahip olan ülke halini almıştır. Mart 2011’de Suriye’deki protestolara Beşar Esad tarafından yapılan sert müdahaleler şiddet ve baskıyı getirmiştir. Böylece Nisan 2011’de Suriye’den ilk mülteciler gelmeye başlamıştır (Boyras, 2015). Suriye’den

ülkemize sığınanlara, Türkiye geçici koruma statüsü vererek kapılarını açmıştır. Bir yıl sonra Mayıs 2014'te 22 kamptaki Suriyeli sayısı 220.000 olmuştur (Kirişçi, 2014). 1995'ten 2013 yılına kadar 635 Suriyeli Türkiye'de sığınmacı iken, savaşın çıktığı 2011 yılından üç yıl sonra şehir merkezlerindeki Suriyeli sığınmacı sayısı 900.000 olmuştur. Bunlardan 220.000 sığınmacı kamplarda barınmıştır. 2014 yılının sonunda Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı 1.5 milyona dayanmıştır (UNHCR, 2014a). Kasım 2015'te Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı resmi olarak 2.181.293, Aralık 2015'te 2.291.900 kişi olmuştur (UNHCR, 2015a). Bunun yanında 2014 yılında uluslararası koruma başvurusu yapan 34.112 yabancı bulunurken, yakalanan düzensiz göçmen sayısı 58.647 olmuştur. Yıl 2015'te ise yılında uluslararası koruma başvurusu yapan 64.232 yabancı bulunurken, yakalanan düzensiz göçmen sayısı 146.485'dir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

Şubat 2016'da Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteci sayısı 2.834.441'e çıkmıştır. Mart 2016 verilerine göre Türkiye'deki 26 kampta yaklaşık 280 bin ile 287 bin arasında Suriyeli barınmıştır. Türkiye'deki Suriyelilerin yaklaşık %10'u kamplarda yaşamaktadır. Bu kamplarda her gün 125 bebek dünyaya geliyor. Yine Mart 2016 itibariyle Türkiye'de yaklaşık 2 milyon 715 bin 789 Suriyeli, 172 bin Iraklı sığınmacı bulunurken cinsiyet dağılımlarına bakıldığında erkeklerin kadınlara oranı %5 ila %7 oranında daha fazladır. Mart 2016'ya kadar Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı yaklaşık 195 bindir. 2017 Kasım ayı verilerine göre ise Suriye'den Türkiye'ye geçişlerin başladığı son 6 yılda Türkiye'de 225.000 Suriyeli bebek dünyaya gelmiştir ("Türkiye'de son 6 yılda", 2017). Suriyelilerin dışında 2016 yılında uluslararası koruma başvurusu yapan 66.167 yabancı bulunurken, yakalanan düzensiz göçmen sayısı 174.466 olmuştur (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

Sene 2017'ye bakıldığında ülkemiz yaklaşık %50'si çocuk, 3.4 milyondan fazla Suriyeli mülteciye geçici koruma sağlamakta, böylece dünyadaki en fazla Suriyeli mülteci bulunan ülke konumunda bulunmaktadır. Mültecilerin %90'dan daha fazla kesimi Türkiye'deki şehirlerde ikamet ederken, %10'dan daha azı ise Suriye sınırı boyunca uzanan 23 resmi kampta ikamet etmektedir (UNICEF, 2017). Bunun yanında uluslararası koruma başvurusu yapan 112.415 (68.685 Iraklı, 31.148 Afganistanlı, 9.619 İranlı, 1.082 Somalili, 1.009 diğer) yabancı bulunurken,

yakalanan düzensiz göçmen sayısı 175.752 olmuştur (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Mart 2018 verilerine bakıldığında geçici soruma statüsü altında 3.567.130 Suriyeli bulunmaktadır. Mart 2018 ilk 3 ayda yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise 47.198'dir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki en ağır insani kriz olan Suriye'deki savaş yedinci senesine yaklaşırken sonlanacağına dair belirtiler bulunmamaktadır. Milyonlarca insan ülkelerinden kaçıp komşu ülkelere sığınmış ve bu insanların gelecekleri de belirsiz bir durumda bulunmaktadır. Duygusal sağlıkları, eğitimleri, hatta yaşamları risk altında bulunan çocuklar, bu savaş sebebiyle en büyük bedel ödeyen ve en ağır yükü taşıyan kesim durumundalar (UNICEF, 2017).

2.2.8 Mülteci Harcamaları

Mülteciler geldikleri ülkeyi sağlık, eğitim, istihdam, güvenlik, barınma vb. pek çok konuda harcamalar yapmak zorunda bırakmaktadır. Türkiye mültecilere yönelik harcamaların büyük bir kesimini kendi bütçesinden yapmıştır. Bununla birlikte medyada mültecilerle ilgili sıklıkla görmüş olduğumuz haberlerin başında, Suriyeli mültecilerin illegal yollarla daha iyi koruma sağlayacağını umdukları AB ülkelerine ulaşmak için yaptıkları ve genellikle sonu ölüm olan tehlikeli yolculuklar gelmektedir. Avrupa ülkeleri ise bu vatansız mültecileri kabul etmek istememektedir. Bu nedenle Suriyeli mülteciler konusu son zamanlarda AB bakımından da acil müdahale gerektiren bir hal almıştır (UNICEF, 2016a). Avrupa Birliği 2015 Kasım ayında, ev sahipliği yapan toplulukların ve mültecilerin desteklenmesi amacıyla Türk yetkililerle yaptığı işbirliği sonucunda Türkiye Mülteci Aracı'nı meydana getirmiştir. Ev sahibi ve mültecilerin gereksinimlerinin kapsamlı ve eşgüdümlü biçimde karşılanması amacıyla oluşturulan bu araç, AB bütçesi (fonun 1/3'ü) ve Üye Ülkelerin milli katkıları (fonun 2/3'ü) ile yürütülen faaliyetler için, ortak bir koordinasyon mekanizması sunmaktadır. AB üyesi devletler ve AB, insani yardım ve kalkınma desteği ile 2016 ve 2017 yılları için sığınmacıların ve ev sahibi toplumun gereksinimlerinin karşılanması amacıyla Türkiye Mülteci Aracını finanse etmeyi kabul etmiş ve bu amaçla Türkiye'ye 3 milyar Euro vermeyi onaylamıştır (Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi [ECHO], 2016). Mültecilerin maddi ve manevi

ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda yükümlülüklerin paylaşılmasıyla ilgili devletlerin duyarlılıklarını ve çekindikleri noktaları sıkça dile getirdikleri bir ortamda biçimlenen AB Türkiye anlaşması verimli olarak uygulanamamış olsa da Suriyelilerin haklarını elde etmek için giriştikleri tehlikelerin ve bu süreçte devletlerin sorumluluk almalarıyla ilgili sorunların daha netlik kazanmasını sağlamıştır (UNICEF, 2016a). Yine Türkiye Mülteci Aracı'nın bir kolu olan Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi (ECHO), 2016 yılında Türkiye'de bulunan mülteciler için 505.65 milyon Euro yardım sağlamıştır. Bu rakam ECHO'nun bugüne kadar tek ülkeye yaptığı en büyük katkıdır (ECHO, 2016).

Dünyadaki en çok mülteciye sahip olan Türkiye'de 2018 başı itibariyle başta Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar, İranlılar, Somalililer olmak üzere 4 milyona yakın kayıtlı mülteci vardır. Suriye'den Türkiye'ye mültecilerin gelmeye başladığı tarihten 2017 Ocak ayına kadar, tahminlere göre Türkiye 11.4 milyar Euro'nun üzerinde harcama yapmıştır. Yine Temmuz 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN Suriyeli mültecilerin bugüne kadar Türkiye'ye maliyetinin 30 milyar dolar olduğunu belirtmiştir ("Erdoğan: Suriyelilere 30 milyar dolar harcadık", 2017). Sosyal yardım ve hizmetlerin dağıtımında sivil toplum kuruluşlarının ve bireysel yardımların önemli payı bulunmaktadır. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amacını düzenleyen 1. maddesinde yer alan "...gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek..." hükmü uyarınca SYDV'ler, kendilerine yapılan başvuruları değerlendirmekte ve müteveli heyetlerinin kararları doğrultusunda yardım edebilmektedirler (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Türkiye'deki yaklaşık 3.6 milyon Suriyeliden 227 bini, AFAD tarafından idare edilen 26 kampta yaşamını sürdürmektedir. Halkın yardımlarına, hükümetin ve yerel idarelerin çabalarına karşın Suriyeli mültecilerin yaklaşık %90'ı kamp dışında, çok zor şartlar altında sınırlı kaynaklarla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar (ECHO, 2016).

Mültecilere yönelik Sosyal Uyum Yardımı (SUY), 2017 yılında AB tarafından finansmanı sağlanan insani yardım programlarının başında gelmektedir. SUY, mültecilerin temel gereksinimlerini verilen bir kart ile gidermelerini sağlamaya dönük ve yardım alanların 1 milyona ulaşmasını hedefleyen sosyal yardım

programıdır. Mültecilere verilen kartlara aylık para yüklenmekte, mültecilere ihtiyaçlarını karşılarken seçme özgürlüğü tanımaktadır. Böylece yalnızca insani yardım sağlanmış olmamakta ayrıca yerel ekonomiye de canlılık kazandırılmaktadır (ECHO, 2016). Eğitime yönelik yapılan harcamalarda ise MEB'in tahminlerine göre sadece 2014-2015 eğitim öğretim yılında Suriyeli çocukların eğitimi için 700 milyonluk ek bir mali külfet oluşmuş ve Bakanlık tarafından özel bir fon ayrıldığı için bu masraflar MEB'in genel bütçesinden karşılanmıştır (HRW, 2015).

2.2.9 Türkiye'nin Mülteci Politikası Üzerine

Suriye'deki kriz ve getirdiği göç Türkiye'de eğitim, sağlık, istihdam, güvenlik, topluma entegrasyon gibi pek çok alanda iç politikalara direkt olarak etki etmekte ve bunun uzun bir süre devam edeceği gözlenmektedir (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015). Suriye'de bulunan kriz sonlansa da Türkiye'deki Suriyelilerin büyük bir kesiminin harabe olan yerleşim yerleri yeniden inşa edilene kadar Suriye'ye dönmeyecekleri öngörülmektedir. Bunun yanında BM'nin daha önceki verileri ve deneyimleri mültecilerin en az üçte birinin ülkesine geri dönmeme ihtimalinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Güçtürk, 2014). Yerel düzeyde Suriyeli mültecilere dönük yapılmış olan sosyal, ekonomik, entegrasyon gibi çalışmaların uzun vadeli olmasının mümkün görünmediği, Ortadoğu'daki karışıklıklar ve çatışmalar düşünüldüğünde Türkiye'nin mültecilere yönelik politikalarında köklü bir karar verme sürecine girmesinin önceliklerinden biri olması gerektiği görülmektedir (Akgül ve diğerleri, 2015).

Suriye'deki kriz dış politika, terör, düzeli olmayan göçler, güvenlik, maddi maliyet gibi ölçülmesi mümkün olmayan pek çok muallaklığı barındırdığından dolayı mültecilere yönelik etkili kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanması zor hale gelmektedir. Türkiye'de devlet politikalarının merkezden planlandığı, illerdeki yöneticilere sorumluluklar verilmiş olsa da politika ortaya koyma ve uygulama hususunda bilhassa mali konularda başlıca sınırlılıklarının olduğu bir gerçektir. Yerel yönetimlerin pek çok konuda inisiyatif sahibi olamaması, merkezin sosyal politikasının sistemsiz ve günü birlik yapılmış olması bir çok kronik sorunlara yol açmaktadır. Bu yüzden Suriyeli mültecilere yönelik sorunlar tüm yönleriyle ele alınmalı, bilimsellik ve uzmanlık düzeyinde katılımı sorunların asıl kaynağına inilmeli ve bu süreçte ekonomik, politik, sosyolojik açılar değerlendirmeye katılarak

üretilen çözümler yaşama geçirilmelidir (Akgül ve diğerleri, 2015). Çünkü Türkiye'ye Suriye'den gelen göçmenlerin sayısı gün geçtikçe çoğalmakta ve bu insanların Türkiye'de sürekli olarak kalma eğilimleri evrensel kriterlere uygun şekilde zaman geçtikçe artmaktadır. Yine Suriye krizinin başlangıcında krizin 10 yıl gibi bir sürede sonlandırılacağı ve göçün geçici olacağı tahmin edilirken bunun, göçün kalıcılığa doğru evrilmesine yol açtığı gözlenmektedir (Tunç, 2015). Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunun ülkelerindeki savaş sona erse de ülkelerine geri gitmeyecekleri tahmin edilmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin Suriyelilere yönelik, var olan ulusal dengelerini stabil tutacak şekilde makro ve mikro alanda kısa ve uzun vadeli politikaları hayata geçirmesi zorunludur. Bu amaçla yeni bir kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün mevcut sığınmacı potansiyelini yönetmede sürece önemli bir katkı sağlayacağı düşünülüyor olsa da kurumun çok yeni olması bir yana insan kaynakları ve diğer sitemlerinin henüz gelişme düzeyinde olduğu da ayrıca bir gerçekliktir (Akgül ve diğerleri, 2015).

2.2.10 Mültecilerle İlgili Uluslararası Sözleşmeler

Mültecilerin korunmasına, bir takım haklara sahip olmalarına yönelik uluslararası camiada bir takım sözleşmeler yapılmıştır. Bu sözleşmeler şu şekildedir:

- a. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948): “Herkes, herhangi bir devletin sınırları içinde özgürce dolaşma ve oturma hakkına sahiptir” (madde 13/1). “Herkes, kendi ülkesi dahil herhangi bir ülkeden ayrılma ya da ülkesine yeniden dönme hakkına sahiptir” (madde 13/2). “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma hakkı vardır” (madde 14/1). “Bu hak, adi bir suçla ya da BM ilke ve amaçlarına aykırı eylemlerle ilgili kovuşturmalar halinde ileri sürülemez” (madde 14/2). “Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır” (madde 15/1). “Hiç kimse, yurttaşlığından ya da yurttaşlığını değiştirme hakkından keyfi bir biçimde yoksun bırakılamaz” (madde 15/2).
- b. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Ek 7) (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Protokolleri (1950): Bu belgeni içerdiği hükümler; “yaşama hakkı” (madde 2), “özgürlük ve güvenlik hakkı” (madde 5), “adilyargılanma hakkıdır” (madde 6).

- c. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi (1951): Bu sözleşmeye göre bir kişinin mülteci statüsüne girebilmesi için öncelikle kendi ülkesini terk etmesi veya ülkesinin sınırları dışında bulunması ve yabancı olması gerekmektedir. Ayrıca bu koşulun yanında kişinin haklı nedenlere dayanan baskı ve zulüm korkusu olması gerekir. Bu bakımdan baskı ve zulme temel teşkil eden nedenler: ırk, milliyet, din, siyasi düşünce ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet, kişisel ve siyasal veya adliveya siyasi suçlar, savaş ve askeri görevlere dayalı nedenler şeklinde ortaya çıkabilir.
- d. Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin Sözleşme (1954): Bu sözleşmenin sığınmacıları ilgilendiren maddeleri şunlardır: “ayrımcılık yapılmaması” (madde 3), “din özgürlüğü hakkı” (madde 4), “menkul ve gayrimenkul mülkiyet hakkı” (madde 13), “dernek hakkı” (madde 15), “mahkemelerde taraf olarak bulunma hakkı” (madde 16), “devlet eğitim hakkı” (madde 22), “sosyal yardım hakkı” (madde 23), “sosyal güvenlik hakkı” (madde 24), “seyahat özgürlüğü” (28. madde).
- e. Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin Sözleşme (1961): Bu sözleşme vatansız olan kişilerin azaltılmasını amaçlamakta olup, vatandaşlığı sona ermesi halinde, başka bir vatandaşlığa sahip olması ya da elde edilmesi şartına bağlı olması gerektiği düşüncesine temellenmiştir.
- f. Her Tür Irk Ayrımcılığına Son Verilmesine ilişkin Sözleşme (1965): Bu sözleşme, ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalığın cezalandırılması içindir.
- g. Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966): Sözleşme 1976’da yürürlüğe girmiştir. Mülteci haklarını içeren hükümler şunlardır; “yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkı” (madde 6), “işkence, zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı davranışa veya cezalandırmaya maruz kalmama hakkı” (madde 7), “köleliğin yasaklanması” (madde 8), “keyfi olarak gözaltına alınmama hakkı” (madde 9), “ifade özgürlüğü” (madde 19), “din hakkı” (madde 18), “toplantı hakkı” (madde 21), “sendika üyeliği hakkı, seyahat ve yerleşme özgürlüğü hakkı” (madde 12), “genel oy kullanma ve seçme hakkı” (madde 25), “adil

yargılanma hakkı” (madde 14) ve “azınlıkların korunması hakkıdır” (madde 27).

- h. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966): Bu belgenin içerdiği hükümler; “çalışma hakkı” (madde 6-7), “sosyal güvenlik hakkı” (madde 9), “ailenin korunması hakkı” (madde 10), “uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı” (madde 11), “eğitim hakkı” (madde 13), “sağlık hakkı” (madde 12) ve “sendikaya üye olma hakkı” (madde 8).
- i. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (1967): BM Genel Kurulu tarafından 4 Ekim 1967’de yürürlüğe girmiştir. Bunu kabul eden devletler, 1951 Sözleşmesinin temel hükümlerini, bu sözleşmedeki tanıma giren tüm kişilere, tarih sınırlaması olmaksızın uygulamayı taahhüt etmektedir. Fakat bu protokolün bağlayıcılığı yoktur. Örneğin Türkiye protokolü imzalamış fakat coğrafi çekincesini devam ettirmektedir.
- j. Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989): Bu sözleşme mülteci, sığınmacı ya da kimliksiz çocuklar dahil 18 yaşından küçük tüm çocukları kapsamaktadır. Bu sözleşmede yer alan başlıca haklar; “ayrıcalıktan korunma hakkı” (madde 2), çocukla ilgili bütün girişimlerde, “çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkı” (madde 3), “yaşam ve gelişme hakkı” (madde 6), “nüfus kütüğüne kaydedilme hakkı” ve bununla birlikte vatandaşlık edinme hakkı çocukların ve ailelerinin, ailenin birleşmesi amacıyla bir ülkeye girme ya da onu “terk etme hakları” (madde 10), çocuğu etkileyen herhangi bir “adli ya da idari kovuşturmada yer alma hakkı” (madde 12), mülteci sayılan ya da mülteci statüsü kazanmaya çalışan çocuklara “özel koruma ve yardım sağlama hakkı” (madde 22), silahlı çatışmalardan etkilenen çocuklara “koruma ve bakım sağlanması hakkı” (madde 38). Bu sözleşmede göze çarpan en önemli özellik, ulusal mevzuatta rastlanmayan “mülteci statüsü kazanmaya çalışan” ve “mülteci sayılan” çocuk ifadeleridir (“Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” [ÇHDS], 1989).

2.2.11 Mültecilerle İlgili Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler

Anayasamızın 90. maddesinde, temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası antlaşmalar ile kanunlarımızın aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası antlaşmaların üstün tutulacağı yer almaktadır. Bu madde, sınır dışı etme ile ilgili uluslararası antlaşmaların ve bu antlaşmalardan doğan anlaşmazlıklar sebebiyle uluslararası yargı organlarının verdiği kararların öncelikli olarak uygulanmasını gerektirmiştir (Sirmen, 2009). Ülkemizin mültecilerle ilgili taraf olduğu sözleşmeler şöyledir:

- a. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948): Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı Kararıyla ilan edilmiştir. 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu ile “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması” kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.
- b. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950): AIHS'nin uygulanmasını gözetmek için kurulmuş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), non-refoulement ilkesini değerlendirmiş ve işkenceye ilişkin AIHS 3. maddesini, bu ilke kapsamında görmüştür.
- c. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Mülteci Sözleşmesi (1951): Türkiye mültecilerin hukuki durumuna ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf ülkelerden birisidir. Sözleşmenin 33. maddesi, “Hiç bir devlet mülteciyi ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba dahil olması ya da siyasi düşünceleri nedeniyle yaşam ve özgürlüğünün risk altına gireceği bir ülkeye geri gönderemez, o ülkeye sınır dışı edemez” şeklindedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 42. maddesi taraflara çekince koyma hakkı tanımış, Türkiye 1994 Yönetmeliği ile Avrupa dışından gelen kişilere, sırf insani nedenlerle geçici sığınma hakkı tanınmıştır (Taneri, 2012).
- d. Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (1959): Suçluların iadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS), Avrupa devletleri arasında suçluların iadesi ile ilgili olup, 3. maddesine göre, iadesi istenilenin; “siyasi suç, siyasi suçla

bağıntılı suç ya da ırk, din, milliyet, siyasi görüş nedeniyle takip veya cezalandırılması amacıyla iadesi talep edildiği kanaatine varılması halinde, iade edilmeyecektir” şeklindedir. Bu da mültecilere açık kapı bırakmaktadır (Ekşi, 2008).

- e. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966): Sözleşme 23 Mart 1976’da yürürlüğe bulmuş fakat ülkemizde ise 15 Ağustos 2000’de kabul edilerek 23 Eylül 2003’de “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’ne İlişkin Beyan ve Çekinceler ile Onaylanmasına Dair...” 5851 sayılı kanun onaylanmıştır (Taneri, 2012).
- f. İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1984): Sözleşmenin 3. maddesi, “Hiç bir Taraf Devlet, bir kimsenin diğer bir Devlette işkence tehlikesine maruz kalacağına inanmak için esaslı sebeplerin bulunması halinde, bu kimseyi sınır dışı edemez, geri gönderemez veya iade edemez” şeklindedir. Bu sözleşme, “İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin İlişik Beyan ve Çekinceler ile Onaylanmasına Dair...” 10 Ağustos 1988 gün ve 19895 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 88/13023 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmıştır (Taneri, 2012).
- g. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989): Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin Onaylanmasına Dair Kanun ile 27.1.1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 23.12.1994 gün ve 6423 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.
- h. Sınıraşan Örgütlü Suçlara İlişkin BM Sözleşmesi (2002): Ülkemiz bu sözleşmeyi 2003 yılında kabul etmiştir. Bu sözleşmenin 16. maddesinin 14. bendi:

“Eğer talepte bulunulan Taraf Devlet, talebin, bir kişiyi cinsiyeti, ırkı, dini, vatandaşlığı, etnik kökeni veya siyasi görüşleri nedeniyle yargılamak veya cezalandırmak için yapıldığına veya bu nedenlerden herhangi biri bakımından, talebe uymanın anılan kişinin durumuna hâlel getireceğine inanmak için ciddi nedenlerin

varlığına kanaat getirirse, bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, iadeye ilişkin bir zorunluluk getirdiği biçiminde yorumlanmayacaktır” şeklindedir.

2.2.12 Mültecilerin Sahip Oldukları Haklar

Günümüzde Türkiye’ye gelen mültecilere bakış açısı insan hakları odaklı olmaktan sıyrılarak güvenlik ve ekonomi odaklı bir hale gelmiştir. AIHM’den ülkemiz aleyhine çıkan son zamanlardaki kararlar, mültecilerin haklarının korunması adına devletin daha fazla gecikmeden harekete geçmesi yönündedir (Yıldız, Ünlü ve Sezer, 2014). Mültecilerin ve sığınmacıların uluslararası camiada sığındıkları ülkeler tarafından korunmalarına yönelik önemli hakları şunlardır:

- a. Sağlık Yardımından Yararlanma Hakkı: Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre sağlık, yalnızca hastalıksız olmama hali değil, fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak iyilik halidir. BM İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 25. maddesi sağlık hakkını, “yaşam hakkı çerçevesinde kabul görmüş evrensel bir haktır” şeklinde tanımlamaktadır (BMİHK, 1948). Her bireyin sağlık hakkı vardır ayrıca sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı da vardır. Sağlık hizmetleri her ülkede değişiklik arz etse de genellikle devletin sorumluluğundadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (2000), 35. maddeye göre, herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır (“Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, 2000). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık hizmetlerini, kişilerin ve toplumların sağlıklarını korumak, hastalandıklarında tedavilerini yapmak, tam olarak iyileşmeyip sakat kalanların başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmelerini sağlamak amacıyla yapılan planlı etkinliklerdir, şeklinde ifade etmektedir (Öztek ve Eren, 2006). Türkiye’de bulunan mültecilerin ve sığınmacıların sağlık giderlerini her zaman uygulanmamakla birlikte kural olarak kendilerinin karşılamaları gerekmektedir. Yine bu kuralın aksine eğer bireyin sağlık gideri kendisi ya da BMMYK tarafından karşılanamıyor ve sağlık güvencesi bulunmuyor ise çıkarılan kanunlar ile imkanlar düzeyinde devlet tarafından karşılanmaktadır

(İçişleri Bakanlığı 22 Haziran 2006 Tarih ve 57 Sayılı Uygulama Talimatı, 2006). Ayrıca ülkemizde sağlık giderlerini hiçbir şekilde karşılayamayan ihtiyaç sahipleri için, Emniyet Yabancılar Şube Birimleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) arasında işbirliği yapılması esas alınmıştır. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu esasınca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, mültecilerin ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine yönelik taleplerine Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) tarafından düzenlenen 31.01.2005 tarih ve 1262 sayılı Sağlık Destek Yardımları Programı Uygulama Esasları çerçevesinde değerlendirme yaparak yardımcı olmaktadır (İçişleri Bakanlığı 22 Haziran 2006 Tarih ve 57 Sayılı Uygulama Talimatı, 2006).

- b. Eğitim ve Öğretim Hakkı: Anayasamızın 42. maddesine göre herkesin eğitim hakkı bulunmaktadır. Ülkemizde bütün çocuklar zorunlu eğitim-öğretime tabidir. Kanunlarımızda göçmen, sığınmacı ve mülteci çocuklarının eğitimi hakkında çok açık bir hüküm olmasa da bu hüküm onlar adına da geçerlidir (222 Sayılı Öğretim ve Eğitim Kanunu, 1961). Durumlarını belgelemek kaydıyla sığınma ve iltica talepleri tetkik edilmiş olanlarla mülteci olarak ikamet almış olan yabancılar öğrenim vizesine sahip olmasalar da eğitim-öğretim çağında bulunan çocuklarını okullara kaydettirebilmektedirler. Çocukların eğitim hakkından yararlanabilmeleri için ülkemizin yasal imkanlarının yanında, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin sağlamış olduğu katkılarla birçok imkan sağlanmaktadır. Yine başvuru yapmış mülteci ve sığınmacıların eğitim-öğretimi konusunda ilgili kanunlar ve yönetmeliklerde, valilikler koordinatörlüğünde emniyet müdürlüğü, SYDV, İş-Kur, milli eğitim, belediye, il sağlık müdürlüğü, sosyal hizmetler ve STK'ların katılımı ile senede en az 1 kere toplantı yapılması belirtilmektedir (İçişleri Bakanlığı 22 Haziran 2006 Tarih ve 57 Sayılı Uygulama Talimatı, 2006).
- c. Çalışma Hak ve Özgürlüğü: Mülteci kabul eden diğer devletlerde olduğu gibi ülkemizde de çalışma hakkına yönelik kanuni düzenlemeler vardır.

Anayasamızın 48. maddesi vatandaş ya da yabancı ayrımı gözetmeksizin bu hakkı herkes için tanımış ve çalışma hürriyetini güvence altına almıştır. Ayrıca mülteci ve sığınmacıların ülkemizde kalacakları süre ile sınırlı olmak kaydıyla çalışma haklarını mevzuatımızın genel hükümlerine bağlı olarak kullanacakları düzenlemede yer almaktadır (İltica ve Sığınma Yönetmeliği, 1994). Ülkemizde statüsü ne olursa olsun 6 aylık ikamet tezkeresi almış bulunan yabancılar, çalışabilmeye yönelik gereken şartları sağlamak suretiyle, ülke içerisinde çalışma iznine başvurabileceklerdir (4817 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003). Türkiye’de yabancıların çalışma iznine yönelik olarak, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK) yer almaktadır. Bu kanunun içerisinde yabancıların çalışma hakkına ve hürriyetine yönelik genel düzenlemeler yer almaktadır. Yine bu kanuna bağlı yönetmelikler mevcuttur.

- d. Yerleşme ve Seyahat Hakkı: Anayasamızda herkes için yerleşme ve seyahat özgürlüğü 23. maddede güvence altında bulunuyor olsa da, yabancılar için getirilmiş sınırlama çerçevesinde ülkemize sığınmış olan yabancılar sadece İçişleri Bakanlığı’nın belirleyeceği yerlerde ikamet edebileceklerdir. Böylece kamu düzeni, kontrol kolaylığı, denetim sağlama, hizmet ulaştırma vb. sebeplerden yabancılar seçilmiş pilot iller dışına çıkarılmayabilmektedir (Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1950).
- e. Zulüm Riski Olan Yere Geri Göndermeme İlkesi (Non-refoulement): Cenevre Konvansiyonu (1951), 33. maddede: “Hiçbir Akid Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetlerinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez” denilmektedir.
- f. Sığınma Talebinde Bulunma ve Sığınma Olanağından Yararlanma Hakkı: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin (İHEB, 1948) 14. maddesinde: “Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır” denilmiş ve ilk kez uluslararası bir belgede sığınma hakkından bahsedilmiştir. Sığınma hakkı, 1951 Cenevre

Sözleşmesinin 33/1. maddesinde de ele alınmıştır: “Hiçbir Akid Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez” ifadesi yer almaktadır.

g. Ayrımcılık Yapılması Yasağı: İHEB’in (1948) 2. maddesine göre:

“Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu bildirmede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında, kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun/olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz”.

h. Yaşama, Özgürlük ve Kişi Güvenliği Hakkı: Yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi hakkıdır. Bu hak yasa ile korunur. Hiç kimse bu haktan keyfi ya da hukuka aykırı olarak yoksun bırakılamaz. İHEB’in (1948) 3. maddesine göre: “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır” maddesi yer almaktadır. Yaşama hakkının korunması devletlerin en temel görevlerindedir”. Yine İHEB’in 9. maddesi: “Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez” şeklindedir.

i. İşkence ya da Zalimane, İnsani Olmayan, Onur Kırıcı Ceza ya da Muameleye Maruz Bırakılmama Hakkı: İHEB’in (1948) 5. maddesinde: “Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz” hükmü ile her üç tür kötü muamele çeşidini de farklı ifade etme ihtiyacını hissetmiştir.

j. Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı: İHEB madde 6’ya göre: “Herkes, nerede olursa olsun, hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahiptir” (İHEB, 1948).

- k. Kölelik ya da Kulluk Altında Bulundurulmama Hakkı: İHEB'in (1948) 4. maddesine göre: "Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır".
- l. Özel Yaşam ve Aile Konusunda Keyfi Müdahaleye Maruz Kalmama Hakkı: İHEB (1948) madde 16:
- "Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da dinbakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir ailekurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır. Aile toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve Devlet tarafından korunur" şeklindedir.
- m. Düşünce ve ifade Özgürlüğü Hakkı: İHEB'in (1948) 19. maddesi: "Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar" şeklindedir.
- n. Ülke Sınırları İçinde Hareket Özgürlüğü: İHEB'in (1948) 13. maddesi: "Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir" biçimindedir.
- o. Toplumun Kültürel Yaşamına Katılma Hakkı: İHEB'in (1948) 27. maddesine göre: "Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı yararları paylaşma hakkına sahiptir. Herkes, yaratıcısı olduğu herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunması hakkına sahiptir".
- p. Sosyal Güvenlik Hakkı (Eğitim, Beslenme, Giyim, Barınma, Sağlık Hakkı): İHEB (1949) madde 26'ya göre:

“Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik vemesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğrenim, yeteneğe göre herkese eşitolarak sağlanır. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir”.

- q. Din ve Vicdan Özgürlüğü: İHEB’in (1948) 18. maddesi: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar” demektedir.

2.2.13 Mültecilerin Çalışma Hakkı ve Türkiye’deki Durumları

Mültecilerin gıda, ısınma, hijyen, sağlık, barınma gibi en temel ihtiyaçlarını karşılamaları için finansal kaynaklarını oluşturacak olan iş ve çalışma düzeni en temel sorunlardandır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Suriyeli mültecilerin hanelerinin %22’sinde kimse çalışmazken, evde 1 kişi çalışan hane oranı %39, 2 kişi çalışan hane oranı %25, 3 kişi çalışan hane oranı %9’dur. Hanelerdeki çalışan sayısının 9’a kadar çıktığı görülmekle birlikte hane başı çalışan kişi ortalaması 1.42’dir. Bir araya gelerek birleşme, bütünleşme anlamına gelen entegrasyon kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda gerçekleştirilmesi amaçlanan bir süreci anlatmaktadır. Suriyeli mültecilerin adaptasyonlarının sağlanması açısından ekonomik sahada yer almalarının şart olduğu söylenebilir. Bunun mültecilerin izole olmaları engelleyecek bir husus olduğu da düşünülebilir. Ancak Suriyeli sığınmacıların ekonomik entegrasyonuna yönelik henüz topluma duyurulmuş ya da uygulanmaya başlanmış bir programın olduğu söylenemez (Çetin, 2016).

Mültecilerin statüleri ile ilgili olan 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre bir ülkede yasal olarak ikamet eden mülteciler ücretli bir işte çalışma hakkına sahiptirler. BMMYK

Yürütme Komitesi, kazanç getiren istihdam da dahil temel ekonomik ve sosyal hakların geliştirilmesinin, mültecilerin kendi hayatlarını idame ettirebilmeleri ve aile güvenliklerinin sağlanması, insan olma onurlarının tekrar kazandırılması ve mülteci sorunlarına kalıcı çözümler getirmesi yönünden çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu çekinceler nedeniyle bu yükümlülüklerden kaçınabilmektedir. Diğer yandan Türkiye, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAKS) ve Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne (UESKHS) taraf bulunmaktadır. İki sözleşmede de çalışma hakkına yönelik yükümlülükler bulunmakta ve sığınmacılar da dahil olmak üzere vatandaşlığı olmayan bireylere de çalışma hakkını kullanmalarında izin verilmesi konusunda devletleri teşvik etmektedir. UESKHS madde 6: "Taraf Devletler herkesin serbestçe seçtiği ya da kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma fırsatı veren çalışma hakkını tanırlar ve bu hakkın korunması için gerekli tedbirleri alırlar" şeklindedir. Sözleşme bu yükümlülüğü kademeli şekilde yerine getirilecek yükümlülüklerden birisi olarak tanımlamakta ve bu Sözleşme'de tanınan ekonomik hakları hangi ölçüde yabancılara da vereceklerini Taraf Devletlerin belirlemelerine izin vermektedir. Fakat UESKHS'nin uyumluluğunu izleyen komite, Sözleşme'nin koruduğu haklardan yararlanmakta uyruğun bir engel oluşturmaması gerekliliğini vurgular ve çalışma hakkının yasal statüleri ve belgeleri önemli olmaksızın, mülteciler, vatansızlar, sığınmacılar, insan kaçakçılığı kurbanları ve göçmen işçiler gibi vatandaş olmayanlar için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin (IAKS) 5. maddesi: "ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın,..." özellikle çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli çalışma koşulları, işsizliğe karşı korunma, eşit işe eşit ücret, adil ve elverişli ücret haklarından yararlanmada herkesin kanun önünde eşitlik hakkını güvence altına almaktadır. Sözleşme komitesi 2004 yılında, devletlerin vatandaşı ve vatandaşı olmayanlar arasında fark gözetmeleri haklarının olduğunu fakat ilkesel olarak insan haklarından vatandaş olan ve olmayan herkesin yararlanması gerektiğini ifade etti. Komite ayrıca devletlere bilhassa vatandaşlığı olmayanların ekonomik, sosyal, kültürel ve istihdam alanlarındaki haklardan faydalanmalarını önleyen engelleri kaldırmaları, çalışma koşulları ve şartlarında yapılan ayrımcılığın kaldırılması için önlem almaları konularında çağrı yaptı.

Türkiye egemenliği çerçevesinde, bireylerin istihdamlarını ilgili kanunlar ve sistemler dahilinde düzenleyebilme hakkına sahiptir. Fakat Türkiye'nin yükümlülüğü olan insan hakları, mültecileri çalışma hakkından mahrum bırakma konusunda Türkiye'yi serbest bırakmamaktadır. Tabi ki Türkiye'nin yükümlülük altında olması da mültecilerin istihdamına yönelik hiçbir kısıtlama yapamayacağı anlamına gelmemektedir (HRW, 2015).

Kamp dışında yaşayan mültecilerden, şehirlerde kiraladıkları evlerde oturanların önemli bir kesiminin ya ailedeki kişilerin iş bulamamasından ya da ailede çalışacak kimsenin olmamasından dolayı herhangi bir gelirleri mevcut değildir. Bu durumda bulunan mültecilerin ya ülkelerinden yanlarında getirdikleri birikimlerini harcamaktalar ya da yurtdışından akrabalarının destekleriyle geçimlerini sağlamaktadırlar. Ayrıca zaman zaman belediyeler, valilik, yardımsever insanlar ve sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları yardımlardan yararlanabilmektedirler. Öyle ki mültecilerin %66'sı ya akraba yardımları ya da tasarrufları sayesinde gereksinimlerini gidermektedir. Yine Suriyeli mültecilere yapılan yardımların çoğu Suriyelilerin mahallelerindeki ya da semtlerindeki Türk vatandaşlarınca yerine getirilmektedir. Bu yardımlar da genellikle halı, yatak ve battaniye gibi ev eşyalarından meydana gelmektedir. Diğer taraftan bu yardımların da Suriyelilerin ilk yerleştikleri zaman yoğun olduğu ancak zamanla azaldığı veya tamamen kesildiği de unutulmamalıdır (Çetin, 2016).

Suriyelilerin ve diğer ülkelerden gelen mültecilerin çalışma izinlerine yönelik sayıca az adım atılmış tabi ki bunlardan hiçbirisi mültecilerin çalışabilmelerinin önünü tamamen açan nitelikte olmamıştır. Ocak 2016'da çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışmasına Dair Yönetmelik ve Nisan 2016'da çıkarılan Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik'e göre mülteciler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bireysel veya kurumsal olarak başvuru yapmaları halinde çalışma izni alabilmektedirler. Bu sayede mültecilere yönelik yeni getirilen çalışma izni ile Geçici Koruma Yönetmeliği'ne tabi olan mülteciler (Suriyeliler) yerleştirildikleri yerde geçici kimliklerinden sonraki 6 ay içinde, mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiler ise bu statüyü alır almaz çalışma izni kazanabilecekler. (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).Geçici Koruma Sağlanan

Yabancıların Çalışmasına Dair Yönetmelik'e göre bir işletmedeki mülteci işçi sayısı bütün işçilerin %10'unu geçemeyecek ancak hayvancılık ve mevsimlik tarım işlerinde kota uygulanmayabilecek ve izin koşulu aranmayacaktır. Mülteciler yönünden en büyük sıkıntılardan birisi olan ücretlerin düşüklüğü de aynı düzenlemede "geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez" ibaresiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Çetin, 2016). Bu yönetmelikle Suriyeli mültecilerin Türkiye'de yasal olarak çalışma izinleri bulunmakta fakat bunun kayıtsız işçiliği ve çocuk işçiliğini artıracığı öngörülmektedir (TTB, 2016). Çünkü kitlesel göç zamanlarında çocuk işçiliğine talep artmakta ve Türkiye dahil Suriye'nin komşu ülkeleri Suriyeli göçmen çocukları taze işgücü olarak algılanmaktadır (Tarlan, 2015).

Yabancıların çalışma izinleri ve şartları 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'da yer almakta ve kanuna muhalif davranan işveren ile işçiye yaptırım olarak idari para cezası verilmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Birçok Suriyeli kaçak şekilde çalışmakta ve yarıdan fazlası AFAD'ın (aktaran Adıgüzel, 2016). raporlarına göre asgari ücretin %56'sına denk gelen bir ücret elde etmektedir. Kaçak işçilik yapmak ya da iş bulamamak, ücret sorunlarının, iş kazalarının ve dilenciliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ağır koşullarda çalışan kaçak işçilerin ücretleri bazen ya geç ödenmekte ya da hiç ödenmemektedir. Bu işçilerin bir iş kazası sonucu çalışamayacak hale gelmeleri veya sağlık soruları yaşamaları durumunda ortaya çıkacak sağlık masrafları ve yaşamı için gerekli olan para işverenin vicdanına kalmış durumdadır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Türkiye'de istihdam edilen Suriyeli mültecilere ücretlendirmede ayrımcılık yapılmakta ve yerli halk ile mülteciler arasındaki gerilimin en büyük nedeni istihdam olmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2014). Suriyelilerin bir kısmı tarım, inşaat ve tekstil başta olmak üzere Türklerin ya da Suriyelilerin işyerlerinde çalışmaktadırlar. Mülteciler bu işlerdeki normal ücretin sadece üçte birine razı olabilmektedirler. Mülteciler en riskli işyerlerinde ve meslek hastalığının yüksek olduğu yerlerde önlem alınmadan çalıştırılmaktadırlar. Çocuk işçiler yetişkinlerden daha çok tercih edilmektedir. Güneydoğu Anadolu illerindeki mülteciler normal ücretin yarısına yazın mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar (TTB, 2016).

Mülteciler geldikleri ülkelerde almış oldukları eğitim niteliklerinin altında bulunan işlerde çalışmaktadırlar. Böylece işlerinden hoşnut olmayarak işlerini bırakmaktadırlar. Bir işte çalışmamalarının en büyük nedenlerinden birisi dil sorunudur (Buz, 2008). Ayrıca Suriyeli mülteciler iş yeri açma konusunda belediyeden ruhsat almakla ilgili farklı güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. İş yeri açarlarda kurumlarca engellenme ve denetim sıkıntılarıyla yüz yüze gelmektedirler. Örneğin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Suriyeli mültecilere ait işletmelerde ki Arapça tabelaların indirilmesini tüm yazıların Türkçe olmasını mecbur kılmıştır. Arapçanın yoğun şekilde kullanımına gösterilen tepkinin, toplumsal bir boyutu olduğu yazılı ve sosyal medyadan anlaşılmaktadır. Türk esnafların, Suriyelilerin işyerlerinin kayıtsız olduğu böylece haksız kazanç sağlayıp vergi ödemediklerini dillendirmelerinden dolayı bazen Suriyeli esnaflarla sorunlar yaşadıkları gözlenmektedir (Çetin, 2016).

Yıl 2016'da yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile işyerindeki çalışan sayısının %10'unu geçmemek şartıyla mültecilere çalışma izni verilmiş ancak raporların belirttiğine göre buna uygulamada ya hiç uyulmadığı ya da yetersiz biçimde uyulduğu görülmektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2015b). Polis tarafından kaydı tamamlanan mülteci çalışma izni başvurusu yapabilmekte iken genellikle başvuruda bulunmadığı görülmektedir. Bundan çıkarları olan işverenlerin de gerekli kurumlara bildirim yapmadıkları gözlenmektedir. Türkiye'de bu şartlara uygun şekilde gerekli izinleri alarak çalışan toplam Suriyeli sayısının 2016 yılında sadece 7.351 olduğu görülmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerden bir kısmının ekonomik düzeyinin iyi olduğu ve bu insanların büyük şehirlerde güzel konutlarda oturdukları bilinmektedir. Ekonomi Bakanlığı'nın belirttiğine göre Suriyelilere ait dükkan ve lokantalar hariç kayıt altında bulunan 2.827 firma bulunmakta kayıtsızlarla birlikte bunun 10 bin dolaylarında olduğu dile getirilmektedir (Adıgüzel, 2016). Ekonomik durumu iyi olmayan mülteciler ise düşük gelire sahip ailelerin yaşadıkları semtlerde kendi mahallerini, sokaklarını oluşturmaktadırlar. Geçinebilmek için enformel pazarlarını kurmaya çabalamakta ve bunu gerçekleştirme sürecinde de çoğunlukla Kürtlerle iletişim kurmaktadırlar. Nöbetleşe yoksulluk kavramının tanımında yer aldığı gibi yoksul kesimin yeni gelen diğer yoksul kesim üzerinden sermaye elde edebilmesi

için zorunlu şartı sağlayan enformel bir piyasanın varlığı, yasal statüleri gereği Suriyeli mülteciler için kaçınılmaz bir tercihtir (Çetin, 2016). Mültecilerin çalışmasına yerli halk tarafından bakıldığında, yerli nüfus mültecilerin iş fırsatlarını kaptıklarını düşünürken iş dünyasından görüldüğü kadarıyla böyle bir şeyin olmadığı ortadadır. İşini zaten kaybedecek insanlarda bunun sebebini Suriyelilere bağlamakta ancak işin esasına bakıldığında mültecilerin zaten yerli nüfusun istemediği işlerde çalıştıkları görülmektedir. Aslında mülteciler sayesinde vasıfsız eleman gerektiren işlerdeki işgücü arzı kapanmış olmaktadır (Adıgüzel, 2016).

2.3 Çocuk ve Çocuk Göçmen

Çocukluk kavramı sosyal ve kültürel olarak içinde yaşanılan topluma, değişik normlara ve değerlere ayrıca içinde bulunulan çağa göre farklılaşmaktadır. Batı Avrupa’da Orta Çağ döneminde çocukluk 5-7 yaş civarında bitmiş kabul edilirken, çocukluğun Çocukluğun Yok Oluşu adlı kitabında Neil Postman’ın çocukluğu, hem psikolojik hem toplumsal bir kategoride ifade ettiği biçimiyle ele alınışı Rönesans dönemiyle olmuştur (Postman, 1995). Çocuk kavramının hukuki, toplumsal ve eğitsel bakımdan korunması ve çocuk haklarının ortaya çıkması ise 20. yüzyılı bulmuştur.

Çocuk göçmen denildiği zaman öncelikle çocuk kavramı bunun temelini oluşturmaktadır. Kimlerin çocuk grubuna girdiği kimlerin yetişkin olduğuna dair en çok kabul edilen tanım BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin birinci maddesidir. Ülkemizin çekinceli biçimde tarafı olduğu sözleşmenin 1. maddesine göre çocuk tanımı şu şekildedir: “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (ÇHDS, 1989). Sözleşmeye göre çocuk tanımının belirlenmesi için ulusal hukuka bırakılmakta, sonra da uluslararası çocuk sayılma kriteri biyolojik yaş esas alınarak belirlenmektedir. Fakat sıra göçmen çocuklara bilhassa da düzensiz halde bulunan göçmen çocuklara gelince, yaşını gösteren resmi belgelerinin olmaması biyolojik yaşının belirlenmesinde büyük bir sorun olabilmekte bundan dolayı da göçmenler içerisinde kimin çocuk statüsünde kimin yetişkin statüsünde olduğunun resmi şekilde belirlenmesi uluslararası kaynaklarda da değinilen bir problem olarak görülmektedir (Kvittingen, 2010; Sighona ve Hughes, 2012).

2.3.1 Çocuk Hakları Üzerine

Çocuk hakları konusunda günümüze kadar en çok taraf bulan sözleşme BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmuştur. İlk kez 1989'da kabul edilen sözleşme, BM üyesi 191 devlet tarafından mutabık kalınarak onaylanmıştır. Sözleşme Türkiye tarafından ise 1990 yılında imzalanarak 1995'te yürürlük kazanmıştır. Sözleşme bütün çocukları hak sahibi bireyler olarak kabul etmekte ve bu haklar çerçevesinde çocukların korunmalarına, gelişimlerine, temel haklarına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Sözleşme 18 yaşın altında bulunan bütün çocukların etnikite, din, dil, yetenek, düşünce, söylem farkı gözetmeksizin bu haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Sözleşmeye göre:

- a. Zorunlu olarak kendi ülkesi dışında başka bir ülkeye gitmek zorunda kalmış olan her çocuk, gittiği ülke tarafından korunma hakkına sahiptir.
- b. Nerede doğmuş olduklarına, cinsiyetlerine, kim olduklarına, dini inançlarına ve hangi kökenden olduklarına bakılmaksızın her çocuk, sağlık hizmetinden yararlanma hakkına sahiptir.
- c. Hastalıklardan korunmaları ülkenin ve toplumun güvencesinde olup çocukların barınma, aşılama, çevre temizliği ve diğer sağlık koşullarına dikkat edilir. Hastalanmış olan çocukların tedavisi yapılır.
- d. Her çocuğun sağlığı ve gelişme hakkı güvence altında olmalıdır. Bundan ötürü çocukların daha iyi bir yaşam sürmeleri konusunda gerektiğinde yardım edilir.

Sözleşme her biri ayrı bir hakkı ifade eden 54 maddeden meydana gelmektedir. Haklar hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı olarak dört temel grupta ele alınmaktadır (UNICEF, 2007):

- a. Hayatta kalma hakkı: Çocukların yaşam haklarıyla birlikte yaşamak için gerekli olan sağlık hizmetine erişim, barınma, beslenme gibi temel gereksinimlerini açıklamaktadır.
- b. Gelişme hakkı: Çocukların yeteneklerini sergileyerek potansiyellerine ulaşabilmeleri için gerekli olan eğitim, bilgiye ulaşma, kültürel etkinlikler,

din, düşünce, vicdan özgürlüğü, dinlenme gibi ihtiyaçlarını kapsamaktadır.

- c. Korunma hakkı: Çocuğun farklı amaçlarla sömürülmesinden, istismar ve ihmal edilmesinden korunmasını amaçlamaktadır. Bu hak sığınmacı çocuklar için özel koruma, çalışanlar için güvence, sömürüye veya istismara uğrayanlar için korunma ve rehabilitasyon hizmetlerini kapsamaktadır.
- d. Katılma hakkı: Çocukların toplumda aktif olarak rol almalarını ifade etmektedir. Çocukların hayatlarını etkileyen durumlarda söz hakkının olması ve konularla ilgili görüşlerini ifade etme bu hak çerçevesindedir.

ÇHDS'nin maddi haklar kısmını düzenlemekte olan maddeleri hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı olan dört temel hak grubunu esas alarak mülteci, engelli, silahlı çatışmalardan etkilenmiş, kimsesiz gibi zor durumda veya özel şartlardaki çocukların haklarını vurgulamakta ve ayrımcılığı yasaklamaktadır (Atılğan ve Atılğan, 2009). Sözleşmenin genel ilkeleri olarak tabir edilen bu maddeler ise şunlardır:

- a. Madde 2: “Sözleşmenin güvence altına aldığı bütün hakların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm çocukları kapsamaması gerekir” (ÇHDS, 1989).
- b. Madde 3: “Çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır” (ÇHDS, 1989).
- c. Madde 6: “Her çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı vardır” (ÇHDS, 1989).
- d. Madde 12: “Kendini ilgilendiren her konuda çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması gerekir” (ÇHDS, 1989).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 22'ye göre taraf olan ülkeler, Türkiye de dahil, ülke toprakları içinde yer alan sığınmacı veya mülteci ayırımı yapmaksızın bütün çocukların, Sözleşme'deki haklardan yararlanabilmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Bunun yanında 5395 sayılı Çocuk Koruma

Kanunumuza göre hangi milletten olursa olsun bütün çocuklar koruma hakkından yararlanabilecektir (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi [ÇOÇA], 2015). Fakat 6 senedir konuyla ilgili adım atılmamakla beraber Suriyeli çocuklar haddinden fazla hak ihlaline uğramaktadırlar.

Çocuk haklarına dair sözleşmelerden bir diğeri Avrupa Konseyince 1996 yılında kabul edilen Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi olup Türkiye tarafından onaylanarak 2002’de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmede çocukların korunma haklarına vurgu yapılmasının yanında bilgi edinme hakları ve görüşlerinin alınmasının önemi ayrıca vurgulanmaktadır (Odman, 2008)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sında 2010 yılındaki değişiklikle çocuk hakları terimi Türkiye’de ilk defa anayasada yer bulmuş bütün çocukların korunma ve bakım hakkına sahip olduğu, çocuğun yararına aykırı olmadıkça anne babasıyla doğrudan temas kurup bunu sürdürebileceği ifade edilmiştir. Bunun yanında çocukların her türlü şiddete ve istismara yönelik korunması, korunmaya muhtaç çocukların desteklenmesi konusunda her türlü önlemi almanın devletin görevi olduğu vurgusu yapılmıştır (UNICEF, 2012a).

Bu sözleşmeler, anayasa ve kanunlar günümüz şartlarında göz önüne alındığında, Türkiye’de bulunan Suriyeli çocuklar dahil olmak üzere tüm mülteci ve sığınmacı çocukların temel haklarının gözetildiği tedbirlerin alınması bir zorunluluk olarak görülmektedir (ÇOÇA, 2015).

2.3.2 Medyada Çocuk Haklarının İşlenişi

Çocuk hakları ve medyanın problemlili olan ilişkisinin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi çocuk hakları medya tarafından bilinmemekte, önemsenmemektedir. İkincisi de medyanın yapısal niteliklerini meydana getiren işleyişi ve haber üretim pratikleriyle alakalıdır. Medyanın magazinleşmesi, ticarileşmesi ve tekelleşmesinin haber üretimine olan etkisinden dolayı çocuklarla ilgili konularda olumsuz haber vurgusu öne çıkmakta ve çocuk hakları geri palana itilmektedir.

Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocuklar yaşam ihlalleri, sağlık hizmetine, eğitime, sosyal hizmetlere erişimde pek çok olumsuz durum ile karşılaşmaktadırlar. Suriyeli mülteci çocuklarla ilgili haberlerin %54.1’i yukarıdaki olumsuz durumlarla ilgilidir.

Çocukların içinde buldukları bu olumsuz durumların neden ve sonuçlarına yönelik yeterli bilgi verilmediği ve haberlerin çocuk hakları ile bağlantı kurulmadan sunulduğu görülmektedir. Suriyeli mülteci çocuklar haberlerde sıklıkla (%85,4) mağdur çocuklar olarak sunulmaktadırlar. Suriyeli mülteci çocuklara yönelik haberlerde en sık rastlanan ikinci sorun alanı %46.3 ile eğitimidir. Sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanmada karşılaşılan problemlerin oranı ise 17.1'dir. Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların sorun alanlarının başında gelenlerden birisi çocuk işçiliği olmasına karşın, haberlerde yalnızca %6.3 oranında yer almıştır (Ardıç Çobaner, 2015).

Haberlerin %49.8'inde haber konusu çocuk ya da çocukların görüntülerinin yer aldığı, %38'inde çocukların adlarına ya da soyadlarına yer verildiği, adlarına yer verilmeyen haberlerde ise oturdukları kamp, şehir, ebeveyn adına ya da okul adına yer verilerek kişisel mahremiyetlerinin göz ardı edildiği görülmektedir (Ardıç Çobaner, 2015).

Travma yaşayan ya da şiddete maruz kalan çocukların kişisel bilgilerinin ya da görüntülerinin paylaşılmasında çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve özenli davranılması önem arz etmektedir. Haberlerin %52.1'inde mülteci çocukların görüşlerine yer verilmediği görülmektedir (Ardıç Çobaner, 2015).

Suriyeli mülteci çocuklarla ilgili haberlerde önemli noktalardan birisi de çocuk hakları vurgusunun eksik olmasıdır. Haberlerde çocukların sağlık, yaşam, eğitim, korunma, katılma haklarına dönük ihlallere yer verilmesine karşın, haberlerin %92.2'sinde çocuk haklarına ve olumsuz koşulların iyileştirilmesinde devletin görev ve sorumluluklarına dönük bir atıf veya vurgulamanın yer almadığı görülmektedir (Ardıç Çobaner, 2015).

2.3.3 Refakatsiz Mülteci Çocuklar

Türkiye mevzuatında refakatsiz çocuk: "Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk" şeklinde tanımlanmaktadır (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015). Türkiye'de 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde hangi ülkeden olursa olsun, refakati olmayan ya da ailesinden ayrı düşmüş çocuklar

da dahil olmak üzere mülteci bütün mülteci çocukların korunması sağlanmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 23. maddesine göre, refakatsiz çocuklarla ilgili olan işlemlerde çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak kamplardaki ayrılmış alanlarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda temel eğitimin yanında tıbbi bakımları da sağlanır (Duygu, 2016).

Refakatsiz kalmış çocuklar mülteci çocuklar içerisinde en hassas gruptur (Helsinki Yurttaşlar Derneği [HYD], 2010; Toplum Hukuk Araştırmaları Vakfı [TOHAV], 2014). Bu çocukların karşı karşıya kalmış oldukları zorluklar ise kendilerine vasi atanmaması, sınır dışı edilebilmeleri, yerleştirilmiş oldukları kurumlarda tercümanların bulunmayışı, yerleştirildikleri kurumdan 18 yaşından sonra ayrılmak zorunda olmaları, kamunun sağladığı hizmetlere ulaşmadaki zorluklar ve yaşadıklarının oluşturduğu psikolojik etkiler olarak ifade edilmektedir (HYD, 2010; Yakmaz, 2014). Refakatsiz durumdaki mülteci çocuklar göçü kendi başlarına gerçekleştirmek mecburiyetinde olduklarından bu çocuklarda travma belirtileri gözlenmekte ve ruhsal desteğe en çok ihtiyaç duyan sığınmacı grup oldukları görülmektedir. Bundan dolayı sağlık alanı içindeki en önemli ihtiyaçlarından birisi psikolojik destektir. Refakatsiz durumdaki mülteci çocukların bu ihtiyacı BMMYK, IKGV, DABATEM gibi kuruluşlarca ya da sivil toplum örgütlerince karşılanmaktadır (Gürle, 2012).

Gürle'nin (2012) refakatsiz mülteci çocuklarla ilgili yaptığı araştırma sonuçlarına göre şunları ifade etmektedir: Türkiye'de refakatsiz göçmen çocukların ilk uğradıkları yer İstanbul olduğu için bu çocukların barınmaları İstanbul Aile Sosyal Politikalar Müdürlüğü yurtlarından birinde sağlanmaktadır. İstanbul'da refakatsiz çocukların sayısı bir hayli fazla olmasından dolayı yurtlardan bir tanesi yalnızca mülteci erkek çocukların hizmetine ayrılmıştır. Yurtta kalan bu çocukların genellikle gösterdikleri psikolojik semptomlar; aşırı dalgınlık, hayatla ve geçmişleriyle bağlarının zayıflaması, bir anda ne yaptığını fark edememe, konsantrasyon eksikliği olarak ifade edilmektedir. Yine araştırmada bu çocuklarda ergenlik dönemine has problemlerin değişik şekillerde görüldüğü, gelecek kaygılarından kaynaklı olarak ergenliğe ait karmaşık süreçlerden ziyade yetişkinlere ait sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Refakatsiz durumdaki mülteci çocuklar sivil toplum örgütlerinin

desteği sayesinde psikolojik destek hizmetlerine erişimde sorun yaşamazlarken diğer sağlık hizmetlerine erişimde problemlerle karşılaşmaktadır.

Gerek Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede gerekse AK Tavsiye Kararları'nda refakatsiz durumdaki çocukların diğerleriyle eşit biçimde sağlık hizmetlerine erişiminin altı çiziliyor olsa da bu çocuklar Türkiye'de sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlardan en temeli refakatsiz çocukların yabancı kimlik numaraları bulunmamasından dolayı sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluklardır (Gürle, 2012).

2.4 Mültecilerin Sorunları

Dünyadaki mülteci nüfusun %47'sini sığınmacı ve vatanlarından edilmiş insanlar meydana getirirken bunların %50'si kadın sığınmacı ve mültecilerden, %44'ü de 18 yaş altı çocuklardan oluşmuş bulunmaktadır (Gögen 2011). Mülteciler barınma, açlık, parçalanmış aileler, eğitim, güvensiz şekilde göç etme, iklim şartlarının elverişsizliği, savaştan dolayı yaralanmalar ve psikolojik sorunlar ve benzeri birçok sorunla baş başa kalmaktadırlar (Duygu, 2016). Lobo'ya (aktaran Yıldırım, Yakar ve Erdoğan, 2016) göre, aile bireylerinden ayrılma, yakın birilerini kaybetme, ekonomik, sosyal, eğitimsel ve fiziksel şartların değişimi, aile bireylerinin önceki rollerinin değişimi, toplumsal destekten yoksun kalma, önceki alışkanlık, gelenek vb. değişimi, aile yaşamıyla ilgili önceki gelenekleri sürdürmede zorluklar, ekonomik desteğin kaybı, yeni ülkedeki hükümetin iş konusundaki kısıtlamalarından dolayı işsizlik, evde işsiz oturmak, yeni sistemleri kabul etmek mecburiyetinde olmak gibi faktörler incelendiğinde; mülteciler yeni geldikleri ülkede kendi ülkelerindeki konum, ilişki vb. konumlarını kaybetmekte ve yeni ülkedeki kısıtlayıcı uygulamalar mültecilerin kendilerini değersiz, işe yaramaz ve pasif hissetmelerine neden olmaktadır.

Suriye'deki iç savaş sebebiyle nüfusun yarısından fazlası evlerini terk etmeye zorlanmış 200 binden fazla insan öldürülmüştür. Suriyeli sığınmacılar birçok sağlık sorununun yanında barınma, açlık, ailenin dağılması, eğitim, iklim şartlarıyla mücadele, psikolojik sorunlar, fiziksel yaralanmalar, ulaşım güvenliğinin olmaması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır (Duygu, 2016). Türkiye insan hakları sözleşmelerinin yükümlülüklerine uyarak 2011 senesinde kapılarını Suriyelilere

açmıştır. Kapıların açılması tek başına yeterli olmayıp sığınmacılar yıllar geçtikçe daha da derinleşen sorunlarla baş etmeye çalışmaktadırlar. Bilhassa Türkiye’de var olan şiddet, yoksulluk, emek sömürüsü gibi sorunlar sığınmacıların kendi sorunlarıyla birleşince bu insanlar açısından daha da vahim sonuçlar doğurmaktadır (“Tersine dünyanın mülteci çocukları”, 2017). Türkiye’de 2011 yılından 2016’ya kadar doğan 200 binden fazla Suriyeli çocuk bulunmakta olup ve bu çocuklar Türk vatandaşı olmamanın yanında Suriye vatandaşı da değildirler. Suriyeli mülteciler kampta da olsa kamp dışında da olsa seslerini duyuramamakta ve Irak’tan gelenlerin durumları daha kötü bir halde bulunmaktadır. Bunlara Suriyeli mültecilere tanınan haklar tanınmamış bulunmaktadır (TTB, 2016).

Suriyeli mülteciler Türkiye’ye gelmeden önce sığınma talebiyle özellikle Irak ve İran’dan Türkiye’ye göçler olmaktadır. Irak ve İran’dan gelen bu mülteciler BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de belirlenen illerde ikamet etmektedirler. Yaşam gereksinimlerini sağlamakta güçlük çeken sığınmacılar Türkiye’deki bekleme süreleri uzadıkça daha çok problemle karşı karşıya gelmektedirler. Bu problemler dil, eğitim, sağlık, psikososyal, uyum, ekonomik, sosyal ilişki kurma olarak gruplandırılabilir. Ayrıca ilaveten evinden ayrılarak başka bir ülkeye sığınmanın güçlükleri, vatanındaki statüye sahip olamama, aile ve komşu gibi sosyal destek sistemlerinin eksikliği, ülkesindeki tasarruflarını getirememiş olmakta eklenince hayatın mülteciler açısından zorluğu daha iyi anlaşılmaktadır. Mültecilerin Türkiye’de ki sorunlarını, gelme ve iltica başvurusunda bulunma ile başlayan sorunlar, üçüncü ülkeye girmek için bekleme süresince gündelik hayatta yaşanan sorunlar, iltica başvurusunun olumlu ya da olumsuz sonuçlanmasına yönelik sorunlar olarak üçe ayırmak mümkün gözükmektedir (Buz, 2002).

Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014) tarafından 7 ilde 214 kişiyle yapılan Suriyeli Mülteciler İhtiyaç Analizi Anketi Sonuçlarına göre araştırmaya katılan mültecilerin %46.3’ü okuryazar değil, %11.7’si okuryazar, %25.7’si ilkokul, %7.9’u ortaokul, %5.6’sı lise ve %2.8’i üniversite mezunudur. Yakınını kaybedenlerin %98’i kaybetme sebebi olarak çatışmaları göstermektedir. Gıda ihtiyaçlarının nasıl karşılandığına yönelik soruya %42.1’i komşuların yardımıyla %38.8’i çalışıp kazanarak şeklinde yanıt vermektedir. Katılımcıların %21.5’i boş/harabe bir evde

yaşadığını, %38.3'ü kaldıkları yerin şartlarının çok kötü olduğunu, %71'i hep aynı kıyafetleri giyerek yaşam sürdürdüğünü belirtmektedir. Sağlık konusunda en önemli ihtiyacın %58 ile ilaç olduğu görülürken katılımcıların %78'i çocuklarının eğitim olanaklarının olmadığını ifade etmektedirler. Eğitim ile ilgili en önemli ihtiyaçları konusunda katılımcıların %33.3'ü dil, %17.6'sı kırtasiye, %2'si kayıt zorlukları, %32.4'ü bunların hepsi, %14.7'si bunların dışında ihtiyaçlarının olduğunu dile getirmektedirler. Suriye'deki savaş bittikten sonra %49'luk kesim ülkesine geri dönmek istediğini %34'lük kesim ise dönmek istemediğini belirtmiştir. Suriyeli mültecilerin %96'sı başka bir ülkeye gitmek istememektedir.

Mülteci ve göçmenlerin büyük çoğunluğu göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyecek olaylarla karşılaşmaktadırlar. Göç öncesi risk faktörlerine örnek olarak travmatik yaşantılar, kayıplar, siyasi baskılar, sosyal destek ağının ve rollerin bozulması, kötü ekonomik durum gösterilebilir (Kirmayer ve diğerleri, 2011). Bu faktörlerden dolayı birçok sığınmacı göç öncesinde tecavüz, çatışma, cinayet, zulüm, soykırım, fiziksel yaralanma gibi travmatik olaylara ya maruz kalmakta ya da şahit olmaktadır (Nicholl ve Thompson 2004). Göç esnasında karşılaşılan risk faktörleri ise gidilecek mesafe, zaman, şiddete uğrama, zorlu yaşam şartları, belirsizlikler, sığınılan ülkeye girerken yaşanan sorunlar şeklinde olabilmektedir. Göçten sonraki risk faktörlerini de statü hakkındaki belirsizlikler, işsiz kalma, sosyal desteğin kaybı, eski statüsünü kaybetme, geride bıraktıklarına yönelik endişe, yeniden bir araya gelip gelemeyeceklerine yönelik kaygı, kültürel adaptasyon, dil farklılıkları, ekonomik güçsüzlük, sosyal yalıtılmışlık, geçmişe özlem, yaşamı idame ettirememeye korkusu, psikolojik sağlığını etkileyecek diğer etmenler oluşturmaktadır (Kirmayer ve diğerleri, 2011). Yapılan araştırmalar sığınmacıların ruh sağlıkları üzerinde göç öncesi travmalardan daha çok göç sonrası risk etmenlerinin olumsuz etki yarattığını göstermektedir (Teodorescu ve diğerleri, 2012). Mültecilerde ruhsal bozukluklardan psikosomatizasyon, depresyon, uyku bozuklukları, intihar düşüncesi, agorofobi, bunaltı, TSSB ve dikkat dağınıklığına rastlanmaktadır (Buz 2008; Gündüz 2011; Lee, Shin ve Lim, 2012; Warfa ve diğerleri 2012). Travma sonrası stres bozukluğunda (TSSB) travmatik olayların sıklıkla hatırlanması, kabuslar, uyku düzensizliği, kötü yaşantıların tekrarlanacağı kaygısıyla rahat hissedememe, çabuk sinirlenme, ileriye dönük plan yapamama,

kolay irkilme, anlaşılama duygusu ve kötü olayları hatırlatan belirtilerden huzursuzluk duyma ve kaçma eğilimi vardır. Bu belirtiler çoğu insanda travmatik olayın üzerinden birkaç hafta geçmesiyle kendiliğinden düzelmekteyken mültecilerde stres faktörleri devam etmekte olduğu için aylarca hatta yıllarca sürebilmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2008). Ruh sağlığı açısından koruyucu/iyileştirici faktörler; sığınma talebinin olumlu karşılanması, istihdam edilme, sosyal destek, önceki yaşantıları ve geri dönüşleri ile ilgili seçici anılar, hayaller, ülkedeki kalış süresinin uzaması, güvenlik hissi, anadillerinde eğitim, birlikte göç ettikleri ile aynı çevrede yaşama, terapi, psiko-eğitim, ailenin tedaviye dahil edilmesi olarak belirtilmektedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

Sığınmacıların ilk baştaki sahip oldukları beklentileri, ümit ettikleri gerçekleşmediği ve sığınmacı statülerini kaybettikleri zaman depresyon, moral çökkünlüğü ve hayal kırıklığı ortaya çıkmaktadır. Depresyonun sıklıkla belirtileri ise isteksizlik, moralsizlik, halsiz hissetme, çaresizlik, hayattan zevk almama, iştahta ve uykuda bozukluktur. Depresyon hali travmanın yaşanmasını izleyebileceği gibi daha önceden depresyon yaşantısı olanlarda depresyonun yinelenmesi şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Kirmayer ve diğerleri, 2011; Teodorescu ve diğerleri, 2012). TSSB, çoğunlukla kaygı bozuklukları ve depresyonla birlikte seyretmektedir (Ehnholt ve Yule 2006; Kirmayer ve diğerleri, 2011).

Mülteci ve sığınmacıların ekonomik olarak yaşadıkları sorunlar; genellikle maddi sıkıntı yaşadıklarını düşünmeleri, hiçbir gelire sahip olmamaları, aldıkları yardımı yeterli bulmamaları, ekonomik güçlüklerini biriktirdikleri parayı harcayarak BMMYK'dan, dernekten, akrabalarından yardım alarak ve çalışarak gidermeye çalışma, şeklinde belirtilmektedir (Buz, 2008).

Mültecilerle ilgili hukuki durum ve güvenlik konularıyla ilgili sorunlar görülmekte olup dolandırıcılık ve hırsızlık gibi adli olaylara karıştıkları saptanabilmektedir. Nevşehir İl Göç İdaresi 2015 verilerine göre mültecilerden bugüne kadar 48 olaya karışan 167 şüphelinin yakalandığı ve bunlardan 13'ünün tutuklandığı görülmektedir. Mülteciler din hizmetlerine erişime, kendi dinlerine ait mezarlık olmamasına, dini törenlerine ilişkin konulara yönelik de sıkıntı çekmektedirler (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

2.4.1 Göçün Mültecilerin Ruh Sağlığına Etkisi

Göçün genel etkisi bireyin kültürel yapılanmasında ve sosyal etkileşim ağında güçlü bir değişime sebep olması olarak görülmektedir. Bu değişim aynı zamanda yalnızca yas sürecine sebep olmakla kalmayıp, yeni yerleşim yerinde aile ve arkadaş çevresinin yeniden oluşturulmasını gerekli kılmaktadır (Faltermaier, 2001). Yeni kurulacak bu etkileşim sistemi ise yeni etnik, kültürel ve toplumsal yapı içerisinde yeni etkileşim ağı meydana getirmek yeni sosyal kaynaklar ise yeni bir uyumu ve yeniden işleme sürecini beraberinde getirmektedir. Eski ve arkada kalan yapı taşları bırakılacak ya da yeni yapıtaşları meydana getirmek amacıyla yeniden işleme tabii olacaktır.

Rogner, Bökli ve Bartram'ın (2001) kimlik çalışması olarak ifade ettiği süreçte, göçmen içinde bulunduğu yeni toplumda kendini yeniden tanımlayacak ve kendine uygun olan yeni bir rol ve sosyal pozisyon bulacaktır. Yeni yerleşim yerindeki kimliği ile gelmiş olduğu yerleşim yerindeki kimliği birer ada olarak düşünüldüğünde birey bu iki adayı yani iki kimliği bir köprü kurarak birbirine bağlamaya çalışır. Bu köprünün oluşturulma süreci ise kişinin psikik dengesinin düzenliliğinden büyük oranda etkilenmektedir (Stegemann, 2005). Araştırmacılara göre bu denge bireyin aile yapısıyla yeni yerleşim yerindeki kültürel değerler arasında kurulmaktadır. Eğer ki aile yapısı ile kültürel değer arasında büyük bir farklılık varsa psikik kriz halleri ve sağlığa olumsuz etkiler görülebilmektedir (Rogner ve diğerleri, 2001; Stegemann, 2005). Göç beraberinde ayrılığı, iş kaybını, ayrımcılığı, ırkçılığı ve benzeri sorunları getirebilmektedir (Zarouchas, 2006). Bireyin bu durumlarla baş edebilmesi tecrübelerinden, olaylara yüklediği manadan, baş etme stratejilerinden etkilenmektedir (Weig, 1998).

Schouler-Ocak'a (2005) göre göç başlı başına kendisi potansiyel bir travmadır. Olan ki bireyin benlik saygısı, yeni yerleşilen ülkenin koşulları ve bireysel kimliği sebebi ile yaralanmışsa kişi bundan sonra göçün meydana getirdiği krizin etkisi ile baş edebilecek güçte olamayabilir. Böyle durumlarda kişi psikosomatik rahatsızlıklar ve depresyon başta olmak üzere bir takım psikik tepkiyle yüz yüze gelebilmektedir. Eğer ki bireyin benlik saygısı yüksekse göç yaşantısı onun adına daha olumlu ilerleyecek ve göç sürecini kendisi için yeni bir başlangıç olarak algılaması kriz

halini engelleyecektir (Rogner ve diğeri, 2001; Schouler-Ocak, 2005; Stegemann, 2005; Vahedi, 1996; Weig, 1998).

Bhugra (2004), bireylerin çok farklı kültürlerden gelmiş olsalar bile göç olgusuna neredeyse aynı psikolojik ve fiziksel tepkiler verdiklerini belirtmektedir. Domening'e (2001) göre göç gittikçe artan bir takım kontrol kayıplarına sebep olmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlik ve tehdit edici yaşam deneyimleri ile ilgili yapılan bir araştırmada da kişilerin uzun süre devam edecek herhangi bir tehlike algıladıklarında psikosomatik yakınlılar ile birlikte bir takım depresif bozukluklar gösterdikleri ifade edilmiştir. Miyake ve Ebata'ya (1989) göre bireyler yer değiştirme sonunda içsel ve dışsal kaynaklarını harekete geçirerek zorlayıcı durumlarla baş edememiş ise bireylerde gelecek zamanlarda bir takım duygusal ve sosyal alanlarda sorunlar oluşabilmektedir. Bunlar davranış problemleri, zararlı bağımlılık, suça eğilim, iş verimliliğinde azalma olabileceği gibi psikolojik boyutta da psikotik, psikosomatik ve nörotik kaynaklı problemler olabilmektedir (Ebata ve Miyake, 1989; Zarouchas, 2006).

2.4.2 Mültecilerin Uyum Sorunu

Yeni ülkeye göç etmiş olanlar yeni dili öğrenmede, bu yeni kültüre adapte olmada, kendi alışkanlıklarının dışında bir yaşantıya alışmakta zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedirler (Gün, 2011). Böyle göç, toplumlarda kalıcı izler bırakmakta, bireylerin fiziksel ortamını, yaşam koşullarını ve psikolojik dünyasını biçimlendirmektedir (Gökçan, Açıkyıldız ve Ataman, 2015). Bireylerin yaşadığı yerden zorunlu olarak ayrılmasını gerektiren durumlarda yapılan göçler, genellikle geri dönülemeyen, bireyin kendi fiziksel ve böylece ruhsal dünyasından kopmasına sebep olan bir süreçtir (Buz, 2004). Mültecilerin göç ettikleri ülkeye yerleşmelerinde ve adaptasyon sağlamalarında ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz sonuçlar o ülkenin hükümetinin ve toplumunun tutumuna, göç politikasına, mülteci ve göçmenlere dönük desteklerine son olarak da mülteci ve göçmenlerin fiziksel ve ruh sağlıklarına dönük yararlanma koşullarını kolaylaştırabilmelerine bağlıdır (Stanley, 1977).

Mültecilerin yeni ülkeye zaman bakımından uyumu ilk birkaç ay, ilk bir iki yıl, dört beş yıl, on yıl sonrasına göre değişebilmektedir (Stein, 1981). Mülteciler ilk birkaç ay kaybettikleri, geride bıraktıkları ile yüzleşmekte, bir iki yıl içinde ise bu

kayıplarını yeniden kazanmak için çabalamaktadırlar. Bu süre zarfında çoğu mülteci iş değiştirmekte, ilk oturdukları mahallerden, ilçe, ya da illerden mültecilerin yoğun şekilde yaşadıkları yerlere doğru taşınmaktadırlar. Üçüncü aşama olan dört beş yıllık süre zarfında ise mültecilerin büyük çoğunluğu yeni ülkeye adapte olmaktadır. Bireyin direnişi ve karalılığı yok olmakta, umutsuzluk baş göstermekte, kişi hayatında ve statüsünde meydana gelen değişiklikleri kabullenme yoluna gitmektedir. Son aşama olan on yıl sonrasında ise yerleşim kalıcı olarak tamamlanmış fakat statü düşüşü kabul edilmek istenmemektedir. Bundan dolayı yerleştikleri ülkelerdeki kurumlardan büyük beklentiler içine girilmektedir (Tunç, 2015).

2.4.3 Türk Toplumunda Mülteci Algısı

Göç alan ülkelerdeki insanların mültecilere yönelik davranışlarına bakıldığında, mülteciler karşısında demografik kaygıya kapıldıkları, kültürel mesafe koydukları, konut kiralalarının artışından dolayı ekonomik endişe yaşadıkları, gelir ve iş kaybına düştükleri görülmektedir. Ayrıca mülteciler sosyal hizmetlere yük getiren ve devlet hizmetlerinin aksamasına sebep olan kesim olarak düşünülmektedir. Yine mülteciler genellikle hastalık ve suç sebebi olarak görülmekte böylece bu insanlara güven duyulmamaktadır. Böyle bir bakış açısı ise mültecilerin sosyal adaptasyonunu zorlaştırmaktadır. Genç ve çocuk grubunun var oluşu ve bunların zorunluluktan da olsa gündelik yaşama entegre olma gücü, mültecilerin toplumsal adaptasyonunun güçlü taraflarındandır (Tunç, 2015). Mültecilerin yerli halk tarafından istenmedikleri okullarda, hastanelerde, işyerlerinde, mahallelerinde açık şekilde dile getirilmektedir. Mülteciler bu bağlamda kültürel ve ekonomik bir tehdit olarak görülmektedirler. Mülteciler kiralaların yükselmesinin, ücretlerin düşüşünün, hastanelerde kuyruk oluşumunun, hırsızlığın ve dilencilüğün artışının, gürültü yapmanın sebebi sayılarak hor görülmektedirler. Bunlardan dolayı mültecilerin entegrasyonu zorlaşmakta ve şehirlerin belli bir yerinde kendi mahallelerini oluşturmaktadırlar (TTB, 2016).

Güney ve Konak (2016) Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı adlı araştırmada katılımcıların üç konu üzerinde iki yönde eğilim gösterdiklerini ortaya koymuşlardır. Katılımcılar, mültecilerin sosyal ekonomik destekten yararlanmaları konusunda olumsuz ve ötekileştirici bir söylem kullanmakta, vatandaş olan ve vatandaş olmayan ayrımı

yapmaktadır. Katılımcılar devletten sosyal finansal destek almak konusunda, dezavantajlı Türk vatandaşlarına da bu imkan tanındığı takdirde mültecilere bu desteğin verilmesine olumlu bakmaktadırlar. Katılımcılar şu iki konuda sağlık hizmetlerinden ve eğitim hizmetinden mültecilerin yararlanmaları ile ilgili olumlu bir eğilim göstermektedirler. Tunç (2015) ise Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal kabul düzeyinin yüksek olduğunu ancak kamu hizmetlerindeki aksamalara, ekonomik alana, güvenlik alanına ve temel haklara dönük alana yönelik ciddi hassasiyetlerin olduğunu belirtmektedir.

Sığınmacı çocukların sosyal adaptasyonunu sağlamanın yolu ailelerle işbirliğidir. Bu konuda tabii ki toplumun Suriyelilere bakışı da belirleyici olabilmektedir (Balkar, Şahin ve Işıklı Babahan, 2016). Mülteci çocukların okullardaki yaşantıları, toplumda mültecilerle ilgili hakim olan düşünce yapısınınca belirlenmektedir (Hattam ve Every, 2010). Optimar Araştırma Şirketince (aktaran Erdoğan, 2015) 1501 kişi ile 14 ilde yapılan Suriyeli sığınmacılara ilişkin algıya dönük araştırmada katılımcıların %35.4'ü yükseköğretim dahil olmak üzere sığınmacılara her türlü eğitimin verilmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların %40.8'i Suriyelilerin Türk toplumuna adapte olamayacağını, %45.3'ü Suriyeliler ile kültürel olarak farklı olduğumuzu belirtirken, katılımcıların %61.4'ü Türk halkının Suriyelilere kucak açtığını belirtmiştir. Bu araştırmalara bakıldığında Türk halkının, Suriyeli sığınmacıların eğitim de içinde olmak üzere birçok hakka sahip olmalarını istediği fakat yine de mesafeli bir yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. Böylece okullardaki Türk çocuklar tarafından sığınmacı çocuklara daha olumlu yaklaşımın sağlanabilmesi, toplumda sığınmacılara yönelik olumlu imajla mümkündür. Bunun içinde toplumda sığınmacılara yönelik bakış açısını olumlu kılacak çalışmaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Balkar ve diğerleri, 2016). Bu amaçla profesyonel öğrenme çalıştaylarının sığınmacı çocuklara ve ailelerine yönelik empatinin geliştirilmesine yardımcı olduğu görülmektedir (Block, Cross, Riggs ve Gibbs, 2014).

Mültecilerin sağlık hizmetlerindeki sorunlarından bir tanesi aile hekimlerinin bu insanlara yaklaşımıdır. Aile hekimleri mültecilerin kendi hastaları olmalarına pek sıcak bakmayabilmektedirler (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Mülteci çocuklar açısından önemli sorunlardan birisi ise küçük yaşta düşük ücretle,

sağlıksız ortamlarda çalıştırılmaları kısaca ucuz işgücü olarak görülüyor olmalarıdır. Mart 2016 verilerine göre günlük 15 ile 20 TL ücretle yalnızca Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa'da çalıştırılan çocuk işçi sayısının 150 bine ulaştığı görülüyor.

Türkiye'deki Suriyeli nüfusun arttıkça yerli halktaki Suriyelileri tehdit algısının arttığı görülmektedir. Yine Suriyelilerin demografik yapıları buldukları ilin toplumsal yapısından farklılaştıkça yerel halkça tehdit olarak görülmeleri artmaktadır. Bu ise bazı kentlerde etniksel ve mezhepsel ayrışmaları ateşlemektedir (Oytun ve Gündoğar, 2015). Tunç'un (2015), Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme adlı çalışmasının sonuçlarına göre; Türkiye'deki Suriyeli profili, Suriyelilerin beklentileri ile toplumun davranış ve endişelerinin evrensel nitelikte olduğunu ancak toplumun Suriyelilere yönelik kabul oranının yüksek olmasının ve Suriyelilerin Türkiye'de bulunmaktan memnuniyet duymalarının evrensel olmaktan ayrıldığını belirtmektedir. Araştırmacı ayrılan bu iki unsurun sürdürülebilir olmasının, yabancı düşmanlığının ve sosyal çatışma ortamının oluşmaması yönünden önemli görüldüğünü ifade etmekte ve toplumsal kabulün devam ettirilebilmesi, nefrete, düşmanlığa evirilmemesi için toplumun hassasiyetlerini ve Suriyelilerin adaptasyonunu sağlayacak çözümlerin ortaya konulması gerektiğini belirtmektedir.

2.5 Mülteci Çocukların Sorunları

Dünyanın hemen hemen her yerinde yaşanmakta olan sosyo-ekonomik problemler ve savaş gibi kötü durumlardan en çok etkilenenler çocuklar olmakta, bu kötü durumlar neticesinde çocukların temel ihtiyaçları giderilememekte ayrıca çocuklar birçok haksızlığa uğramaktadır. Türkiye'nin de taraflar arasında bulunduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yüksek yararı, yaşama hakkı, katılma hakkı, korunma hakkı başlıklarıyla ele alınabilecek çocuk haklarını koruma altına almış olsa da, günümüzde Türkiye'de bulunan mülteci çocuklar sağlık, barınma, eğitim, sosyal güvenlik, yararlanma, ayrımcılıktan korunma, sömürü ve cinsel istismardan korunma gibi temel insan haklarına yönelik pek çok probleme sahiptirler (Mutlu, Kırımsoy ve Antakyalıoğlu, 2016).

Mülteci çocuklar yetersiz gıda, fiziksel şiddet, işkence, aileden ayrılma, yoksulluk gibi pek çok travmaya maruz kaldıklarından dolayı çoklu dezavantajlı grup olarak ele

alınmaktadır. Yaşamış oldukları olumsuz tecrübeler çocukların bilişsel, sosyal, fiziksel ve duygusal süreçlerine etki etmektedir. Mülteci çocukların yaşadıkları göç, kaçma, savaş, geçici yerleşme, kaos gibi durumlar formel eğitim imkanlarına erişimlerini engellediğinden dolayı bu öğrencilerin diğer öğrencilerden eksiklikleri veya farklılıkları vardır (Rah, Choi ve Nguyen 2009; Sutner, 2002). Türkiye'deki göçmen çocukların ihtiyaçları güvenli barınak, hukuki yardım, psikososyal yardım, dil öğretimi, asgari gıda, sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim, çalışma hayatının düzenlenmesi olarak tespit edilmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2012).

UNHCR'ye (2015) göre Suriyeli çocukların karşılaştıkları risklerin oranı şu şekildedir: %51 psikolojik endişe, %25 eğitimi bırakma, %11 çocuk işçiliği, %3 cinsel istismar, %3 aile içi şiddet, %2 çocuk istismarı, %2 refakatsiz çocuk, %1 evsiz çocuk, %1 çocuk evliliği, %1 çocuk anne olmaktır. Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu (2016), Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması sonuçlarına göre Suriyeli mülteci çocukların sorunları %46 eğitim, %16 açlık, %7 barınma, %7 sağlık, %3 maddi sıkıntı, %3 ilgi görmeme, %2 dil bilmeme, %2 yabancı ülke, %2 sahipsiz kalmış olmaktır. Aynı araştırma sonuçlarına göre çocuğunun Suriyeli bir çocukla arkadaş olmasını istemeyen yerli ailelerin oranı %56 iken onlarla birlikte eğitim görebilir diyenlerin oranı ise %64'tür.

Suriyeli mülteci çocuklar hem kamplarda hem de diğer ikamet ettikleri yerlerde hastalık, açlık, iş kazası, istismar, çocuk evliliği, ruhsal bozukluk, cinayet, silahlı çetelere alınma ve uluslararası göç esnasında yaşam hakkı ihlallerine maruz kalmaktadırlar (Gündem Çocuk Derneği, 2015; TTB, 2014; UNICEF, 2016b). Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışırken denizlerde ölen mülteci ve göçmenlerin büyük kısmı yine çocuklardan oluşmaktadır (UNICEF, 2011). Yaşamının kaybetmeyenler ise değişik sağlık problemleri ve beslenme yetersizliği ile karşılaşmaktadır. Mültecilerin sağlık hizmetlerine erişebilmelerine yönelik yapılmış olan pek çok yararlı kanuni düzenlemeye karşın, bilhassa kamp dışındaki çocukların ilaç ve koruyucu sağlık hizmetine erişiminde, engelli ya da kronik hastalığa sahip çocukların ise rehabilitasyon hizmetlerine ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde ciddi sağlık hakkı ihlalleri yaşanmaktadır (Koman, 2016; TTB, 2014). Acil sağlık hizmetlerine erişimin bütün Suriyeli sığınmacılara açık olması çok önemli bir kademe olmakla beraber, acil sağlık hizmetleri dışındaki hizmetlerden

sadece kayıtlı mültecilerin faydalanabiliyor olması, dil sorunu ve hastanelerde ayrıma tabi tutulmaları sebebiyle Suriyeli mülteciler sağlık hizmetlerinden yararlanma sürecinde önemli sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Mutlu ve diğerleri, 2016).

Yapılan çalışmalara bakıldığında okula erişimi olmayan mülteci çocukların kötü muameleye maruz kalma ve istismar risklerinin daha fazla olduğu, TSSB belirtilerinin daha çok görüldüğü, fiziksel ve ruhsal gelişmelerinin eksik kaldığı görülmektedir (ÇOÇA, 2015). Bu da Suriyeli çocukların kayıp kuşak olması riskine karşın, Türkiye'nin uzun vadeli eğitim politikaları geliştirmesini zorunlu hale getirmektedir (UNICEF, 2016a). Türkiye'ye gelen mülteci sayısı arttıkça, mülteci çocukların eğitimleriyle ilgili sorunlar daha da artacaktır. Türkiye'de eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar, kalabalık sınıflar gibi sorunlara ek olarak mülteci öğrencilerin özel hallerinden kaynaklı sorunlar da vardır. Okullar ev sahiplerinin ve mültecilerin irtibat merkezi, paydaşların rehberi ve adaptasyonu, gelenekleri, sosyal normları keşfetme yollarının bulunduğu ortak bir noktadır (Rah ve diğerleri, 2009). Bu kurumlar mültecilerin gelmesiyle daha da artmış olan çok kültürlü toplumda oluşan sorunların çözümünde sağlayacağı katkı açısından da büyük bir öneme sahiptir (Şeker ve Aslan, 2015).

Çocuk işçiliği Suriyeli mültecilerinde nasibini aldığı sorun alanlarından birisidir. Büyük kısmı çocuklardan oluşan yaklaşık 400 bin Suriyeli mültecinin kötü şartlardaki kaçak işyerlerinde, kayıt dışı ve düşük ücretle çalıştıkları görülmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015). Bilhassa ortaöğretim çağındaki mülteci erkek çocuklar düşük ücret karşılığında çalıştırılmakta ve bu nedenle okula gidememektedir (Emin, 2016). Mülteci kız çocuklar ise küçük yaşta evlendirilme, hamilelik ve kumalık gibi sebeplerden dolayı daha savunmasız haldedirler (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2014). Okul çağındaki Suriyeli çocukların, çocuklu ailelerin, kadınların, trafikte, sokaklarda su ve mendil satar halde dilindikleri çok sık rastlanan bir dudumdur. Bunun yanında bilhassa Cuma namazı çıkışında para istenmesi, evlere gidilerek dilencilik yapılması tespit edilen problemlerden bazılarıdır. Mülteci dilencilere cezai yaptırım uygulanamaması yerli dilencilerin de bu bahanenin arkasına sığınmalarına neden olmakta, dilencilik yapan bu çocuklar suç örgütlerinin hedefi haline gelmektedir. Dilencilik yapan çocukların aileleri zabıta tarafından

uyarılmak istense de ailelere ulaşılamamaktadır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Suriyeli sığınmacıların en önemli sorunlarından birisi dil sorunu olup sığınmacıların %10'dan azı Türkçe bilmektedir. Bundan dolayı resmi kurumlarda, toplumda, sağlık kurumlarında çok sıkıntı yaşamaktadırlar. Kamplardaki mülteci çocuklara Arapça eğitim verilebilmektedir. Kamp dışında ise çocuklar çalıştıkları için okula gidememektedirler. Mülteci erkek ve kadınlar için açılmış nadiren Türkçe dil kursları ve meslek edindirme kursları bulunmaktadır. Bundan dolayı geleceğin niteliksiz ucuz işgücü yetişmektedir. Mülteci çocukların yasal olarak Türkiye'deki okullara üniversite de dahil erişim hakları bulunmakta ama dil sorunu sebebiyle Türkmenler dışında bu haklardan yararlanamamaktadırlar (TTB, 2016).

2.5.1 Sağlık Sorunu

Türkiye'deki sığınmacıların yaşamış oldukları önemli sorunlardan birisi sağlığa erişim ve sağlık giderleri sorunudur. Mevzuata göre Avrupa dışından gelen sığınmacılar sağlık giderlerini kendi olanaklarıyla ya da BMMYK aracılığı ile karşılayamaz ve sosyal güvenceye de sahip değilse sağlık giderleri yasal düzenleme ve olanaklar neticesinde devlet tarafından karşılanır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006). Bu durumdaki sığınmacı yaşamakta olduğu kentte bulunan SYDV'ye başvuruda bulunur, SYDV'de sığınmacının sağlık giderlerini kendi olanakları ile karşılayamayacağına onay verirse sağlık giderleri vakıfça ya da devletçe karşılanır. Fakat farklı uydu kentlerde sığınmacılar değişik uygulamalarla karşılaşabilmektedirler. Dalar, Ayhan Algan ve Algan'a (2013) göre Bolu'da sığınmacılar devlet hastanelerinden ücretsiz olarak yararlanmaktadır. Fakat devlet hastanesinin olanaklarının yetersiz olduğu durumlarda, ameliyat ya da kronik rahatsızlıkta, başka hastanelere sevkleri çeşitli sıkıntılara yol açmaktadır. Ayrıca yasadışı göçmenler, uluslararası hukukta bulunan haklara, çoğu ülkedeki kamu ve özel kurumların imkanına, STK'ların desteklerine rağmen sınır dışı edilme korkusundan dolayı sağlık sorunları için başvuruda bulunmamaktadırlar. Böylece tedavisi yapılamayan ya da ertelenmiş bulunan sağlık sorunları, ileride hastalığın göçmenlerdeki yükünü, tedavi sürecini ve masrafını artırmış olmaktadır (Önal, 2015).

Göç ve sığınmacı konusunda ev sahibi ülkeyi en çok endişelendiren sağlık konusu bu kişilerin ülkeye bulaşıcı hastalıklardan getirme ihtimali olmaktadır. Dünyadaki ülkelerin çoğu mültecilere yönelik sağlık hizmetlerini, sağlıklı olanların ülkeye kabul edilmesi sağlıksızların sınır dışı edilmesi olarak görmekte ve böyle davranmaktadır. Çalışma amacıyla başvuranlar, çoğu ülkede özellikle bulaşıcı hastalıklarla ilgili, HIV, tüberküloz vb., kontrollerden geçirilmekte, bazı ülkeler ise periyodik olarak yaptığı sağlık muayeneleriyle sağlıklı emek gücünü teminat altına almış olmaktadır (Cheng, 2004). Suriye'deki krizden önce mültecilerin ülkelerindeki sağlık hizmetleri; anne ve çocuk sağlığının iyi, aşılanmanın yüksek olduğu, ülkenin kendisi ilaç üreten, organize olmuş şekilde yürütülmüştür. Suriye'de 2010 yılında başlayan Sağlık Reformu, Türkiye'deki gibi sağlık hizmetini serbest piyasaya terk etmiş, insanların cebinden çıkan parayı artırmış, özelleştirmeyi yükseltmiş olsa da insanların sağlık düzeyleri bir hayli yükselmiştir. Fakat ülkedeki krizden dolayı Türkiye'ye kaçan gruplar yollarda yaralandıklarından, günlerce yürüdüklerinden, şiddete uğradıklarından, tecavüze maruz kaldıklarından buraya geldiklerinde fiziksel ve psikolojik sağlıkları bozulmuş durumda görülmektedir. Bir kısım sığınmacı kamplarda, hastanelerde aldıkları sağlık hizmetleriyle sağlığına kavuşmuş olsa da büyük kesim bu hizmetlerden yararlanamamış bulunmaktadır (TTB, 2016). Tifo, kütanöz layşmaniyazis, polio ve hepatit A'nın Suriye'de yaygın olan hastalıklardan olduğu bilinmektedir (Sharara ve Kanj, 2014). Bu hastalıklardan polio dışında diğerleri Türkiye'de de sık görülmektedir. Suriyeliler bulaşıcı hastalık getirmiş olmamakla birlikte kötü yaşam şartları ve yeni bir ortam içinde bulunmaları onların hastalık kapma risklerini daha çok artırmaktadır. Suriye'den gelen çocuk sığınmacıların bebeklik ve çocukluk çağlarındaki aşılarının aksamış olmasından dolayı boğmaca, suçiçeği, kabakulak, difteri, neonatal tetanoz, kabakulak gibi hastalıklarda artış tahmin edilmektedir. Mültecilere kamplarda ve kamp dışında kızamık ve palio aşıları yapılmakta olup bu hastalıklara ilgili ara sıra vakalara rastlansa da salgın tehlikesi düşüktür (TTB, 2016). Ayrıca şark çıbanı, Suriye'den gelen çocuklarda sık görülen hastalıklardan bir tanesi olup, hastalık için açılan polikliniklerde ücretsiz tedavi sağlanmakta ve vaka sayısında yıllar içerisinde azalma görülmektedir (Duygu, 2016).

Kamp içinde yaşayan mülteciler kamplardaki sağlık merkezlerinden ve sevki yapılan hastanelerden hizmet alabilmektedirler. Kamp dışındakiler için ise belli sağlık hizmetleri henüz çok yeni bulunmaktadır. Kamp dışındakiler 1. basamaktaki sağlık kuruluşu olarak kayıtlarının bulunduğu aile hekimlerine ve Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından açılan Suriyeli Polikliniklerine, 2. basamaktaki sağlık kuruluşu olarak Bakanlık bünyesindeki hastanelere, sevkleri yapılır ise üniversite ve özel hastaneler gidebilmektedirler (TTB, 2016).

Mülteciler 1. basamaktaki ilaç giderinin %20 kadarını ödemektedirler. Ayrıca 2. ve 3. basamakta ücretsiz tedavi ile ameliyat olabilme imkanına sahip bulunmaktadırlar. Türkiye'deki bazı kentlerde dernekler, vakıflar ve yerel yönetimlerce Suriyeli doktorların ve hemşirelerin çalıştığı polikliniklerin açıldığı görülmektedir (TTB, 2016).

Maddi yoksulluk, barınma, temizlik koşulları, kışın ısınma sorunları mültecilerin önemli sağlık sorunları yaşamalarına neden olmaktadır. Kimlik kartı olmayan mültecilerin sağlık hizmetlerinde veri girişleri yapılamamakta, sağlıklı koşullarda yaşayamayanların özellikle çadırdakilerin yaşam alanları uygun olmadığı için sık sık hastalandıkları görülmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimleri konusunda yaşadıkları sorunlar; ilaç ve tedavi masraflarını karşılayamama, sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını bilememe, BMMYK ile anlaşması bulunmayan hastane ve özel polikliniklerde ücretsiz tedavi olamama, dil probleminin dolaylı derdini anlatamama, yeni ülkenin sağlık sistemine adapte olamama, sağlık hizmetleriyle ilgili bilgi verilmemiş olması, tecavüz, istismar gibi konuları ifade etmekte utanma, kontrollerini düzenli yaptıramama, karşı cins sağlık personeline kendini ifade edememe, yol masraflarını karşılayamamak, kimlikle ilgili zorluklar, hukuki engeller vb. şeklindedir (Buz, 2004). Benzer şekilde sığınmacıların genellikle beslenme bozuklukları, ishal, kızamık, sıtma, solunum yolu enfeksiyonları gibi bulaşıcı hastalıklar, istenmeyen gebelikler, riskli gebelikler, kronik hastalıklar, diş sağlığı sorunları, cinsel istismar, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri, düşükler, doğum komplikasyonları, depresyon, kaygı bozuklukları, uyku bozuklukları ve post-travmatik stres bozukluğu başta olmak üzere ruhsal sorunlar, beslenme bozuklukları, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar, anemi gibi sağlık

sorunlarıyla karşılaştıkları belirtilmektedir (Çalışkan ve Özcebe, 2013; Karadağ ve Altıntaş, 2010). Yine uluslararası raporların verilerine göre mültecilerin ve göçmenlerin sağlık konusunda yaşadıkları sorunlardan ve hastalıklardan bazıları; Çocuklarda büyümede ve gelişmede gerilikler, istenmeyen ve riskli hamilelikler, beslenme sorunları, düşük yapma, sıtma, kızamık, ishal, solunum yolu enfeksiyonları, cinsel istismar, şiddet, AIDS de içinde olmak üzere cinsel yollardan bulaşan hastalıklar, kansızlık, anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunlar, dış sorunları şeklinde belirtilmektedir (UNHCR, 2007).

Mülteci çocuklar ve kadınlar için post travmatik stres bozukluğu, kaygı, depresyon gibi psikolojik bozukluklar önemli sağlık sorunlarından. Kamplarda bazı devlet kurumlarınca ve STK'larca sağlanan ve sayıları yetersiz olsa da psikiyatrist ve psikologlar bulunmakta olup kamp dışındakilerin bu hizmetleri almaları ise çok daha zor bulunmaktadır. Mülteci erkeklerin ruhsal sağlıklarına bakıldığında kendilerini kaybolmuş ve bir işe yaramaz olarak hissettikleri görülmektedir. Geride kalan ve devam eden travmalar, geri gönderilme kaygısı, gelecek belirsizliği, dışlanmışlık ve yoksunluğun ise bu problemleri daha da artıracağı beklenmelidir (TTB, 2016).

Mültecilere sunulan sağlık hizmetlerinde yetersiz kalanlardan birisi koruyucu sağlık hizmetleri içinde yer alan anne ve çocuk sağlığı hizmetidir (TTB, 2016). Sığınmacılarda 18 yaşın altındaki evlilikler nedeniyle çocuk annelerde sağlık sorunları meydana gelmektedir. Mülteciler sık sık yer değiştirmelerinden dolayı başlanmış olan sağlık hizmeti yarım kalmaktadır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Mülteci kamplarında hamilelerin tespiti ve izlenmesi, lohusa ve yeni doğan bakımı, bebek ve çocuk izlemleri, taramalar sağlanmamaktadır. Kampların dışında da bu hizmetlerin çok aksadığı görülmektedir. Mülteci ailelere aile planlaması sunulmadığı için istenmeyen bebekler dünyaya gelmekte ve bebek ölüm oranları artmaktadır (TTB, 2016).

Türkiye'de bazı şehirlerde AFAD ile eczacılar arasında anlaşma yapılmamasından dolayı mülteciler ilaçlara ulaşamamaktadırlar (TTB, 2016). Geldikleri çoğu ülkede sağlık problemlerini çözüme kavuşturamayan mülteciler zaman zaman kendi tedavi yöntemlerini kullanmakta ya da ülkelerinden gelirlerken yanlarında ilaç getirebilmektedirler. Bu yöntemlerde sağlık sorunlarını daha da kötü hale

getirmektedir (Önal, 2015). Yaşlılar ve kronik hastalığı olan mülteciler bakımsız durumda olup kanser, diyaliz, fizik tedavi, takip gibi sağlık hizmetlerinden mahrum durumda bulunmaktadırlar. Engelliler ise kamp dışında sağlık hizmetlerine zorlukla erişebilmektedirler. Mültecilere diş sağlığına yönelik sağlık hizmetleri genellikle kamplarda verilmektedir (TTB, 2016).

Mültecilerin sağlık hizmeti alırlarken dil farklılığından dolayı tercüman sorunu yaşadıkları görülmektedir. Özellikle kadın sığınmacılar erkek tercümanlarla iletişim kurmaktan kaçınmaktadırlar (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). İlaveten mültecilerin sağlık hizmetlerine yönelik yaşadıkları sorunlara ilişkin boyutlardan bir diğeri sağlık çalışanlarının bu insanlara karşı olan tutumlarıdır. Doktorların ve sağlık personelinin ilgisiz davranışları, duyarsızlıkları hatta bazılarının mültecilere yönelik olumsuz yaklaşımları bulunmaktadır. Mültecilerin sağlık personelinin olumsuz davranışlarından dolayı sağlık hizmetlerini daha az kullandıkları ya da hiç kullanmadıkları görülmektedir. Mültecilerin ve göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanamamalarının başında bilhassa kaçak çalışanların, yakalanmaktan korktukları için hizmet almaktan kaçınmaları gelmektedir. Bu insanlar zorlu yaşam şartları, gıda ve barınma sorunları, sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişimdeki sıkıntılar, şiddet gibi birçok sebepten dolayı sağlık açısından en savunmasız insan gruplarından. Bunlardan ötürü sağlık problemleri diğer problemlerden daha çok görülmektedir (Karadağ ve Altıntaş, 2010).

Doğum gibi ölüm vakaları da mültecilere sıkıntı yaratmakta cenazeleri ülkelerine taşıma sürecinde yasal mevzuatı bilmemelerinden dolayı cenazeler günlerce hastane morglarında kalabilmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Mültecilere yönelik sağlık hizmetlerinin sunumunda yaşanan sorunlardan bir tanesi mültecilerin yoğun olduğu yerlerde çalışan sağlık görevlilerinin yaşadıkları zorluklardır. Buradaki personel uzun mesai, çok yoğun hizmet sunumu, kültürel ve dil farklılıklarından dolayı hastalarla yaşanan tartışmalar, şiddete maruz kalma gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar (TTB, 2016).

2.5.1.1 Mültecilere Sunulan Sağlık Hizmetleri

Sağlık hakkı BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1948) yaşam hakkı çerçevesinde kabul edilmiş evrensel bir haktır. Beyannamenin 25. maddesinde “Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve güveni için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır” hükmüne yer verilmiştir. Sene 1989'da onaylanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türkiye'de dahil 191 ülke tarafından kabul görmüştür. Sözleşme uyarınca; yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye gitmek zorunda kalan her çocuğun yeni ülke tarafından korunma hakkı ve kim olduğuna, nerede doğduğuna, cinsiyet, din, sosyal kökenine bakılmaksızın her çocuğun sağlık hizmetinden yararlanma hakkı vardır. Sözleşmeye göre bu çocukların hastalıklardan korunması ve hasta olanların tedavi edilmesi devletin güvencesindedir. Her çocuğun gelişme hakkı ve sağlığı güvence altında olmalı, daha iyi bir yaşam sürmeleri için gerektiğinde yardım yapılmalıdır (Duygu, 2016). Ayrıca Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın (2000) 35. maddesinde sağlık hakkı “Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır ” şeklinde ifade edilmektedir.

Türkiye'deki sığınmacılar ve vatansızlar Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na (2006) göre genel sağlık sigortası kapsamında bulunmaktadır. Türkiye'deki göçmenler mülteci ya da sığınmacı olarak kabul edildiklerinde bu durumu ikametlerinin bulunduğu ildeki SGK'ya bildirmeleri gerekmektedir. Bu statüdeki yabancıların genel sağlık sigortalarının primi hazinece karşılanmaktadır. Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri ise 2015 yılında güncellenen Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi esas alınarak sunulmakta olup bu hizmetler; ayaktan tanı ve tedavi, bulaşıcı hastalık ve salgın ile mücadele, çevre sağlığı, çocuk ve ergen sağlığı, bağışıklama, tüberküloz, kadın ve üreme sağlığı şeklindedir (Duygu, 2016). Mülteciler yaşadıkları sağlık sorunları sebebiyle genellikle ikamet ettikleri yerdeki kamu hastanelerini kullanmaktadırlar. Böyle olmasının nedeni ise hastane masraflarının bir kısmının devlet tarafından ödenmesi, BMMYK'nın devlet hastaneleri ile anlaşma yapmış olması ve devlet hastanelerinin her yerde bulunmasından kaynaklanmaktadır (Buz, 2008).

Türkiye'ye gelen 15 yaş altındaki tüm Suriyeli çocuklar enfeksiyon hastalıklarına yönelik ücretsiz olarak aşılanmaktadır. Türkiye'de düzenli aralıklarla yapılmakta olan sağlık kontrollerinde ve kampların dışında sağlık kuruluşlarından hizmet alan Suriyelilerde herhangi bir salgına rastlanmamıştır. Kamplardaki çocuklara çocuk izleme takvimine göre kamp dışında yaşayanlar ise sağlık hizmetlerine başvurdukları ölçüde takipleri yapılmaktadır. Suriyeli mülteci çocuklar tedavi edici sağlık hizmetlerinin yanında koruyucu sağlık hizmetlerinden de ücretsiz şekilde, aile sağlığı merkezleri ya da toplum sağlığı merkezleri aracılığı ile yararlanabilmektedirler. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı desteği ile Suriyeli mülteci çocuklara psikososyal yardımlar verilmektedir (Duygu, 2016).

AFAD kamp içinde bulunan kadınlardan %13'ünün kamp dışındakilerden ise %14'ünün hamile olduğunu belirtmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı doğum yapan mülteci kadınların doğumdan sonra yaşayacakları problemlerin anne ve yeni doğan bebeklere zarar vereceğini öngörerek sağlık konularıyla ilgili pilot uygulamalara önem vermektedir ("Suriyeli mültecilerin durumu, sorunu ve çözüm yolları", 2014).

Türk bebeklere yapıldığı gibi Suriyeli bebeklere yenidoğan taramaları devamlı ve ücretsiz şekilde sağlanmaktadır. Suriyeli çocukların doğumundan hemen sonra topuk kanı alınıp işitme ve yenidoğan taramaları yapılmaktadır. 2014'te toplam 43.543 Suriyeli bebekten topuk kanı alınarak taramaları yapılmıştır. 2015 yılında da 68.908 Suriyeli bebekten topuk kanı alınarak taramaları gerçekleştirilmiş, 40.652 bebekte işitme taramasından geçmiştir. Taramalarda hastalık tanısı konulan bebekler tedavi altına alınmaktadır. Ayrıca mikrobesein desteği kapsamında D vitamini ve demir desteği sağlanmaktadır. Taramalar 2016 yılında da devam etmiştir. Yalnızca bebeklerin sağlıklı olması adına değil toplumun sağlıklı olması adına da gerekli olan bu uygulamalardan mülteci bebeklerin de yararlanması, sağlıklı ve güçlü toplumumuzu devam ettirebilmek için önemlidir (Duygu, 2016).

Mültecilere yönelik sağlık hizmetleri her ülkede farklılık göstermekle birlikte gelişmiş ülkelerde bile arzu edilen seviyeye gelinebilmiştir. Mülteci ve sığınmacıların sosyal yardımlardan ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmelerinin esasının vatandaş olmakla veya oturma hakkının kazanılmasıyla ilişkili olduğu

görülmektedir (Önal, 2015). Mülteciler dünyanın her yerinde temel sağlık hizmetlerine, tanı, tedavi imkanlarına, danışmanlık ve koruyucu hizmetlere, ilaca erişim konularında ciddi sıkıntılar çekmektedirler (Karadağ ve Altıntaş, 2010). Mülteciler ve sığınmacılar uluslararası hukuka göre diğer bütün insanlar gibi mümkün olan en yüksek derecede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkından yararlanmalıdırlar (Buz, 2004).

2.5.2 Ruhsal Sorunlar

Savaş sırasında travmaya maruz kalmış çocukların yaşamlarının belirsizlikle karşı karşıya olması, ruh sağlıklarına yönelik ciddi risk oluşturmaktadır. Bu riskler ise göçten önce, göç esnasında ve göç sonrasında olmak üzere üç kategoride sınıflanmaktadır. Ergenler ve çocuklar çok fazla çevresel stres faktörlerine maruz kaldıklarından stresten etkilenmede yetişkinlere göre daha fazla risk altındadırlar. Mülteci ergen ve çocuklarda ruh sağlığına yönelik risk faktörleri, travmanın özellikleri, göç esnasındaki stresörler, inanç sistemleri, bireysel özellikler, sosyal destek, ailenin rolü ve göç sonrası stresörlerdir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013). Araştırmalar mülteci adolesan ve çocuklarda ruh sağlığı müdahalelerini oluştururken komplike travma olaylarının, eşlik eden başka hastalıkların ve işlevsel sorunların dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Betancourt ve diğerleri, 2012). Ayrıca araştırmalar mülteci ve göçmen ergenlerin psikolojik sorunlarının yaygınlık hızlarının değiştiğini göstermektedir (Kirmayer ve diğerleri, 2011).

Mülteci çocuklar geçmişteki tecrübelerinden kaynaklı olan travma sonrası stres bozukluğu yaşayabilmektedirler. Yapılan araştırmalarda yetişkinler gibi mülteci çocuklarda da depresyon, TSSB ve kaygı bozukluğunun yaygın olarak yaşandığı ortaya çıkmıştır (Hart, 2009; Roxas, 2011). Savaştan etkilenmiş mülteci çocuklarla yapılan klinik müdahalelerde %30.4 oranında TSSB görülmektedir (Betancourt ve diğerleri, 2012). Bunun yanında travmatize olmuş anne eğer travmadan sonra stres belirtileri gösteriyorsa bu belirtilerin çocuğun psikomotor ve ruhsal gelişiminde gerilemeye neden olmadığı fakat bebeklikteki psikososyal sorunlar üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. İlaveten eğer annede yüksek düzeyde TSSB mevcut ise bebekle etkileşiminin duyarsız, düşmanca fakat zorlayıcı olmadığı bebeklerin ise travmatize anneye az tepki verdikleri, düşük ilişki kurdukları belirtilmektedir (Van Ee, Kleber ve Mooren, 2012).

Mülteci çocuklar fiziksel ve ruhsal sorunları diğer çocuklardan daha fazla yaşamaktadırlar çünkü aile içindeki şiddet ve evlilik çatışması diğer ailelere göre bu ailelerde daha sık görülmektedir. Bu aile içi problemler gençlerin özsaygılarının azalmasına ve depresyona sebep olabilmektedir. Ergen yaşlardaki mülteciler sosyal adaptasyon dışında kimlik oluşturma ile ilgili de sıkıntılar çekmektedirler. Kuzey Kore mülteci ergenleri ile yapılan bir araştırmada fiziksel gelişimde gerilik, akademik başarı düşüklüğü, psikosomatik belirtiler, dikkat ve düşünce dağınıklığı, sosyalleşme zorluğu, bunaltı, depresyon, içe kapanma problemlerinin varlığı gözlenmiştir. Tehlikeden kaçmış olmak, zorlu yaşam şartlarının olduğu mülteci kampları, ölümlere şahitlik etmek, tecavüze ve işkenceye maruz kalmak, maddi zorluklar gibi durumlar gençlerin psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Öyle ki aile üyelerinden tanıdık birinin ya da tanımadığı birilerinin ölümüne şahitlik etmek yeni duruma adapte olmayı zorlaştırmaktadır (Lee ve diğerleri, 2012).

Türkiye'deki Geçici Eğitim Merkezleri'nde yapılan araştırmada Suriyeli mültecilerin ruhsal desteğe çok fazla ihtiyaçlarının olduğu fakat bu hizmetlere erişimin çok sınırlı kaldığı ifade edilmektedir (Dorman, 2014). Fakat son zamanlarda mülteci çocuklara Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın sağlamış olduğu destekle psikososyal hizmetlerin verildiği görülmektedir. Yine ilgili yönetmelikler çerçevesinde şiddet mağduru olan çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici tedbirler alınmakta ayrıca insan ticaretine konu olan çocuklara yönelik yardım ve koruma önlemlerine yer verilmektedir (Duygu, 2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler içerisinde Suriye'deki çatışmalarda herhangi bir yakını ölenlerin oranı %95.1 gibi yüksek bir orandadır. Yine bu çatışmalar dolayısıyla ciddi derecede ruhsal travma yaşadığını ancak şu anda iyi olduğunu belirtenlerin oranı %82.4 iken travmayı hala atlatamadığını belirtenlerin oranı ise %14.2'dir (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013). Türkiye'deki kamplarda bulunan Suriyeli mülteci çocukların depresyon ölçeğinden %36'sının klinik düzeyde, %49'unun ise yüksek düzeyde puan alması bu çocuklarda depresyon sıklığına işaret eder. Bunun yanında Suriyeli mülteci çocukların psikosomatik belirtilere ilişkin sonuçlarına bakıldığında %19.6'sı her gün başının ağrıdığını, %12.7'si her gün karın ağrısı çektiğini, %25.8'i her gün sırt ağrısı yaşadığını, %25.8'i her gün el veya kollarda ağrı hissettiğini, %14.2'si de her gün vücudunun başka bir yerinde ağrı hissettiğini belirlemiştir (Özer ve Şirin, 2013). Savaşta etkilenmiş mülteci çocuklarla

yapılan klinik müdahalelerde %30.4 oranında TSSB, %26.8 oranında yaygın bunaltı, %26.8 oranında bedenselleştirmeye rastlanılmıştır (Betanncourt ve diğerleri, 2012). Yine Türkiye'deki kamplarda 6 aydan daha uzun süre yaşayan yaşları 9-12 arasında olan 197 çocuk ve yaşları 13-16 olan 116 Suriyeli mülteci çocukla yapılan araştırmada, Suriyeli mülteci çocukların %53.79'u sağlık hizmetlerinden memnun olduğunu belirtirken Türkiye'ye geldikten sonra ruhsal sorunlarından dolayı doktora gitme ihtiyacı duyanların %4.5 olduğu görülmektedir. Çocukların %53'ü son 1 yıl içinde aile yaşantılarında büyük bir sarsıntı olduğunu, %31'i ailelerinden kendi istekleri dışında ayrılmak zorunda kaldıklarını, %26'sı aile üyelerinden çok değer verdikleri bir yakınlarını kaybettiklerini, %20'si hayatlarını tehdit eden sağlık sorunu geçirdiklerini, %25'i ciddi bir kaza geçirdiklerini, %52'si başına bir felaket geldiğini, %79'u ülkelerinde savaş ya da askeri çatışma yaşadıklarını, %30 kendisine zarar vermek adına ateş açma, dayak atma, itme veya başka yollardan fiziksel müdahale yapıldığını, %59'u başkasına yönelik silahlı ya da fiziksel olarak bir şiddet olayına tanıklık ettiğini, %58'i hayatlarının büyük bir tehlike içinde olduğunu düşündüren stresli bir olaya maruz kaldığını, %61'i başka birisinin hayatının büyük bir tehlike altında olduğunu düşündüren stresli bir olaya tanıklık ettiğini belirtmiştir. Çocukların %44.3'ü stres yaşamasına neden olan olaylardan 5 ve üzerinde olay yaşadığını, %18.8'i ise 7 ya da daha fazla stresli olay yaşadığını belirtmektedir (Özer ve Şirin, 2013).

Şiddete uğrama, kötü olaylara tanıklık etme, göç etmek zorunda bırakılma, savaş veya çatışma yaşama olaylarında yaşanan travmaların özellikleri birbirinden farklı olmasına rağmen travma olayına karşı çocukların ilk tepkileri benzer niteliktedir. Bu travmatik olaylar neticesinde birini kaybetmiş olma sonucunda çocukta yas ve kayıp duygusu hakimdir (Macksoud, Dyregrov ve Raundalen, 1993). Savaştan etkilenmiş mülteci çocuklarla yapılan klinik müdahalelerde %21.4 oranında travmaya bağlı yas saptanmıştır (Betanncourt ve diğerleri, 2012). Bireyde travmatik bir olaydan sonra oluşan yas alan yazında travmatik yas şeklinde isimlendirilir ve normal yastan ayrı bir durum olarak nitelendirilir (Van der Hart, Brown, Turco, 1990). Yas halindeki çocuğa ruhsal yardım yapılmaması, yasin gerekli zamanda atlatılmamasına, kronik hale gelmesine ve depresyona sebep olmakta ayrıca ilerleyen zamanlarda fiziksel ve psikolojik hastalık oluşma riskini yükseltmektedir (Özpolat Olgun ve Yüksel, 2001).

Mülteci çocukların yaşamış oldukları olumsuz olaylarla ilgili verdikleri tepkilere bakıldığında %48.2'sinin sıklıkla yaşadığı olayla ilgili düşündüğü, %46.8'inin olayla ilgili konuşmaktan sıklıkla kaçındığı, %45.7'sinin olayla ilgili resimlerin sıklıkla gözünün önüne geldiğini söylediği, %44.3'ünün olayla ilgili güçlü duygulara sahip olduğu, %44.3'ünün olayın anımsatıcılarından kaçındığı, %44.3'ünün olayın istemediği zaman aklına geldiğini belirttiği, %43.9'unun olayı bellekten atmaya çalıştığı, %39.4'ünün başka şeylerin olayı hatırlattığını ifade ettiği görülmektedir (Özer ve Şirin, 2013). Ayrıca şiddetin içinden gelen bu çocuklar oyunlarında şiddeti yeniden işlemekte ve bu çocukların birey olma sürecinde şiddeti karakterlerinin bir parçası haline getirerek içselleştirme tehlikeleri bulunmaktadır. Nitekim savaş, çatışma gibi ortamlarda bulunan çocukların yaşamış oldukları ya da tanıklık ettikleri şiddet içeriklerini aralarındaki savaş oyunlarında tekrardan ürettikleri farklı şekillerde ispatlanmışır (Atasü Topçuoğlu, 2012).

Stres yaşantılarına yönelik mülteciler tarafından beklenti, kötüye giden olaylar, hayatta kalma ve uyum olmak üzere dört tepki tanımlanmıştır. Bu tepkiler mülteci deneyiminin üç evresine (kaçış öncesi, kaçış, yeniden yerleşim) uymaktadır (Fazel ve Stein, 2002). Üç evre ise şu şekilde ifade edilmektedir:

- a. Kaçış Öncesi: Bu evrede mültecilerin büyük kesimi ciddi travma olayları yaşamışlardır. Savaştan dolayı evlerini bırakmaya, şiddete, akraba ve arkadaş kayıplarına, işkenceye maruz kalmışlar veya tanık olmuşlardır. Mülteci çocukların okul yaşantılarına ve hayatlarına yönelik hatıraları ya yok olmuş ya da sekte almıştır (Fazel ve Stein, 2002).
- b. Kaçış: Bu evrede mülteciler arkalarında sahip olduklarını bırakarak, kendilerine kucak açacak komşu bir ülkeye ulaşmaya çalışmaktadırlar. Yolculuk esnasında da bir takım sorunlarla, travmalarla karşılaşmaktadırlar. Bu evrede mülteci kapıların arkasından kapandığını bilmektedir. Bundan dolayı artık doğduğu vatana, ailesine ve arkadaşlarına olan bağlarının yeniden tanımlanması temel sorunlarından birini teşkil etmeye başlar (Kunz, 1973).
- c. Yeniden İskân: Bu evrede mülteci çocuklar iki kültür arasında gidip gelirler. Eğitim sayesinde ve büyüklere nazaran daha hızlı dil

öğrenmelerinden dolayı yaş olarak büyük kuşak için kültürel araç işlevine sahip olurlar (Birman, 1998).

2.5.2.1 Ruhsal Sorunlar Açısından Risk Etmenleri

Mülteci, sığınmacı veya refakatsiz durumdaki çocuklar psikolojik risklere maruz kalma açısından diğer çocuklara nazaran daha büyük risk taşımaktadırlar (Thomas ve Lou, 2012). Bu risk faktörleri ve koruyucu faktörler şu şekildedir:

- a. Şiddete Maruz Kalma: Savaşa maruz kalmış çocuklarda ve yetişkinlerde toplumsal travma ile ruhsal sorunlar arasında ilişki olduğu belirtilmiştir (Smith ve diğerleri, 2002). Ayrıca kişinin travma yaratan olaylar esnasında doğrudan yaşadığı korku seviyesi ile ruhsal sorunların artışı arasında ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Almqvist ve Brandell-Forsberg, 1997).
- b. Ailesel Faktörler: Ailedeki bağlılık ve uyumun küçük yaşlardaki çocukları, travmatik belirtilerin kronik hal almasından koruduğu görülmektedir (Laor ve diğerleri, 1996). Ailede birinin kaybı veya ailenin işkenceye uğraması, çocukları üzerinde kendi yaşadıkları kötü olaylardan daha fazla etkili olabilmektedir (Daud, Af Klinteberg ve Rydelius, 2008). Çocuklukta anne babadan birini kaybetmiş olan yetişkinlerin daha hassas oldukları bu hassasiyetin ise ebeveyn kaybından sonra çocuğun aldığı bakımın niteliği şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir (Rutter, 1987). Yine bir araştırmaya göre yer değişikliğinden sonra anne babası boşanan çocuklarda anne babası boşanmamış çocuklara nazaran daha fazla ruhsal sorun olduğu ifade edilmektedir (Hjern, Angel ve Jeppson, 1998). Kamboçyalı 67 lise birinci sınıf öğrencisi ile 2 yıl ara ile tekrar yapılan araştırmada, ailenin göç öncesinde yaşamış olduğu travmatik olayların duygusal ve davranışsal sorunlarla ilişkisinin olduğu ifade edilmektedir (Rousseau, Drapeau ve Platt, 1999). Ailenin ortamı davranışsal sorunlarda etkili olurken kültürel etkileşim seviyesi ile cinsiyet ise kaygı ve depresyon seviyesini etkilemektedir. Yine bir araştırmada toplu barınaklarda yaşayan mülteci çocukların ev sahibi bir ailenin yanına yerleştirilen yaşlılarına göre daha fazla ruhsal bozukluk riskinin olduğu

ifade edilmektedir (Ajduković ve Ajduković, 1993). Psikopatoloji, Çocuk Tanı Koydurucu Görüşme Ölçeği ve Evrensel Çocuk Değerlendirme Ölçeğinin (EÇDÖ) kullanıldığı, yaşları 13 ila 19 arasında ve 35 farklı ülkeden 203 gencin katıldığı araştırma sonuçlarına göre; basit fobiler dışındaki psikopatoloji oranı %21, kaygı bozukluğu %13, depresif bozukluk %5, davranış bozukluğu %6, öz kıyım girişimi ise %3 olarak saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre psikopatoloji oranının kızlarda daha fazla olduğu, yeni yerleşim yerinde babanın ilk yılda uzun müddet işsiz kalmasının bütün ruhsal bozukluklarla ilişkili olduğu, aile yapısının ise yalnızca erkek çocuklarda psikopatoloji ile bağlantısının olduğu belirtilmiştir (Tousignant ve diğerleri, 1999).

- c. Sosyal Destek: Mültecilerde yeni yerleştikleri yerde uzunca yıllar içerisinde oluşan ruhsal problemleri ortaya çıkarmaya çalışan araştırmalar, yeni ortamdaki süreçlerden kaynaklanan farklı seviyedeki risklere dikkat çekmekte, yeni yerleşilen çevrenin mültecilerin ruh sağlığına etkisinin oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Steel ve diğerleri, 2002). Mülteciler veya sığınmacılar göçten önce genellikle işkenceye, insan haklarının ihlaline, ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Mültecilerin yaşamış olduğu travmatik olaylar çoğunlukla tek tek yaşanmamakta, üst üste birikmiş ve birbiriyle ilişkili olaylardan oluşmaktadır. Bu travmatik yaşantılar mültecilerin kimlik, yaşamın anlamı ve güçlü durabilme gibi duygularını sorgular nitelikte olabilmektedir (Silove, 1999). Psikososyal etkenler travma, stresin etkilerine, ruhsal sağlığa yönelik bireyin savunmasını azaltarak veya bireyleri stres ve travma durumlarına karşı koruyacak etkide bulunabilir. Eğitim, dil yeterliliği, istihdam edilme ve sosyal destek psikososyal etkenlerin kapsamında bulunmaktadır. İşkencenin Türkiye'deki siyasal eylemcilerin ruh sağlığına etkisini, sosyal desteğin hafiflettiği ifade edilmektedir. Yine stresin meydana getirdiği ağır sonuçlar sosyal destek sayesinde azaltılabilir (Beiser, 2004). Bir araştırmaya göre zayıf komşuluk bağlarının depresyonla ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Sujoldžić ve diğerleri, 2006).

- d. Eğitim: Eğitimin en önemli koruyucu faktörlerden birisi olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalardan birine göre eğitime devam eden mültecilerin ruh sağlıklarındaki düzelmelerin diğerlerine göre daha iyi durumda olduğu ifade edilmiştir (Montgomery, 2010).
- e. Yeniden Yerleşim: Mültecilerin yaşadıkları olumsuz olaylardan sonra yeni yerleşim yerleri büyük önem arz etmektedir. Yeni yerleşimde bireyin kökenine ve ideolojisine olan bağlılığı psikolojik sağlık yönünden koruyucu bir role sahip olabilmektedir (Lustig ve diğerleri, 2004). Geride bırakılan bir travma yeni bir ülkeye kalıcı olarak yerleşmeyi takip eden senelerde, mültecilerin karşılaşacakları birçok sorunun sadece bir yönünü temsil etmektedir (Davidson, Murray ve Schweitzer, 2008). Esasında travma geride bırakılan kötü bir olaydan ziyade aile ve arkadaşların savaş yerlerinde ve mülteci kamplarında kalması ile devamlılık gösterebilen bir süreçtir. Bunun yanında mülteciler aile ve yaşam biçimleri ile topraklarını kaybetme riskiyle mücadeleye çalışırken bambaşka bir toplumda, kültürel ve dil farklılığında uyum sağlamayı öğrenmek zorunda kalırlar. Ruh sağlığı belirtileri yeni bir yere yerleşimde ilk evrelerde artış göstermekte süreç içinde yavaş yavaş azalan eğrisel bir modeldir (Tran, Manalo ve Nguyen, 2007). Fakat diğerlerine nazaran daha büyük travma geçirmiş kişilerin, yeni yerleşimden çok uzun süre sonra daha büyük psikolojik bozukluk yaşama riskleri vardır (Steel ve diğerleri, 2002).
- f. Akültürizasyon: Akültürizasyon, iki etnokültürel grubun birbirleriyle sürekli iletişimde bulunduğu ortaya çıkan çift yönlü değişim süreci olarak adlandırılmaktadır (Trimble, 2003). Mülteciler ve yerli topluluklar birbirlerinin kültürel bağlantılarından etkilenmekte ve kültürel bağlantıları nedeniyle dönüştürülmektedirler. Yine bu topluluklardan farklı kültüre adaptasyon sebebiyle öz kültürlerinin bazı özelliklerini değiştirmeleri beklenebilir. İçinde bulunduğu toplumla bütünleşmek isteyen gençler ötekileştirilen gençlerden daha az ayrımcılık yaşamakta; ayrı kalmak isteyenler kısmen daha çok, asimile olmak isteyenler ise kısmen daha az ayrımcılık yaşamaktadır (Berry, 2009). Ayrımcılık ve uyum arasındaki ilişkide ayrımcılık tek başına bile çok güçlü bir sorundur ve ayrımcılığın

sosyokültürel ve psikolojik uyum üzerinde oldukça olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Yerli halkın içine karışmak ve öz kültürünü devam ettirme arzusunun birbiriyle uyum içinde olması bireyin ruh sağlığına olumlu yönde etki etmektedir (Berry ve Sabatier, 2010). Yapılan bir araştırmada mülteci gençlerde %20 gibi yüksek oranda TSSB'nin ortaya çıkmasında, Sudanlı mültecilerin ABD'deki topluluklar içinde kendilerini daha az rahat hissetmeleri, dışlanmaları ve yalnız bırakılmaları sebep gösterilmektedir (Geltman ve diğerleri, 2005). Kanada'da yerleşimlerinden 10-12 yıl sonra Kamboçyalı genç mülteciler üzerinde yapılan bir araştırmada, akültürizasyon ile ruhsal işleyiş arasında doğrudan bir ilişki bulunamamış fakat cinsiyetle bağlantısına bakıldığında asimile olan erkek çocukların kızlara oranla daha savunmasız oldukları belirtilmiştir (Rousseau ve diğerleri, 1996).

Savaşta travma yaşayan çocukların belirsiz olan yaşam durumları ile karşılaşmaları bu çocukların psikolojik sağlıkları üzerinde yüksek bir risk meydana getirmektedir. Bu riskler ise göç öncesinde ebeveynlerinden ya da diğer aile üyelerinden, arkadaşlarından ayrılmak, eğitimine ara vermek, evlerini kaybetmek, tanıdıklarının işkence görmesine veya ölümüne tanıklık etmek şeklinde ifade edilmektedir. Göç esnasındaki riskler şiddete uğramak, zor yaşam koşullarıyla karşılaşmak, yetersiz beslenme, ileriye dönük belirsiz durumlar, bakım verenden ayrılmak olarak sıralanmaktadır. Göç sonrasındaki riskler ise başka bir dilde eğitim, ailenin adaptasyonu, kültürel uyum, ayrımcılık, arkadaşlarınca dışlanma olarak sayılmaktadır (Ehnholt ve Yule 2006; Kirmayer ve diğerleri, 2011; NCTSNRTTF, 2005). Esasında farklı risk faktörleri farklı sorunlara neden olmaktadır. Ergenlerde ve çocuklarda; travma olayının tehdidini kendine yönelik olarak görme, travmanın şiddet derecesi, ebeveynlerin psikolojik sağlıklarının iyi olmaması, bir takım fiziksel hastalıklar, babanın siyasi işkenceye uğraması ve tutuklanması, aile bireylerinden ayrılma ruh sağlığının kötüleşmesi açısından risk faktörleridir (Ehnholt ve Yule 2006; Kirmayer ve diğerleri, 2011). Türkiye'deki kamplarda 6 aydan daha uzun süredir yaşamakta olan 197'si 9-12 yaş aralığında, 116'sı 13-16 yaş aralığında toplam 313 Suriyeli çocukla yapılan araştırmada; %58'inin hayatlarının tehlikede

olduğunu düşündüren stresli bir olay yaşadığı %61'inin ise stresli bir olaya tanıklık ettiği belirtilmektedir (Özer ve Şirin 2013).

2.5.3 Barınma Sorunu

Mültecilere devletçe sağlanan konteynır, misafırhane ve çadırlarda sınırlı sayıda mülteci barınabilmektedir. Bu nedenle barınma ihtiyaçlarını kendileri karşılamak zorunda kalmaktalar maddi durumlarının zorluğu sebebiyle de çadırlarda ya da daha iyi bir ihtimal ucuz konutlarda oturmaktadırlar. Örneğin Nevşehir'de kentsel dönüşüm amacıyla boşaltılmış nemli, ucuz, bakımsız, altyapı sorunlu, terk edilmiş binalarda yaşamaya çabalamaktadırlar. Çoğunlukla çok sayıda bekarın, birkaç ailenin bir arada yaşadığı ya da her odada bir ailenin yaşamakta olduğu gözlenmektedir. Suriyeli ve Afgan aileler çok çocuk sahibi olduklarından dolayı ev bulmakta zorluk çekmekte, bir evdeki kişi sayısı 30 ile 40 arasını bulabilmektedir. Evlerde yaşayanlar için kışın ısınma büyük bir sorun iken çadırlarda kalanlar için çok daha büyük bir sorundur (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Kamp dışındaki mültecilerin durumunun iyi olmadığı, şehirlerde yoksulların yaşadığı varoşlarda yığıldıkları görülmektedir. Herhangi bir geliri ya da işi olanlar normal kiranın iki katı kira vererek bu varoşlarda oturmaktadırlar. Konutlarda ortalama 6 ila 7 kişi kalmakta, ev eşyaları eski veya eksik, tuvalet, banyo, mutfak yetersiz, odalar rutubetli, küf kaplanmış, hijyen eksik, evdeki hava pis durumdadır. Herhangi bir geliri bulunmayanlar metruk binalarda, parklarda, dükkanlarda, inşaatlarda yaşamaya çalışmaktadırlar. Belediyeler ise evsizlerin yerleşip kalmalarından çekinerek barınmak için yer göstermiyor (TTB, 2016). Genellikle yerli halk mültecilere ev kiralamak istememekte bazı hallerde kiralandıklarında ise gerçek değerinden daha yüksek fiyatlara kiralayabilmektedirler. Bu da hem mülteciler hem de dar gelirli yerel halk için önemli bir problemin, geçim sıkıntısının, daha var olmasına neden olmaktadır. Mülteciler dolayısıyla artan ev talebini karşılamak için terk edilmiş yerler bile kullanıma açılırken bu da sağlık sorunlarının, sosyal sorunların hatta ruhsal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Uluslararası Af Örgütü'nün (2014) belirttiğine göre kampların dışındaki Suriyelilerin barınma gereksinimleri giderilmemekte, pek çok Suriyeli mülteci yetersiz koşullarda

hayat sürdürmektedir. AFAD'a (2013) göre kamp dışında yaşayan Suriyelilerin %25'i derme çatma yerlerde veya harabelerde hayat sürdürmektedirler. Kamp dışındaki bu insanların oturdukları konutlarda ortalama insan sayısı 8.6 iken konutlardaki oda sayısı ortalama 2.1'dir. Yine bu insanların %62'si sekiz veya daha çok insanla aynı konutta yaşamaktadır.

Mültecilerin büyük bir kesiminin barınma ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladıkları ve uygun olmayan şartlarda ve evlerde barınmak zorunda kalanların olduğu görülmektedir. Kamplarda barınanların yaşam şartları kentlerdeki mültecilerden daha iyi durumdadır.

2.5.4 Dil Sorunu

Dil insanlar arasındaki iletişim aracıdır. İnsanların anlaşabilmesi, anlayabilmesi, anlatabilmesi aynı dili konuşuyor olmaları ile mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda mültecilerin dil konusundaki sorunları birçok başka probleme neden olabilmekte veya var olan problemleri çözümsüz bırakabilmektedir.

Mülteci çocuklar tekrardan eğitime yerleştirilme sürecinde aileden, kendi tecrübelerinden ve eğitim ortamından kaynaklı problemlerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Akademik başarıları, okula yönelik iyimser düşünce ve duyguları eğitim sürecinde yaşadıkları değişik olumsuzluklardan etkilenebilmektedir (Suarez Orozco, 2000). Eğitime devam etme sürecinde aile, en temel faktörlerden birisidir. Ailenin çocuğun eğitimine yönelik isteği ve tutumu mülteci çocukların eğitim sürecinde etkili olurken yaşanan problemleri çözmeye yetmemektedir. Yeni ikamet yerlerinde daha çok çalışma hayatına zaman ayırdıklarından dolayı çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyen mülteci aileler, çocuklarının dil öğrenmesini, öğretmenler ve okul tarafından destek olunmasını arzu etmektedirler. Fakat ebeveynler, okuldan ve eğitimden ne beklediklerini bilmemelerinden ve dil sorunlarından dolayı okul faaliyetlerine katılamamaktadırlar (Roxas, 2011). Öğretmenler mülteci çocukların sorunlarını aileleriyle paylaşıp çözüm bulma konusunda dil problemi yüzünden ciddi sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Öğretmen ve aileler birbirlerinin dillerini bilmedikleri için iletişim kuramamakta böylece çocuğun problemleri çözüme kavuşturulamamaktadır (Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Yine dil sorunları ve eğitim seviyelerinin yetersiz oluşu sebebiyle mülteci aileler, okul tarafından çocuklarına

verilen ödevlere yardımcı olamamakta bunun da çocukların akademik başarısını olumsuz etkilediği görülmektedir (Rah ve diğerleri, 2009). Suriyeli mülteci çocukların dil sorunu, çocukların okul ile sağlıklı bir iletişim kurmalarını engellemektedir (Emin, 2016). Öğretmenler bu çocuklarla her ne şekilde olursa olsun iletişim kuramadıklarını bu çocukların akranları ile de sınırlı iletişim kurduklarını, problemlerini öğretmene aktarma imkanlarının olmadığını, sınıflarda tek başlarına kaldıklarını, sorunlarıyla da yalnız başlarına mücadele etmek durumunda olduklarını ifade etmektedirler. Mülteci çocuklarla ilgili dil sorununun yol açtığı olumsuz durumlardan birisi öğretmenlerin bu öğrencileri kendi sınıflarında istememeleridir. (Mercan Uzun ve Bütün, 2016).

Kamp içinde ve dışında Suriyeli mültecilere ve çocuklara Türkçe öğretimi sağlayacak öğretmen ve materyal sıkıntısı yaşanmaktadır. Genelgede, Türk dili ve edebiyatı, Türkçe, yabancı dil ve sınıf öğretmenlerinin mültecilere Türkçe öğretmek için görevlendirilmeleri gerekliliğinden söz edilmektedir. Fakat bu branştaki öğretmenler Arapça bilmemelerinden ve Türkçe öğretimi konusunda uzman olmamalarından dolayı mültecilere Türkçe öğretmek için talepte bulunmamaktadırlar. Anadilin farklı olmasının çocukların okula uyumda problem teşkil ettiği bu bağlamda mülteci çocukların öğretmeleri ve arkadaşlarıyla iletişim kuramadıkları ve temel gereksinimlerinin karşılanması konusunda ciddi problemlerle karşılaştıkları görülmektedir (Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Mülteciler tarafından Türkçe'nin öğrenilmemesi, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de yıllarca kalacakları tahmini göz önüne alındığında bu insanların Türk toplumuna adaptasyonlarını da geciktirmektedir (Emin, 2016).

Mercan Uzun ve Bütün (2016), Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri adlı çalışmalarında öğretmenlerin sığınmacı çocuklarla iletişim kuramamaktan kaynaklı kendilerini gergin hissettiklerini bunu sınıftaki bütün çocuklara yansıttıklarını bazı zamanlar mülteci çocukları görmezden geldiklerini ifade ettiklerini belirtmektedirler. Katılımcı öğretmenlerden birisinin mülteci çocukları görmezden gelme ile ilgili; “Bu çocuklar gelince davranış bozuklukları gösteren çocuklar oldu. Bu durum da benim bu çocuklara karşı önyargılı olmama neden oluyor.” şeklinde ifadeler kullandığı diğer

bir katılımcının da “O çocuklar beni ilgilendirmiyor. Sınıfın bir köşesinde oynayıp gidiyorlar.” dediği görülmektedir.

Mülteci çocuklar dil sorunları, akademik başarısızlıkları ve psikolojik sorunlar sebebiyle yalnızlık yaşayabilirler ve eğitimlerini yarım bırakabilirler (Patiadino, 2008). Yeni sosyal bir ortama katılmada dil yeterliliği büyük bir ihtiyaçtır. Mülteci çocukların dil üzerindeki hakimiyetleri, ilerdeki kariyerleri içinde büyük önem taşıyabilmekte bunun yanında sonraki kuşakların adaptasyonu için de büyük rol oynayabilmektedir (Heath, Rothon ve Kipli, 2008). Araştırmalar mültecilerin dil öğrenmelerinde, yaşadıkları travmaların, depresyonun ve sağlık sorunlarının etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanında sosyal yaşama katılım, adaptasyon kurslarına devam, kabul merkezlerinde kaldıkları süre, eski hayatlarında kentte ya da kırsal alanda yaşıyor olmalarının da dil öğrenme de etkili olduğu ortaya koyulmuştur (Chiswick ve Miller 2007; Hwang ve Xi 2008; Van Tubergen ve Kalmijn, 2009).

Dilin mülteciler açısından önem arz ettiği ya da sorun teşkil ettiği alanlardan birisi sağlık hizmetinden yararlanırken kendini göstermektedir. Mültecilerin ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanmasını etkileyen faktörler dil problemi, kültürel tutumlar, ruhsal tedavi aldığına yönelik etiketlenme korkusu ele alınabilir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013). Tedavi merkezlerindeki en büyük problem doktor ile mültecinin aynı dili konuşmuyor olmalarıdır (Ehnholt ve Yule 2006; Teodorescu ve diğerleri, 2012). Mülteciler ve hekimlerin her birisi için sağlık veya hastalık aynı anlama gelmeyebilmektedir. Mülteciler ruhsal ve sosyal sorunlarını fiziksel belirtiler yoluyla ifade etmeye çalıştıklarından dolayı hekimler bu belirtilerin ifade aktarılmasında zorluk yaşamaktadırlar (Jensen ve diğerleri, 2013). Sığınmacılar rahatsızlıklarını belirtirken kendi kültürlerine özgü açıklamalar kullanmaktalar bu da ifade etmek istediklerinin anlaşılmasında güçlük meydana getirmekte sonrasında ise anlaşılmasından dolayı belirtileri dile getirmekte isteksiz davranmaktadırlar (Kirmayer ve diğerleri, 2011).

2.5.5 Adaptasyon Sorunu

Yetişkin olsun çocuk olsun mültecilerin adapte olma süreçlerinin bir takım sorunları beraberinde getirdiği göz önüne alındığında bunun önemli bir husus olduğu ortadadır. Buz'un (2008) Ortadoğu'dan Türkiye'ye son 20 yılda gelen sığınmacılarla

yaptığı araştırmada katılımcıların %99'u Türkiye'ye adaptasyon sağlamada ve sosyal ilişki kurma konusunda sorun yaşadığı ifade edilmektedir. Mülteci ve sığınmacıların adaptasyon ve sosyal ilişki kurma problemleri; geride kalan arkadaşlıklarına olan özlem, yaşadığı yeri ve evi özleme, maddi durumunun kötüleşmesinden dolayı yeni duruma uyumda güçlük, ülkesel farklılıktan kaynaklı olarak uyumda zorluk, geleceğe olumsuz bakma, sorunlarını çözebileceğine inanmama, insanlarla ilişki kurmakta zorluk çekme, iltica başvurusunun reddedilmesinden korkma, dil bilmemeden kaynaklı kendini anlatamama, kültürel farklılığı yaşama, yaptıklarından mutlu olamama, yalnızlık hissi yaşama, kendini işe yaramaz ve değersiz hissetme, ailesel problemleri konuşamama, insanlara katlanamama, intiharı düşünme biçiminde ifade edilmektedir (Buz, 2008).

Mültecilerin iltica yaptıkları yeni ülkeye zaman boyutunda adaptasyonları hakkında yorum yapabilmek için Stein (1981) tarafından yapılan araştırmanın parametrelerini göz önüne almak gerekmektedir. Stein'in teorisinden hareket edildiğinde Suriyelilerin ülkemize zaman boyutunda adaptasyonlarının 4-5 yıl gibi bir zaman alacağı görülmektedir. Global göçmen davranışlarına bakıldığında 4-5 yıl aralığında, göçmenlerin adapte olma süreçlerini büyük oranda tamamladıkları görülmektedir (Tunç, 2015). Türkiye'ye gelen mülteci, sığınmacı, göçmen vb. çocukların adaptasyonlarının 4 ila 5 yıl gibi bir sürede tamamlanacağı düşünüldüğünde mülteci çocuklara yönelik devlet politikalarının bu süre göz önüne alınarak planlanması daha isabetli olacaktır.

Mülteci çocukların ve ergenlerin okula adapte olmada zorlandıkları, dil ve kültürel farklılıklar sebebiyle ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir (Kirova, 2001; Suarez Orozco, 2000). Okuldaki öğretmenlerinin, arkadaşlarının ve toplumun tutarsız davranışları ile karşılaşmanın (Gitlin ve diğerleri, 2003) yanında mülteci olarak yaşadıkları ülke yaşantısına uyumda da problemler yaşamaktadırlar (Suarez Orozco, 2000). Bu yüzden bilhassa öğretmenler, ebeveynlerle işbirliği kurarak mülteci çocukların yeni kültürel kodları öğrenmelerinde, dili öğrenip kullanmalarında, okuma yazma becerilerini kazanmalarında bir kültür işçisi olarak büyük bir öneme sahiptir (Exposito ve Favela, 2003; Roessingh, 2006). ABD'de yapılan bir araştırmaya göre küçük yaşlarda göçe maruz kalmış mülteci ergenlerin adaptasyonunda okul deneyimlerinin etkili olduğu

görülmüştür (Mosselson, 2006). Yine ABD'deki bir araştırmada okula giden mülteci çocukların artışına paralel biçimde öğretmenlerin, öğrencilerinin gereksinimlerini karşılamak ve onları daha iyi anlayabilmek için daha fazla bilgiye ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır (Szente, Hoot ve Taylor, 2006). Ergen yaştaki mülteciler yalnızca sosyal adaptasyonla ilgili değil kimlik edinme konusunda da sıkıntılar yaşamaktadırlar. Koşulları iyi olmayan sığınma kampları, ölüme tanık olmak, tehlikeden kaçmak, tecavüze ve işkenceye maruz kalmak, maddi sıkıntılar ergenlerin ruh sağlığını olumsuz etkilemekte birinin kaybına tanık olmak ise adaptasyonda zorluklara neden olmaktadır (Lee ve diğerleri, 2012).

Suriyeli mülteci çocuklar okuldaki derslerini Arapça diliyle almaktalar diğer tarafta ise Türkçe öğrenmekte bu da çift dilli eğitim dolayısıyla çift kültürlü eğitim olarak ele alınan bir husustur (Goulah, 2010). Bundan dolayı mülteci çocukların psikolojik sorunları kadar sosyal sorunları da önemlidir. Türk öğrenciler ile Suriyeli mülteci öğrenciler arasında okul içinde ve dışında bir takım sosyal uyumsuzluklar olduğu görülmektedir. Suriyeli öğretmenler eğitim-öğretim ve sosyal uyum konularında Suriyeli ailelerin işbirlikçi ve yardımcı olduklarını belirtmektedirler (Balkar ve diğerleri, 2016). Mülteci çocukların sosyal katılıma yönelik sosyal beceriler kazanabilmeleri ve yaşamlarını iyileştirmeleri amacıyla mültecilere dönük eğitimde değer boyutu da yer almalıdır (Mareng, 2010). Bunun için okullardaki psikologlar; öğrenci, aile öğretmen işbirliğini geliştirebilirler. Okul çalışanlarına kültürel farkındalık sağlanarak öğrencilerin gereksinimlerini daha iyi karşılamada destek olunabilir. Bundan dolayı okul psikologlarının kültürel uygulamaları ve beklentileri bilmesi gereklidir (Walick ve Sullivan, 2015). Suriyeli mülteci çocuk ve gençlerin eğitiminin yanında Suriyelilerin tamamının sosyal adaptasyonunu kolaylaştıracak olan Türkçe öğretimine önem ve öncelik tanınması uyum sürecinde önemli bir husustur (Tunç, 2015).

Güzel'in (2013) çalışmasında göçmen çocukların Denizli iline adaptasyon sürecinde adaptasyonu kolaylaştırıcı üç adet öncelikli bileşen olduğu belirtilmektedir. Bunlar içerisinde göçmen çocuklara yönelik Denizlili akranlarının anlayışlılık düzeyi birince dereceden öncelikli bileşen, Denizli'de yaşama isteği ve Denizlili akranlarına yakınlık derecesi ikinci dereceden öncelikli bileşen, kendini Denizlili gibi hissetme ve Denizlili akranlarının evine gidip-gelme ise üçüncü dereceden öncelikli bileşen

olarak belirlenmiştir. Bu bileşenlerde ise genellikle okula gitmeye verilen önem, baba mesleği, mülk sahibi olma, geldiği yere geri dönme eğilimi ve kendi dilini (Kürtçe) konuşabilme imkanına sahip olmak gibi etkenlerin etkili olduğu görülmüştür. Denizli’de bulunan göçmen çocukların Denizli’ye adaptasyonlarında arabulucu olacak bileşenler önem derecelerine göre Denizlili biriyle yuva kurmak, burada doğmuş olmayı istemek, Denizli’de istihdam edileceğine inanma ve Denizlili akranları ile zaman geçirme olarak ifade edilmektedir.

Mülteci çocukların adapte olma sürecini başarmaları diğer alanlardaki gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Var olan ya da ortaya çıkacak sorunların önlenmesi de ayrıca bir kazanımdır. Mülteci çocukların uyumlarında adaptasyonu kolaylaştırıcı bileşenlerin ve arabulucu bileşenlerin yararlı olacağı öngörülerek bu bileşenler sahaya sürülebilir. Okul idaresi ve psikolojik danışmanlar tarafından sağlanacak kültürel farkındalık, aile ile işbirliği, adaptasyon becerileri, bireysel psikolojik danışma, akran zorbalığı ve ayrımcılığın önüne geçilmesi, öğrencilerin kaynaşmalarının sağlanması uyum sürecinde etkin olabilir.

2.5.6 Dışlanma (Ayrımcılık) Sorunu

Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış mültecilerin ağır şartlar altından gelmiş olmaları, yeni kültür ve ülkeye adapte olma zorunluluklarının bulunması bu insanların birçok desteğe ihtiyaç duymalarına sebep olmaktadır (Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Bu süreçte hem gelişimsel hem ruhsal hem de psikososyal açıdan en çok desteğe ihtiyaç duyanlar ise çocuklardır (Almqvist ve Broberg, 1999; Fazel ve diğerleri, 2012; Thabet, Abed ve Vostanis, 2004). Öğretmenler mülteci çocuklara psikososyal destek verilmesinin bu çocukların okula gitmelerinden daha önemli olduğunu, okula gitmenin uyum sürecinde tek başına yeterli olmayacağını bunun sürekli ve planlı bir destek ile sağlanabileceğini belirtmektedir (Mercan Uzun ve Bütün, 2016). Psikososyal destek bu çocukların ayrımcılığa maruz kalmalarını engellemeye ve adaptasyonlarını sağlamaya yardımcı olabilir.

Çocukların tutumlarının oluşumunda aileler etkili bir unsur olup çocuklar bu tutumları okul ortamına aktararak Suriyeli çocuklara karşı sergileyebilmektedirler. Öğretmenler yerel ailelerin, çocuklarını mülteci çocuklarla aynı ortamda istemediklerini belirtmekte ve bunu “Evde anne babalar bütün gece sakın onunla

oynama, sakın onunla konuşma, yan yana gelme, hasta olursun dediği için ben ne kadar onları kaynaştırmaya çalışsam da nafile. Ailelerin ön yargısı çocuklara geçiyor.” şeklinde ifade etmektedirler. Öğretmenler Suriyeli mülteci çocukların herhangi bir ön hazırlık sürecinden geçirilmeden okullara yerleştirilmiş olmasının daha büyük sıkıntı yaşamalarına ve bu çocuklara nasıl yardım edebileceklerini bilememelerine neden olduğunu ifade etmektedirler (Mercan Uzun ve Bütün, 2016).

Mercan Uzun ve Bütün (2016), Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri adlı araştırmalarında yerli ailelerin mülteci çocukların etnik yapısından rahatsız olmadıklarını ancak yaşam koşullarının kötü olmasından ve olumsuz davranışlara sahip olmalarından rahatsızlık duyduklarını dile getirmektedirler. Yine bu araştırmacılara belirttiğine göre yerli aileler çocuklarını mülteci çocuklardan uzak tutarak olumsuz davranışlardan ve birtakım hastalıklardan koruyabileceklerini düşünmektedirler. Bu durum dolayısı mülteci çocuklar dışlanmakta öğretmenler ise bu durumu önleme noktasında yetersiz kalmaktadırlar. Yetersizliğin temelinde de öğretmenlerin durumu geçici olarak algılamalarından dolayı mülteci çocukları benimseyememiş olmaları ve ailelere ulaşamamaları yer almaktadır. Sığınmacı aileler gıda, hijyen, barınma gibi temel yaşam gereksinimleri konusunda birtakım sorunlara sahip olup bilhassa çocukların temizlikleri konusundaki problemler okulda hemen fark edilebilmektedir. Yerli halkın çocukları mülteci çocuklar içerisinde temiz olan ve öz bakım becerisi daha iyi durumdaki çocuklarla iletişim kurmakta ve oyun oynamaktadırlar. Temel gereksinimleri karşılanamayan ya da bu konuda problem yaşayan mülteci çocuklar sınıf arkadaşları içerisinde daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda eğitim hayatındaki ayrımcılığın, çocukların rehabilite edilmesi ve topluma uyum sağlaması yolunda engel teşkil eden en önemli etkenlerden olduğu görülmektedir (Portes ve Rumbaut, 2001).

2.5.7 Çocuk İşçiliği ve Çocuk Evliliği Sorunu

Bugün dünyadaki 65 milyon insan yerinden ayrılmak zorunda bırakılmış, 23 milyon insan mülteci olmuş ve 10 milyon insan da vatansız kalmıştır. Mülteci ailelerin yeni geldikleri yerde yoksul duruma düşmesi, maddi imkansızlıkları, işsizlik, barınma sorunları çocukları çalışmaya zorlamaktadır ya da küçük yaşta evlendirilmeye zorlamaktadır (Tarlan, 2016).

Türkiye çocuk işçiliği konusunda, ÇHS, ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi (ILO C.182), Uluslararası Çalışma Örgütü Asgari Yaş Sözleşmesi (ILO C.138) ve UEKSHS'ye taraf bulunmaktadır. İlgili sözleşmeler çalışmakta olan çocukların iyi bir eğitim görme ihtimallerinin daha düşük olacağını kabul etmektedir. Bunun yanında çocukların ve gençlerin, ekonomik ve sosyal sömürüye yönelik ve her türlü tehlike arz eden veya eğitimlerine zararlı nitelikteki işlerde çalıştırılmalarına karşı korunmaları sorumluluğunu devletlere yüklemektedir (HRW, 2015). İş kanunumuzun 71. maddesi 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Sözleşmeler, kanunlar gereğince henüz 18 yaşını doldurmamış bireylerin çalıştırılmaları çok sıkı şartlara bağlanmıştır. Çocukların çalıştırılması insani gelişim yönünden ciddi problemlere neden olmaktadır. Çocuk işçiliği nedeniyle bu çocukların eğitimden, sağlıklı bir ortamdan, özgürlüklerden uzak kaldıkları ve bu yaşta çalışmalarının duygusal, fiziksel, sosyal, kültürel gelişimlerine zararlı olduğu görülmektedir. Bunca olumsuzluğa karşın yine de dünyada her beş çocuktan biri işçidir (Tarlan, 2016).

Çocuk işçiliği ev içinde çalıştırılan ve istihdama katılan olarak ikiye ayrılmaktadır. Eğer hayvancılık, ormancılık, sanayi, inşaat, sokak satıcılığı, imalat gibi işlerde çalıştırılan çocuğun emeğine karşılık kar ve ücret elde ediliyorsa bu, istihdama katılma olarak adlandırılmaktadır. Ev halkınca çocuklara ücretsiz şekilde yemek, temizlik yaptırmak, hastaya ya da çocuğa baktırmak ise ev içinde çalıştırılan çocuklar şeklinde isimlendirilmektedir (Tarlan, 2016). Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi (DİSK-AR, 2015) yayınladığı raporda ev işlerinde çalışan ancak istihdam olarak kabul görmeyen çalışan çocukların sayısının 2006 yılında 6.540.000 2012 yılında ise 7.503.000 olduğunu belirtmektedir. Çocuk işçiliğini önlemeyle ilgili Türkiye'deki başarısızlığın nedeni, son on yıl değerlendirildiğinde, sadece yapılan yanlışlar değil aynı zamanda ucuz işgücü olarak çocukları piyasaya süren düzenleme ve uygulamalardır. Gündem Çocuk Derneği'nin Yaşam Hakkı Raporu verilerine göre 2015 yılında iş nedeniyle en az 65 çocuk yaşamını yitirmiştir. İSİG 2016 raporuna göre de 56 çocuk aynı nedenlerle yaşamını kaybetmiştir.

Amerikan Çocuk İşçiliği Raporu Türkiye'deki kötü şartlar altındaki çocuk işçiliğinin yaygınlığının altını çizerken çocuk ticareti açısından ise Türkiye'yi hem transit

geçilen hem de varış kabul edilen ülke olarak belirtmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2012). Türkiye’de kayıt dışılık yağın olmasından dolayı ucuz işgücü olarak görülen çocuk ve kadın emeği enformel alanda artış göstermektedir. Son yıllarda Suriyeli sığınmacıların katılmasıyla birlikte özellikle mevsimlik işçi istihdam eden tarım sektöründe çocuk işçiliği giderek artmaktadır (Tarlan, 2016). Türkiye’de 15-17 yaş arası çalıştırılan çocuk sayısı 1999-2006 seneleri arasında 2.27 milyondan 890 bine düşerken 2006-2012 seneleri arasında tarımda çalışan çocuk sayısının artış göstermesine bağlı olarak çocuk işçiliğinin tekrar arttığı ve 2015 senesinde 1 milyonu aşarak artmaya devam ettiği gözlenmektedir (DİSK-AR, 2015).

Ulusal ya da uluslararası birçok sivil toplum örgütünün raporları çalıştırılan mülteci çocuk sayısının gün geçtikçe arttığını, bu çocukların sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşmakta ciddi güçlükler çektiğini ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalar Ankara gibi büyük kentlerde kağıt toplayan veya mendil satan Suriyeli mülteci çocukların sayısının gittikçe artmakta olduğunu göstermektedir (Adıgüzel, 2016). Suriye’den gelen yetişkin insanlara çok sınırlı da olsa verilen çalışma izninden ötürü mülteci çocuklar kayıt dışı, denetimsiz, kaçak işyerlerinde düşük ücretlere fazla mesailerle çalıştırılmaktadırlar. Ayrıca buralarda şiddete, dışlanmaya, nefret cinayetine kurban olabilmektedirler. Bu işyerlerine yönelik yaptırımlar ise çok az bulunmakta veya hiç bulunmamaktadır. Çoğunlukla ortaöğretim çağında bulunan erkek mülteci çocuklar değişik işyerlerinde düşük ücretlerle çalıştıkları için okula devam edememektedirler (Emin, 2016). Kızlar ise erken yaşlarda evlendirilme, hamilelik, kuma gitme gibi sebeplerle çok daha savunmasız haldedirler (AFAD, 2014). Suriyeli mülteci çocukların cinsel sömürü gayesiyle zor kullanılmak suretiyle evlendirildiği, kuma olarak satıldığı, fuhuşa zorlandığı görülmektedir. Türkiye’ki Suriyeli çocukların yaklaşık %4.5’i evlendirilmektedir. Türkiye’de cinsel sömürü gayesiyle yapılan çocuk ticaretine karşı mücadeleler yetersiz durumdadır (Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyü Önleme Kuruluşu[ECPAT], 2015). Ayrıca mülteci çocukların dilenmelerine yaygın şekilde rastlanılmaktadır (Emin, 2016). UNICEF’in (2016b) 2016 Nisan istatistiklerine bakıldığında 1.490.033 Suriyeli çocuktan 325.000’i okula kayıtlı olarak gözükmektedir. Ailedeki yetişkinlerin işsiz olması mülteci çocukları çalışmak zorunda bırakmaktadır. Örneğin Halep’ten 5 yıl önce Türkiye’ye gelen 12 yaşındaki Suriyeli çocuklardan birisinin 150 TL haftalıkla ayakkabı ustası olarak

çalıştığı gözlenmektedir. Diğer ustalar haftalık 300-350 TL ücret alırken bu usta çocuğun 150 TL ücret almasının sebebi çocuk olması olarak açıklanmaktadır. Yaklaşık 40 işçi bulunan atölyede 6 işçinin dışındakilerin tamamı çocuk işçidir (Tarlan, 2016).

Çocuk işçiliği ile mücadele amaçlı dünya da her sene binlerce proje ve toplantılar yapılıyor olsa da her geçen gün esnek çalışma ve güvencesizliğin emeği ezdiği böylece çalışma hayatının direncini kırdığı görülmektedir. Dünyada bilhassa Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde imzalanmış olan sözleşmelerin bazı kısımlarının uygulanmıyor olması veya esnetilmesi, çalışma yaşının düşürülmesi ve kayıt dışı çalışma alanlarının genişliği dolayısıyla çalıştırılan çocukların sayısının artmakta olduğu görülmektedir (Tarlan, 2016). Çocukların çalışma yaşamları mevzuatla güvence altına alınmış olsa da uygulamada yasaların gereklerinin yerine getirilmesinde yetersiz kaldığı görülmektedir. Çocuklar ucuz işgücü olarak görüldüğünden bu durum piyasanın da işine gelmektedir. Böylece başta mülteci çocuklar olmak üzere çalıştırılan ya da çalışan çocukların kötü şartlar altında, pek çok riske rağmen çalıştırılmalarına devam edildiği görülmektedir.

2.5.8 Eğitim Sorunu

Günümüzde dünyadaki en büyük sorunlardan birisi yerinden edilmenin mağdurları mültecilerin, eğitim hizmetlerine erişimlerinde ciddi tehdit altında olmalarıdır. Ortalama olarak mültecilik süresinin 20 yıl olduğu ve mültecilerin büyük kısmının çocuklardan meydana geldiği çağımızda küçük yaştaki bir mülteci okul çağını, yerinden edilmiş ve eğitim hayatı sınırlandırılmış olarak geçirebilmektedir (UNHCR, 2016a). BMMYK'nın 2016 verilerine göre dünyada mülteci olup okul çağında bulunan 6 milyon çocuktan yalnızca 2.3 milyonu okula gidebilmektedir. Bu çocuklardan da %50'sinin sadece ilköğretime erişimi varken, ortaöğretime erişimi bulunanlar ise %22'ye kadar inmektedir (UNHCR, 2016b). Kaliteli bir eğitim hizmetine erişmenin, bu çocukların yalnızca esenlik, başarı ve refahları için değil aynı zamanda ikamet ettikleri toplumun ya da bir gün tekrar dönmeyi umdukları ülkelerinin istikrarına ve bakasına katkısı da göz önünde tutularak, mültecilere yönelik eğitim hizmetlerinin ulusal ve uluslararası politikaların odağında olması gerektiği açıktır. UNESCO ve BMMYK eğitim hizmetleri sayesinde kendini geliştirme olanağı bulan gençlerin, bireysel olarak kazanmış oldukları geleceklerinin

yanında ruhsal ve rehabilitasyon desteği ile barışı koruma beceri ve yetenekleri kazandıklarını, böylece eğitimin güçlendirici ve koruyucu yönüyle güvenliğe katkı yaptığına da dikkat çekmektedir (Dryden Peterson, 2011; Sinclair, 2002).

Uluslararası kuruluşlar ve mültecilere kapılarını açan ülkeler, mültecilerin acil yardım gereksinimlerini gidermek için çok çaba harcamak zorundadırlar. Mültecilerin sığınmış oldukları ülkelerin acil yardımı anlamlandırma biçimleri, mültecilerin bugünkü ve gelecekteki yaşamlarına doğrudan etki etmektedir. Mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler genellikle bu insanlara dönük sağlık, barınma, beslenme gibi konuları acil yardım olarak görürken okul çağında bulunan çocukların eğitimini acil yardım olarak görmemektedirler. Maalesef ki eğitim hayatı kesintiye uğrayan veya eğitime erişemeyen çocuklar, acil durumların ortaya çıkardığı etkilere karşı daha kırılgan olmaktadır. Bu nedenle acil durumlarda sağlık, barınma, beslenme hizmetleri ne kadar önemli ise eğitim hizmeti de o derece önemlidir (Yavuz ve Mızrak, 2016).

Dünyadaki mülteci nüfusun %86'sı gelişmekte olan devletlerde, bunlarında %25'i az gelişmiş, eğitim seviyeleri düşük ülkelerde yaşamaktadırlar (UNHCR, 2016a). Eğitim ve göç konusunda oluşturulan politikalar ülkelerin gelişmişlikleri, eğitim sistemlerinin gücü ve ülkeye gelmiş olan mültecilerin yerleşim yerlerine göre de farklılık göstermektedir (Dryden Peterson, 2015; UNICEF, 2015a). Dünyadaki pek çok ülkede mülteciler, yıllarca kamplarda ikamet ettirilmekte ve ülkenin eğitim sistemine doğrudan dahil edilmemektedirler (UNHCR, 2011). Yeni gelen mültecilerin sayısının az olduğu bilhassa Avrupa ülkelerinde ise, doğrudan eğitim sistemine dahil olunabilmektedir (Bourgonje, 2010).

Mültecilerin hukuki statüsünü belirten 1951 Cenevre Sözleşmesi gereğince, Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır ve temel eğitimden başka eğitimlerde de mümkün olduğu kadar müsait ve her halde, genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir, ("Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme", 1954). Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü'ne taraf olmuş olsa da, sözleşmeye koyduğu çekince sebebiyle Avrupa dışından gelenler mülteci tanımına her yönden uygun olsa bile bu kişileri

mülteci olarak tanımamakta bu yüzden Avrupa dışından gelenlere mültecilere tanınmış hakları vermemektedir (HRW, 2015). Bunun yanında Mülteci çocukların eğitimiyle ilgili Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince:

“Taraflar Devletler ister tek başına olsun isterse ana-babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar” (ÇHDS, 1996, s.10).

Ayrımcılığa maruz kalmadan her çocuğun eğitime erişme hakkı vardır. Türkiye bu hakkı koruyan şu sözleşmelere taraf bulunmaktadır: Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS), Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS). Türkiye Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (UESKHS) 13. maddesinde eğitim hakkını düzenleyen bazı paragrafları da dahil olmak üzere bazı maddelere yönelik çekinceler koymuştur. Türkiye sözleşmedeki ebeveynlerin çocuklarının dinsel ve ahlaki eğitimlerini kendi inançlarına uygun şekilde sağlama hakkını ve çocuklarını devlet okulları dışındaki okullara gönderme hakkını düzenleyen hükümlerinin, yorumlanması ve uygulanması hakkını saklı tutmaktadır. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (UESKHS) denetimini sağlayan komite, sözleşmenin bütünsel şekilde uyumlu olması adına Türkiye'ye çekinceleri kaldırmasını tavsiye etmektedir. Türkiye yine aynı şekilde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ulusal/yerli azınlık grupların eğitim hedeflerine yoğunlaşan 17, 29 ve 30. maddelerinin hükümlerinin yorumlanması ve uygulanması hakkını saklı tutmaktadır. Yine Türkiye'nin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve UESKHS'de, herkes için ilköğretimin zorunlu ve ücretsiz olacağı, ortaöğretimin ise genel olarak mevcut ve herkese açık kılınacağı, belirtilmektedir. İlköğretime gitmemiş ya da ilköğretimi bitirmiş çocuklar için temel eğitim teşvik edilecek ve yoğunlaştırılacaktır. Bunların yanında devletlerin

okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alma yükümlülükleri vardır. Türkiye eğitimle ilgili uluslararası sözleşmelere taraf olmanın yanında eğitim hakkını kendi yasalarında da düzenlemiş bulunmaktadır. Türkiye 1982 Anayasası'nın 42. maddesine göre kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz ve ilköğretim kız ve erkek bütün çocuklar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır şeklindedir. TBMM 2012 yılında zorunlu eğitimi 8 yıldan 12 yıla çıkaran bir reforma imza atmış bulunmaktadır. Nisan 2014'te yürürlük kazanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, geçici koruma altındakilerin ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden yararlanabileceğini ifade etmektedir. Yine devamında Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, yönetmelik kapsamındaki mültecilere eğitim hizmeti verilebileceğini ve yabancılara dönük eğitim faaliyetlerinin geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında MEB'in sorunluluğunda ve kontrolünde, MEB'in ilgili mevzuatına göre yürütüleceğini belirtmektedir (HRW, 2015). Ayrıca Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili olarak 2014 yılında çıkarılan, 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi'ne göre Suriyeli çocuklar, kamp içinde ve dışında kurulmuş olan GEM'lerde, devlet okullarında ve Suriyeliler tarafından açılmış özel okullarda eğitim görebileceklerdir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2014).

Mevzuat her ne kadar, Türkiye'de iltica/sığınma başvurusu sahiplerinin ve sığınmacıların eğitim görmeleri vatandaşlara uygulanan genel hükümlere tabidir, şeklinde olsa da (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği [SGGD], 2016) mülteci çocukların çoğu değişik nedenlerden dolayı eğitime devam edememektedir. Göçmen aile ve çocuklarla yapılan mülakatlarda Bulgaristan'dan gelenler haricinde bütün göçmen çocukların eğitime erişimlerinde ciddi problemlerin olduğu görülmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2012). Suriye'deki krizin etkilerinin Türkiye'ye yansıdığı ilk zamanlarda mültecilerin durumu ile ilgili, karar vericiler ve kamuoyu bilhassa barınma konusuna önem vermiş oysaki okul çağında bulunan çocukların eğitimi göz ardı edilmiştir. Suriye'deki iç savaşın kısa zamanda sona ereceği öngörüsü, mülteci çocukların eğitimi konusunun ihmal edilmesini artıran ana etkenlerden birisi olmuştur. Eğitim hayatından mahrum olan çocuklar Türkiye ve Suriye için ileride büyük bir risk oluşturmaktadır (Yavuz ve Mızrak, 2016).

BMMYK, UNICEF ve bazı uluslararası örgütlerce yürütülen “Kayıp Kuşak Olmasın!” adlı projede, Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimlerinden 3 yıllarını kaybettikleri ve kayıp kuşak olma tehlikesi altında oldukları belirtilmektedir (Adıgüzel, 2016).

Dünyadaki bütün mülteci ve sığınmacıların yaklaşık yarısının kentlerde yaşadıkları görülmektedir (UNHCR, 2009). Kentlerdeki mülteci çocuklar için eğitime erişim ve eğitimin niteliği daha zor koşullar içermektedir (Dreyden-Peterson, 2011). Mevzuatın uygunluğuna rağmen mülteci çocukların kötü hayat koşulları, çalışma zorunluluğu, fakirlik, yetersiz bakım, yapısal engeller, ailenin eğitime bakış açısı ve belirsizlik hallerinde ailenin eğitim konusunda kararsızlığı bu çocukların eğitime erişimlerini etkilemektedir (Özer, Ateşok ve Komşuoğlu, 2016). Araştırmalar eğitim sürecinde mülteci çocukların, dil yetersizliklerinden, ülkelerinde eğitim almamış olmalarından ya da eksik eğitim almış olmalarından, okul ortamından, ebeveynlerinin eğitim sürecini anlamamalarından ve çocuğa olan desteklerinden, idarecilerin ve öğretmenlerin tutum ve davranışlarından dolayı sorunlar yaşadıklarını göstermektedir (Oikonomidoy, 2010; Rah, Choi ve Nguyen, 2009; Roxas, 2011). Buz (2008), mültecilerin vatanlarından ayrılmalarından dolayı %39.5’inin eğitiminin aksadığını ancak %60.5’inin eğitim hayatında bir aksama yaşamadığını belirtmektedir.

Türkiye, Suriye’de 2011’de başlayan kriz ve Türkiye’nin mültecilere yönelik açık kapı politikası sonucunda tarihindeki en büyük göç hareketi ile karşılaşırken, eğitim sistemi de sayıları gün geçtikçe artan okul çağı nüfusunun eğitimi ve sosyal ortama kazandırılmasına yönelik ciddi bir sınavla yüz yüze gelmiştir (Esen ve diğerleri, 2016). Suriye’deki krizden önce ilkökul çağındakilerin %99’unun, ortaokul çağındakilerin %82’sinin okula gittiği, kız ve erkek çocuklar arasında okullaşma oranının birbirine yakın olduğu ifade edilmektedir. Savaş sebebiyle ülke içinde ve dışında 3 milyona yakın Suriyeli çocuk okulsuz kalmıştır (UNICEF, 2015b). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü istatistikleri krizin beşinci yılı sonu itibariyle Türkiye’de, 912.741 Suriyeli mülteci çocuğun okul çağında olduğunu göstermektedir (GİGM, 2016) savaşın yedinci yılı yaklaşırken bu sayı 980 bin civarındadır. Fakat zamanla artan genç nüfusun altyapı ve kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı, mülteci sorununun büyüklüğü ve mültecilerin yasal statüleri konusundaki problemler eğitim

sistemini büyük sıkıntılarla karşılamaktadır. Bu sıkıntılar yalnızca eğitim sistemine dahil olan çocuklar ve gençlerden kaynaklanmamakta, Avrupa ülkelerine geçmek gibi farklı sebeplerle Türkiye’de kayıt altına girmeyenlerin eğitim sistemine dahil edilmesindeki süreçten de kaynaklanabilmektedir (Esen ve diğerleri, 2016).

Türkiye’ye Suriyeli mültecilerin gelmeye başlamasının ardından ilk zamanlarda mülteci çocukların eğitimi, Suriyeli gönüllü mülteci öğretmenlerce gerçekleştirilmiştir. Krizin zamanla büyümesiyle Suriyeli ve Türk eğitimciler birçok projeye, mülteci çocukların eğitimi Türk eğitim sisteminin bir parçası haline getirilmiştir (Yavuz ve Mızrak, 2016). AFAD tarafından kurulmuş olan 25 kampta, 2014-2015 eğitim öğretim yılında, okul çağında bulunan Suriyeli mülteci çocukların %90’ının eğitime devam ettikleri fakat kamplarda bulunan Suriyeli mülteci çocuk sayısının Türkiye’deki Suriyeli çocuklar içinde yalnızca %13’e tekabül ettiği görülmektedir. Kamp dışındaki Suriyeli çocukların kamplardakilere göre okullaşma oranlarının daha düşük olduğu nitekim bunun 2014-2015 eğitim öğretim yılında GEM’lere ve devlet okullarına kaydın yaklaşık %26 olarak gerçekleşmesinden anlaşıldığı görülmektedir (Emin, 2016). Türkiye’deki mülteci çocukların %90’ının eğitime devam edememe nedeni olarak geçici ikamet gösterilmektedir (Kalaycı, 2014). Yine AFAD’ın 2014 yılındaki verilerine göre kamplardaki Suriyelilerin %54’ü, kamp dışındakilerin ise %61’i ilkokul veya daha alt düzeyde bir eğitime sahiptir. Lise ve üzerinde eğitimliler kamplarda %21, kamp dışında ise %19 civarındadır. Kadın nüfusun %64’ü ilkokul ve daha alt düzeyde (okuryazar olmayanlar da dahil) bulunmaktadır (Tunç, 2015). Kampların dışında yaşayan Suriyeli mülteci çocukların çok azı okula gidebilmektedir. Bunun sebeplerinden birincisi henüz eğitim fırsatının yeterince verilememesi ikincisi ise ailelerin çocuklarını okula göndermek yerine çalışmaya sevk etmeleridir (Oytun ve Gündoğar, 2015).

Suriyeli ailelerle yapılan çalışmada Suriyeliler, kamp dışında bulunan çocukların okula gitmemelerinden dolayı rahatsızlık duyduklarını, bu çocukların okullaşması için daha fazla çaba beklediklerini belirtirlerken bu çocukları kayıp kuşak olarak adlandırmaktadırlar (Erdoğan, 2015). Bazı araştırmalarda ise Suriyeli ailelerin eğitime karşı tutumlarının sorunlu olduğu görülmektedir (Şeker ve Sirkeci, 2015). Konu Türk aileler açısından bakıldığında ise, Güney ve Konak’a (2016) göre Bolulu Türk çocukların ailelerinin büyük bir bölümü çocuklarının Suriyeli ve Iraklı

çocuklarla eğitim-öğretim görmelerini olumlu bulmanın yanında bir kısmı çocukların çok-kültürlü ortamda eğitim-öğretim görmelerini arzular niteliktedir. Bu da sağlık hizmetleri ve sosyal yardım konusundaki ötekileştirici ifadelerin, çocukların birlikte eğitim-öğrenimi konularında yer bulmadığını göstermektedir.

Suriyeli mülteci çocuklar bilhassa Türkçe bilmemelerinden dolayı eğitim hizmetlerinden yararlanmamaktadırlar. Mülteci çocuklar Arapçadan başka dil bilmemekteler, paralarının olmamasından dolayı okul masraflarını karşılayamamaktalar ya da çalışmak zorunda kalmaktalar ayrıca aileler çocuklarının Türk çocukların tarafından zorbalığa uğrayacağını düşünmektedirler. Böylece bu çocukların okula gitmemelerinin sebepleri dil engeli, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal uyuma olarak ifade edilebilir. Dil sorunu olan ya da yaşam koşullarından ötürü psiko-sosyal problem yaşayan çocukların şiddete eğilim göstermeleri ve yerli ailelerin çocuklarını mülteci çocukların yoğun olduğu okullara göndermekte isteksiz davranması eğitimle ilgili bir başka sorundur (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Çocuğun eğitime erişiminin yanında dezavantajlı gruplardan gelen çocukların eğitime dahil edilmesi, okula devamlılıklarının sağlanması ve sunulan eğitimin çocuğun şartları ile uyum içinde olması da gerekmektedir (Özer ve diğerleri, 2016). Mülteci öğrencilerle ilgili en büyük sorunlardan birisi okula devamsızlıkları, devam edenlerinde başarılarının düşük olmasıdır. Devamsız olan öğrencinin devamına yönelik okul idaresi ya herhangi bir şey yapmamakta ya da öğrencinin okulda olması daha büyük bir problem olarak görülerek takibi bırakılmaktadır. Devamsızlığın nedenleri arasında ise yurt dışına çıkma, maddi şartlar, ailenin isteksizliği ve sıklıkla ikamet değiştirme gösterilmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Refakatsiz çocukların ya da babanın işsiz olduğu ailelerdeki çocukların maddi sıkıntılardan dolayı dilencilik yapma, mendil satma, pazarda poşet taşıma, su satma gibi nedenlerden dolayı okullarına devam etmedikleri görülmektedir. Yaşanan mülteci göçlerindeki çoğunluğun çocuklardan oluşması ve bu çocukların eğitime devam edememesi kayıp bir nesil riskini de ortaya çıkarmaktadır (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Mülteci çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanamamalarının nedenlerinden birisi GEM'lerin servislerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. GEM'lere uzak yerde ikamet eden çocuklar eğitime erişememektedir. Engellerden bir diğeri de çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapılarak kız çocukların erken yaşlarda evlendirilmeleridir (Emin, 2016).

Mülteci öğrencilerin eğitimler ilgili sorunlarından bir tanesi denklik oluşturulamamasıdır. Bu problem denklik çalışmaları ile çözüme kavuşturulamamaktadır. Bu çocuklar seviyelerine uygun olmayan bir öğrenim seviyesinde öğrenim görmekte bu durum da başka problemlerle birlikte devamsızlığı tetikler hale gelmektedir (Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016).

Türkiye'deki mülteci çocuklardan 525.000'i 2015-2016 eğitim öğretim döneminde eğitime erişememiştir. Mülteci çocukların eğitimi konusunda devasa sorunlar karşımıza çıkarken Ermeniler, Asuriler, Çingener, Filistinliler gibi etnik ve dinsel azınlıkların çocukları ve engelli mülteci çocuklar için hiçbir şey yapılmamaktadır. Örneğin Suriye'den gelmiş olan 50.000 civarındaki Çingene, Dom ve Abdal çocuklarının hemen hemen hiçbirisi okullara alınmamaktadır (Tarlan, 2016).

Anavatanlarından kaçarak geçiş ülkesine ya da hedefteki ülkeye varan mülteci çocuklar kendi memleketlerinde aldıkları eğitimi ispatlayabilecek belgeleri sunamamakta mezuniyet diploması alamadıkları için eğitimleri bir yerde sınırlanıp kalmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2009; UNICEF, 2012).

Suriyeli mülteci çocukların eğitimi konusuyla ilgili bu çocukların okullara erişimi ön planda tutulurken, eğitimin niteliği ile ilgili olan eğitimcilerin acil durumlar konusunda eğitilmiş olup olmaması ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı pek önemsenmemektedir (Yavuz ve Mızrak, 2016). Buna karşın Suriye'den gelen sığınmacı sayısının artmasına paralel şekilde Suriyeli çocukların okullaşma sayısının da katlanarak artmakta olduğu görülmektedir. İlk göçün gerçekleştiği 2011 senesinde kamp içinde ve dışında eğitim hizmetinden yararlanan Suriyeli çocuk sayısı 34.000 iken, bu sayı 2016 senesinde 290.000'e çıkmıştır (Emin, 2016). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Mart 2018 verilerine göre de okul çağındaki 1 milyona yakın mülteci çocuktan 607 bin civarında mülteci çocuk eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Türkiye’de bulunan Suriyelilerin mesleki vasıflarına yönelik veriler mevcut olmamasından dolayı çok değişik meslek grubundan Suriyeliler öğretmenlik yapmaktadırlar. Örneğin Ankara’da bulunan GEM’de ilkokula giden Suriyeli çocukların dersine mühendis, doktor, hukukçu girebilmektedir. Ayrıca önemli sorunlarından birisi bu öğretmenlere MEB tarafından ödeme yapılamıyor olmasıdır. Bu öğretmenlerin kıt ücretleri UNICEF, belediyeler, İHH, Türkiye Diyanet Vakfı gibi kurum ve kuruluşlarca ödenmektedir. Suriyeli mültecilere çalışma izni verilmesi ile bu problemin bir miktarda olsa aşılacağı öngörülmektedir (Emin, 2016).

2.5.8.1 Mülteci Çocuklara Sunulan Eğitim Hizmetleri

Son zamanlarda Suriye’den Türkiye’ye artan göç Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesi esasınca Geçici Koruma Yönetmeliği’nde değişiklikler yapılmasına sebep olmuştur. Ekim 2014’te yürürlük bulan Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeli vatandaşlar, Suriye’den gelen vatansızlar ve mültecilerin hukuki statülerinin tanınması ve bazı kamusal imkanlardan yararlanabilmeleri teminat altına girmiştir. İlgili yönetmelik kamp ve kamp dışındaki Suriyelilerin sağlık, sosyal yardım ve eğitim hizmetlerine erişebilmelerine imkan sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ifade edildiği gibi çocukların temel haklarından bir tanesi eğitim hakkıdır. Suriye’deki krizin hala devam ediyor olması Suriyelilerin vatanlarına geri dönüşlerini kısa vadede mümkün kılmamaktadır. Mültecilerin öncelikle fiziksel ihtiyaçları olan gıda giyim, barınma, can ve mal güvenliklerini sağlamaya dönük büyük çabalar sarf eden Türkiye, Suriyelilere yönelik kısa vadeli politikalarından uzun vadeli politika arayışı içine girmiştir. Bu politikaların ise en önemlisi şüphesiz eğitim politikasıdır. Türkiye’ye gelen Suriyelilerin %54’ü (1 milyondan fazlası) savaş sebebiyle eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan çocuklardan oluşmaktadır. Bu ihtiyacı gören Türkiye temel eğitim çağında bulunan Suriyeli çocukların eğitimlerine eğilmiştir. İlk safhada AFAD tarafından kurulmuş olan mülteci kamplarında kendi müfredatları çerçevesinde kendi dillerinde eğitim verilmiştir. Fakat kamp dışındaki mültecilerin çok büyük bir kitleyi oluşturması eğitim hizmetinin yalnızca kamplarla sınırlı kalmasının önüne geçmiştir (Emin, 2016). Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Suriyeli mülteci çocukların eğitimine yönelik 2013 yılından beri bazı

düzenlemeler yapmıştır. Bunlardan en önemlisi ise 2014 Eylül’de Milli Eğitim Bakanlığı’nca yayımlanan 2014/21 No’lu Genelge olup genelgede yabancı çocukların eğitim haklarından ücretsiz şekilde yararlanacakları ifade edilmiştir (Duygu, 2016). MEB Genelgesi (No: 2014/21), geçici koruma altında bulunan sığınmacı ve mültecilerin, il milli eğitim müdürlüklerince denetlenen okullara ve Geçici Eğitim Merkezleri’ne erişimlerini belli bir standarda bağlayarak güvence altına sokmuştur. Bu genelgeyle Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocuklar, devlet okullarına ve Geçici Eğitim Merkezleri’ne ücretsiz kayıt hakkı elde etmiştir (UNCHR, 2016). Bu amaçla Suriyeli çocukların okullara yerleştirilme işlemleri, kayıttan sonraki sürecin takibi ve genelgelerdeki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için İl ve İlçe bazında Eğitim Komisyonları kurulması kararlaştırılmıştır (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015). Bu düzenleme göz önüne alındığında Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimlerinin eskiye oranla daha iyi seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin 2014/21 sayılı Genelge, Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimlerini hızlandırmış ve kurulan Eğitim Komisyonları’nın da GEM’lerde ve devlet okullarında öğrenci kaydı yapmaya başladıkları görülmüştür (Sakız, 2016). Ayrıca genelgeyle imkanı olan Suriyeliler tarafından özel okulların açılmasına izin verilmiştir. Fakat Suriyeli aileler maddi imkansızlıklar nedeniyle bu özel okullara yeteri kadar talep göstermemişlerdir (Emin, 2016).

Milli Eğitim Bakanlığının ve UNICEF’in büyük uğraşları sonucunda 2016 yılı itibariyle Suriyeli mülteci çocukların yaklaşık 325.000’inin eğitim sistemine katılımı sağlanmıştır (UNICEF, 2016a). Mülteci çocukların okula erişim sayılarına bakıldığında 2016 yılında 248.902 öğrenci eğitim dili Arapça olan ve revize edilen Suriye müfredatını işleyen Geçici Eğitim Merkezleri’nde (GEM), 62.357 mülteci öğrenci devlet okullarında eğitim görmüştür (Coşkun ve Emin, 2018). Üzerinde durulması gereken konulardan birisi mülteci eğitim politikasının, kısa ve orta vadedeki çözümlere ve daha sağlıklı bir gelişim sürecine destek sağlayan uzun vadeli kamu politikalarına uygun şekilde sürdürülmesidir (Esen ve diğerleri, 2016). Mülteci çocukların okullaşma oranları 2016 yılında %35 civarında iken 2017-2018 eğitim öğretim yılı itibariyle kamp içindeki ve dışındaki bütün mülteci çocukların eğitim öğretime erişimleri %62 civarına yükselmiştir. Bu da eğitim politikalarında gittikçe

başarılı bir sürecin yürütüldüğünü ifade etmektedir. Bunların yanında ülkemizdeki mülteci çocukların eğitim öğretim hizmetinden faydalanabilmesi için mevcut dersliklerin kullanılmasının yanında yeni derslikler de inşa edilmektedir. Ders kitapları da Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF'in birlikteliğiyle hazırlanıp mülteci çocuklara ücretsiz olarak verilmektedir (Yavuz ve Mızrak, 2016).

Yapılmış olan tüm bu iyileştirmelere ve düzenlemelere karşın Suriyeli mülteci çocukların eğitim olanaklarına ulaşmada bazı zorluklarla karşılaştıkları bilinen bir gerçektir. UNESCO ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi'nin raporları, eğitim alamayan hala çok sayıda çocuğun bulunduğunu, bu çocukların bağımlılık, istismar ve kötü muameleye maruz kalma riski altında olduklarını, ülkelerinde ve geldikleri ülkelerde yaşamış oldukları ruhsal travmalar sonrası birtakım duygu durum bozuklukları gösterdiklerini ve fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimlerini tamamlayabilmek için yeterli besleyici olanaklara sahip olmadıklarını göstermektedir (Sakız, 2016). Eğitimle ilgili bir başka önemli sorun da lise çağında olup eğitime devam eden gençlerin sayısının düşük olması ve ailelerinin ekonomilerinin kötü olmasından dolayı bu çocukların çalışmak mecburiyetinde kalmalarıdır. Bu durum ayrıca çocuk işçiliğini de var etmektedir (HRW, 2015). Yine lise çağında bulunan kızların ebeveynleri tarafından maddi sebeplerle erken yaşta evlendirildikleri (Erdoğan, 2014) ve okula gönderilmedikleri görülmektedir (Kanat ve Üstün, 2015). Eğitime devam eden çocukların ise maddi sıkıntılar sebebiyle okul ve yol giderlerinin karşılanamaması, adaptasyon sorunu, dil sorunu, ayrımcılık yapılması, eğitimci ve öğretim gereçlerinin eksikliği ve altyapı sorunu gibi pek çok sorunla karşılaştıkları yapılmış olan araştırmalarca ortaya çıkarılmıştır (ÇOÇA, 2015; Emin, 2016; HRW, 2015; Koman, 2016).

2.5.8.2 Mülteci Çocuklara Uygulanan Eğitim-Öğretim Programı

Mülteci çocuklara sunulacak eğitim öğretim hizmetinde geldikleri ülkenin müfredatının mı yoksa ev sahibi ülkenin müfredatının mı kullanılacağı dikkate alınması gereken konulardan birisidir. Türkiye'deki mülteci çocuklardan GEM'lerde eğitim görenler kendi ülkelerinin müfredatına devlet okullarında eğitim görenler Türkiye müfredatına tabidir. Sığınmacıları kabul eden ülkenin müfredatının uygulandığı sistemler ise iki şekilde karşımıza çıkmaktadır: İran, Kamerun, Lübnan, Uganda ve Yemen'de mülteci çocuklar milli okullara kabul edilip milli müfredat

uygulanırken; Etiyopya, Kenya, Malezya ve Ruanda’da ise kamp içinde ve dışında mülteci topluluğu okullarında ev sahibi ülkenin müfredatı uygulanmaktadır (UNHCR, 2015b). Mülteci çocukların ev sahibi ülke müfredatına geçişi ev sahibi ülke açısından ciddi kaynak ve zaman kaybı olduğu bilinmekle beraber, sürdürülebilirliğin iki toplumun orta ve uzun vadede barışçıl şekilde yaşayabilmelerini sağlaması faydası da inkar edilemez (Özer ve diğerleri, 2016). Bunun yanında müfredatta bir kültürün kavram ve değerlerini öne çıkarması diğer gruplarda dışlanmaya sebep olabilir. Müfredat ve okulda açık ya da örtülü ayrımcılık yapılması önyargıların canlanmasına neden olurken bunun sosyal düzeyde sonucu ise etnik bölünmeye ve çatışmanın büyümesine yol açmasıdır (Bush ve Saltarelli, 2000).

Mülteci çocuklara eğitim öğretim hizmeti sunulurken bunun mülteci çocuklara uygun olup olmadığı ve niteliği şüphesiz büyük bir önem arz etmektedir. Oh ve Van Der Stouwe (2008) geliştirmiş oldukları modelde eğitimin kalitesi ve mülteci çocuklara uygunluğunu üç başlıkta ele almaktadırlar:

- a. Okulların alt yapısı: Okulun bulunduğu yer, sınıfların boyutu ve yerleşimi, tuvaletler, ev ile okul arasındaki mesafe, sosyal alanları, ulaşım vb.
- b. Müfredatın seçimi (Dil ve İçerik): BMMYK istatistiklerine göre Liberya, Pakistan ve Tanzanya’da mülteci çocuklara verilen eğitimde anavatanın müfredatının takip edildiği görülmektedir. Yine 1980’lerde Malawi ve Zimbabwe bulunan Mozambikli mülteci çocukların kendi müfredatlarında eğitimlerine devam etmeleri başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Böylece bu çocuklar ülkelerine döndüklerinde eğitim sistemlerine daha hızlı adapte olabilmişler, yeniden uyum sorunuyla karşılaşmamışlardır. BMMYK bu çocukların mültecilik durumlarını gözeterek yaşam becerileri programı ve kriz durumuna yönelik barış eğitimini anavatan müfredatına ek olarak önermektedir (Sinclair, 2007). BMMYK, ev sahibi ülkede ortalama 20 yıl kalan mülteciler için çocukların ana akım eğitim sistemine dahil edilmeleri ve ev sahibi ülke müfredatına geçme konusundaki bütün gayretleri cesaretlendirmekte ve desteklemektedir (UNHCR, 2015c).

Suriyeli mülteci çocukların Türkiye’deki eğitim ortamlarında görmüş oldukları müfredat Suriye’de gördükleri eğitim müfredatı ile bazı farklılıklar dışında aynıdır

(Yavuz ve Mızrak, 2016). BEKAM tarafından yapılan araştırmada ve sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerde en çok vurgu müfredatın içeriğine olmuştur. Suriye müfredatını inceleyen ekipler bu müfredatta Osmanlı ve Türk tarihiyle ilgili doğru olmayan bilgilerin bulunduğunu ifade etmişlerdir (Emin, 2016). Örneğin Türkiye’de gördükleri müfredatta Hatay Türkiye’ye ait gösterilirken, eski müfredatlarında Hatay Suriye sınırları içerisinde yer almaktadır. Bunun yanında Suriye’deki müfredatlarında Esad ailesi yer alırken Türkiye’deki müfredatta bu konuya yer verilmemiştir. Müfredatla ilgili değinilmesi gereken başka bir konu ise acil durumlarda (göç, savaş, mültecilik vb.) eğitim müfredatında olması gereken konulara dönük gereken değişikliklerin yapılmamış olmasıdır. Yalnızca, mültecilerin ülkemize adaptasyonunu kolaylaştırabilecek birtakım değişikliklere gidilmiştir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu Suriye’deki müfredatta işgalci bir devlet olarak anlatılırken, Türkiye’deki müfredatta bu değiştirilerek ortak tarih vurgusu öne çıkarılmıştır. Suriyeli çocuklara yönelik hazırlanmış olan eğitim müfredatında yapılan değişikler olumlu olmakla birlikte müfredatın tekrar elden geçirilerek insan haklarına, barışa ve entegrasyonun sağlanmasına yönelik değişikliklere ihtiyacı bulunmaktadır (Yavuz ve Mızrak, 2016).

- c. Eğitim uygulamaları (dil eğitimi, pedagoji, ve eğitim materyalleri): Yaşam şartlarının zorluğu eğitimin maliyetini artırmanın yanında mülteci çocuk için pek çok zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bir taraftan yeni dile, eğitim sistemine, müfredata alışmaya çalışan öğrenci diğer taraftan karşılaşması ihtimal olarak yüksek olan zorbalığa ve ayrımcılığa karşı savunmasız durumdadır. Sosyo-ekonomik sıkıntılar, travmatik yaşantılar, dilden kaynaklanan iletişim zorlukları, istikbal kaygısı ile mücadele eden ailelerin çocuğa desteğinin eksik olduğu noktada öğretmenlere büyük roller düşmektedir. Bundan dolayı okul, tecrübeli ve ilgili öğretmenler ve uygun programları ile yapısal engellerin olumsuz etkilerini indirgemede büyük önem arz etmektedir (Candappa ve Eghrevba, 2000; Hek, 2005; Rutter, 2003). Müfredatı uygulayan olarak her çeşit eğitim faaliyetinin kalitesi ve başarısında diğer tüm etkenlerden daha önemli olan öğretmenler mültecilerin eğitiminde de en önemli yapıtaşlarından (Kirk ve Winthrop, 2007; Shirberg, 2007).

Mülteci çocukların ulusal müfredata alınmaları ile oluşan kaynaştırma eğitimi, eğitim yönünden içinde pek çok engel barındırmaktadır. Dil bu konuda en önemli engel olarak görülmektedir. Eğitim dili, ana dili o dil olanlar için birleştirici bir rol alırken ana dili başka olanlar içinse dışlayıcı bir rol alabilmektedir. Muallak, acil ve çatışma durumlarında baskın olan kesimin konuştuğu dilin eğitim dili olarak seçilmesi, azınlık gruplarda eğitime erişimi ve devam etmeyi engelleyici bir faktör olmaktadır (Oh ve Van Der Stouwe, 2008). Dilin bir engel teşkil ettiği, farklı kültür ve etnik kökenlerden gelen çocukları kaynaştırma uğraşları; farklılıklara, insan haklarına, barışa, bir arada yaşayabilmenin toplumsal yönlerine gereken hassasiyeti göstermezse çatışmaları artıran, sığınmacı çocukları yabancılaştıran vb. istenmeyen sonuçları doğurabilir (Dreyden-Peterson, 2011).Yapılan araştırmalar mülteci çocukların yabancılaşması ile sığınılan toplumun diline hakimiyet sağlayamama arasında ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek eğitim sürecindeki başarı için gerekse özgüven ve topluma adaptasyon için dil eğitimi çocuklar açısından en önemli konulardan birisidir (Candappa ve Egharevba, 2000). Yeni dile çocukların ebeveynlerinden daha çabuk ve kolay adapte oldukları bilinse de, mülteci çocuklarla ilgili Amerika’da yapılan bir araştırma çocukların yarısından fazlasının yeni toplumun dilini öğrenmede zorlandıklarını belirtmektedir (Pryor, 2001). Kolaylıkla tespit edilemeyen ancak uzmanlaşmış kişilerce tespiti yapılabilen dille ilgili başka bir sorun ise mülteci çocukların konuşma diline hakim olabildikleri fakat okuma, yazma ve akademik dilde zorlanmalarıdır (Özer ve diğerleri, 2016). Diğer yönden mülteci öğrenciler yeni bir müfredata, materyallere ve dile alışmaktaki zorluklarını anlayıp beklentilerini, yapılması gerekenleri net ve açık biçimde ifade eden öğretmenlerin yanında kendilerini güvende ve daha rahat hissettiklerini belirtmişlerdir (Hek, 2005).

Dilden kaynaklı problemler kadar öğretmenlerin önyargıları ve diğer kültürü tanımıyor olması da tutum ve davranışlarında etkilidir. ABD’de 1990’larda mülteci çocukların yoğun olduğu bir okuldaki araştırmada, öğretmenlerin ve yerli öğrencilerin çoğunluğunun, mülteci çocukları kıt zekalı ve öğrenme güçlüğüne sahip olarak gördükleri fakat yapılan zeka testlerinde böyle bir durumun olmadığı görülmüştür (Özer ve diğerleri, 2016). Öğrencilerin performansları incelendiğinde problemin öğretmenlerin mülteci çocukların farklı değerlerinden beslenen farklı öğrenme ihtiyaçlarını iyi tespit edemedikleri, bilhassa dil konusunda yaşadıkları

sıkıntılardan dolayı mülteci çocukları yetersiz olarak etiketledikleri fark edilmiştir (Trueba, 2004).

Kültürel farklılıklardan kaynaklı yanlış anlamalar, dilden kaynaklanan iletişim problemleri, bilgi eksikliğinin neden olduğu ayrımcılık, mülteci çocukları daha da yabancılaştırarak eğitime devamlarını zor hale getirmektedir. İdarecilerin ve öğretmenlerin mülteci öğrencilerin okulda karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmelerine dönük eğitimleri olmadığı durumlarda sonuç daha da yıkıcı olabilir (Trueba, 2004). Bundan dolayı idareci ve öğretmenlerin mesleki ve uzmanlık eğitimi ile desteklenmeleri mülteci çocuklara verilecek eğitimin niteliği açısından son derece önemlidir (Dreyden-Peterson, 2011). İngiltere'deki bir araştırma sonuçlarına göre, mülteci çocuğun kendi dilini bilen, yaşadığı sorunlar ve olaylar hakkında bilgi sahibi olan öğretmenlerin var olduğu okulda, kendini değer verilmiş ve daha çok güvende hissettiği görülmektedir (Rutter, 2003). Diğer yönden okulun mülteci çocuklar tarafından yabancılaştırılmış bir ortam olarak algılanmasını önlemek için kabul edilen bir yöntem de eğitimlerinin en azından ilk senesinde öz anadillerini öğrenmelerine ve kullanmalarına olanak sağlanmasıdır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında iki dil bilen çocukların diğerlerine göre akademik olarak daha başarılı oldukları, anadillerini kaybetmemiş olmalarından ötürü memleketleri ve aileleri ile ilgili bir nevi devamlılık duygusuna sahip olduklarından kendilerini daha rahat ve güvende hissettikleri görülmektedir (Portes ve Rumbaut, 2001). Anadille desteklenen bir eğitimde bu çocukların öz dilleri ile gururlanmalarını, kimlik ve aidiyet konusunda daha güvenli hissetmelerini ayrıca ikinci bir dilin öğrenilmesini kolaylaştırdığı kabul edilmektedir (Bush ve Saltarelli, 2000).

Eğitim öğretim materyalleri öğrenmeyi kolaylaştırmakta, eğitimin kalitesini artırmakta ve öğrenmelerin daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Suriyeli mülteci çocukların öğrenim gördükleri okullarda materyallerle ilgili özellikle teknolojik malzemelerle ilgili eksiklikler mevcuttur. Mülteci çocukların kitap, kırtasiye ihtiyaçları farklı kuruluşlarca karşılanmakta olup bu malzemelerin ulaştırılmasında organizasyon eksikliğinden kaynaklı olarak eşit bir dağıtım yapılmadığı ya da aynı yerlere birden fazla dağıtım yapıldığı belirtilmektedir (Emin, 2016).

Mülteci çocukların ana akım eğitime dahil edilmesine yönelik, Arnot ve Pinson'un (2005) mülteci çocukların eğitiminde İngiltere'de kullanılan birçok modeli inceleyip geliştirdikleri, bu çocukların komplike ve çeşitli sosyal, duygusal, öğrenme gereksinimlerini göz önüne alan bütünsel model, bu anlamda Türkiye için iyi bir model olabilir (Özer ve diğerleri, 2016). Konuyla ilgili Avrupa'daki araştırmaların azlığı dikkate alındığında Arnot ve Pinson'un (2005) çalışmaları dikkate değer olmakla pek çok araştırmacı tarafından da kullanılmış bulunmaktadır (Hek, 2005; Matthews, 2008; Taylor ve Sidhu, 2012). Mültecilerin eğitim ihtiyacına dönük, dil, özel eğitim gereksinimleri, çok kültürlü, yeni gelen odaklı, hak temelli eğitim gibi birbirini dışlamayan altı bakış açısını analiz eden Arnot ve Pinson (2005), bütün bu modelleri kullanan bütünsel bakış açısını benimsemiş okulları iyi model olarak belirlemiştir. Bu modeldeki destek yalnızca eğitimle sınırlı olmayıp mülteci öğrencilerin yeni hayatlarına alışmadaki en önemli müessese olan okulu bütün bir destek sisteminin merkezine konumlandıran bir bakış açısı mevcuttur. Bütünsel yaklaşımın en temel niteliği mülteci ve sığınmacı çocuklara yönelik olumlu bir bakışının olmasıdır. Okulda mülteci çocukların bulunmasını bir problem ya da çözülmesi gereken bir sorun olarak görmek yerine okuldaki kültürel çeşitliliği zenginleştiren, çoğulculuğa katkısı olan bir faktör olarak gören okullar, medya ve kamuoyundaki düşmanca nitelendirmeye rağmen mülteci çocuklar adına olumlu bir çevre oluşturmuşlardır. Bu modelin diğer bir özelliği mülteci çocukların eğitiminde yalnızca akademik başarıya odaklanmayı başarı göstergesi olarak almayı geniş bir yelpaze ile mülteci çocukların iyiliğine, esenliğine ve sosyal uyumuna odaklanmasıdır. Mülteci çocukların müfredat haricindeki etkinliklerde yer alması, okulda kendilerini güvenli ve rahat hissetmeleri, ailelerin okul ile münasebetlerinde rahatlıkları gibi değişik göstergelerin ölçüt olarak belirlendiği bu modelde çocuğu temel alan, çocuğa değer veren ve değerlerin öne çıktığı görülmektedir (Özer ve diğerleri, 2016). Mülteci çocukların eğitimlerini kanuni bir zorunluluktan ziyade sosyal bir sorumluluk olarak gören bu model, mülteci çocukların sığındıkları toplumda uzun süre yaşamlarını devam ettirip ettirmeyeceklerine bakmaksızın bu çocukları tam donanımlı, sağlıklı bireyler olarak geleceğe hazırlamayı amaçlamaktadır (Pinson ve Arnot, 2010).

2.5.8.3 Devlet Okulları

Devlet okulları, ilk ve ortaokul çağındaki resmi olarak kayıt altına alınmış ve geçici korumadan yararlanan tüm Suriyeli çocuklara ve diğer mülteci çocuklara açıktır. Eylül 2014 yürürlüğe giren 2014/21 sayılı Genelge'ye göre Suriyeli çocuklar devlet tarafından verilmiş yabancı tanıtma kartını sunarak herhangi bir devlet okuluna kayıt yaptırabilirler (MEB 2014/21 No.lu Genelge, 2014). Şehirlerdeki okullar genellikle yürüme mesafesinde veya yaşanan mahallede bulunurken kırsal alanlardaki mülteci öğrenciler için devlet ücretsiz servis temin etmektedir (HRW, 2015). Okula kayıt ücretsiz olmanın yanında yıllık faaliyet gideri olarak velilerden bir miktar para talebinde bulunulabiliyor (Dünya Bankası, 2004). Bu sayede devlet okulunda eğitim görmek isteyen Suriyeli öğrenciler, yerel halkın çocuklarına sunulan eğitim imkanlarından yararlanabilmekte ve Türk akranları ile aynı ortamda eğitim alabilmektedirler. Bu kapsamda 2015 yılında ana sınıftan lise sonuncu sınıfa kadar özel ve resmi okullarda, yabancı kimlik numarası bulunan ve e-okul otomasyonuna kaydı olan 55.360 Suriyeli ile 11.515 Iraklı çocuk eğitim almaktadır. Eğitim dili Türkçe olan bu okullarda 2014'te öğrenci sayısı 31.254 iken 2015 yılında 66.875'e yükselmiştir. Bu artışta 2014/21 No.lu genelgenin etkisi görülmektedir (HRW, 2015). Fakat yapılan araştırmalara göre devlet okullarına gitmelerinde herhangi bir sakınca bulunmayan Suriyeli çocukların eğitim tercihlerini devlet okullarından ziyade Geçici Eğitim Merkezleri yönünde kullandıkları görülmektedir. Bunun sebebinin ise GEM'lerde eğitim dilinin Arapça ve müfredatın Suriye müfredatı olmasıdır. Bunun yanında devlet okullarındaki öğretmen ve öğrencilerin tutumlarının da bunda rol oynadığı ifade edilmektedir (HRW, 2015; İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi, 2015). MEB ise bunun farkında olduklarından ötürü resmi okullarındaki idareci, öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik oryantasyon çalışmaları yapılmaya başlandığını ve pozitif sonuçlar kaydettiklerini belirtmiştir. İlaveten Suriyeli öğrencilerin genel amaç olarak Türk toplumuna özel amaç olarak ise Türk eğitim sistemine adaptasyonlarını sağlamak için anaokulu ve ilkokul 1. sınıf düzeyindeki öğrencilerin devlet okullarına nakline yönelik çalışmalar başlattıklarını da belirtmişlerdir (Emin, 2016). Milli Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz Haziran 2017'de yaptığı açıklamada MEB'e bağlı okullarda öğrenim gören Geçici Koruma Kanunu kapsamındaki Suriyeli öğrenci sayısının 169.010 olduğunu belirtmiştir ("Bakan Yılmaz: MEB okullarında", 2017). 2017-2018 eğitim öğretim yılında Türkiye'de 608.135 göçmen öğrenci eğitim almaktadır. Öğrencilerin 306.135'i erkeklerden,

302.000'i kızlardan oluşmaktadır. Bu öğrencilerin yaklaşık 369.180'i (%61) devlet okullarında yerli akranları ile Türkiye müfredatında, %39'u Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) Arapça müfredat ile eğitimlerine devam etmektedir. Bu 608.135 öğrencinin 39.556'sı Suriyeli olmayan göçmen çocuklardır, bunların büyük bir kısmını da Iraklı çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca Suriyeli olmayan göçmen çocukların da sadece %5'i GEM'lerde eğitim görmektedir. Geri kalan %95'i devlet okullarında eğitimlerine devam etmektedir. 2017-2018 döneminde de devlet okullarında eğitim alan Suriyelilerin sayısı ilk kez GEM'lerde eğitim alanların önüne geçmiştir (Coşkun ve Emin, 2018). Mülteci çocukların okullaşma oranları özellikle devlet okullarındaki sayıları gün geçtikçe artmakta bu da Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mülteci çocuklar konusunda üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmede başarısının arttığını göstermektedir. 2017-2018 eğitim öğretim yılı itibariyle okul çağındaki (ilkokul, ortaokul, lise) 976.200 mülteci çocuktan 608.135'i eğitim öğretim hizmetinden yararlanmaktadır. Mülteci çocukların yaklaşık %62'sinin okullaştığı görülmekle birlikte yine de 368.065 mülteci çocuk eğitim öğretime erişememektedir.

2.5.8.4 Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)

Geçici Eğitim Merkezleri (GEM), ilköğretimi ve ortaöğretimi kapsayan, okul çağında bulunan Suriyeli çocuklara ve gençlere dönük, AFAD tarafından 25 kentte kurulmuş olan kamplarda ve dışında faaliyet gösteren ve Suriye müfredatıyla Arapça olarak eğitim öğretime devam eden eğitim merkezleridir (MEB, 2014). Yasaya dayalı biçimde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki statüsünü belirleyerek yasal çerçeveyi oluşturan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin kabul edilişiyle bütünsel ve hak esaslı bir yaklaşım esas alınarak mültecilerin eğitim hakkı diğer sosyal haklar gibi yasal zemine oturtulmuştur. Bu yönetmelikle birlikte kriz yönetimlerinde ve eğitimde yeni bir kademeye geçildiği görülmektedir. Bu kademenin eğitimde ki en görünür ifadesi de, de-facto şeklinde biçimlenen ikili yapı da göz önüne alınarak, 2014-2015 eğitim öğretim yılının başlangıcında MEB tarafından yayımlanan 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri adlı genelgedir. Bu genelge Türkiye'ye dönük olarak değişen göç yapısı ve Türkiye'nin taraf bulunduğu uluslararası sözleşmeler ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu dahilinde Türkiye'de bulunan bütün mülteci çocukların eğitim haklarının sağlanıp

uygulamadaki problem ve tereddütlerin çözülmesine yöneliktir. Genelgenin esasındaki farklılık bütüncül olmasıdır. İçeriğinde mültecilerin eğitime yönelik hedef, temel, programlar, yükümlülük ve görevlendirmelere detaylı şekilde yer verilmiştir. Genelge Geçici Eğitim Merkezleri'nin (GEM) varlığına ilişkin bir düzenleme ve gerekçelendirme sunmaktadır. Kitlesele bir akın ya da kriz halinde yabancıların eğitim öğretim gereksinimlerine yönelik kamp içinde ya da dışında Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmasını öngörmektedir. Valilik kararı ile açılabilir olan Geçici Eğitim Merkezleri (GEM), il/ilçe milli eğitim müdürlüklerine bağlı şekilde faaliyette bulunacaklar. Genelgenin 3. maddesi GEM'leri şu şekilde ifade etmektedir:

“...öğrencilerin ülkelerinde yarım bırakmak zorunda kaldıkları eğitimlerine devam edebilmelerini, ülkelerine döndüklerinde veya MEB'e bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna geçmek ve eğitimlerine ülkemizde devam etmek istemeleri halinde, sene kaybını önleyecek nitelikte olacaktır. Söz konusu faaliyetler, uygulamada birlik sağlanabilmesi amacıyla Bakanlık tarafından özel olarak belirlenecek haftalık ders çizelgeleri ve öğretim programları üzerinden yürütülecektir” (MEB 2014/21 No.lu Genelge, 2014, s.4).

Genelgenin 4. maddesinde ise GEM'lere kayıtlanma süreci açıklanmaktadır:

“Kitlesele akınla ülkemize gelen yabancıardan eğitim-öğretim çağında olanlar ile talep eden yetişkinlerin Geçici Eğitim Merkezleri veya Bakanlığımıza bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna (yükseköğretim kurumları hariç olmak üzere) kayıtlarının yapılabilmesi için ilgili kurumca “yabancı tanıtma belgesi” verilmiş olması şartı aranacak ve il komisyonlarınca öğrenci yerleştirme ve nakil komisyonları aracılığı ile uygun görülen Bakanlığımıza bağlı eğitim kurumlarına veya Geçici Eğitim Merkezleri'ne kayıtları yapılacaktır” (MEB 2014/21 No.lu Genelge, 2014, s.4).

Genelgeye bakıldığında kamp ve kamp dışında mültecilere eğitim sağlayan Geçici Eğitim Merkezleri'nin (GEM) varlığı kabul edilerek akredite edilme şartları MEB tarafından ortaya konulmuştur. Genelge ayrıca 16 Ağustos 2010 Tarihli Yabancı Uyruklu Öğrenciler adlı genelgeyi de ilga ederek oturma izni, yani yabancı kimlik numarası, olmayanların yabancı tanıtma belgesiyle Türk okullarına kayıt olmalarına

izin sağlamıştır. Oturma izni bulunmayanların eğitim hakkından yararlanmalarını da sağlayan bu düzenleme, kayıt dışı mültecilerin devletin imkanlarından tam olarak yararlandırılması şeklinde yorumlanamasa da, tanıtma belgesi sayesinde farklı bir biçimde mülteci çocukların eğitime erişimlerinin önü açılmış, Türkiye'deki mülteci eğitim sisteminin sürdürülebilirliği konusunda önemli bir aşama kaydedilmiştir. Bu uygulama sayesinde genelge okullaşma oranlarında belirgin bir etki göstermiştir. Kurumların da gösterdikleri destek sayesinde 2015-2016 eğitim öğretim yılında Türkiye'deki 850 bin Suriyeli okul çağındaki çocuğun yaklaşık 325 bini eğitime dahil edilebilmiştir (UNICEF, 2016a). Türkiye'de Kamp dışında 389, kamp içinde 36 GEM bulunmaktadır. Toplamda 425 olan GEM'lerde 2015-2016 eğitim öğretim yılında 248.902, 2016-2017 yılında 326.244 mülteci çocuk eğitim öğretim görmüşken 2017-2018 eğitim öğretim yılında 238.955 mülteci çocuk eğitim öğretim görmektedir. Kampların dışındaki 389 GEM'de toplam 166.399 mülteci öğrenci eğitim görmesine karşın, kent yaşamının zorlukları ve kamp dışındaki nüfusun yoğunluğu nedeniyle mülteci çocukların kentlerdeki okullaşma oranı %25 civarında kalmaktadır (Esen ve diğerleri, 2016). Suriyeli mülteci çocukların Türk okullarına kayıtlarının sağlanması için her türlü kolaylıklar sağlansa da okullu çocukların azımsanmayacak kadarının GEM'lere yöneldiği görülmektedir. Ancak GEM'lerin birçoğu yıllık olarak 440 ila 460 TL arasında ücrete ilaveten aylık 60 ila 120 TL arasında servis ücreti talep ediyorlar. Bu ücretler birçok aile tarafından karşılanamamaktadır (Theirworld ve A World at School, 2015). Diğer taraftan GEM'lerin aşırı kalabalık olması ise ya eğitimin kalitesini düşürmekte ya da çocukların eğitim hizmetine erişimini kısıtlamaktadır (UNICEF, 2015b).

Suriyeli çocukların eğitimine yönelik yayınlanan 2014/21 sayılı Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi neticesinde, Geçici Eğitim Merkezleri'nin bir kısmı yerel resmi makamların sayesinde faaliyet gösterirken bir kısmı ise dernekler ve şahısların bağışları sayesinde faaliyetlerini sürdürmektedirler (UNICEF, 2015b). Pek çok vakıf, dernek ve hayırsever sahiplerinin elbirliği ile 2014-2015 eğitim öğretim yılında kamplarda 34 kamp dışında ise 232 GEM faaliyette bulunmuştur (HRW, 2015; UNICEF, 2015b). Gönüllü olarak görev alan Suriyeli öğretmenler GEM'lerde faaliyette bulunmakta, buralarda öğrencilere okulöncesi eğitimden ortaöğretim mezuniyetine kadar eğitim hizmeti sunulmaktadır. Suriyeli çocukların

eğitimi için 2015 yılında kamplarda 1.211 derslik açılmış, yaklaşık 3.000 gönüllü öğretmen görevlendirilmiştir. Kamplardaki bu dersliklerde, ailenin sosyo-ekonomik durumunun düşük olmasından kaynaklı çalışmak zorunda kalan lise çağındaki gençlerin eğitime devamlarının düşük olduğu bunun da ocuk işçiliği sorununa yol açtığı görülmektedir (HRW, 2015). Yine aynı yaşlardaki kız çocuklarının ise ekonomik sebeplerle ailelerince erken yaşlarda evlendirildikleri görülmektedir (Erdoğan, 2015; Kanat ve Üstün 2015). Gönüllü olan Suriyeli öğretmenlerin seçimi MEB ile Türkiye Diyanet Vakfı işbirliğinde oluşturulan komisyonlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Emin, 2016).

Türkiye’deki kamplar dışında 21 ilde kurulmuş, eğitim dili Arapça, revizeden geçirilmiş Suriye müfredatıyla eğitim veren, ilçe milli eğitim müdürlüklerinde oluşturulan komisyonlarca akreditasyonu sağlanan GEM’lerdeki faaliyetlerin, koordinasyonun ve pratikteki birliğin sağlanabilmesi için koordinatörler görevlendirilmiş bulunmaktadır. Bu koordinatörler Arapça bildikleri için genellikle İmam Hatip Okulu ve İmam Hatip liselerinden seçilmekte ve yabancı müfredat, dil sorunu, iş yükünün ağırlığı sebebiyle denetimleri yalnızca yönetsel denetimlerle sınırlanmakta böylece eğitimin içeriğine ve kalitesine yönelik denklik problemleri tartışılr hale gelmektedir (Özer ve Komsuoğlu, 2016). MEB denklikle ilgili güvenilirliği ve sürdürülebilirliği sağlamak için Geçici Suriye Hükümeti’nce yapılan bitirme sınavları yerine GEM’lerden mezun olan liseliler ve 12. sınıflar için denklik sınavı yapmaya başlamıştır. Sınav ilk defa 27 Haziran 2015’de Adana, Adıyaman, Batman Gaziantep, Hatay, İstanbul, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Malatya, Mardin, Mersin, Osmaniye ve Şanlıurfa il merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Denklik ve sınava ait işlemler ile ilgili düzenleme Milli Eğitim Bakanlığı’nın 9 Temmuz ve 20 Ağustos 2015 tarihli, Suriye, Irak ve Libya Uyruklu Öğrencilerin Denklik İşlemleri konulu iki yazısı (MEB, 2015) ile yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar yardımcısının sunduğu verilere göre 2015 yılında yapılan sınavda sorular Arapça sorulmuş 7.500 öğrenciden yaklaşık 3.500’ü başarılı iken, 2016 yılında yapılan sınava giren 8.000 öğrenciden 4.000’i denklik belgesi almaya hak kazanmıştır (MEB, 2016b). Denklik sınavı, bazılarında çok fazla öğrencinin eğitim aldığı GEM’lerin eğitim içeriğine ve kalitesine dair kaygıların azaltılmasına yönelik amaç taşıyor olsa da, GEM’lerin fiziki şartları ve altyapı yetersizlikleri ayrıca endişe

yaratmaktadır (Özer ve Komşuoğlu, 2016). Fon yetersizliğinden kaynaklı olarak bazı GEM'ler kapanma ile karşı karşıyadır. GEM'lerin altyapı probleminin çözümü amacıyla 2014/21 sayılı Genelge, ilçelerdeki uygun devlet okullarının belirli saatlerde GEM'lere tahsisini düzenlemektedir. Genelgeyle yapılan uygulama da Gaziantep'te iyi sonuçlara ulaşılmıştır (Esen ve diğerleri, 2016).

Suriyeli çocukların barınma merkezlerinde yaşamaları, burada kayıt sisteminin olmasından dolayı eğitim çağındakilerin tespitini ve bu çocuklara erişimi kolaylaştırdığından kamp dışına göre okullaşma oranlarını artırmaktadır. Fakat bazı kamplarda, Suriyeli çocukların eğitime devam etmeleri ailenin inisiyatifine bırakıldığından ailenin de bu inisiyatiften istifade çocuğunun çalışmasını istemesinden veya çocuğun eğitime ara vermesinden dolayı okula gitmek istememesinden kaynaklı olarak birçok çocuğun eğitime devam etmedikleri görülmektedir. Bu eğitime devam etmeme sorunu bazı kamplarda, Türkiye'deki çocuklara uygulanan okula devam etme zorunluluğunun Suriyeli çocuklara da uygulanması kararıyla çözüme kavuşturulmuştur (Emin, 2016).

Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim gören mülteci öğrencilere geçerliliği olan bir belge (diploma) verilmemektedir. Türkiye'de eğitim alan mültecilerin eğitimi bittikten sonra veya ülkesine ya da üçüncü bir ülkeye gittiği takdirde, aldığı eğitimin denkliğinin sağlanması konusunda ise uluslararası kuruluşlara çok önemli görevler düşmektedir (Yavuz ve Mızrak, 2016). Adaptasyon, denklik ve verilen eğitimin kalitesiyle ilgili problemlere karşın, Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitimi için GEM'leri sıklıkla tercih etme nedenleri, ileri de ülkelerine geri döneceklerine dair içlerinde var olan umutları ve çocuklarını Suriye müfredatını takip eden eğitim sisteminde tutmak istemeleridir. Suriye'deki krizin uzaması ifade edilen beklentileri azaltsa da yapılan çalışmalarda görülen o ki, aileler çocuklarının kendi kültürlerini ve dillerini unutacakları kaygısı içindeler ve mülteci çocukların devlet okullarında yaşayabilecekleri adaptasyon ve dil sorunu Türk okullarına olan talebi azaltmaktadır (HRW, 2015). Bunun yanında Avrupa ülkelerine resmi olarak mültecilik başvurusunda bulunmak isteyenlerin de Türkiye'de kayıtlı olmamak için devlet okullarını istemedikleri görülmektedir (Aras ve Yasun, 2016). Ayrıca mülteci ailelerin kayıtlanma sürecini bilmemeleri, yabancı tanıma kartı ve yabancı kimlik sahibi olanların başka sistemlere kayıtlarının yapılması, yasal statü karışıklıkları ve

Suriyeli ailelere yönelik görevlilerin farklı tutumda olmaları bu süreçte caydırıcı faktörler olarak bilinmektedir (Özer ve Komsuoğlu, 2016). Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriyeli çocuklara yönelik MEB'e bağlı okullarda yaratmış olduğu ücretsiz eğitim fırsatlarından yararlanmalarını sağlamak için bilgilendirme broşürleri dağıtılması yerinde bir çalışmadır (Aras ve Yasun, 2016).

GEM'lerde verilmekte olan Türkçe eğitimin yetersizliği GEM'lerin en temel sorununu teşkil etmekte ve birlikte yaşayan iki toplumun ileride bir yaşam kurmalarına yönelik olumsuz etki etmektedir. GEM'lerin müfredatına konulmuş olan haftada 5 derslik Türkçe eğitimi, Suriyeli mülteci çocukların mezuniyet sonrası topluma adaptasyon sağlamalarını, ileri seviye eğitime ya da iş piyasasına problemsiz geçiş yapmalarını destekler nitelikte fakat yetersiz kalmaktadır (Aras ve Yasun, 2016).

Türkiye'deki Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) yapılan araştırmada Suriyeli öğretmenler Türk öğretmenler ile işbirliği yapmak için uygun ortamların bulunmadığını ve neredeyse hiçbir araya gelmediklerini ifade etmişlerdir. Bilhassa rehberlik öğretmenleri ile işbirliğine ihtiyaç duyduklarını böylece öğrencilerinin psikolojik sıkıntılarını daha profesyonelce yardımcı olunacağını düşünmektedirler (Balkar ve diğerleri, 2016).

MEB Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili olarak Ağustos 2016'da yeni eğitim öğretim yılına başlarken yeni bir yol haritası çizdiğini belirtmiştir (MEB, 2016a). Yalnızca Suriyeli mülteci çocukların değil Türkiye'deki bütün çocukların nitelikli eğitim fırsatlarından yararlanabilmelerini sağlamak için MEB bünyesinde Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı kurulmuştur. Yine 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibariyle görülen başka bir değişiklik ise GEM'lerin Türk okullarına geçiş olarak kullanılmasının faaliyete başlamasıdır. Buna göre fiziki altyapısı yeterli GEM'lerde yeni ilkokullar açılacak, fiziki altyapısı yetersiz olanlar ise en yakın ilkokul ile ilişkilendirilecek, bu okullarda yeni oluşturulacak olan ana sınıfları ile ilkokul birinci sınıflar MEB müfredatıyla eğitime başlayacaklardır. Ara sınıflarda ise Türk müfredatına geçiş ve adaptasyonu hızlandırmak için mülteci öğrencilerin devlet okullarına geçişleri teşvik edilecek ve GEM'lerdeki öğrencilerin uyumu için de Türkçe dersleri yoğunlaştırılacaktır. MEB'e bağlı bulunan okullarda eğitim dilinin

Türkçe olmasından kaynaklı dil sorununu ve adaptasyonu gidermek adına Halk Eğitim Merkezleri'nce Türkçe dil kursları açılacaktır. Okula ara vermiş çocukların da sınıf seviyelerine adapte olabilmelerini hızlandırmak için gereksinim duydukları konularda kurs açılacak, destek verilecektir (Esen ve diğerleri, 2016). Yine MEB tarafından Suriyeli ailelerin çocuklarının kendi dillerini ve kültürlerini unutacaklarına dair yaşadıkları kaygıların giderilmesi için okul saatleri dışında kendi dillerinde eğitim programlarına yer verilebileceği ifade edilmiştir. MEB Suriyeli mülteci çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanması kararını Suriyeli temsilcilerle birlikte almıştır (MEB, 2016b).

2.5.8.5 Yaygın Eğitim Hizmetleri

Eğitim sürekli olan bir süreçtir ve günümüzde okulların dışına taşmıştır. Suriyeli mülteci çocukların Türkiye'de ilkökul ve ortaokulda örgün eğitime devam edebilmelerini sağlayan devlet okulları ve GEM'lerin yanında yaygın eğitim olanakları da bulunmaktadır (Yang, 2015). Okul çağındaki Suriyeli çocukların bir kısmı camilerden, kayıtsız GEM'lerden ya da devletin dışındaki kuruluşların sağlamış oldukları yaygın eğitim programlarından faydalanmaktadırlar. Buralardan yararlanan çocuk sayısı ile ilgili kapsamlı verilere ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Camilerden yararlanan çocukların velileri, buraların ücretsiz olduklarını ve tamamen Kur'an eğitimine yoğunluk gösterdiğini belirtmektedirler. Kayıtsız olan ya da MEB standartlarına uygun olmayan GEM'lere ise akreditasyon sağlanamamakta ve buralardan mezun olan öğrencilere geçerli eğitim sertifikası verilmemektedir. Sivil Toplum Kuruluşları'nın destek merkezleri Suriyeli çocuklara hafta da bir ya da iki gün Türkçe, İngilizce, Arapça, müzik, bilgisayar ve benzeri alanlarda dersler sunmaktadır (HRW, 2015).

Suriyeli çocuklara yönelik akademik eğitim kurumlarının yanında yetişkinler için de meslek edindirme, güzel sanatlar, dikiş-nakış, yabancı dil, Kur'an-ı Kerim, hafızlık vb. yaygın eğitim kursları açılmıştır. Bu kurslara kamp içinde 61.749 Suriye vatandaşının katılımının yanı sıra 10 binden fazla Suriyeli de kamp içinde bu kurslara devam etmektedir. Kamp dışında da Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde örgün ve yaygın eğitime dönük çeşitli projeler sürdürülmektedir. Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi (KAGEM) tarafından başlatılan proje ile eğitimleri kesintiye uğramış kız

çocuklarının eğitimlerine yaygın eğitimle destek sağlanacak ve başarılı olanlar MEB'e bağlı örgün eğitim kurumlarına geçebilecektir. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı tarafından cami ve Kur'an kurslarında arzu eden Suriyelilere yaygın din eğitimi sağlanmaktadır. Bülbülzade, İHH, Anadolu Platformu vb. sivil toplum kuruluşları, örgün eğitime desteklerinin yanında Suriyeli öğretmen, veli ve öğrencilere yönelik meslek kursları, uyum eğitimleri, kültür sanat etkinlikleri, konferanslar, seminerler gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bunların yanında bazı Türkçe kitapların Arapçaya çevrilmesi, Arapça ve Kürtçe radyo ve gazete yayınların sağlanması gibi çalışmalarda mevcuttur. Savaş sebebiyle yakınına kaybeden, yetim kalan, travma yaşamış çocuklara ruhsal destek, ayni ve nakdi yardım, sağlık hizmetleri, aile danışmanlığı hizmeti, değerler eğitimi ailelere ise seminerler sunulmaktadır (Emin, 2016).

2.5.8.6 Mülteciler Tarafından Açılan Özel Okullar

Suriyeliler 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi'ne göre MEB tarafından tahsis edilen ya da kendi imkanlarıyla açacakları eğitim öğretim binalarında Suriye müfredatına uygun olarak çocuklarına eğitim sunabilirler. Örneğin Suriyeliler tarafından İstanbul Bahçelievler'de açılan özel okulda Suriye müfredatına göre eğitim hizmeti sunulmaktadır. Yine Samsun'da Iraklılar tarafından açılan ve Irak müfredatı ile eğitim-öğretim sağlayan bir ilkokul bulunmaktadır. Benzeri okullar Gaziantep, Şanlıurfa gibi Suriyelilerin yoğun yaşadıkları illerde de görülmektedir. Fakat Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik durumları genel itibari ile iyi olmadığından dolayı bu özel okullara ilginin az olduğu görülmektedir (Emin, 2016).

2.6 Mülteci Çocukların Beklentileri

Beklenti kelime anlamı olarak, gerçekleşmesi beklenen şey ya da bireyin belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü şeklinde tanımlanmaktadır ("Türk Dil Kurumu", t.y.) Psikolojik manada ise ileriye bakma olarak tanımlanırken beklentinin var olan tecrübelerle dayandırıldığı ifade edilmektedir (Apak, 2015).

Mülteci çocukların beklentileri evrensel nitelik taşımakta yani diğer çocukların istekleriyle benzerlik gösteren ihtiyaçlardan oluşmaktadır (Pinson ve Arnot, 2010).

Fakat bu çocuklar hassas durumlara sahip oldukları için eğitim çalışanlarınca daha fazla dikkat ve özen gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü insanların geçmişe ve şu ana ait mücadeleleri eğer geleceğe dair umutları varsa süreklilik kazanır (Oikonomidoy, 2010). Suriyeli mülteci çocukların Türkiye’den beklentileri; daha iyi bir ev, istihdam, sağlık, eğitim, vatandaşlık verilmesi şeklinde olduğu gibi ülkesine dönüp avukat olmak, sosyal faaliyet, bisiklet, ekonomik destek şeklinde de olabilmektedir. Hayalleriyle ilgili ise çalışmak zorunda olduğu için hayal kurmadığını, deniz kenarında bir ev istediğini, yüksek katlı bir evden dünyaya bakmak istediğini, çok oyuncak, mutlu bir gelecek, geçmişe özlem duyulan vs. isteklerini belirten ifadeler yer almaktadır (“Mülteci çocuklar evlerine”, 2016).

Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği’nce (2016) İstanbul’da yapılan çalışmada Suriyeli sığınmacı çocukların %92’sinin ülkelerine dönmek istedikleri belirtilmektedir. Yine çocukların araştırma tarihi itibarıyla %38’inin eğitime devam ettiği bunlar içerisinde de kız çocuklarının eğitime erişimlerinin daha düşük oranlarda yer aldığı ifade edilmektedir. Başka bir araştırmaya göre de Suriyeli mültecilerin büyük bir kesimi geleceklerini yine ülkelerinde görmektedirler. Suriye’deki kriz bittiği zaman ülkesine kesinlikle geri döneceğini söyleyenlerin oranı %84 iken Türkiye’de kalmasına izin verilirse kalacağını belirtenlerin oranı ise %12’dir (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013). Suriyeli mülteci çocukların %71’i Türkiye hakkında daha önceden hiçbir bilgiye sahip olmadığını %80’i savaş olmasaydı buraya gelmek istemeyeceğini ifade etmektedir. Çocukların %83’ü Türkiye’yi sevdiğini %14’ü sevmediğini belirtmektedir (“Mülteci çocuklar evlerine”, 2016).

Yetişkin mültecilerin beklentileri çocukların beklentilerinden farklılık gösterebilmektedir. Bu anlamda göç, yaşanan zor bir süreç olsa da pek çok mülteci için geleceğin daha iyi olacağına yönelik bir umut, gelecek ya da güvenlik manasına gelebilmektedir. Apak’ın (2015), Mardin’de 132 göçmenle yapmış olduğu araştırmada katılımcıların göç öncesindeki beklentilerinin sadece temel gereksinimlerden ibaret olmadığını aynı zamanda göçü bir fırsat olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir. Araştırmaya katılanların %39.4’ü istihdama yönelik beklentilerinin olduğunu belirtirken %25’i Türkiye tarafından vatandaşlık verilmesi beklentisi içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli mültecilerin

%27.3'ü Türkiye'ye geldikten sonra beklentilerinin tam olarak karşılandığını ifade ederken %16.7'si beklentilerinin karşılanmadığını %49.2'si ise kısmen karşılandığını ifade etmektedir. Suriyeli göçmenlerin beklentilerinin tam olarak karşılanmadığı ve hala beklenti içinde oldukları görülmektedir. Katılımcıların %52.4'ü ülkelerindeki sorunlar düzelirse geri dönmek istediğini %36.3'ü Türkiye'de kalmak istediğini %11.3'ü ise daha gelişmiş bir ülkede yaşamak istediğini söylemektedir. Suriyeli mültecilerin yaklaşık üçte birinden daha fazlasının Türkiye'de kalmak istemelerindeki temel neden ülkelerindeki krizin biteceğine ve yaralarının sarılacağına karşı inançlarının düşük olmasıdır. Suriyeli mültecilerin %43.2'si "Suriye'deki savaş ne zaman biter?" sorusuna "Allah bilir" cevabını verirken %19.7'si "hiç bitmez" %14.4'ü "5 yıldan daha fazla sürer" şeklinde beyanda bulunmuşlardır.

Suriyeli mültecilerin %55.3'ü geleceğini iyi görürken %15.2'si kötü gördüğünü ifade etmektedir. Ayrıca %67.4'ü geleceğe umutla baktığını söylerken %12.9'u ise gelecekte umutsuz olduğunu belirtmektedir. Suriyeli mültecilerin %76.5'i Türkiye vatandaşı olmayı isterken %16.7'si istememekte geri kalanlar ise fikirleri olmadığını belirtmektedirler (Apak, 2015). Suriyeli mültecilerin uyumlarına ve beklentilerine ilişkin olarak yapılan başka bir araştırmada, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de bulunmaktan memnuniyet ve mutluluk duydukları, ülkelerine dönmek istemelerine rağmen bu ihtimalin gün geçtikçe düştüğünü söyledikleri, çalışma haklarının olmasını istedikleri, çocuklarının eğitim hizmetlerine erişememesinden rahatsızlık duydukları, Cenevre Anlaşmasındaki coğrafi çekincenin kaldırılarak kendilerine de mülteci statüsü verilmesini talep ettikleri, gün geçtikçe Türkiye'de kalmayı daha çok istedikleri, Türkiye'nin vatandaşlık vermesi halinde buna sıcak baktıkları görülmektedir (Erdoğan, 2014). Ayrıca Türkiye'deki sığınmacı nüfusun %3 ile %5'lik kesimi Avrupa'ya kaçak yollarla gitme hayali içinde bulunduğu farklı sebepler belirterek kayıt altına girmemiş durumdadırlar. Türk halkının mültecilerle ilgili beklentilerine bakıldığında ise Türkiye'ye göç eden Suriyeli mültecilere yönelik Türk halkının davranış, beklenti, algı ve endişelerinin evrensel nitelikte olduğu görülmektedir (Tunç, 2015). Türk halkının mültecilere yönelik beklentileri dünyadaki genel eğilim dahilindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizinde kullanılan istatistiksel teknikler konusundaki bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma modellerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel yöntemler, ilgilenilen ve araştırılmak istenen problemin mevcut varolan durumunu ortaya koymaya yöneliktir. Bu yöntemlerin en temel özelliği, mevcut hâlihazır durumu kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi çalışmaktır (Sönmez ve Alacapınar, 2013). Araştırma materyali olarak ise araştırmacı tarafından oluşturulan anket kullanılmıştır. Anket insanların yaşam koşullarını, davranışlarını, inançlarını, tutumlarını betimlemeye yönelik bir dizi sorudan meydana gelen bir araştırma materyalidir (Thomas, 1998).

3.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Atakum ve İlkadım ilçelerindeki 7-18 yaş arasındaki 4293 mülteci çocuk oluşturmaktadır. Evrene ilişkin istatistiki bilgi Samsun Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nden alınmıştır. Araştırmanın örneklemini ise Atakum ve İlkadım ilçelerindeki ilkokul, ortaokul ve liselerdeki evrenin tüm özelliklerini yansıtan ve rastgele seçilen 409 mülteci çocuk oluşturmaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın Örnekleme

	Değişkenler	Frekans	%
Cinsiyet	Kız	210	51.3
	Erkek	199	48.7
	Toplam	409	100

	7	7	1.7
	8	27	6.6
	9	47	11.5
	10	49	12.0
	11	41	10.0
	12	28	6.8
Yaş	13	41	10.0
	14	38	9.3
	15	44	10.8
	16	36	8.8
	17	38	9.3
	18	13	3.2
	Toplam	409	100
	İlkokul	128	31.3
Okul Kademesi	Ortaokul	150	36.7
	Lise	131	32.0
	Toplam	409	100
	Irak	324	79.2
	Suriye	24	5.9
	İran	27	6.6
	Afganistan	6	1.5
Ülkesi	Ürdün	5	1.2
	Diğer (Avusturalya, Azerbaycan, Ermenistan, Etiyopya, Fransa, Pakistan, Somali, Tacikistan, Türkmenistan, Yemen)	23	5.6
	Toplam	409	100
	Yaşıyor	399	97.6
Anne	Öldü	10	2.4
	Toplam	409	100
	Yaşıyor	376	91.9
Baba	Öldü	33	8.1
	Toplam	409	100
Savaş, Şiddet vb. Olaylar Sebebiyle Yakın Kaybı	Evet	173	42.3
	Hayır	236	57.7
	Toplam	409	100
	Anne Baba Birlikte	366	89.5
Aile	Anne Baba Ayrı	43	10.5
	Toplam	409	100
Ailede Sürekli Hastalığı Olan	Evet	163	39.9
	Hayır	246	60.1
	Toplam	409	100

Kardeş Sayısı (Kendisi Dahil)	1	26	6.4	
	2	58	14.2	
	3	97	23.7	
	4	88	21.5	
	5	63	15.4	
	6	36	8.8	
	7	14	3.4	
	8	6	1.5	
	9	6	1.5	
	10 veya daha fazla	15	3.7	
Toplam		409	100	
Evde Yaşayan Kişi Sayısı	2	9	2.2	
	3	18	4.4	
	4	78	19.1	
	5	103	25.2	
	6	85	20.8	
	7	50	12.2	
	8	23	5.6	
	9	9	2.2	
	10 veya Üzerinde	34	8.3	
	Toplam		409	100
İkamet İlçesi	Atakum	215	52.6	
	İlkadım	194	47.4	
	Toplam	409	100	
Türkiye'deki İkamet Süresi	1 Yıldan Daha Az	67	16.4	
	1 İle 2 Yıl Arasında (2 Yıl Hariç)	47	11.5	
	2 İle 3 Yıl Arasında (3 Yıl Hariç)	81	19.8	
	3 İle 4 Yıl Arasında (4 Yıl Hariç)	116	28.4	
	4 İle 5 Yıl Arasında (5 Yıl Hariç)	67	16.4	
	5 İle 6 Yıl Arasında (6 Yıl Hariç)	14	3.4	
	6 İle 7 Yıl Arasında (7 Yıl Hariç)	12	2.9	
	7 İle 8 Yıl Arasında (8 Yıl Hariç)	5	1.2	
	Toplam		409	100

Araştırmaya katılan mülteci çocukların cinsiyetlerine ilişkin dağılıma bakıldığında (Tablo 1): %51.3'ünün kızlardan (210 kişi) %48.7'sinin erkeklerden (199 kişi) oluştuğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan mülteci çocukların yaşlarına göre dağılıma bakıldığında (Tablo 1): %1.7'sinin (7 kişi) 7 yaşında, %6.6'sının (27 kişi) 8 yaşında, %11.5'inin (47 kişi) 9 yaşında, %12'sinin (49 kişi) 10 yaşında, %10'unun (41 kişi) 11 yaşında, %6.8'inin (28 kişi) 12 yaşında, %10'unun (41 kişi) 13 yaşında, %9.3'ünün (38 kişi) 14 yaşında, %10.8'inin (44 kişi) 15 yaşında, %8.8'inin (36 kişi) 16 yaşında, %9.3'ünün (38 kişi) 17 yaşında, %3.2'sini (13 kişi) 18 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcılar içerisinde 7 yaşından küçük ya da 18 yaşından büyük birisine rastlanmamıştır.

Öğrencilerin %31.3'ü (128 kişi) ilkokulda, %36.7'si (150 kişi) ortaokulda, %32'si de (131 kişi) lisede eğitim öğretim görmektedir (Tablo 1).

Tablo 1'de mülteci çocukların geldikleri ülkelerin dağılımına bakıldığında: %79.2'sinin (324 kişi) Irak'tan, %5.9'unun (24 kişi) Suriye'den, %6.6'sının (27 Kişi) İran'dan, %1.5'inin (6 kişi) Afganistan'dan, %1.2'sinin (5 kişi) Ürdün'den ve %5.6'sının (23 kişi) diğer ülkelerden (Avusturalya, Azerbaycan, Ermenistan, Etiyopya, Fransa, Pakistan, Somali, Tacikistan, Türkmenistan, Yemen) Türkiye'ye geldikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan mülteci çocukların anne babalarının hayatta olup olmadıklarına yönelik istatistiğe bakıldığında (Tablo 1): %97.6'sının (399 kişi) annesinin hayatta olduğu, %2.4'ünün (10 kişi) annesini kaybettiği, %91.9'unun (376 kişi) babasının yaşadığı, %8.1'inin (33 kişi) babasını kaybettiği görülmektedir. Hem annesi hem de babanın hayatta olup olmadığına yönelik yapılan çapraz tablo sonucu (Tablo 2) ise şu şekildedir:

Tablo 2: Anne ve Babanın Hayatta Olup Olmadığına Yönelik Dağılım (Çapraz Tablo)

	Baba Yaşiyor	Öldü	Toplam
Anne	Yaşiyor	366	33
	Öldü	10	0
	Toplam	376	33

Tablo 2'deki dağılıma bakıldığında araştırmaya katılan mülteci çocuklar içerisinde hem annesini hem de babası kaybeden mülteci çocuğun olmadığı (0 kişi) görülmektedir.

Mülteci çocukların savaş, şiddet vb. olaylar sebebiyle yakın kaybı yaşayıp yaşamadıklarına bakıldığında (Tablo 1): %42.3'ünün (173 kişi) yakınlarından birisini kaybettiği, %57.7'sinin (236 kişi) bu olaylar nedeniyle herhangi bir yakın kaybı yaşamadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan mülteci çocukların ailelerinin tam ya da parçalanmış olup olmadığına ilişkin istatistik sonucundan (Tablo 1): %89.5'inin (366) tam aileye, %10.5'inin (43 kişi) parçalanmış aileye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Mülteci çocukların %39.9'u (163 kişi), ailelerinde yaşayan bireyler içerisinde sürekli hastalığı olan birilerinin olduğunu %60.1'i (246 kişi) ise ailede sürekli hastalık sahibi birilerinin olmadığını ifade etmişlerdir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan mülteci çocukların kaç kardeş olduklarına yönelik istatistik sonucunda (Tablo 1): %6.4'ünün (26 kişi) tek çocuk, %14.2'sinin (58 kişi) iki kardeş, %23.7'sinin (97 kişi) 3 kardeş, %21.5'inin (88 kişi) 4 kardeş, %15.4'ünün (63 kişi) 5 kardeş, %8.8'inin (36 kişi) 6 kardeş, %3.4'ünün (14 kişi) 7 kardeş, %1.5'inin (6 kişi) 8 kardeş, %1.5'inin (6 kişi) 9 kardeş ve %3.7'sinin (15 kişi) 10 veya daha fazla kardeş olduğu görülmektedir.

Evde yaşayan kişi sayısına ilişkin istatistikte (Tablo 1) mülteci çocukların: %2.2'si (9 kişi) evde 2 kişi olduklarını, %4.4'ü (18 kişi) evde 3 kişi olduklarını, %19.1'i (78 kişi) evde 4 kişi olduklarını, %25.2'si (103 kişi) evde 5 kişi olduklarını, %20.8'i (85 kişi) evde 6 kişi olduklarını, %12.2'si (50 kişi) evde 7 kişi olduklarını, %5.6'sı (23 kişi) evde 8 kişi olduklarını, %2.2'si (9 kişi) evde 9 kişi olduklarını, %8.3'ü (34 kişi) 10 veya üzerinde kişiyle birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada evde yalnız yaşayan bir katılımcıya rastlanmamıştır. Anketlerde zaman zaman kardeş sayıları ile evde yaşayan kişi sayısının farklı olduğu görülmektedir. Kardeş sayısı az olmasına rağmen evde yaşayan sayısı fazla ya da kardeş sayısı fazla olmasına rağmen evde yaşayan kişi sayısı az olabilmektedir. Bunun sebebi kardeşlerin bir kısmının geldikleri ülkede kalmış olmalarından veya ayrı evde ikamet etmesinden kaynaklanabileceği gibi ailenin geniş aile olmasından veya akrabalarla birlikte yaşamaktan kaynaklanabilmektedir.

Araştırmaya katılan mülteci çocukların araştırmanın yapıldığı ilçelere göre dağılımlarına bakıldığında (Tablo 1): %52.6'sının (215 kişi) Atakum ilçesinde, %47.4'ünün (194 kişi) İlkadım ilçesinde ikamet etmekte oldukları görülmektedir.

Türkiye'deki ikamet sürelerine ilişkin istatistik (Tablo 1) mülteci çocukların: %16.4'ünün (67 kişi) 1 yıldan daha az, %11.5'inin (47 kişi) 1 ile 2 yıl arasında (2 yıl hariç), %19.8'inin (81 kişi) 2 ile 3 yıl arasında (3 yıl hariç), %28.4'ünün (116 kişi) 3 ile 4 yıl arasında (4 yıl hariç), %16.4'ünün (67 kişi) 4 ile 5 yıl arasında (5 yıl hariç), %3.4'ünün (14 kişi) 5 ile 6 yıl arasında (6 yıl hariç), %2.9'unun (12 kişi) 6 ile 7 yıl arasında (7 yıl hariç), %1.2'sinin (5 kişi) 7 ile 8 yıl arasında (8 yıl hariç) bir süreden beri Türkiye'de ikamet ettiklerini göstermektedir. Araştırmada 8 yıl veya daha uzun süreli bir katılımcıya rastlanmamıştır.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, Sorunlar Anketi ve Beklentiler Anketi kullanılmıştır. Anketler oluşturulurken literatür taramasından yararlanılmıştır.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formunda öğrencilerin cinsiyet, yaş, okul kademeleri, geldikleri ülke, annenin hayatta olup olmadığı, babanın hayatta olup olmadığı, savaş vb. olaylar sebebiyle yakın kaybı olup olmadığı, ailenin parçalanmış olup olmadığı, ailede sürekli hastalıklı birey olup olmadığı, kardeş sayısı, evde yaşayan sayısı, ikamet edilen ilçe ve kaç yıldır Türkiye'de ikamet ettiklerine yönelik 13 soru yer almaktadır.

3.3.2 Sorunlar Anketi

Sorunlar Anketi; eğitim, beslenme ve gıda, barınma ve temizlik, sağlık, dil, adaptasyon ve dışlanma, maddiyat, çocuk işçiliği, aile ve ruh sağlığı alanlarına ilişkin toplam 86 maddeden oluşmaktadır. Anket oluşturulurken Buz'un (2008) ve Önal'ın (2015) çalışmalarından esinlenilmiştir. Anketin pilot uygulaması yapıldıktan sonra ankete son şekli verilmiştir. Anket içindeki maddelerden bazıları olumlu bazıları olumsuz ifade edilmiş madde sıralamaları ise karışık yapılmıştır. Derecelendirmede beşli likertten (1.Tamamen Katılıyorum, 2. Katılıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılmıyorum, 5. Hiç Katılmıyorum) yararlanılmıştır.

3.3.3 Beklentiler Anketi

Beklentiler Anketi; eğitim, gelecek, vatandaşlık verilmesi, ülkesine geri dönme, psikososyal yardım, dil, çocuk işçiliği, maddi yardıma ilişkin toplam 28 maddeden oluşmaktadır. Anket oluşturulurken Buz'un (2008) ve Önal'ın (2015) çalışmalarından esinlenilmiştir. Anketin pilot uygulaması yapıldıktan sonra ankete son şekli verilmiştir. Anket içindeki maddelerden bazıları olumlu bazıları olumsuz ifade edilmiş madde sıralamaları ise karışık yapılmıştır. Derecelendirmede beşli likertten (1.Tamamen Katılıyorum, 2. Katılıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılmıyorum, 5. Hiç Katılmıyorum) yararlanılmıştır.

3.4 Verilerin Toplanması

Araştırmadaki verilerin elde edilmesinde Kişisel Bilgi Formu (Ek-1), Sorunlar Anketi (Ek-2) ve Beklentiler Anketi (E-3) tek bir formda toplanmıştır. Anketler, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Samsun ili Atakum ve İlkadım ilçelerindeki okullara gidilerek 1 ila 2 ders saatinde gönüllülük esasına dayalı olarak mülteci öğrencilere araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır. Uygulama hızı, eğitim öğretim görülen kademeye göre değiştiğinden 40-80 dakika arasında sürmüştür.

3.5 Verilen Analizi

Araştırma verilerinin analizi SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Windows 20,0 programı kullanılarak yapılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anketler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS programında betimsel istatistikler, frekans analizleri, çapraz tablo analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonuçları tablo haline getirilmiştir. Tabloların yorumlarına ve kısa açıklamalarına tabloların altında yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan mülteci çocukların sorunlarına ve beklentilerine ilişkin istatistiksel işlemlere ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Analizler araştırmaya katılan toplam 409 öğrenci üzerinden değerlendirilerek yapılmıştır. Elde edilen veriler tablolar haline getirilmiş ve tabloların altlarında yorumlara yer verilmiştir.

4.1 Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Bulgular

Bu kısımda sorunlar anketinin frekans dağılımına ilişkin betimsel istatistiklere (Tablo 3) yer verilmiştir. Benzer sorun alanlarına yönelik olanlar peş peşe değerlendirilmiştir.

Tablo 3:Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Madde No	Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum	
		f	%	f	%	f	%	f	%
1	Kitapların ne anlatmak istediğini anlamıyorum.	52	12.8	123	30.4	119	29.4	41	10.1
5	Alacağım diploma hiçbir işe yaramayacak.	20	5.0	33	8.2	38	9.4	281	69.7
7	Serbest zamanlarımı nasıl değerlendireceğimi biliyorum.	75	19.0	78	19.7	76	19.2	107	27.1
9	Öğretmenlerimin anlattıklarını anlamıyorum.	75	18.5	113	27.9	95	23.5	72	17.8
12	Olumsuz durumlarla karşılaştığımda nerelerden yardım alabileceğimi bilmiyorum.	44	10.9	102	25.2	109	27.0	102	25.2
15	Verimli ders çalışma yöntemlerini bilmiyorum.	55	13.6	98	24.3	67	16.6	111	27.5

22	Zamanımı etkili kullanma konusunda yetersiz kalıyorum.	52	12.7	76	18.6	60	14.7	131	32.0
27	Nasıl daha fazla başarılı olabileceğimi bilmiyorum.	61	14.9	87	21.3	45	11.0	140	34.2
31	Hangi yeteneklere sahip olduğumun farkındayım.	170	42.0	104	25.7	19	4.7	30	7.4
33	Kırtasiye ihtiyaçlarım tamamlanmıştır.	122	29.8	164	40.1	60	14.7	63	15.4
39	İlgilerimin farkında değilim.	20	4.9	42	10.3	104	25.4	131	32.0
43	Üst öğrenim kurumlarının neler olduğunu biliyorum.	99	24.2	87	21.3	77	18.8	81	19.8
44	Öğretmenlerim beni sevmiyor.	40	10.0	70	17.5	135	33.7	98	24.4
48	Meslekler hakkında bilgi sahibi değilim.	42	10.3	62	15.2	82	20.0	117	28.6
57	Geleceğe dönük hedeflerimin ne olduğunu biliyorum.	126	31.0	110	27.1	32	7.9	58	14.3
69	Sınavlarda çok kaygılanıyorum.	108	26.4	148	36.2	20	4.9	55	13.4
75	Okulu sevmiyorum.	34	8.4	62	15.4	141	35.0	140	34.7
78	Yeteneklerimi sergileme şansı verilmiyor.	36	8.8	80	19.6	94	23.0	112	27.5
79	İş olanakları hakkında bilgi sahibiyim.	53	13.1	55	13.6	63	15.6	117	28.9
13	Sağlık personeli bize iyi davranmıyor.	31	7.7	80	19.9	90	22.4	150	37.3
41	Sağlık kuruluşlarında derdimi anlatamıyorum.	22	5.4	76	18.6	100	24.4	129	31.5
51	Sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını biliyorum.	90	22.4	133	33.2	52	13.0	64	16.0
56	Sağlığımдан endişe ediyorum.	56	13.9	75	18.6	100	24.8	101	25.1
58	İstediğim zaman sağlık kuruluşlarından faydalanabiliyorum	96	23.5	122	29.8	74	18.1	37	9.0
71	Sağlık sorunun var.	44	10.8	38	9.3	158	38.6	169	41.3
16	Yeterli beslenebiliyorum.	126	31.3	173	42.9	44	10.9	43	10.7
24	Dışarda hiç yemek yiyemiyorum.	32	7.8	71	17.4	133	32.5	173	42.3
29	Evimizde gıda sıkıntısı yaşanıyor.	24	6.1	34	8.6	159	40.4	131	33.2
64	İstediğim gıdayı alabilme imkanım var.	150	36.8	118	28.9	26	6.4	58	14.2
67	Sürekli aynı yemekleri yiyoruz.	6	1.5	66	16.1	125	30.6	212	51.8
17	Evimiz çok kalabalık.	34	8.5	66	16.5	129	32.3	171	42.8

25	Temizlik ihtiyacımı karşılayamıyorum.	19	4.6	39	9.5	75	18.3	262	64.1
34	Yaşadığım evin koşulları iyi değil.	26	6.4	63	15.4	145	35.5	175	42.8
52	Evde kendime ait odam var.	104	25.7	120	29.6	113	27.9	68	16.8
62	Evde yeterince ısınmıyorum.	33	8.2	44	10.9	191	47.5	134	33.3
73	İstedğim zaman banyo yapamıyorum.	38	9.3	54	13.2	112	27.4	205	50.1
8	Türkçeyi konuşmakta zorlanıyorum.	29	7.1	108	26.6	113	27.8	126	31.0
20	Türkçeyi anlamakta zorlanıyorum.	64	15.6	130	31.8	82	20.0	133	32.5
74	Kendimi ifade edemiyorum.	40	9.8	76	18.7	80	19.7	137	33.7
3	Türk öğrencilerle anlaşamıyorum.	57	14.3	114	28.5	101	25.3	94	23.5
10	Türk aileler bizi kendi çocuklarıyla aynı okulda istemiyor.	29	7.2	48	12.0	47	11.7	184	45.9
14	Kendimi yalnız hissediyorum.	52	13.0	27	6.8	105	26.3	192	48.0
38	Arkadaşlık kurmakta zorlanmıyorum.	74	18.1	142	34.8	85	20.8	67	16.4
45	Türk kültürüne alışmadım.	35	8.9	92	23.4	136	34.5	102	25.9
47	Arkadaşlarım beni seviyor.	128	31.6	191	47.2	35	8.6	27	6.7
55	Türk öğrenciler tarafından dışlanıyorum.	24	6.0	73	18.2	136	33.9	97	24.2
77	Komşularımızla iyi geçinemiyoruz.	22	5.5	57	14.2	145	36.2	140	34.9
82	Arkadaşlarımın zorbalığına maruz kalıyorum.	14	3.4	47	11.6	181	44.6	164	40.4
85	Türkiye'deki insanlara alışamıyorum.	31	7.6	66	16.1	102	24.9	160	39.1
23	Okulu bırakıp para kazanmak istiyorum.	8	2.0	28	6.8	55	13.4	272	66.5
72	Ekonomik gelirimiz yetersiz.	28	6.9	44	10.9	74	18.3	176	43.6
81	Ailemin benim desteğime ihtiyacı var.	58	14.4	102	25.2	59	14.6	99	24.5
2	Ailem beni çalıştırıyor.	24	6.0	60	15.0	145	36.3	171	42.8
66	Dilencilik yapıyorum.	14	3.4	21	5.1	172	42.7	199	48.7
6	Evde dayak yiyorum.	22	5.4	22	5.4	170	42.0	191	47.2
18	Ailem beni sevmiyor.	22	5.4	28	6.9	69	16.9	280	68.6
37	Ailem benim için hiç endişelenmez.	22	5.4	4	1.0	78	19.1	293	71.6
46	Ailem benimle ilgilenmiyor.	15	3.7	40	9.8	122	29.8	232	56.7
61	Ailemle anlaşamıyorum.	22	5.4	26	6.4	98	24.1	212	52.2
70	Ailem beni evlendirmek istiyor.	14	3.5	31	7.7	117	28.9	216	53.3
83	Evde sürekli huzursuzluk var.	6	1.5	54	13.2	112	27.5	236	57.8

84	Ailem beni okula göndermek istemiyor.	12	3.0	39	9.7	142	35.3	196	48.8
4	Ülkemde yaşadığım kötü şeyler aklımdan çıkmıyor.	93	22.9	112	27.6	60	14.8	85	20.9
11	Korkunç rüyalar görüyorum.	31	7.7	89	22.0	160	39.6	124	30.7
19	Çabuk sinirleniyorum.	104	25.4	93	22.7	45	11.0	81	19.8
21	Ülkem aklıma gelince huzursuz oluyorum.	104	25.4	78	19.1	59	14.4	109	26.7
26	Eski arkadaşlarımı özlüyorum.	188	46.0	96	23.5	38	9.3	45	11.0
28	Mutlu olduğumu düşünüyorum.	105	26.3	187	46.8	33	8.3	43	10.8
30	Kimse beni anlamıyor.	72	17.6	35	8.6	84	20.5	162	39.6
32	Şiddetli bir ses duyduğumda çok korkuyorum.	58	14.2	64	15.6	82	20.0	135	33.0
35	Sorunlarımın üstesinden nasıl gelebileceğimi bilmiyorum.	56	13.7	76	18.6	114	27.9	122	29.8
36	Yaşadığım kötü şeylerin tekrarlanmasından korkuyorum.	114	27.9	100	24.4	46	11.2	83	20.3
40	Kendi ülkemdeki mahallemizi özlüyorum.	125	30.7	133	32.7	57	14.0	57	14.0
42	Kendi ülkemizde her şey daha güzeldi.	74	18.1	80	19.6	52	12.7	115	28.1
49	Hiçbir şey beni mutlu etmiyor.	24	5.9	38	9.3	118	28.9	165	40.3
50	İnsanları anlayamıyorum.	42	10.3	60	14.7	104	25.4	131	32.0
53	Aileme kötü bir şey olacak diye korkuyorum.	144	35.2	106	25.9	34	8.3	85	20.8
54	Psikolojimin bozuk olduğunu düşünüyorum.	26	6.4	80	19.6	90	22.1	136	33.3
59	Hiç kimseyi sevmiyorum.	14	3.4	22	5.4	88	21.5	247	60.4
60	Her an kötü bir şeyler olacağından korkuyorum.	48	11.8	102	25.0	80	19.6	90	22.1
63	Uykudan korkarak uyamıyorum.	34	8.5	72	18.0	136	34.1	157	39.3
65	Baş edemediğim davranış problemlerim var.	18	4.5	41	10.2	99	24.6	153	38.0
68	Geceleri rahat uyuyabiliyorum.	207	51.0	106	26.1	35	8.6	20	4.9
76	Psikolojik yardıma ihtiyacım var.	5	1.2	52	12.7	122	29.8	164	40.1
80	Kendime kötü bir şey olacak diye korkuyorum.	38	9.3	94	23.0	88	21.5	109	26.7
86	Kötü olayları içimde tekrar tekrar yaşıyorum.	34	8.4	60	14.8	62	15.3	172	42.4

Sorunlar anketindeki maddelerden 1, 5, 7, 9, 12, 15, 22, 27, 31, 33, 39, 43, 44, 48, 57, 69, 75, 78, 79 numaralı olanlar eğitim, eğitim ortamı ya da eğitim süreçleriyle ilgilidir. Tablo 3'teki 1 numaralı madde incelendiğinde öğrencilerin %43.2'si kitaplarda anlatılanları anlamadığını %39.5'i kitapları anlayabildiğini belirtmektedir. Madde 5'te öğrencilerin %13.2'si Türkiye'de alacakları diplomanın bir işe yaramayacağını düşünürken %79.1'i diplomalarının geçerli olacağı kanaatindedirler. Madde 7'de öğrencilerin %38.7'sinin serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bildikleri görülürken %46.3'ünün serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilmedikleri görülmektedir. Madde 9'da öğrencilerin %46.4'ü öğretmenlerinin anlattıklarını anlamadığını belirtirken %41.3'ü öğretmenlerini anladığını ifade etmiştir. Madde 12'de öğrencilerin %36.1'i olumsuz bir durumla karşılaştığında yardım alma yollarını bilmediğini %52.2'si ise böyle durumlarda nerelerden yardım isteyebileceğini bilmekte olduğunu belirtmektedir. Madde 15 incelendiğinde öğrencilerin %37.9'unun verimli ders çalışma yöntemlerini bilmediği buna karşılık %44.1'inin verimli ders çalışma yöntemlerini bildiği görülmektedir. Madde 22'de öğrencilerin %31.3'ü zamanlarını etkili kullanabildiklerini %46.7'si ise zamanlarını etkili kullanmakta yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Madde 27'ye bakıldığında öğrencilerin %36.2'si daha başarılı olmak için yapması gerekenleri bilmediğini ifade ederken %44.2'si daha fazla başarılı olmak için yapması gerekenleri bildiğini ifade etmiştir. Madde 31'de öğrencilerin %67.7'si yeteneklerinin farkında olduğunu %12.1'i ise hangi yeteneklere sahip olduğunun farkında olmadığını belirtmektedir. Madde 33'te öğrencilerin %69.9'u kırtasiye ihtiyacının tamamlanmış olduğunu %30.1'i ise kırtasiye ihtiyaçlarının henüz tamamlanmamış olduğunu söylemektedir. Madde 39'a bakıldığında öğrencilerin %15.2'sinin ilgilerinin farkında olmadığı %57.4'ünün ise ilgilerinin farkında olduğu görülmektedir. Madde 43'te öğrencilerin üst öğrenim kurumları hakkında %45.5'inin bilgisi bulunduğu %38.6'sının ise üst öğrenim kurumları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları gözlenmektedir. Madde 44'te bakıldığında öğrencilerin %27.5'i öğretmenleri tarafından sevilmediğini %58.1'i ise öğretmenleri tarafından sevildiğini düşünmektedir. Madde 48'de öğrencilerin %25.5'i meslekler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını %48.6'sı ise meslekleri bildiklerini belirtmişlerdir. Madde 57'de öğrencilerin %58.1'i hedeflerinin ne olduğunu bildiğini %22.2'si ise hedeflerinin ne olduğunu henüz bilmediğini belirtmiştir. Madde 69'a bakıldığında öğrencilerin %62.6'sının sınavlarda çok

kaygılandığı %18.3'ünün ise sınavlarda çok kaygı yaşamadığı görülmektedir. Madde 75'e göre öğrencilerin %23.8'inin okulu sevmediği %69.7'sinin ise okulu sevdiği görülmektedir. Madde 78'de öğrencilerin %28.4'ü yeteneklerini sergilemek için fırsat verilmediğini belirtirken %50.5'i yeteneklerini sergilemek için yeterli fırsatın verildiğini ifade etmiştir. Madde 79'a bakıldığında öğrencilerin %26.7'sinin Türkiye'deki iş olanakları konusunda bilgisinin bulunduğu %44.5'inin ise iş olanaklarından haberdar olmadığı görülmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 13, 41, 51, 56, 58, 71 numaralı olanlar sağlık, sağlık personeli ya da sağlıktan yararlanma süreciyle alakalıdır. Tablo 3'teki 13 numaralı maddeye bakıldığında öğrencilerin %27.6'sının sağlık personelinin kendilerine iyi davranmadığını %59.7'sinin ise sağlık personelinin kendilerine iyi davrandığını belirttikleri görülmektedir. Madde 41'e göre öğrencilerin %24'ü sağlık kuruluşlarında derdini anlatamamakta %55.9'unun ise böyle bir problemi bulunmamaktadır. Madde 51'e bakıldığında öğrencilerin %55.6'sının sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını bildikleri %29'unun ise bilmedikleri görülmektedir. Madde 56'ya göre öğrencilerin %32.5'i sağlığından endişe ederken %49.9'unun sağlığına yönelik herhangi bir endişesi bulunmamaktadır. Madde 58'e göre öğrencilerin %53.3'ü istediğinde sağlık kuruluşundan yararlanabildiğini belirtirken %27.1'i böyle bir şeyin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Madde 71'e bakıldığında öğrencilerin %20.1'inin sağlık sorunu olduğu %79.9'unun ise herhangi bir sağlık sorunu olmadığı görülmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 16, 24, 29, 64, 67 numaralı olanlar beslenme ve gıdaya yönelik ifadeler içermektedir. Tablo 3'teki madde 16 incelendiğinde öğrencilerin %74.2'si yeterli beslenebildiğini %21.6'sı ise yeterli beslenemediğini belirtmiştir. Madde 24'e göre öğrencilerin %25.2'si dışarda hiç yemek yiyemediğini %74.8'i ise dışarda yemek yiyebildiğini ifade etmektedir. Madde 29 öğrencilerden %14.7'sinin evlerinde gıda sıkıntısı olduğunu %73.6'sının ise evinde gıda sıkıntısının olmadığını göstermektedir. Madde 64'e göre öğrencilerin %65.7'si istediği gıdayı alabilme imkanının olduğunu belirtirken %20.6'sı böyle bir imkana sahip olmadığını belirtmiştir. Madde 67'de öğrencilerin %17.6'sı devamlı aynı yemekleri yediklerini %82.4'ü ise devamlı aynı yemekleri yemediklerini ifade etmiştir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 17, 25, 34, 52, 62, 73 numaralı olanlar barınma ve temizlik ihtiyaçlarına yöneliktir. Tablo 3'teki 17 numaralı maddeye bakıldığında öğrencilerden %25'i evlerinin çok kalabalık olduğunu %75'i ise evlerinin çok kalabalık olmadığını belirtmektedir. Madde 25'te öğrencilerin %14.1'i temizlik ihtiyacını karşılayamadığını %82.4'ünün ise böyle bir sorununun olmadığını belirttiği görülmektedir. Madde 34'e göre öğrencilerden %21.8'i yaşadığı evin koşullarının iyi olmadığını %78.3'ü ise yaşadığı evin koşullarının iyi olduğunu ifade etmektedir. Madde 52'e bakıldığında öğrencilerden %55.3'ünün kendisine ait odası bulunmazken %44.7'sinin kendine ait odası bulunmaktadır. Madde 62 öğrencilerin %19.1'inin evlerinde ısınma sorunu yaşadıklarını gösterirken %80.8'inin evlerinde ısınma sorununun olmadığını göstermektedir. Madde 73'e göre öğrencilerden %22.5'i istediği zaman banyo yapamadığını %77.5'i ise istediği zaman banyo yapabildiğini ifade etmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 8, 20, 74 numaralı olanlar dile yönelik yaşanan sorun ifadeleri içermektedir. Tablo 3'teki madde 8'e göre öğrencilerden %33.7'si Türkçe konuşmakta zorlandığını %58.8'i ise böyle bir zorluk yaşamadığını belirtmektedir. Madde 20'de öğrencilerin %47.4'ü Türkçeyi anlamakta zorluk yaşadığını ifade ederken %52.5'i Türkçeyi anlayabildiğini belirtmektedir. Madde 74'te öğrencilerin %28.5'i kendini ifade edemediğini %53.4'ü ise böyle bir sorununun olmadığını belirtmiştir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 3, 10, 14, 38, 45, 47, 55, 77, 82, 85 numaralı olanlar adaptasyon ve dışlanmaya yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Tablo 3'teki madde 3'e bakıldığında mülteci öğrencilerin 42.8'i Türk öğrencilerle anlaşamadığını belirtirken %48.8'i Türk öğrencilerle anlaşabildiğini belirtmiştir. Madde 10'da öğrencilerin %19.2'sinin Türk ailelerin kendi çocuklarıyla mülteci çocukları aynı okulda istemediğini düşündükleri görülürken %57.6'sının böyle bir kanaatinin olmadığı gözlenmektedir. Madde 14 öğrencilerden %19.8'inin kendini yalnız hissettiğini %74.3'ünün ise yalnızlık yaşamadığını göstermektedir. Madde 38'e göre öğrencilerin %52.9'u arkadaşlık kurmakta zorlanmıyor iken %37.2'si arkadaşlık kurmakta zorlanıyor. Madde 45'e bakıldığında öğrencilerin %32.3'ünün Türk kültürüne alışamadığını %60.4'ünün ise Türk kültürüne alışmış olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Madde 47'de öğrencilerin %78.8'inin arkadaşları tarafından

sevildiğini düşündüğü %15.3'ünün ise arkadaşları tarafından sevilmediğini düşündüğü görülmektedir. Madde 55'e göre mülteci öğrencilerin %24.2'si Türk öğrencilerce dışlandığını belirtirken %58.1'i dışlanmaya maruz kalmadığını ifade etmektedir. Madde 77'ye bakıldığında öğrencilerin %19.7'si komşularıyla aralarının iyi olmadığını söylerken %71.1'i komşularıyla aralarının iyi olduğunu söylemektedir. Madde 82'ye göre öğrencilerin %15'i arkadaşlarının zorbalığına maruz kaldığını ifade ederken %85'i arkadaşlarınca zorbalığa maruz kalmadığını belirtmektedir. Madde 85'e bakıldığında öğrencilerin %23.7'sinin Türkiye'deki insanlara alışmakta sorun yaşadığını belirttiği görülürken %64'ünün böyle bir sorununun olmadığı gözlenmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 23, 72, 81 numaralı olanlarda maddi sorunlara yönelik ifadeler yer almaktadır. Tablo 3'teki 23 numaralı maddeye bakıldığında öğrencilerden %8.8'inin okuldan ayrılarak para kazanmak düşüncesine sahip olduğu %79.9'unun ise böyle bir düşüncesinin olmadığı görülmektedir. Madde 72'ye göre öğrencilerin %17.8'inin ekonomik geliri yetersiz iken %61.9'unun ekonomik gelirinin yeterlidir. Madde 81'de öğrencilerden %39.6'sı ailesinin kendisinin desteğine ihtiyacı olduğunu belirtirken %39.1'i ailesinin böyle bir desteğe ihtiyacının olmadığını belirtmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 2 numaralı olan çocuk işçiliğine 66 numaralı olan ise dilencilik yapmaya yöneliktir. Tablo 3'teki 2 numaralı maddeye bakıldığında öğrencilerden %21'i ailesinin kendisini çalıştırdığını söylerken %79.1'i çalıştırılmadığını ifade etmektedir. Madde 66'da öğrencilerden %8.5'i dilencilik yaptığını %91.4'ü ise dilencilik yapmadığını belirtmektedir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 6, 18, 37, 46, 61, 70, 83, 84 numaralı olanlar aileyle ilgili sorunlara ya da aile ortamına ilişkin sorunlara yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Tablo 3'teki madde 6 incelendiğinde öğrencilerden %10.8'inin evde dayak yediği %89.2'si ise böyle bir şeye maruz kalmadığı gözlenmektedir. Madde 18'e göre öğrencilerden %12.3'ü ailesi tarafından sevilmediğini %85.5'i ise ailesince sevildiğini belirtmektedir. Madde 37'de öğrencilerin %6.4'ü ailesinin kendisi için hiç endişelenmeyeceğini ifade ederken %90.7'si ailesinin kendisi için endişe yaşayabileceğini belirtmektedir. Madde 46'da öğrencilerin %13.5'inin ailesinin

kendisiyle ilgilenmediğini belirttiği görülürken %86.5'inin ailesinin ilgi gösterdiğini ifade ettiği görülmektedir. Madde 61'e göre öğrencilerin %11.8'i ailesiyle anlaşamadığını %76.3'ü ise ailesiyle anlaşmakta sorun yaşamadığını belirtmiştir. Madde 70'e bakıldığında öğrencilerin %11.2'sinin ailesi tarafından erken yaşta evlendirilmek istendiği %82.2'sinin ailesinde ise böyle bir düşüncenin mevcut olmadığı görülmektedir. Madde 83'e göre öğrencilerin %14.7'si evlerinde sürekli huzursuzluk yaşandığını belirtirken %85.3'ü evlerinde devamlı huzursuzluk yaşanmadığını belirtmektedir. Madde 84'e göre öğrencilerin %12.7'si ailesinin kendisini okula göndermek istemediğini %84.1'i ise ailesinin okula göndermekten yana olduğunu ifade etmişlerdir.

Sorunlar anketindeki maddelerden 4, 11, 19, 21, 26, 28, 30, 32, 35, 36, 40, 42, 49, 50, 53, 54, 59, 60, 63, 65, 68, 76, 80, 86 numaralı olanlar ruhsal sağlığa veya ruh sağlığına yönelik süreçlere ilişkindir. Tablo 3'teki madde 4'e bakıldığında öğrencilerin %50.5'inin ülkelerinde yaşamış oldukları kötü olayları sürekli hatırladıkları %35.7'sinin ise böyle bir durumda olmadıkları görülmektedir. Madde 11'e göre öğrencilerin %29.7'si korkunç rüyalar gördüğünü %70.3'ünün ise korkunç rüyalar görmediğini belirtmektedir. Madde 19 öğrencilerin %48.1'inin çabuk sınırlendiğini %30.8'inin ise daha sakin bir ruh halinin olduğunu göstermektedir. Madde 21'de öğrencilerin %44.5'inin ülkelerini hatırlayınca kendilerini kötü hissettikleri %41.1'inde ise böyle bir halin yaşanmadığı gözlenmektedir. Madde 26 incelendiğinde öğrencilerin %69.5'inin ülkelerindeki eski arkadaşlarına özlem duyduğu %20.3'ünün ise eski arkadaşlarına yönelik böyle bir özleminin olmadığı görülmektedir. Madde 28'e bakıldığında öğrencilerin %73.1'i mutlu olduğunu %19.1'i ise mutsuz olduğunu düşünmektedir. Madde 30'a göre öğrencilerin %26.2'si kimsenin kendisini anlamadığını düşünürken %60.1'i kendisini anlayan birilerinin olduğunu düşünmektedir. Madde 32 öğrencilerin %29.8'inin şiddetli bir ses karşısında çok korktuğunu %53'ünün ise büyük bir korku yaşamadığını göstermektedir. Madde 35'e bakıldığında öğrencilerin %32.3'ünün sorunlarının üstesinden nasıl gelebileceğini bilmediği %57.7'sinin ise sorunlarının üstesinden gelme yollarını bildiği gözlenmektedir. Madde 36 incelendiğinde öğrencilerin %52.3'ünün yaşamış olduğu olumsuz olayların tekrarından korktuğu %31.5'inin ise böyle bir korkusunun olmadığı görülmektedir. Madde 40 öğrencilerin

%63.4'ünün ülkesindeki mahallesini özlediğini %28'inin ise ülkesindeki mahallesine yönelik özlem duymadığını göstermektedir. Madde 42'ye göre öğrencilerin %37.7'si ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşünürken %40.8'i tam tersi yönde düşünmektedir. Madde 49'a bakıldığında öğrencilerin %15.2'si hiçbir şeyden mutluluk duymadığını belirtirken %69.2'si buna katılmadığını ifade etmektedir. Madde 50 incelendiğinde öğrencilerin %25'i başkalarını anlamakta sorun yaşadığını ifade ederken %57.4'ü başkaları anlayabildiğini belirtmektedir. Madde 53'e göre öğrencilerin %61.1'i ailesine kötü bir şey olmasından korku duyarken %29.1'i böyle bir korku yaşamamaktadır. Madde 54 öğrencilerin %26'sının psikolojisinin bozuk olduğunu düşündüğünü gösterirken %55.4'ünün psikolojisinin iyi olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Madde 59 incelendiğinde öğrencilerin %8.8'inin hiç kimseyi sevmediğini belirttiği %81.9'unun ise böyle bir hal içinde olmadığını ifade ettiği görülmektedir. Madde 60'a bakıldığında öğrencilerin %36.8'inin her an kötü bir şey olmasından korktuğunu ifade ettiği %41.7'sinin ise her an kötü bir şey olabileceği ihtimalinden korku duymadığı görülmektedir. Madde 63'e göre öğrencilerin %26.5'i uykudan korkarak uyandığını belirtirken %73.4'ü böyle bir şey yaşamadığını ifade etmektedir. Madde 65 öğrencilerin %14.7'sinin üstesinden gelemediği davranış sorunu olduğunu gösterirken %62.6'sının böyle bir sorununun olmadığını göstermektedir. Madde 68'e bakıldığında öğrencilerin %77.1'i geceleri rahat uyuyabildiğini %13.5'i ise geceleri rahat uyuyamadığını belirtmektedir. Madde 76 incelendiğinde öğrencilerin %13.9'unun psikolojik yardıma ihtiyaç duyduğu gözlenirken %69.9'unun psikolojik yardıma ihtiyaç duymadığını ifade ettiği gözlenmektedir. Madde 80'e göre öğrencilerin %32.3'ünün kendisine kötü bir şey olmasından korktuğu gözlenirken %48.2'sinin böyle bir korkusunun olmadığı gözlenmektedir. Madde 86 öğrencilerin %23.2'sinin kötü olayları içinde yineleyerek yaşadığını gösterirken %57.7'sinin böyle bir durum yaşamadığını göstermektedir.

4.2 Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda beklentiler anketinin frekans dağılımına ilişkin betimsel istatistiklere (Tablo 4) yer verilmiştir. Benzer beklenti alanlarına yönelik olanlar peş peşe değerlendirilmiştir.

Tablo 4: Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Frekans Dağılımları

Madde No	Maddeler	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum	
		f	%	f	%	f	%	f	%
2	İş olanakları konusunda bilgi sahibi olmak istiyorum.	66	16.3	168	41.6	32	7.9	76	18.8
5	Aldığım eğitimin kalitesinin zamanla artacağını umuyorum.	92	22.8	122	30.2	42	10.4	72	17.8
9	Hedeflerimi belirlemek istiyorum.	146	36.0	152	37.5	9	2.2	22	5.4
11	İhtiyaç duyduğumda nerelerden yardım alabileceğimin öğretilmesini istiyorum.	94	23.4	104	25.9	38	9.5	92	22.9
13	Türkiye’de alacağım diplomanın başka ülkelerde de geçerli olmasını istiyorum.	178	43.6	82	20.1	18	4.4	40	9.8
16	Yeteneklerimin fark edileceğini düşünüyorum.	144	35.6	122	30.2	22	5.4	36	8.9
18	Mülteci çocuklar için sosyal aktiviteler artırılacak diye düşünüyorum.	133	32.5	86	21.0	48	11.7	30	7.3
19	Meslekleri tanıma ihtiyacı içindeyim.	89	22.6	181	46.1	14	3.6	50	12.7
20	Mülteci çocukların mesleki eğitimi için imkânların artırılacağını düşünüyorum.	100	24.5	90	22.1	16	3.9	54	13.2
22	Yüksek eğitim kurumlarını tanımaya ihtiyacım var.	90	22.4	92	22.9	14	2.5	106	26.4
7	Gelecekte hayatım daha güzel olacağını sanıyorum.	104	26.5	134	34.1	39	9.9	64	16.3
8	İlerde Avrupa’ya gideceğim beklentisiyle yaşıyorum.	43	11.0	65	16.6	110	28.1	63	16.1
10	Okuldan mezun olunca iş bulacağımı zannetmiyorum.	60	14.7	64	15.7	66	16.2	114	27.9
14	Ailemde çalışan bireylerin iyi bir işi olacağını sanmıyorum.	72	17.9	46	11.4	74	18.4	132	32.8
15	Yetkililerin bir gün bizi duyacağı umudu içindeyim.	104	25.6	66	16.3	58	14.3	78	19.2
25	İyi bir meslek sahibi olacağım beklentisi içindeyim.	219	53.5	64	15.6	16	3.9	36	8.8
26	Mültecilerle ilgili basında	124	30.5	92	22.7	40	9.9	52	12.8

	güzel haberler duyacağımızı düşünüyorum.								
1	Türkiye’de istediğim kadar kalabileceğimi zannediyorum.	118	28.9	100	24.5	40	9.8	50	12.3
4	Mültecilere T.C. vatandaşlığı verileceğini sanmıyorum.	30	7.7	135	34.5	62	15.9	30	7.7
17	Ülkemize geri döneceğimizin hayali içindeyim.	85	21.9	60	15.5	65	16.8	76	19.6
21	Ülkemdeki sıkıntıların yakında biteceği kanaatindeyim.	74	19.0	96	24.7	81	20.8	52	13.4
23	Eski arkadaşlarıma kavuşacağımı ümit ediyorum.	94	24.0	110	28.1	71	18.2	54	13.8
6	Yaşadıklarımın dolaylı psikososyal yardım yapılması beklentisi içindeyim.	38	9.4	62	15.3	104	25.6	144	35.5
28	Sorunlarla baş edebilme yöntemlerini bilmek istiyorum.	95	23.5	113	28.0	21	5.2	90	22.3
3	Türkçeyi daha iyi kavrayabilmem için yapılan çalışmalar artacaktır.	150	36.9	108	26.6	38	9.4	28	6.9
24	İyi derecede Türkçe öğreneceğimi sanmıyorum.	45	11.5	40	10.2	100	25.5	156	39.8
12	Çocukların çalıştırılmasının önleneceğini umuyorum.	53	13.4	92	23.2	57	14.4	65	16.4
27	Aileme maddi yardım yapılacağına inanıyorum.	100	24.7	42	10.4	72	17.8	102	25.2

Beklentiler Anketindeki maddelerden 2, 5, 9, 11, 13, 16, 18, 19, 20, 22 numaralı olanlar eğitim ya da eğitim süreçleriyle ilgili ifadelerden oluşmaktadır. Tablo 4’teki madde 2’ye bakıldığında öğrencilerin %57.9’u iş olanaklarından haberdar olma beklentisi içindeyken %26.7’sinin böyle bir beklentisi olmadığı görülmektedir. Madde 5 incelendiğinde öğrencilerin %53’ünün görmüş oldukları eğitimin kalitesinin artacağına yönelik beklenti içinde oldukları %28.2’sinin ise böyle bir beklentisinin olmadığı gözlenmektedir. Madde 9’a göre öğrencilerin %73.5’i hedeflerini belirlemek istemekte %7.6’sının ise böyle bir isteği bulunmamaktadır. Madde 11 öğrencilerin %49.3’ünün yardım alabileceği yerleri öğrenme beklentisi içinde olduğunu gösterirken %32.4’ünün böyle bir beklenti içinde olmadığını göstermektedir. Madde 13 incelendiğinde öğrencilerin %63.7’sinin Türkiye’de alacakları diplomanın başka ülkelerde özellikle kendi ülkelerinde geçerli olmasını istedikleri yönünde beklentilerinin olduğu %14.2’sinin ise böyle bir beklentilerinin

olmadığı görülmektedir. Madde 16'ya bakıldığında öğrencilerin %65.8'i yeteneklerinin fark edilmesi beklentisindeyken %14.3'ünün böyle bir beklentisi bulunmamaktadır. Madde 18'e göre öğrencilerin %53.5'i mülteci çocuklar için sosyal aktivitelerin artacağı yönünde bir beklenti içindeyken %19'unun böyle bir beklentisi bulunmamaktadır. Madde 19 öğrencilerin %68.7'sinin meslekleri tanımak istediği yönünde beklentisinin olduğunu %16.3'ünün ise meslekleri tanımaya yönelik beklentisinin olmadığını göstermektedir. Madde 20'ye bakıldığında öğrencilerin %46.6'sı mülteci çocukların mesleki eğitimi için imkanların artırılacağı yönünde beklenti içindeyken %17.1'i böyle bir beklenti içinde değildir. Madde 22 incelendiğinde öğrencilerin %45.3'ü yüksek eğitim kurumlarını tanıma ihtiyacının olduğunu %28.9'u ise böyle bir beklentisi olmadığını ifade etmiştir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 7, 8, 10, 14, 15, 25, 26 numaralı olanlar geleceğe yönelik ifadeler içermektedirler. Tablo 4'teki madde 7 incelendiğinde öğrencilerin %60.6'sının gelecekte hayatlarının şimdikinden daha iyi olacağı yönünde bir beklentileri bulunurken %26.2'sinin ise gelecekte hayatlarının daha güzel olacağı yönünde beklentilerinin olduğu görülmektedir. Madde 8'e bakıldığında öğrencilerin %27.6'sı ilerde Avrupa'ya gitmek ümidiyle yaşarken %44.2'sinin Avrupa'ya gitmek gibi bir beklentisinin olmadığı gözlenmektedir. Madde 10 öğrencilerin %30.4'ünün mezuniyet sonrası işsiz kalacağı yönünde bir düşüncesinin olduğunu %44.1'inin ise böyle bir beklentiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Madde 14'e göre öğrencilerin %29.3'ü ailedeki bireylerin iyi iş sahibi olamayacağını %51.2'si ise aile bireylerinin iyi iş sahibi olacağını ifade etmektedir. Madde 15 incelendiğinde öğrencilerin %41.9'u yetkililerin ihtiyaçları konusunda bir gün kendilerini duyacağı beklentisi içindeyken %33.5'i böyle bir beklenti içinde değildir. Madde 25'e bakıldığında öğrencilerin %69.1'i iyi meslek sahibi olacağı beklentisi içindeyken %12.7'si konuyla ilgili daha umutsuzdur. Madde 26 öğrencilerin %53.2'sinin mültecilerle ilgili güzel haberler duyacağını umut ettiğini %22.7'sinin ise basında mültecilerle ilgili güzel haberler duyma konusunda beklentisinin olmadığını göstermektedir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 1 numaralı olan Türkiye'de kalma müddeti 4 numaralı olan ise vatandaşlığa yöneliktir. Tablo 4'teki madde 1 incelendiğinde öğrencilerin %53.4'ü Türkiye'de istediği kadar kalabileceği beklentisi içindeyken

%22.1'i Türkiye'de istediği kadar kalabileceğine yönelik bir beklenti içinde değildir. Madde 4'e bakıldığında öğrencilerin %42.2'si mültecilere vatandaşlık verilmesi konusunda bir beklenti içinde değilken %23.6'sı vatandaşlık verileceğine yönelik bir beklenti içindedir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 17, 21, 23 numaralı olanlar mültecilerin anavatanları ülkeye geri dönmeye ilişkin ifadelerden oluşmaktadır. Tablo 4'teki madde 17'ye göre öğrencilerin %37.4'ü ülkesine geri dönme hayali kurarken %33.4'ü geri dönmeye ilişkin istekli görünmemektedir. Madde 21 öğrencilerin %43.7'sinin ülkesindeki sıkıntıların yakında biteceği yönünde beklentisinin olduğunu gösterirken %34.2'sinin bu yönde bir beklentisinin olmadığını göstermektedir. Madde 23'te öğrencilerin %52.1'i eski arkadaşlarına kavuşma beklentisi içinde olduğunu belirtirken %32'si eski arkadaşlarına kavuşma beklentisinin olmadığını ifade etmiştir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 6 numaralı olan psikososyal yardım beklentisine 28 numaralı olan ise sorunlarla başa çıkma yöntemlerini öğrenmeye ilişkin beklentiye yöneliktir. Tablo 4'teki 6 numaralı maddeye göre öğrencilerin %24.7'si yaşadığı olaylar sebebiyle psikososyal yardım beklerken %61.1'inin böyle bir beklentisi yoktur. Madde 28 incelendiğinde öğrencilerin %51.5'inin sorunlarla baş edebilme yöntemlerini öğrenmeye yönelik beklentisi olduğu görülürken %27.5'inin bu yöntemleri öğrenmeye yönelik beklentisinin olmadığını görmektedir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 3 ve 24 numaralı olanlar dile yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Tablo 4'teki madde 3'e bakıldığında öğrencilerin %63.5'i Türkçeyi kavrama yolunda yapılan çalışmaların artması beklentisi içindeyken %16.3'ünün bu yönde bir beklentisi bulunmamaktadır. Madde 24 öğrencilerin %21.7'sinin Türkçeyi iyi derecede öğrenemeyeceği konusunda beklentiye girdiğini gösterirken %65.3'ünün Türkçeyi iyi derecede öğrenebileceği konusunda beklentisinin olduğunu göstermektedir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 12 numaralı olan çocuk işçiliğine yönelik bir ifade içermektedir. Tablo 4'teki madde 12 incelendiğinde öğrencilerin %36.6'sı çocuk işçiliğinin önleneyeceği konusunda umutlu iken %30.8'inin bu konuda umutsuz gözükmektedir.

Beklentiler Anketindeki maddelerden 27 numaralı olan maddi yardım yapılmasına yönelik bir ifadeden oluşmaktadır Tablo 4'teki madde 27'ye göre öğrencilerin %35.1'i ailesine maddi yardım yapılacağı yönünde beklenti sahibi iken %43'ünün böyle bir beklentisi bulunmamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmış, araştırma sonucunda elde edilen bulgular tartışılıp yorumlanmıştır. Ayrıca araştırmada elde edilen sonuçlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.1 Sonuç

Bu çalışma Samsun ili Atakum ve İlkadım ilçelerinde bulunan 19 devlet okulunda, 7-18 yaş aralığındaki toplam 409 mülteci öğrenci ile yapılmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından oluşturulan Sorunlar Anketi ve Beklentiler Anketi kullanılmıştır. Araştırma bulguları neticesinde:

Mülteci çocukların yarısından fazlasının sınav kaygısı, kendisine ait odasının olmaması, arkadaşlık kurmakta zorlanma, eski arkadaşlarına özlem duyma, ülkesindeki mahallesini özleme, aileye kötü bir şey olmasından korku duyma, olumsuz olayların tekrarlanmasından korkma, ülkelerindeki yaşadıkları kötü olayları sürekli hatırlama sorunlarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Zamanı etkili kullanamama, öğretmenler tarafından anlatılanları anlamama, serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilememe, iş olanaklarından habersiz olma, kitaplardaki anlatılanları anlamama, üst öğrenim kurumları hakkında bilgisi olmama, verimli ders çalışma yöntemlerini bilmeme, başarısını artırmak için ne yapması gerektiğini bilmeme, olumsuz durumlarda yardım yollarını bilmeme, kırtasiye ihtiyaçlarının tamamlanmamış olması, sağlığından endişe etme, Türkçeyi anlamakta zorlanma, Türkçe konuşmakta zorlanma, Türk öğrencilerle anlaşamama, Türk kültürüne alışamama, ailenin çocuğun desteğine ihtiyaç duyması, çabuk sinirlenme, ülkesini hatırlayınca kendini kötü hissetme, ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşünme, her an kötü bir şey olacak diye korku duyma, sorunlarının üstesinden gelebilmeyi bilmeme, kendisine bir şey olmasından korkma sorunlarına ise önemli bir çoğunlukta ki (%30 ile %50 arasında) mülteci çocukların sahip oldukları tespit edilmiştir. Yine bu yoğunluklarda olmamak üzere daha başka sorunların varlığı da ortaya konulmuştur.

Mülteci çocukların yarısından fazlasının hedeflerini belirleme, meslekleri tanıma, yeteneklerinin fark edilmesi, diplomalarının başka ülkelerde de geçerli olması, iş

olanaklarını bilme, sosyal aktivitelerin artacağı, eğitimlerinin kalitesinin artacağı, gelecekte hayatlarının şimdikinden daha iyi olacağı, ailedeki bireylerin iyi iş sahibi olacağı, iyi bir meslek sahibi olacağı, basında mültecilerle ilgili güzel haberler duyacağı, Türkiye’de istediği kadar kalabileceği, eski arkadaşlarına kavuşacağı, sorunlarla baş edebilme yöntemlerini öğrenmeye, Türkçeyi iyi derecede öğrenebileceği, Türkçeyi kavrama yolunda yapılan çalışmaların artacağı yönünde beklenti içinde oldukları sonucuna varılmıştır. Yardım alabilme yollarını öğrenmeye, mesleki eğitim imkanlarının artırılacağına, yüksek eğitim kurumlarını tanımaya, mezuniyet sonrası işsiz kalmayacağına, yetkililerin ihtiyaçları konusunda bir gün kendilerini duyacağına, ülkesine geri dönme, ülkesindeki sıkıntıların bitmeyeceğine, çocukların çalıştırılmasının önleneneğine ve ailesine maddi yardım yapılacağına yönelik beklentilerin ise mülteci çocuklar arasındaki oranının önemli bir çoğunlukta (%30 ile %50 arasında) olduğu tespit edilmiştir.

5.2 Tartışma

Bu kısımda mülteci çocukların sorunlarına ve beklentilerine ilişkin bulguların yorumuna yer verilmiştir.

5.2.1 Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmanın eğitim sorunlarıyla ilişkili olan kısmında öğrencilerin %43.2’sinin kitaplarda anlatılanları anlamadığı, %13.2’sinin Türkiye’de alacakları diplomanın bir işe yaramayacağını düşündüğü, %46.3’ünün serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilmediği, %46.4’ünün öğretmenlerinin anlattıklarını anlamadığı, %36.1’inin olumsuz bir durumla karşılaştığında yardım alma yollarını bilmediği, %37.9’unun verimli ders çalışma yöntemlerini bilmediği, %46.7’sinin zamanlarını etkili kullanmakta yetersiz olduğu, %36.2’sinin başarısını artırmak için yapması gerekenleri bilmediği, %12.1’inin hangi yeteneklere sahip olduğunun farkında olmadığı, %30.1’inin kırtasiye ihtiyaçlarının henüz tamamlanmamış olduğu, %15.2’sinin ilgilerinin farkında olmadığı, %38.6’sının üst öğrenim kurumları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığı, %27.5’inin öğretmenleri tarafından sevilmediğini düşündüğü, %25.5’inin meslekler hakkında bilgi sahibi olmadığı, %22.2’sinin hedeflerinin ne olduğunu henüz bilmediği, %62.6’sının sınavlarda çok kaygılandığı, %23.8’inin okulu sevmediği, %28.4’ünün yeteneklerini sergilemek için

fırsat verilmediğini belirttiği, %44.5'inin iş olanaklarından haberdar olmadığı görülmektedir.

Mülteci çocukların eğitimle ilgili sorun ifadelerinin başında sınav kaygısı gelmektedir. Bunu zamanı etkili kullanamama, öğretmenler tarafından anlatılanları anlamama, serbest zamanlarını değerlendirme yollarını bilememe, iş olanaklarından habersiz olma ve kitaplardaki anlatılanları anlamama izlemektedir. Üst öğrenim kurumları hakkında bilgisi olmama, verimli ders çalışma yöntemlerini bilmeme, başarısını artırmak için ne yapması gerektiğini bilmeme, olumsuz durumlarda yardım yollarını bilmeme ve kırtasiye ihtiyaçlarının tamamlanmamış olması durumları da azımsanmayacak oranda sorun oluşturmaktadır. Yeteneklerini sergileme fırsatının verilmediğini düşünme, öğretmenlerince sevilmediği kanaatinde olma, meslekleri tanımıyor olma, okulu sevmiyor olma ve hedeflerini henüz belirlememiş olma konuları da önemsenmesi gereken oranda sorun teşkil etmektedirler. İlgi ve yeteneklerinin farkında olmama ile alacağı diplomanın hiçbir işe yaramayacağını düşünme eğitimle ilgili en düşük orana sahip olan sorunlar olarak gözükmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde mülteci çocukların eğitim alanındaki sorunlarıyla ilgili araştırmaların daha çok dil ve adaptasyon süreciyle ilgili oldukları görülmektedir. Literatürde mülteci çocukların sınav kaygılarına, zamanı etkili kullanmalarına, serbest zamanlarını değerlendirmelerine, iş olanakları hakkındaki bilgilerine, üst öğrenim kurumlarını tanıyıp tanımamalarına, verimli ders çalışma ve başarıyı artırma yöntemlerini bilip bilmemelerine, yeteneklerini sergileme fırsatına, meslekleri tanıyıp tanımamaya, hedeflerini belirlemeye, ilgi ve yeteneklerine, alacakları diplomayla ilgili düşüncelerine yönelik araştırmalara rastlanmamıştır. Öğretmenlerin anlattıklarını anlayamama sorunuyla ilgili doğrudan bir araştırmaya rastlanamamış olmakla birlikte durum; dil, öğretmenin tutum, davranış, mülteci çocuğun kültürünü tanımıyor olması ve önyargıları, idareci ve öğretmenlerin mülteci çocuklar konusunda eğitilmeleri gerektiği ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Şöyle ki dil ile ilgili Portes ve Rumbaut (2001), anadil ile eğitim alan mülteci çocukların anadillerini kaybetmemiş olmalarından ötürü memleketleri ve aileleri ile ilgili bir nevi devamlılık duygusuna sahip olduklarını, kendilerini daha rahat ve güvende hissettiklerini, akademik olarak daha başarılı olduklarını, Özer ve diğerleri (2016) ise mülteci çocukların konuşma diline hakim olsalar dahi okuma, yazma ve akademik dilde

zorluk çekebildiklerini, belirtmektedirler. Öğretmenlerin tutum, davranış ve önyargılarıyla ilgili Trueba (2004), öğretmenlerin özellikle dilden kaynaklı olarak öğrencilerin ihtiyaçlarını doğru tespit edemediklerini ve mülteci öğrencileri yetersiz olarak damgaladıklarını, Özer ve diğerleri ise ABD’de yapılan bir araştırmada öğretmenlerin ve yerli öğrencilerin çoğunluğunun, mülteci çocukları kıt zekalı ve öğrenme güçlüğüne sahip olarak gördükleri fakat yapılan zeka testlerinde böyle bir durumun olmadığını ortaya konduğunu belirtmektedirler. İdareci ve öğretmenlerin mülteci çocuklar konusunda eğitilmeleri konusunda ise Dreyden-Peterson (2011), mülteci çocuklara verilecek eğitimin niteliği yönünden son derece önemli olduğunu önem arz ettiğini ifade etmektedir. Kitaplardaki anlatılanları anlayamama sorunuyla ilgili olarak literatürde doğrudan bir araştırmaya rastlanamamış olmakla beraber Sinclair (2007), 1980’lerde Malawi ve Zimbabwe’de bulunan Mozambikli mülteci çocukların kendi müfredatlarında eğitime devam etmelerinin başarılarını artırdığını ve ülkelerine döndüklerinde adaptasyon sorunu yaşamadıklarını belirtmektedir. Olumsuz durumlarda nerelerden yardım alacağını bilememe sorunuyla ilgili Yavuz ve Mızrak (2016), mülteci çocuklara yönelik müfredat belirlenirken acil durumlarla (göç, savaş, mültecilik vb.) ilgili eğitim müfredatında olması gereken konulara yönelik gerekli değişikliklerin yapılmadığını ortaya koymuştur. Mülteci öğrencilerin kırtasiye ihtiyaçlarına yönelik Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014) tarafından 7 ilde 214 kişiyle yapılan Suriyeli Mülteciler İhtiyaç Analizi Anketi Sonuçlarına göre katılımcıların %17.6’sı kırtasiye ihtiyaçlarının olduğunu belirtmiştir. Yine Emin (2016) mülteci çocukların kitap, kırtasiye ihtiyaçlarının birçok kuruluş tarafından karşılanmakta olduğunu ancak bu malzemelerin ulaştırılmasında organizasyon eksikliğinden kaynaklı olarak eşit bir dağıtım yapılmadığı ya da aynı yerlere birden fazla dağıtım yapıldığı tespit etmiştir. Öğretmenleri tarafından sevilmediğini düşünme ve okulu sevmeme sorunlarıyla ilgili literatürde doğrudan bir araştırmaya rastlanmamıştır. İlişkili olarak Candappa ve Egharevba (2000), mülteci çocukların yabancılaştırılması ile sığınılan toplumun diline hakimiyet sağlayamama arasında ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Rutter (2003), mülteci çocuğun kendi dilini bilen, yaşadığı sorunlar ve olaylar hakkında bilgi sahibi olan öğretmenlerin var olduğu okulda, kendini değer verilmiş ve daha çok güvende hissettiğini belirtmektedir.

Mülteci çocukların sınav kaygılarına, zamanı etkili kullanmalarına, serbest zamanlarını değerlendirmelerine, iş olanakları hakkındaki bilgilerine, üst öğrenim kurumlarını tanıyıp tanımamalarına, verimli ders çalışma ve başarıyı artırma yöntemlerini bilip bilmemelerine, yeteneklerini sergileme fırsatına, meslekleri tanıyıp tanımamaya, hedeflerini belirlemeye, ilgi ve yeteneklerine, alacakları diplomayla ilgili düşüncelerine yönelik sorunlarının bu öğrencilere okullarda sunulan rehberlik hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Öğretmenlerin anlattığını anlamama ve kitapları anlamama sorunları gibi rehberlik hizmetlerinin yetersizliğinin temelinde de dil sorunu olabilir. Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde okul idarecileri ve öğretmenler dil sorununu bütün sorunların temel sebebi olarak görmektedirler. Öğretmenleri tarafından sevilmediğini düşünme ve okulu sevmeme sorununun ise yeni ortamın getirdiği kaygıdan, dışlanmadan, öğretmenlerin önyargısı ve mülteci çocuklara yaklaşımla ilgili yetersizliklerinden ve öğrencilerin akademik başarısızlıklarından kaynaklanabileceği öngörülmektedir.

Araştırmanın sağlık sorunlarıyla ilişkili olan kısmında öğrencilerin %27.6'sının sağlık personelinin kendilerine iyi davranmadığını belirttiği, %24'ünün sağlık kuruluşlarında derdini anlatamadığını ifade ettiği, %29'unun sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını bilmediği, % 32.5'inin sağlığından endişe ettiği, %27.1'inin istediği zaman sağlık kuruluşundan yararlanamadığını söylediği, %20.1'inin sağlık sorunu olduğu görülmektedir.

Mülteci çocukların sağlıkla ilgili sorun ifadeleri yoğunluk olarak sağlığından endişe etme, sağlık hizmetinden yararlanma yollarını bilmeme, sağlık personelinin davranışları, istediğinde sağlık kuruluşundan yararlanamama, sağlık kuruluşunda derdini anlatamama ve sağlık problemine sahip olma olarak sıralanmaktadır.

İlgili alan yazına bakıldığında sağlık sorunlarına yönelik araştırmaların daha çok yetişkinlerle yapıldığı görülmektedir. Sağlık hizmetinden yararlanma yollarını bilmemeyle ilgili Buz (2004), mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını bilemediklerini, sağlık hizmetleriyle ilgili mültecilere bilgi verilmemiş olduğunu ortaya koymuştur. Sağlık personelinin davranışlarıyla ilgili Karadağ ve Altıntaş (2010), doktorların ve sağlık personelinin ilgisiz davranışlarının, duyarsızlıklarının hatta bazılarının mültecilere yönelik olumsuz yaklaşımları bulunduğunu, mültecilerin

sağlık personelinin olumsuz davranışlarından dolayı sağlık hizmetlerini daha az kullandıkları ya da hiç kullanmadıkları tespit etmiştir. Önal (2015) mülteci ve sığınmacıların sağlık kuruluşlarında, hekimlerin ve sağlık personelinin olumsuz tutumlarıyla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Sağlık kuruluşundan yararlanma yolundaki engeller olarak Buz, mültecilerin BMMYK ile anlaşması bulunmayan hastane ve özel polikliniklerde ücretsiz tedavi olma imkanlarının olmadığını Dalar, Ayhan Algan ve Algan (2013) ise sığınmacıların devlet hastanelerinden ücretsiz olarak yararlanabildiklerini ancak devlet hastanesinin olanaklarının yetersiz olduğu durumlarda, ameliyat ya da kronik rahatsızlıkta, başka hastanelere sevklerinin çeşitli sıkıntılara yol açtığını, yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilme korkusundan dolayı sağlık hizmetlerinden yararlanmadıklarını tespit etmişlerdir. Yine bu yönde TTB (2016), mültecilerin 1. basamaktaki ilaç giderinin %20 kadarını ödeme zorunluluklarının bulunduğunu belirtmektedirler. Sağlık kuruluşunda derdini anlatamama ile ilgili bazı araştırmalarda mültecilerin dil probleminden kaynaklı olarak sağlık kuruluşlarında dertlerini anlatamadıkları ortaya konulmuştur (Buz, 2004, Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, 2016). Mülteci çocukların sağlık problemine yönelik ise UNHCR (2007), genellikle büyümede ve gelişmede gerilikler, beslenme sorunları, sıtma, kızamık, ishal, solunum yolu enfeksiyonları, cinsel istismar, şiddet, cinsel yollardan bulaşan hastalıklar, kansızlık, anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunların ve diş sorunlarının varlığını tespit etmiştir.

Mülteci çocukların sağlık alanıyla ilgili sorunlarının temelinde sağlık personelinin tutumunun, dil yetersizliğinin, sağlıktan yararlanma konusunda kendilerine bilgi sunulmamasının ve maddi yetersizliklerin yattığı düşünülmektedir.

Araştırmanın beslenme ve gıda sorunlarıyla ilişkili olan kısmında öğrencilerin %21.6'sının yeterli beslenemediği, %25.2'sinin dışarda hiç yemek yiyemediği, %14.7'sinin evlerinde gıda sıkıntısı olduğu, %20.6'sının istediği gıdayı alabilme imkanına sahip olmadığı, %17.6'sının devamlı aynı yemekleri yedikleri görülmektedir.

Mülteci çocukların beslenme ve gıdaya yönelik sorun ifadelerinin yoğunluklarının dışarda yemek yiyememe, yeterli beslenememe, istediği gıdayı alamama, sürekli aynı yemekleri yeme, evde gıda sıkıntısı yaşanması şeklinde sıralandığı görülmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında mülteci çocukların beslenme ve gıda sorunlarıyla ilgili literatüre bakıldığında Atasü Topçuoğlu, (2012), Karadağ ve Altıntaş (2010) ve Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu (2016) mülteci çocukların gıda sorunlarının en temel sorunlardan olduğunu tespit etmişlerdir. Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014) tarafından 7 ilde 214 kişiyle yapılan Suriyeli Mülteciler İhtiyaç Analizi Anketi Sonuçlarına göre mültecilerin %42.1'i komşuların yardımıyla, %38.8'i çalışıp kazanarak gıda ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Mülteci çocuklar arasında beslenme ve gıdayla ilgili sıkıntılar özellikle Afganistan, Suriye ve Ürdün'den gelen çocuklar arasında görülmektedir (Araştırmada gösterilmemiş olmakla birlikte yapılan çapraz tablolarda görülmüştür.). Iraklı ailelerin maddi durumlarının ise Iraklı çocukların beslenme ve gıda sorunuyla ilgili sorulara verdikleri yanıtlardan ve araştırma sürecinde yapılan gözlemden yola çıkılarak daha iyi olduğu öngörülmektedir.

Araştırmanın barınma ve temizlik ihtiyacına yönelik olan kısmında öğrencilerin %25'inin evlerinin çok kalabalık olduğu, %14.1'inin temizlik ihtiyacını karşılayamadığı, %21.8'inin yaşadığı evin koşullarının iyi olmadığı, %55.3'ünün kendisine ait odasının olmadığı, %19.1'inin evlerinde ısınma sorunu yaşadığı, %22.5'inin istediği zaman banyo yapamadığı ortaya konulmuştur.

Mülteci çocukların barınma ve temizlik ihtiyaçlarına yönelik sorun ifadelerinin yoğunluk olarak kendisine ait odanın olmaması, evlerinin kalabalık olması, istediği zaman banyo yapamama, evin koşullarının iyi olmaması, ısınma sorunu yaşama ve temizlik ihtiyacını karşılayamama şeklinde sıralandığı görülmüştür.

İlgili alan yazına bakıldığında yaşanan evin koşullarıyla ve kalabalık olmasıyla ilgili AFAD (2013) kamp dışında yaşayan Suriyelilerin %25'inin derme çatma yerlerde veya harabelerde hayat sürdürmekte olduklarını, oturdukları konutlarda ortalama insan sayısının 8.6 iken oda sayısının ortalama 2.1 olduğunu yine bu insanların %62'sinin 8 veya daha çok insanla aynı konutta yaşadığını belirtmektedir. Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014) mültecilerin %21.5'inin boş/harabe bir evde yaşadığını, %38.3'ü ise kaldığı yerin şartlarının çok kötü olduğunu belirttiğini tespit etmiştir. Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu (2016), Suriyeli ve Afgan ailelerin çok çocuk sahibi olduklarından evdeki kişi sayısının 30 ile 40 arasında bir sayıyı

bulabildiğini tespit etmiştir. TTB (2016), şehirlerdeki mültecilerin iki katı kira vererek yoksulların yaşadığı varoşlarda yığıldıklarını, konutlarda ortalama 6 ila 7 kişi kaldığını, ev eşyalarının eski veya eksik, tuvalet, banyo, mutfakın yetersiz, odaların rutubetli, küf kaplamış olduğunu, hijyenin eksik, evdeki havanın pis olduğunu, herhangi bir geliri bulunmayanların ise metruk binalarda, parklarda, dükkanlarda, inşaatlarda yaşamaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. Temizlik ihtiyacına yönelik ise Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu, ısınma ve temizliğin mültecilerin en temel sorunlarından olduğunu ayrıca bu sorunların sağlık sorunlarına da yol açtığını tespit etmiştir.

Mülteci çocukların kendilerine ait odalarının olmamasının sebebinin evlerinin kalabalık olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu araştırmadaki çocukların %49.1'inin (201 kişi) evinde 6 veya daha fazla insan yaşamaktadır. Çocukların %16.1'inin evinde 8 veya daha fazla insan yaşamaktadır. Diğer araştırmalara nazaran bu araştırmada kalabalık ailelerin daha az olmasının, Iraklı ailelerin çocuk sayısının diğer mülteci ailelere göre az olmasından (Araştırmada gösterilmemiş olmakla birlikte yapılan çapraz tablolarda görülmüştür.) ve Iraklıların maddi durumlarının iyi olmasından dolayı ayrı evlerde yaşamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın dile yönelik olan kısmında öğrencilerin %33.7'sinin Türkçe konuşmakta zorlandığı, %47.4'ünün Türkçeyi anlamakta zorluk yaşadığı, %28.5'inin kendini ifade edemediği sonucuna varılmıştır.

Mülteci çocukların dille ilgili sorun ifadelerinin yoğunluk olarak Türkçeyi anlamakta zorlanma, Türkçe konuşmakta zorlanma ve kendini ifade edememe olarak sıralandığı görülmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında doğrudan istatistiki bilgiye rastlanmamış olmakla birlikte mülteci çocuklarla ve ailelerle yapılan araştırmalara bakıldığında; Rah ve diğerleri (2009) mülteci ailelerin dil sorunları nedeniyle çocuklarının akademik başarılarına destek olamadıklarını dile getirmektedir. Heath, Rothon ve Kipli (2008) mülteci çocukların dile olan hakimiyetlerinin, kariyerleri ve adaptasyonları üzerinde büyük bir rolünün olduğunu belirtmektedirler. Patiadino (2008), mülteci çocukların dil problemlerinden kaynaklı olarak yalnız kalabileceklerini hatta eğitimlerini yarıda bırakabileceklerini ifade etmektedir. Roxas (2011), ailelerin dil sorunu sebebiyle

ebeveyn ve okul arasında sağlıklı ilişkinin kurulamadığını belirtmektedir. Demirbaş ve Bekaroğlu (2013), Ehntholt ve Yule (2006) dil probleminin mülteciler için birçok alanda sorun teşkil ettiğini en önemli alanların başında ise sağlık hizmetlerinin geldiğini ortaya koymuşlardır. Emin (2016), mülteci çocuklarından dil sorunundan dolayı okul ile sağlıklı bir iletişim kuramadıklarını, öğretmenlerin sınıflarında bu çocukları istemediklerini ortaya koymuştur. Yine Mercan Uzun ve Bütün (2016), öğretmen ve ailelerin birbirlerinin dillerini bilmediklerinden dolayı iletişim kuramadıklarını böylece çocuğun problemlerinin çözüme kavuşturulamadığını tespit etmiştir.

Mülteci çocukların dil ile ilgili sorunlarının temelinde bu öğrencilerin yeterli dil eğitiminden geçirilmeden doğrudan eğitim sistemine dahil edilmelerinin yer aldığı düşünülmektedir. Her ne kadar dil kursları ile mülteci çocukların dil eğitimi destekleniyor olsa da yeterli olmadığı görülmektedir. Yine okul idareci ve öğretmenleri her defasında dille ilgili sorunları ifade etmekte ve mülteci çocukların dil eğitiminden geçirilmeden kaynaştırma eğitimine tabi tutulmasından yakınmaktadır.

Araştırmanın adaptasyon ve dışlanmaya yönelik olan kısmında öğrencilerin 42.8'inin Türk öğrencilerle anlaşamadığı, %19.2'sinin Türk ailelerin kendi çocuklarıyla mülteci çocukları aynı okulda istemediğini düşündüğü, %19.8'inin kendini yalnız hissettiği, %52.9'unun arkadaşlık kurmakta zorlandığı, %32.3'ünün Türk kültürüne alışamadığı, %15.3'ünün arkadaşları tarafından sevilmediğini düşündüğü, %24.2'sinin Türk öğrencilerce dışlandığı, %19.7'sinin komşularıyla aralarının iyi olmadığı, %15'inin arkadaşlarının zorbalığına maruz kaldığı, %23.7'sinin Türkiye'deki insanlara alışmakta sorun yaşadığı ortaya konulmuştur.

Mülteci çocukların adaptasyon ve dışlanmayla ilgili sorun ifadelerinin oransal olarak arkadaşlık kurmakta zorluk yaşama, Türk öğrencilerle anlaşamama, Türk kültürüne alışamama, Türk öğrenciler tarafından dışlanma, Türkiye'deki insanlara alışamama, yalnızlık hissetme, komşularıyla aralarının iyi olmaması, Türk ailelerin mülteci çocukları kendi çocuklarıyla aynı okulda istememesi, arkadaşlarınca sevilme ve zorbalığa maruz biçiminde sıralandığı görülmektedir.

İlgili alan yazına bakıldığında Buz (2008), Ortadoğu'dan Türkiye'ye son 20 yılda gelen sığınmacılarla yaptığı araştırmada katılımcıların %99'unun Türkiye'ye adaptasyon sağlamada ve sosyal ilişki kurma konusunda sorun yaşadığını ortaya koymuştur. Lee ve diğerleri (2012), birinin kaybına tanık olmanın ergenlerin adaptasyonunda zorluklara neden olduğunu belirtmektedir. Stein (1981) mültecilerin adaptasyonlarının 4 ile 5 yıl gibi bir süreçten geçtiğini ifade etmektedir. Kirova (2001), Suarez Orozco (2000) mülteci çocukların ve ergenlerin okula adapte olmada zorlandıklarını, dil ve kültürel farklılıklar sebebiyle ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunlarla karşılaştıklarını tespit etmişlerdir. Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu (2016), Türkiye'deki ailelerin %56'sının çocuğunun Suriyeli bir çocukla arkadaş olmasını istemediğini, %36'sının çocuğunun Suriyeli bir çocukla aynı okulda eğitim görmesini istemediğini tespit etmiştir.

Mülteci çocukların adaptasyon sürecinde dilin önemi inkar edilemeyecek bir gerçektir. Bunun yanında bu süreçte okullara büyük görevlerin düştüğü, okulların özellikle öğrenciyi tanımaya, oryantasyon hizmetlerine işlerliğine ve öğretmenlerin kültürel farklılıklar konusunda eğitilmelerine yönelik daha fazla çaba harcaması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca adaptasyon sağlamakta zorlanmanın altında başkaca etkenlerin olabileceği ve adaptasyonun yıllar alan bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Dışlanmayla ilgili ise öğrenciler arasındaki dışlamanın öncelikle toplumsal bir sorun olduğu, toplumun benimseyip kabullenmediği bir olguyu çocuklarında kabullenmeyecekleri ve yetişkinleri taklit edecekleri öngörülmektedir.

Araştırmanın maddi sorunlara yönelik olan kısmında öğrencilerin %8.8'inin okuldan ayrılarak para kazanmak düşüncesine sahip olduğu, %17.8'inin ekonomik gelirinin yetersiz olduğu, %39.6'sının ailesinin öğrencinin desteğine ihtiyaç duyduğu görülmüştür.

Mülteci çocukların maddi sorunlara yönelik sıkıntılarının mülteci çocuklar arasındaki yoğunluğunun, ailenin çocuğun desteğine ihtiyaç duyması, ekonomik gelirin yetersizliği ve okulu bırakıp para kazanma düşüncesinin varlığı şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında Buz (2002), mülteci ve sığınmacıların ekonomik olarak yaşadıkları sorunların başında maddi sıkıntının ve hiçbir gelire

sahip olmamanın geldiğini tespit etmiştir. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (2013), kamplarda mültecilerin en çok eksikliğini hissettikleri konunun maddi yardımların yetersizliği olduğunu belirtmektedir. Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu (2016), Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması sonuçlarına göre Suriyeli mülteci çocukların %3'ü maddi sıkıntı içindedir. Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu (2016) maddi sorunların mültecilerin en büyük sorunlarından birisi olduğunu ifade etmektedir.

Mülteci çocuklarda maddi sorunlar genellikle Afganistan, Ürdün ve diğer (Avusturalya, Azerbaycan, Ermenistan, Etiyopya, Fransa, Pakistan, Somali, Tacikistan, Türkmenistan, Yemen) ülkelerden gelenlerde görülmektedir (Araştırmada gösterilmemiş olmakla birlikte yapılan çapraz tablolarda görülmüştür.). Maddi sorunların asıl sebebinin savaş, şiddet vb. olaylar sebebiyle mülteci ailelerin malvarlıklarını geride bırakarak yanlarında pek bir şey getirememiş olmaları olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında babanın ölümünün ya da boşanmanın, ailede çalışacak birisinin olmamasının ya da engelli olmasının maddi sorunların sebeplerinden bazılarını oluşturduğu öngörülmektedir.

Araştırmanın çocuk işçiliğine yönelik olan maddesinde öğrencilerin %21'inin ailesi tarafından çalıştırıldığı, dilencilığe yönelik maddede ise %8.5'inin dilencilik yaptığı ortaya konulmuştur.

Çocuk işçiliği ve dilencilığın mülteci çocuklar arasında azımsanmayacak oranda olduğu görülmektedir.

İlgili literatüre göre Adıgüzel (2016), Ankara gibi büyük kentlerde kağıt toplayan veya mendil satan Suriyeli mülteci çocukların sayısının gittikçe arttığını belirtmektedir. Emin (2016), özellikle lise çağındaki erkek mülteci çocukların farklı iş yerlerinde düşük ücretlerle çalıştırıldıklarını ve mülteci çocukların dilenmelerine yaygın şekilde rastlanıldığını tespit etmiştir. Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu (2016), refakatsiz çocukların ya da babanın işsiz olduğu ailelerdeki mülteci çocukların maddi sıkıntılardan dolayı dilencilik yapma, mendil satma, pazarda poşet taşıma, su satma gibi nedenlerden dolayı okullarına devam etmediklerini belirtmektedir. Tarlan (2016), mülteci ailelerin yeni geldikleri yerde yoksul duruma

düşmelerinin, maddi imkansızlıklarının, işsizliğin, barınma sorunlarının özellikle çocukları çalışmaya zorladığını ifade etmektedir.

Mülteci çocukların çalıştırılmalarının ve dilendirilmelerinin temelinde ailelerinin maddi yetersizliklerinin ve mülteci kesimi ucuz işgücü olarak gören fırsatçıların yer aldığı düşünülmektedir. Okula gitmek yerine sokaklarda çalışan, dilendirilen, dilendirilme amacıyla ticari konu yapılan mülteci çocuklarla ilgili basında pek çok habere rastlanmaktadır(“Suriyeli çocukları 1000 liraya”, 2017).

Araştırmanın aileyle ilgili olan kısmında öğrencilerin %10.8’inin evde dayak yediği, %12.3’ünün ailesi tarafından sevilmediğini düşündüğü, %6.4’ünün ailesinin kendisi için hiç endişelenmeyeceğini ifade ettiği, %13.5’inin ailesinin ilgisiz davrandığı, %11.8’inin ailesiyle anlaşamadığı, %11.2’sinin ailesi tarafından erken yaşta evlendirilmek istendiği, %14.7’sinin evlerinde sürekli huzursuzluk yaşandığı, %12.7’sinin ailesinin kendisini okula göndermek istemediği sonucuna varılmıştır.

Mülteci çocukların aileyle ilgili sorun ifadelerinin oranlarının evde sürekli huzursuzluğun olması, ailenin ilgisiz davranması, ailenin okula göndermek istememesi, ailesince sevilmediğini düşünme, aileyle anlaşamama, erken yaşta evlendirilmek istenmesi ve ailenin kendisi için hiç endişelenmeyeceği şeklinde sıralandığı görülmektedir. Aileye dönük sorunların oranları diğer sorun alanlarına göre yüksek oranda olmasalar da büyük önem arz etmektedirler.

İlgili alan yazına göre AFAD (2014), mülteci kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirildiklerini, kuma gitme, çocuk yaşta hamile kalma durumlarıyla karşı karşıya olduklarını ortaya koymuştur. Yine Erdoğan (2014), lise çağında bulunan mülteci kızların ebeveynleri tarafından maddi sebeplerle erken yaşta evlendirildiklerini ifade etmektedir. ECPAT (2015), Suriyeli çocukların yaklaşık %4.5’inin evlendirildiğini ayrıca cinsel sömürü gayesiyle zor kullanılmak suretiyle evlenmeye, kuma olarak satılmaya, fuhuşa zorlandığını tespit etmiştir. Oytun ve Gündoğar (2015), mülteci ailelerin çocuklarını okula göndermek yerine çalışmaya sevk etmelerini belirtmektedir.

Mülteci çocukların aileleriyle yaşadıkları sorunların temelinde maddi sorunların ve ailenin eğitim düzeyinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Kamer Vakfı ve Hasna

Inc (2014) tarafından 7 ilde 214 kişiyle yapılan Suriyeli Mülteciler İhtiyaç Analizi Anketi Sonuçlarına göre araştırmaya katılan mültecilerin %46.3'ü okuryazar değil, %11.7'si okuryazar, %25.7'si ilkokul, %7.9'u ortaokul, %5.6'sı lise ve %2.8'i üniversite mezunudur. Mülteci çocukların okula gönderilmeme oranlarında ve devamsızlıklarında özellikle Suriyeli ailelerin başı çektiği okullardaki öğretmenlerce dile getirilmektedir.

Araştırmanın ruh sağlığına yönelik olan kısmında öğrencilerin %50.5'inin ülkelerinde yaşamış oldukları kötü olayları sürekli hatırladıkları, %29.7'si korkunç rüyalar gördüğü, %48.1'inin çabuk sinirlendiği, %44.5'inin ülkelerini hatırlayınca kendilerini kötü hissettikleri, %69.5'inin ülkelerindeki eski arkadaşlarına özlem duyduğu, %19.1'inin mutsuz olduğu, %26.2'sinin kimsenin kendisini anlamadığını düşündüğü, %29.8'inin şiddetli bir ses karşısında çok korktuğu, %32.3'ünün sorunlarının üstesinden nasıl gelebileceğini bilmediği, %52.3'ünün yaşamış olduğu olumsuz olaylarından tekrarından korktuğu, %63.4'ünün ülkesindeki mahallesini özlediği, %37.7'sinin ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşündüğü, %15.2'sinin hiçbir şeyden mutluluk duymadığı, %25'inin başkalarını anlamakta sorun yaşadığı, %61.1'inin ailesine kötü bir şey olmasından korku duyduğu, %26'sının kendi psikolojisinin bozuk olduğunu düşündüğü, %32.3'ünün kendisine kötü bir şey olmasından korktuğu, %36.8'inin her an kötü bir şey olmasından korktuğu, %26.5'inin uykudan korkarak uyandığı, %14.7'sinin üstesinden gelemediği davranış sorunu olduğu, %13.5'inin geceleri rahat uyuyamadığı, %13.9'unun psikolojik yardıma ihtiyaç duyduğu, %23.2'sinin kötü olayları içinde yineleyerek yaşadığı, %8.8'inin hiç kimseyi sevmediğini belirttiği ortaya konulmuştur.

Mülteci çocukların ruh sağlığı ile ilgili kısımda ifadelerin yoğunluklarının eski arkadaşlarına özlem duyma, ülkesindeki mahallesini özleme, aileye kötü bir şey olmasından korku duyma, olumsuz olayların tekrarlanmasından korkma, ülkelerindeki yaşadıkları kötü olayları sürekli hatırlama, çabuk sinirlenme, ülkesini hatırlayınca kendini kötü hissetme, ülkelerinde her şeyin daha güzel olduğunu düşünme, her an kötü bir şey olacak diye korku duyma, sorunlarının üstesinden gelebilmeyi bilmeme, kendisine bir şey olmasından korkma, şiddetli bir ses duyduğunda çok korkma, korkunç rüyalar görme, uykudan korkarak uyanma,

anlaşılmadığını düşünme, psikolojisinin bozuk olduğunu düşünme, başkalarını anlamakta problem yaşama, kötü olayları içinde yineleyerek yaşama, mutsuzluk, hiçbir şeyden mutluluk duymama, baş edemediği davranış problemlerine sahip olma, psikolojik yardıma ihtiyaç duyma, geceleri rahat uyuyamama ve hiç kimseyi sevmeme şeklinde sıralandığı görülmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında mülteci çocukların ruh sağlığıyla ilgili Macksoud, Dyregrov ve Raundalen (1993), travmatik olaylar neticesinde birini kaybetmiş olmanın, çocukta yas ve kayıp duygusuna sebep olduğunu ifade etmektedirler. Hart (2009) ve Roxas (2011) mülteci çocukların geçmişte yaşadıkları olaylar sebebiyle yaygın olarak depresyon, kaygı ve TSSB yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Betanncourt ve diğerleri (2012), mülteci çocuklarda %30.4 oranında TSSB, %26.8 oranında yaygın bunaltı, %26.8 oranında bedenselleştirme tespitinde bulunmuşlardır. Van Ee, Kleber ve Mooren (2012) travmatize olmuş annelerin bebeklerinde duyarsızlık gözlendiğini belirtmektedirler. Özer ve Şirin (2013), Türkiye'deki kamplarda bulunan Suriyeli mülteci çocukların depresyon ölçeğinden %36'sının klinik düzeyde, %49'unun ise yüksek düzeyde puan almalarının, bu çocuklardaki depresyon sıklığına işaret olduğunu söylemektedirler. Bunun yanında mülteci çocukların yaşamış oldukları olumsuz olaylarla ilgili; %48.2'sinin sıklıkla yaşadığı olayla ilgili düşündüğünü, %46.8'inin olayla ilgili konuşmaktan sıklıkla kaçındığını, %45.7'sinin olayla ilgili resimlerin sıklıkla gözünün önüne geldiğini söylediğini, %44.3'ünün olayla ilgili güçlü duygulara sahip olduğunu, %44.3'ünün olayın anımsatıcılarından kaçındığını, %44.3'ünün olayın istemediği zaman aklına geldiğini belirttiğini, %43.9'unun olayı bellekten atmaya çalıştığını, %39.4'ünün başka şeylerin olayı hatırlattığını ifade ettiğini ortaya koymuşlardır. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (2013), Suriye'deki çatışmalar dolayısıyla ciddi derecede ruhsal travma yaşadığını ancak şu anda iyi olduğunu belirtenlerin oranının %82.4, travmayı hala atlattığını belirtenlerin oranının ise %14.2 olduğunu ortaya koymuştur. Dorman (2014), Suriyeli mültecilerin ruhsal desteğe çok fazla ihtiyaçlarının olduğu fakat bu hizmetlere erişimin çok sınırlı kaldığını ifade etmektedir.

Mülteci çocukların ruh sağlığına yönelik sorunlarının yakın kaybı, travmatik olaylar, yeni ortama adapte olamama, yabancılaşma başta olmak üzere daha pek çok sebepten

kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Araştırmamızın bulgularına bakıldığında bu çocuklarda TSSB belirtilerinin gözlendiğini söylemek mümkündür.

5.2.2 Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmanın eğitimle ilgili olan kısmında öğrencilerin %57.9'unun iş olanaklarından haberdar olma, %53'ünün görmüş oldukları eğitimin kalitesinin artacağına, %73.5'inin hedeflerini belirlemeye, %49.3'ünün yardım alabileceği yerleri öğrenmeye, %63.7'sinin Türkiye'de alacakları diplomanın başka ülkelerde de geçerli olmasına, %65.8'inin yeteneklerinin fark edilmesine, %53.5'i mülteci çocuklar için sosyal aktivitelerin artacağına, %68.7'sinin meslekleri tanımak istediğine, %46.6'sının mülteci çocukların mesleki eğitimi için imkanların artırılacağına, %45.3'ünün yüksek eğitim kurumlarını tanıma isteğine yönelik beklenti içinde olduğu tespit edilmiştir.

Mülteci çocukların eğitime yönelik beklenti ifadelerinin yoğunluklarının hedeflerini belirleme, meslekleri tanımayı isteme, yeteneklerinin fark edilmesi, diplomalarının başka ülkelerde de geçerli olması, iş olanaklarını bilme, sosyal aktivitelerin artacağı, eğitimlerinin kalitesinin artacağı, yardım alabilme yollarını öğrenme, mesleki eğitim imkanlarının artırılacağı ve yüksek eğitim kurumlarını tanıma şeklinde sırlandığı görülmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında mülteci çocukların eğitime yönelik beklentilerine ilişkin araştırmalara rastlanmamıştır. Bunun yanında Pinson ve Arnot (2010), mülteci çocukların beklentilerinin evrensel nitelik taşımakta olduğunu yani diğer çocukların istekleriyle benzerlik gösteren ihtiyaçlardan oluştuğunu belirtmektedirler.

Mülteci çocukların eğitimle ilgili beklentilerinin yerine gerçekleşebilmesi için öğretmen, okul ve MEB'in daha etkin olmalarının ve bir takım fiillerde bulunmalarının gerektiği düşünülmektedir. Bu süreçte öğretmen ve okul, rehberlik hizmetlerini, eğitim süreçlerini, sosyal aktiviteleri vb. daha etkin gerçekleştirerek MEB ise ilgili mevzuatı düzenleyerek gerekli kolaylıkları sağlayabilir.

Araştırmanın geleceğe yönelik olan kısmında öğrencilerin %60.6'sının gelecekte hayatlarının şimdikinden daha iyi olacağına, %27.6'sının ilerde Avrupa'ya gitmeyi

istediğine, %44.1'inin mezuniyet sonrası işsiz kalmayacağına, %51.2'sinin ailedeki bireylerin iyi iş sahibi olacağına, %41.9'unun yetkililerin ihtiyaçları konusunda bir gün kendilerini duyacağına, %69.1'inin iyi bir meslek sahibi olacağına, %53.2'sinin basında mültecilerle ilgili güzel haberler duyacağına yönelik beklentileri olduğu görülmüştür.

Mülteci çocukların geleceğe yönelik beklentilerinin genel olarak olumlu düzeyde olduğu görülmektedir. İlgili literatürde mülteci çocukların geleceğe yönelik beklentilerine yönelik doğrudan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yetişkin mültecilerle yapılan çalışmalara bakıldığında ise Apak (2015), mültecilerin %55.3'ünün geleceğini olumlu gördüğünü %15.2'sinin olumsuz gördüğünü, %67.4'ünün geleceğe umutla baktığını %12.9'unun ise gelecekte umutsuz olduğunu, %11.3'ünün daha gelişmiş bir ülkede yaşamak istediğini tespit etmiştir. Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014), Suriyeli mültecilerin %96'sının başka bir ülkeye gitmek istemediğini tespit etmiştir.

Araştırmanın Türkiye'de istediği kadar kalabilmeye yönelik olan maddesinde öğrencilerin %53.4'ünün Türkiye'de istediği kadar kalabileceği beklentisi içinde olduğu, vatandaşlık verilmesine yönelik maddede ise öğrencilerin %23.6'sının mültecilere Türk vatandaşlığı verileceğine yönelik beklentisi olduğu ortaya konulmuştur.

Mülteci çocuklar arasında Türkiye'de istedikleri kadar kalabilecekleri yönünde beklentinin yüksek olduğu görülürken, vatandaşlık verilmesi konusunda bu beklentinin yarının altına düştüğü görülmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında Türkiye'de istenildiği kadar kalabilme ve vatandaşlıkla ilgili mülteci çocuklarla yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Apak (2015), Mardin'de 132 göçmenle yapmış olduğu çalışmasında mültecilerin %25'inin vatandaşlık beklentisi içinde olduklarını ortaya koymuştur. Araştırma sonucumuzun Apak'ın araştırması ile benzer çıkmış olması, mülteci çocukların vatandaşlık verilmesi konusundaki düşüncelerinin ailelerinin düşüncelerinden etkilendiğini, ailelerinin bu konuda ki görüşlerini yansıttığını akla getirebilir.

Araştırmanın anavatanları ülkeye geri dönmeye ilişkin kısmında öğrencilerin %37.4'ünün ülkesine geri dönme beklentisi bulunurken %33.4'ünün geri dönmeye ilişkin beklentisinin bulunmadığı, %34.2'sinin ülkesindeki sıkıntıların bitmeyeceğine, %52.1'inin eski arkadaşlarına kavuşacağına yönelik beklentisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Mülteci çocukların ülkelerine geri dönme ve ülkelerindeki sıkıntıların sona ermesine ilişkin beklentilerinin yüksek oranda olmadığı görülürken arkadaşlarına kavuşacaklarına yönelik beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği'nce (2016) İstanbul'da yapılan çalışmada Suriyeli sığınmacı çocukların %92'sinin ülkelerine dönmek istedikleri tespit edilmiştir. Yine yetişkin mültecilerle yapılan araştırmalarda Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (2013), Suriye'deki kriz bittiği zaman ülkesine kesinlikle geri döneceğini söyleyenlerin oranının %84, Türkiye'de kalmasına izin verilirse kalacağını belirtenlerin oranının ise %12 olduğu sonucun varmıştır. Kamer Vakfı ve Hasna Inc'in (2014) araştırmasına göre Suriye'deki savaş bittikten sonra %49'luk kesim ülkesine geri dönmek istemekte %34'lük kesimin ise dönmek istememektedir. Apak'ın (2015), mültecilerle yaptığı çalışmasında mültecilerin %52.4'ü ülkelerindeki sorunlar düzelirse geri dönmek istediğini %36.3'ü Türkiye'de kalmak istediğini belirtmiştir.

Mültecilerin zaman geçtikçe ülkelerine dönme eğilimlerinin azaldığı yeni yerleşilen ülkede kalma eğilimlerinin ise arttığı düşünülmektedir.

Araştırmanın psikososyal yardım beklentisine yönelik olan maddesinde öğrencilerin %24.7'sinin psikososyal yardım beklentisi içinde olduğu, sorunlarla başa çıkma yöntemlerini öğrenmeye ilişkin maddede ise %51.5'inin sorunlarla baş edebilme yöntemlerini öğrenmeye ilişkin beklentisinin bulunduğu ortaya konulmuştur.

Mülteci çocukların sorunlarla baş edebilme yöntemlerini öğrenmeye yönelik beklentilerinin yüksek oranda olduğu gözlenirken psikososyal yardım beklentisi içinde olanların oranı da azımsanmayacak ölçüdedir.

İlgili literatüre bakıldığında baş edebilmeyle ilgili Miyake ve Ebata'ya (1989) yer değiştirme neticesinde zorlayıcı durumlarla baş edememiş olan bireylerde gelecek zamanlarda zararlı bağımlılık, suça eğilim, iş verimliliğinde azalma gibi bir takım duygusal ve sosyal davranış problemlerinin ve psikotik, psikosomatik, nörotik gibi psikolojik problemlerin olabileceğini tespit etmiştir. Weig (1998), mülteciliğin beraberinde ayrılığı, iş kaybını, ayrımcılığı, ırkçılığı ve benzeri sorunları getirebildiğini ve bireyin bu durumlarla baş edebilmesinin tecrübelerinden, olaylara yüklediği manadan, baş etme stratejilerinden etkilendiğini belirtmektedir. Psikososyal yardımla ilgili ise Almqvist ve Broberg (1999), mülteci çocukların yeni ülkeye ve kültüre adaptasyonda psikososyal desteğe en çok ihtiyacı olan grup olduğunu ifade etmektedir. Atasü Topçuoğlu (2012), psikososyal yardımın Türkiye'deki mülteci çocukların en önemli ihtiyaçlarından birisini oluşturduğunu tespit etmiştir. Duygu, (2016), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın desteği ile Suriyeli mülteci çocuklara psikososyal yardımların verildiğini ve bunun önemini belirtmektedir.

Mülteci çocukların sorunlarla baş etme yöntemini öğrenme isteklerinin ve psikososyal yardım beklentilerinin ülkelerinde yaşamış oldukları olumsuz olaylardan ve adaptasyon sürecinden kaynaklanabileceği düşünölmektedir.

Araştırmanın dile ilişkin kısmında öğrencilerin %63.5'inin Türkçeyi kavrama yolunda yapılan çalışmaların artacağına, %65.3'ünün Türkçeyi iyi derecede öğrenebileceğine yönelik beklenti içinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Mülteci çocukların Türkçe'yi iyi derecede öğrenmeye ve Türkçe öğretime yönelik kavrama çalışmalarının artacağına ilişkin beklentilerinin yüksek oranda olduğu görölmektedir.

Literatürde mülteci çocukların Türkçe öğrenmelerine ve bununla ilgili çalışmalara yönelik beklentilerine ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Mülteci çocukların dil sorununun birçok soruna yol açtığı ve dilin adaptasyon sürecini kolaylaştırdığı göz önüne alındığında Türkçe öğretime yönelik çalışmaların artırılmasının toplumsal bir kazanım olduğu düşünölmektedir.

Araştırmanın çocuk işçiliği ile ilgili olan maddesinde öğrencilerin %36.6'sının çocukların çalıştırılmasının önleneyeği konusunda olumlu bir beklentiye sahip olduğu %30.8'inin ise olumsuz bir beklentisinin olduğu görülmüştür.

Mülteci çocukların çocuk işçiliğinin önleneyeğine yönelik beklentilerinin yüksek oranda olmadığı görülmektedir.

Literatürde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mülteci çocukların beklentisiyle ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Mülteci çocukların çocuk işçiliğinin önleneyeğine yönelik beklentilerinin düşük olmasında günlük yaşamda karşılaştıkları olayların ve medyada sıklıkla gördükleri çocuk işçiliği haberlerinin etkili olabileceği düşünölmektedir.

Araştırmanın maddi yardım yapılmasıyla ilişkili maddesinde öğrencilerin %35.1'inin ailesine maddi yardım yapılacağı noktasında bir beklentiye sahip olduğu %43'ünün ise bu konuda beklentisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Mülteci çocukların maddi yardım yapılmasına yönelik beklentilerinin çok yüksek olmadığı görülmektedir.

Literatürde mülteci çocukların maddi yardım beklentilerine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Mülteci çocukların maddi yardım beklentisine yönelik beklentilerinin yüksek çıkmamasında daha önceden yardım yapılmamış olmasının, taleplerinin reddedilmesinin, maddi durumlarının iyi olmasının etken olabileceği düşünölmektedir. Çetin (2016), Suriyeli mültecilere yapılan yardımların çoğunun Suriyelilerin mahallelerindeki ya da semtlerindeki Türk vatandaşlarınca yerine getirildiğini, bu yardımların zamanla azaldığını veya tamamen kesildiğini belirtmektedir.

5.3 Öneriler

- Mülteci çocuklar Türk çocuklarla kaynaştırma eğitime alınmadan önce dil eğitimi amacıyla hazırlık eğitiminden geçirilebilir.

- Mülteci çocukların acil durumlarda nerelerden yardım alabileceklerine yönelik konulara müfredatta yer verilebilir.
- Öğretmen ve idarecilere kültürel farklılıklar, mülteci öğrenciye yaklaşım konularında eğitim verilebilir.
- Okul rehberlik hizmetleri, özellikle mülteci öğrencilere yönelik grup rehberliği daha etkin kullanılabilir.
- Okullarda yapılacak problem tarama envanterleri vasıtasıyla mülteci öğrencilerin problemleri kişisel bazda tespit edilerek gerekli müdahaleler yapılabilir.
- Mülteci öğrencilere yönelik Türkçe ders saatlerinin sayısı ve Türkçe kurslarının saati artırılabilir.
- Türk öğrencilerle mülteci öğrencilerin arkadaşlıklarının geliştirilmesi amacıyla kültür etkinlikleri, karşılıklı oyun tanıtımları düzenlenebilir. Akran zorbalığının önlenmesine ve kültürel farklılıkları benimsemeye yönelik okullarda eğitimler yapılabilir.
- Mülteci çocukların aileyle ilgili sorunlarının önüne geçmek amacıyla mülteci ailelere yönelik aile eğitimleri düzenlenebilir.
- Mülteci çocukların ruh sağlığının artırılmasına yönelik bireysel psikolojik danışma, grupla psikolojik danışma ve yas danışmanlığı yapılabilir.
- Bu çalışmada mülteci çocukların sorunları ve beklentileri araştırılmıştır. Başka bir çalışmada bu sorunların ve beklentilerin sebepleri araştırılabilir.
- Bu çalışma Samsun ilindeki devlet okullarında eğitim öğretim gören mülteci çocuklar üzerinde yapılmıştır. Farklı illerde, GEM'lerde, mültecilerin açtığı özel okullarda ya da okul dışındaki mülteci çocukların yer aldığı gruplarla yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2011, Mayıs). *Modern dünyada mülteci sorunu*. 3. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş bildiri, Bosna Hersek.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar 2013 saha araştırması sonuçları*. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/602013123015491syrianrefugeesinturkey2013baski30.12.2013_tr.pdf
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014). *Türkiye'de Suriyeli kadınlar raporu*. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/8020140529154110turkiye'dekisurielikadınlar,-2014.pdf>
- Ajduković, M. ve Ajduković, D. (1993). Psychological well-being of refugee children. *Child Abuse and Neglect*, 17(6), 843-854. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213408800142>
- Akdeniz, E. (2014). *Suriye savaşının gölgesinde mülteci işçiler*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Akgül, A., Kaptı, A. ve Demir, O. Ö. (2015). Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz. *Dünya Politika ve Strateji Dergisi*, 1(2), 1-22. Erişim adresi: http://www.academia.edu/24311968/G%C3%B6%C3%A7_ve_Kamu_Politikalar%C4%B1_Suriye_Krizi_%C3%9Czerine_Bir_Analiz_By_Akg%C3%BCl_Kapt%C4%B1_Demir_
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Almqvist, K. ve Brandell-Forsberg, M. (1997). Refugee children in Sweden: post-traumatic stress disorder in Iranian preschool children exposed to organized violence. *Child Abuse and Neglect*, 21(4), 351-366. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213496001767>
- Almqvist, K. ve Broberg, A. G. (1999). Mental health and social adjustment in young refugee children 3½ years after the irarrival Sweden. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 723-730. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10361791>
- Apak, H. (2015). Suriyeli göçmenlerin gelecek beklentileri: Mardin örneği. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 125-142. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/307119>
- Aras, B. ve Yasun, S. (2016). *The educational opportunities and challenges of Syrian refugee students in Turkey: temporary education centers and beyond*. IPC-Mercator Policy Brief, İstanbul.

- Ardıç Çobaner, A. (2015). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 27-54. doi: 10.17829/midr.20152419996
- Arnot, M. ve Pinson, H. (2005). *The education of asylum-seeker and refugee children: a study of lea and school values, policies and practices*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Asar, A. (2004). *Türk yabancılar mevzuatında yabancı ve hakları*. Ankara: Emek Ofset.
- Assion H. (2005). *Migration und seelische gesundheit*. Heidelberg, Deutschland: Springer Medizin Verlag.
- Ataman, S. (2007). *Türkiye’de sığınmacıların yaşadıkları sorunlar: Van ili örneği*. Erişim adresi: <http://multeci.net/?p=77>
- Atasü Topçuoğlu, R. (2012, Ekim). *Türkiye’de göçmen çocukların profili sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması*. IOM Uluslararası Göç Örgütü. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/266861-Turkiye-de-gocmen-cocuklarin-profilu-sosyal-politika-ve-sosyal-hizmet-onerileri-hizli-degerlendirme-arastirmasi.html>
- Atılğan, A. ve Atılğan, E. Ü. (2009). *Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından Türkiye’deki düzenleme ve uygulamaların değerlendirilmesi*. İnsan hakları ortak platformu için kapasite geliştirme derneği tarafından basılan rapor. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/266861-Turkiye-de-gocmen-cocuklarin-profilu-sosyal-politika-ve-sosyal-hizmet-onerileri-hizli-degerlendirme-arastirmasi.html>
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı. (2000). Erişim adresi: <http://www.eskisehirab.gov.tr/userfiles/files/AVRUPA%20B%20C4%B0RL%20C4%B0%20C4%9E%20C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20%20C5%9EARTI.pdf>
- Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi. (2016, Eylül). *Türkiye: mülteci krizi*. Erişim adresi: https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/2016__April/21.09.2016_fact_sheet_TURKISH.pdf
- Bakan Yılmaz: MEB okullarında 169 bin Suriyeli öğrenci var. (2017, 1 Haziran). Erişim adresi: <http://bianet.org/cocuk/egitim/187033-bakan-yilmaz-meb-okullarinda-169-bin-suriyeli-ogrenci-var>
- Baklacioğlu, Ö. N. (2008). *Hayır kurumlarında mültecinin yeniden inşası: uluslararası sosyal aktörden sadakanın nesnesine*. Erişim adresi: <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/baklacioglu.pdf>

- Balkar, B., Şahin, S. ve Işıklı Babahan, N. (2016). Geçici eğitim merkezlerinde (gem) görev yapan Suriyeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1290-1310. Erişim adresi: http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1654/Betul_Balkar_Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Matbaacılık.
- Bauman, Z. (2013). *Akışkan aşk insan ilişkilerinin kırılğanlığına dair*. İstanbul: Versus Kitap.
- Beiser, M. (2004). The health of immigrants and refugees in Canada. *Canadian Journal Of Public Health/Revue Canadienne De Sante'e Publique*, 96, 30-44. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/7680586_The_Health_of_Immigrants_and_Refugees_in_Canada
- Berry, J. W. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal Of Intercultural Relations*, 33(5), 361-371. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176709000595>
- Berry, J. W. ve Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in montreal and Paris. *International Journal Of Intercultural Relations*, 34(3), 191-207. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176709001254>
- Betancourt, T. S., Newnham, E. A., Layne, C. M., Kim, S., Steinberg, A. M., Ellis, H. ve H., Birman, D. (2012). Trauma history and psychopathology in war-affected refugee children referred for trauma related mental health services in the United States. *Journal Trauma Stress*, 25, 682-690. doi: 10.1002/jts.21749
- Bhugra, D. (2004). Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Sacandinavica*, 109, 243-258. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1046/j.0001-690X.2003.00246.x>
- Biehl, K. (2008). *Governing through uncertainty: 'refugees' in Turkey* (MA Thesis). Submitted to Boğaziçi University, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi. (1948). *İnsan hakları evrensel bildirgesi*. Erişim adresi: http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf
- Birman, D. (1998). Biculturalism and perceived competence of latino immigrant adolescents. *American Journal Of Community Psychology*, 26(3), 335-354. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9726112>

- Block, K., Cross, S., Riggs, E. ve Gibbs, L. (2014). Supporting schools to create an inclusive environment for refugee students. *International Journal of Inclusive Education*, 18(12), 1337-1355. doi:10.1080/13603116.2014.899636
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif*. Erişim adresi: <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Cocuk%20Haklari%20ve%20Gazetecilik.pdf>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2011). *Türkiye’de çocukların durumu raporu*. Erişim adresi: <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2012a). *Türkiye’de çocuk ve genç nüfusun durumunun analizi*. Erişim adresi: <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/033.pdf>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2012b). *Okul dışındaki çocuklar küresel girişimi Türkiye ülke raporu*. Erişim adresi: <http://education-equity.org/wp-content/uploads/2014/02/%C3%B6LKE-RAPORU-Tr-14.1.2014.pdf>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2015a). *Curriculum, accreditation, and certification for Syrian children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*. Erişim adresi: http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/150527_CAC_for_Syrian_children_report_final.pdf
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2015b). *Education under fire: how conflict in the Middle East is depriving children of their schooling*. Erişim adresi: <http://uni.cf/1Fk6Oen>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2016a). *Türkiye’de kayıp bir kuşak olmasını önlemek*. Erişim adresi: http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/10.2016_Children%20of%20Syria_revised_TR_final.pdf
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2016b). *Türkiye’deki Suriyeli çocuklar bilgi notu*. Erişim adresi: http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Nisan%202016_1.pdf
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2017). *Türkiye’de kayıp bir kuşak oluşmasını önlemek*. Erişim adresi: http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1997). *Sığınma ikilemi, dünya mültecilerinin durumu*. Ankara: BMMYK Yayıncılık.

- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1998a). *Afrika'daki mülteci sorunlarının özel yönlerini düzenleyen ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) sözleşmesi*. Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler. Erişim adresi: <http://www.igamder.org/wp-content/uploads/2015/03/afrika-birli%C4%9Fi-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-m%C3%BClteci-haklar%C4%B1-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1998b). *Mülteci statüsünün belirlenmesinde uygulanacak ölçütler ve usuller hakkında el kitabı*. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/5057308-Multe-ci-statusunun-belirlenmesinde-uygulanacak-olcutler-ve-usuller-hakkinda-elkitab.html>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2001). *Mültecilerin korunması uluslararası mülteci hukuku rehberi. Parlamenterler için el kitabı*. Ankara: BMMYK Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2005). *İltica ve göç mevzuatı*. Ankara: İltica ve Göç Konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Yayını.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2017, Haziran). *UNHCR Türkiye istatistikleri, UNHCR Türkiye: kilit veriler ve sayılar haziran 2017*. Erişim adresi (28 Temmuz 2017): <http://www.unhcr.org/tr/unhcrturkiyeistatistikleri>
- Bourgonje, P. (2010). *Education for refugee and asylum seeking children in OECD countries: case studies from Australia, Spain, Sweden and the United Kingdom*. Brussels, Belgium: Education International.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58. Erişim adresi: <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/730/730>
- Bush, K. D. ve Saltarelli, D. (2000). *The two faces of education in ethnic conflict: towards a peacebuilding education for children*. Erişim adresi: http://eprints.whiterose.ac.uk/80473/1/Bush_2000_Two_Faces_of_Education_.pdf
- Buz, S. (2002). *Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul: mültecilik*. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911084.pdf>

- Candappa, M. ve Egharevba, I. (2000, Ocak). *Extraordinary childhoods': the social lives of refugee children 5-16 research briefing* (Number 5). Economic and Social Research Council. Erişim adresi: https://warwick.ac.uk/alumni/services/eportfolios/errfaf/teaching/readings/candappa_and_egharevba_2000.pdf
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*, 31(1),13-34. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0038038503037001384>
- Cenevre Konvansiyonu. (1951).Erişim adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- Cheng, S. J. A. (2004). Contextual politics of difference in transnational care: the rhetoric of Filipina domestics employers in Taiwan. *Feminist Review*, 77, 46-64. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/1395899?seq=1#page_scan_tab_contents
- Chiswick, B. R. ve Miller P. W. (2007). *The economics of language: international analysis*. London, England: Routledge.
- Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2018, Şubat). *Türkiye'de göçmenlerin eğitimi: mevcut durum ve çözüm önerileri. ilke politika notu*.Erişim adresi: <http://ilke.org.tr/sites/default/files/yayin/pdf/politika-notlari/turkiyede-gocmenlerin-egitimi-mevcut-durum-cozum-onerileri-pdf-ilke-org-tr.pdf>
- Çalışkan, C. ve Özcebe, H. (2013). Afetlerde enfeksiyon hastalıkları salgınları ve kontrol önlemleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(5), 583-588. Erişim adresi: <https://dosyaism.saglik.gov.tr/.../9559,afetlerde-bulasici-hastaliklari-onlemek-icin-alin>
- Çelik, N. B. (2015). Türk hukukunda uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya uluslararası korumadan yararlanan yabancıların hak ve yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6, 67-148. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208372>
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). Erişim adresi: https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf
- Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu. (2016, Ekim). *Toplum gözüyle mülteci çocuk araştırması*.Erişim adresi: http://cocukhaklarinikorunaplatformu.org/wp-content/uploads/2016/11/GfK_Toplum_Gozuyle_Multeci_%C3%87ocuk_Arastirmasi_Raporu_Eyl%C3%BCl_2016_v.2.pdf
- Çocuklara Yönelik Ticari Cinsel Sömürüyü Önleme Kuruluşu. (2015, Haziran). *Turizm ve seyahatte çocukların cinsel sömürüsü Türkiye*

raporu. Erişim adresi: <http://www.cocugasiddetionluyoruz.net/wp-content/uploads/Rapor-Yonetici-Ozeti-22Haz2015.pdf>

Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası: fırsatlar ve zorluklar*. İstanbul: SETA Yayınları.

Dalar, M., Ayhan Algan, N. ve Algan Ü. (2013). Bolu'daki Iraklı sığınmacıların sosyal ve ekonomik sorunları: saha çalışmasına dayalı bir analiz. *Alternatif Politika*, 5(3), 341-359. Erişim adresi: <http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/15-Aralik-2013/6dalar-ayhan-algan.pdf>

Daud, A., Af Klinteberg, B., ve Rydelius, P. A. (2008). Resilience and vulnerability among refugee children of traumatized and non-traumatized parents. *Child And Adolescent Psychiatry And Mental Health*, 2(1), 7-17. Erişim adresi: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/1753-2000-2-7>

Davidson, G. R., Murray, K. E., ve Schweitzer, R. (2008). Review of refugee mental health and wellbeing: Australian perspectives. *Australian Psychologist*, 43(3), 160-174. doi: 10.1080/00050060802163041

Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1-2-3), 11-24. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/301286232_Evden_Uzakta_Olmak_SiginmacilarinMultecilerin_Psikolojik_Sorunlari_ve_Alinacak_Onlemler

Dinçer, O. B., Karaca, S. ve Yavuz, H. (2013a). Göçün ikinci yılında suriyeli savaş mağdurları. *Analist Dergisi*, 25, 18-27. Erişim adresi: http://www.academia.edu/6893326/G%C3%B6%C3%A7%C3%BCn_%C4%B0kinci_Y%C4%B1nda_Suriyeli_Sava%C5%9F_Ma%C4%9Fdur_lar%C4%B1

Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Özmenek Çarmıklı, E. (2013b). *Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye'de sonu gelmeyen misafirlik*. Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık.

Domening, D. (2001). *Migration, drogen, transkulturelle kompetenz*. Bern, Schweiz: Hans Huber Verlag.

Dorman, S. (2014, Eylül). *educational needs assessment for urban Syrian refugees in Turkey*. YUVA Association Report. Erişim adresi: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/42946>

Dreyden-Peterson, S. (2011, Kasım). *Refugee education: a global review*. UNHCR Policy Development and Evaluation Service. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/research/evalreports/4fe317589/refugee-education-global-review-sarah-dryden-peterson-november-2011.html>

- Dryden Peterson, S. (2015). Refugee education in countries of first asylum: breaking open the black box of pre-resettlement experiences. *Theory and Research in Education*, 14(2), 131-148. doi:10.1177/1477878515622703.
- Durgel, E. Yağmurlu B. (2014). Türk göçmen ailelerde sosyalleştirme hedefleri ve ana babalık: okul öncesi döneme detaylı bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 3-12. Erişim adresi: <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/34/1.pdf>
- Duygu, F. (2016). Türkiye’de doğan Suriyeli çocuklar ve sağlık. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 40, 40-41. Erişim adresi: <http://www.sdplatform.com/Dergi/979/Turkiyede-dogan-Suriyeli-cocuklar-ve-saglik.aspx>
- Dünya Bankası. (2004, Temmuz). *User fees in primary education* (Rapor no: 30108). Erişim adresi: <http://documents.worldbank.org/curated/en/584751468779390222/pdf/301080PAPER0EFAcase1userfees.pdf>
- Ebata, K. ve Miyake, Y. (1989). A mental health survey of the Vietnamese refugee in Japan. *International Journal of Social Psychiatry*, 35(2), 164-172. doi: 10.1177/002076408903500204
- Ehnholt, K. A. ve Yule, W. (2006). Practitioner review: assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal Child Psychol Psychiatry*, 47(12), 1197-1210. doi: 10.1111/j.1469-7610.2006.01638.x
- Ekşi, N. (2008). İnsan hakları mahkemesi kararlarında sığınmacı ve mültecilerin Türkiye’den sınır dışı edilmelerini engelleyen haller. *İstanbul Barosu Dergisi*, 82(6), 2803-2837. Erişim adresi: <http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=3256>
- Emin, M. N. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi. temel eğitim politikaları. *Analiz Dergisi*, 153, 1-25. Erişim adresi: http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf
- Erdoğan, M. (2014, Aralık). *Türkiye’deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. Erişim adresi: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46184>
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye’deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015, Kasım). *Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK). Erişim adresi: <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf>

- Erdoğan: Suriyelilere 30 milyar dolar harcadık. (2017, 8 Temmuz). Erişim adresi: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-suriyelilere-30-milyar-dolar-harc-adik-167796h.htm>
- Erkek sığınmacı kadınlardan fazla. (2016, 8 Mart). Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1206383-erkek-siginmaci-kadinlardan-fazla>
- Esen, A., Duman, M. ve Alper, H. (2016). *Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: tespitler ve öneriler*. İstanbul: Aryan Basım Tanıtım ve Matbaa Hizm. San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Exposito, S. ve Favela, A. (2003). Reflective voices: valuing immigrant students and teaching with ideological clarity. *The Urban Review*, 35(1), 73-91. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1022597607497>
- Faltermaier, T. (2001). *Migration und gesundheit*. Osnabrück, Deutschland: Universität Verlag.
- Fazel, M. ve Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives Of Disease In Childhood*, 87(5), 366-370. doi: 10.1136/adc.87.5.366
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C. ve Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379, 266-82. doi: 10.1016/s0140-6736(11)60050-0
- Geltman, P. L., Grant-Knight, W., Mehta, S. D., Lloyd-Travaglini, C., Lustig, S., Landgraf, J. M. ve Wise, P. H. (2005). The “lost boys of Sudan”: functional and behavioral health of unaccompanied refugee minors resettled in the United States. *Archives Of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 159(6), 585-591. doi: 10.1001/archpedi.159.6.585
- Gemalmaz, M. S. (2003). *İnsan hakları belgeleri* (Cilt I, III, IV). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Gitlin, A., Buendia, E., Crosland, K. ve Doumbia, F. (2003). The production of margin and center: welcoming-unwelcoming of immigrant students. *American Educational Research Journal*, 40(1), 91-122. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/3699426?seq=1#page_scan_tab_contents
- Goulah, J. (2010). Conceptualizing environmental refugees in education: a transformative language-learning framework. *Diaspora, Indigenous and Minority Education*, 4(3), 192-207. doi: 10.1080/15595692.2010.490741.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). *Göç İstatistikleri*. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

- Gögen, S. (2011). Bir savaş silahı olarak kadına yönelik şiddetin sağlık üzerine etkileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(1), 119-126. Erişim adresi: <https://www.ejmanager.com/mnstemps/1/1-1272379525.pdf>
- Gökçan, G., Açıkyıldız, Ç. ve Ataman, S. (2015). *Göç ve mültecilik*. Erişim adresi: <http://multeci.net/?p=16>
- Güçtürk, Y. (2014). *Sürgün ile savaş arasında Suriyeli mülteciler*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). Erişim adresi: <https://www.setav.org/5-soru-surgun-ile-savas-arasinda-suriyeli-multeciler/>
- Gün, Z. (2011). *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: kuram, gözlem ve politika*. Ankara: Anıl Reklam Matbaacılık.
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar vatandaşlık ve kaynak dağılımı temelinde öteki algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 113-133. doi: 10.14782/sbd.2016222065
- Gündem Çocuk Derneği. (2015). *Türkiye'de çocuğun yaşam hakkı ihlal verileri*. Erişim adresi: <http://www.gundemcocuk.org/wpcontent/uploads/2016/04/2015CocugunYasamHakkiIhlalVerileri.pdf>
- Gündüz, Z. Y. (2011). *Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: "göç hasta eder"den "göç sağlığı iyi gelir"e geçiş için öneriler*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Güney, Ü. ve Konak N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: milliyetçilik, erillik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 113-133. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/222980>
- Gürle, N.Ş. (2012). *İstanbul'da refakatsiz sığınmacı ve mülteci çocukların karşılaştıkları sorunlar ve uygulamalar* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Güzel, S. (2013). Göçmen çocuklar ve Denizli'de yaşam koşulları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-36. Erişim adresi: http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Serkan-guzel12_20ocak2013.pdf
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Education Psychology Practice*, 25(4), 351-369. doi: 10.1080/02667360903315172
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63. Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/publication/314005961_Suriyeli_siginmaci_cocuk_isciler_ve_sorunlari_Kilis_ornegi

- Hattam, R. ve Every, D. (2010). Teaching in fractured classrooms: refugee education, public culture, community and ethics. *Race Ethnicity and Education*, 13(4), 409-424. doi: 10.1080/13613324.2010.488918
- Heath, A. E, Rothon, C. ve Kipli, E. (2008). The second generation in Western Europe: education, unemployment, and occupational attainment. *Annual Review of Sociology*, 34, 211-235. Erişim adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.34.040507.134728>
- Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: the experiences of young refugees. *Practice*, 17(3), 157-171. Erişim adresi: <http://psycnet.apa.org/record/2006-20721-003>
- Helsinki Yurttaşlar Derneği. (2010). *Askıya alınmış çocukluk: Türkiye’de sığınma arayan ailesinden ayrı düşmüş mülteci çocukların durumu*. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını.
- Hjern, A., Angel, B. ve Jeppson, O. (1998). Political violence, family stress and mental health of refugee children in exile. *Scandinavian Journal Of Public Health*, 26(1), 18-25. doi: 10.1177/14034948980260010701
- Human Rights Watch. (2015, Kasım). *Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum. Türkiye’deki suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimini önündeki engeller-kayıp bir nesil olmalarını önlemek*. Erişim adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf
- Hwang, S.S. ve Xi, J. (2008). Structural and individual covariates of English language proficiency. *Social Forces*, 86(3), 1079-1104. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.883.4468&rep=rep1&type=pdf>
- International Rescue Committe. (2012, Şubat). *Urban refugees*. Erişim adresi: <https://www.rescue-uk.org/article/urbanisation-refugee-game-changer>
- İbrikçi, S. (1996). *Köyden kente göçün kadının psikososyal adaptasyonu üzerine etkileri* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde göç hareketleri. 75 yılda köylerden şehirlere*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, A. (2015a). Türkiye, nereye kadar bir göç ülkesi? *Görüş Dergisi*, 88, 15-19. Erişim adresi: https://tusiad.org/tr/yayinlar/gorus.../8052_1ae41998935933db029acf58f0552c03

- İçduygu, A. (2015b, Nisan). *Syrian refugees in Turkey: the long road ahead*. Transatlantic Council on Migration. Migration Policy Institute. Erişim adresi: <https://ayildiz.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/01/icduygu-2015.pdf>
- İçişleri Bakanlığı. (2006, 22 Haziran). *Uygulama talimatı*(57 Sayılı). Erişim adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). *Göç istatistikleri*. Erişim adresi (07.03.2018): http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378
- İltica göç işlemleri. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>
- İltica ve Sığınma Yönetmeliği. (1994, 30 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 22127). Erişim adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeli.pdf>
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1948). Erişim adresi: <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi. (2015, Eylül). *Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri*. Erişim adresi: <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>
- Jensen, N.K., Norredam, M., Priebe, S. ve ark. (2013). How do general practitioners experience providing care to refugees with mental health problems? A qualitative study from Denmark. *BMC Fam Pract*, 14, 1-17. doi: 10.1186/1471-2296-14-17
- Kahya, Ö. ve Sallan Gül, S. (2013, Ekim). *Bir uydu kent örneği olarak Isparta'dan sığınmacılık sorununun görünümüleri*. Uluslararası Katılımlı VII. Sosyoloji Kongresi Bildirisi, Muğla.
- Kahya Nizam, Ö. ve Sallan Gül, S. (2017). Türkiye'de mültecilere yönelik yerleşim politikaları ve uydu kentler: güvenlik kısıncında yaşamlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1385-1410. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/322505224_TURKIYE'DE_MULT_ECILERE_YONELIK_YERLESIM_POLITIKALARI_VE_UYDU_KENTLER_GUVENLIK_KISKACINDA_YASAMLAR
- Kahraman, F. ve Kahya Nizam, Ö. (2016). Mültecilik hallerini mekan üzerinden okumak: Gaziantep örneğinde Türkiyelilerin gözünden Suriyeli kent mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 808-825. Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/publication/305331357_MULTECILIK_HALL_ERINI_MEKAN_UZERINDEN_OKUMAK_GAZIANTEP_ORNEGINDE_TURKIYELILERIN_GOZUNDEN_SURIYELI_KENT_MULTECILERI

Kalaycı, S. (2014, Şubat). *Sığınmacıların korunmasına yönelik türk sivil toplum kuruluşları*. İNSAMER Erişim adresi: <http://insamer.com/rsm/files/Gozlem-Saha%20202%20Siginmacilarin%20Korunmasina%20Yonelik%20TURK%20STKlar.pdf>

Kamer Vakfı ve Hasna Inc (2014). *Suriyeli mülteciler ihtiyaç analizi anketi*. Erişim adresi: <http://www.kamer.org.tr/menuis/suriyelimultecilerihtiyacanalizianketi.docx>

Kanat, K. B. ve Üstün, Kadir. (2015, Nisan). *Turkey's Syrian refugees* (Report no: 49). Erişim adresi: http://file.setav.org/Files/Pdf/20150428153844_turkey%E2%80%99s-syrian-refugees-pdf.pdf

Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 467,153-162. Erişim adresi: <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/467polatkararecep.pdf>

Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 55-62. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ozge_Karadag_Caman/publication/47631029_Refugees_and_Health/links/59da6fd7a6fdcc2aad12a4b1/Refugees-and-Health.pdf

Kartal, H. (2008). *Avrupa Birliğinin yasadışı göç politikası ve Türkiye'ye yansımaları* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keskinkaya, V. (2010). *Mültecilerin hukuki durumuna ilişkin sözleşme ve Türkiye* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.

Kirişçi, K. (2014, Mayıs). *Syrian refugees and Turkey's challenges: beyond the limits of hospitality*. Brooking. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/research/syrian-refugees-and-turkeys-challengesgoing-beyond-hospitality/>

Kirk, J. ve Winthrop, R. (2007). Promoting quality education in refugee contexts: supporting teacher development in northern Ethiopia. *International Review of Education*, 53, 715-723. doi: 10.1007/s11159-007-9061-0

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J.,...Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal*, 183(12), 959-966. doi: 10.1503/cmaj.090292

- Kirova, A. (2001). Loneliness in immigrant children: implications for classroom practice. *Childhood Education*, 77, 260-267. doi: 10.1080/00094056.2001.10521648
- Koman, E. (2016). Suriyeli mülteci çocuklar ve engellenen eğitim hakkı. *Heinrich Böll Stiftung Derneği Derneği Alternatif Dergisi*, 2, 4-8. Erişim adresi: https://tr.boell.org/sites/default/files/alternatif_02_web_tr.pdf
- Kunz, E. F. (1973). The refugee in flight: kinetic models and forms of displacement. *International Migration Review*, 7(2), 125-146. doi: 10.2307/3002424
- Kvittingen, A. V. (2010). Negotiating childhood: age assessment in the UK asylum system. *RSC Working Papers Series*, 67, 1-59. Erişim adresi: http://repository.forcedmigration.org/show_metadata.jsp?pid=fmo:5939
- Laor, N., Wolmer, L., Mayes, L. C., Golomb, A., Silverberg, D. S., Weizman, R. Ve Cohen, D. J. (1996). Israeli preschoolers under scud missile attacks: a developmental perspective on risk-modifying factors. *Archives Of General Psychiatry*, 53(5), 416-423. doi: 10.1001/archpsyc.1996.01830050052008
- Lee, Y. M., Shin, O. J. ve Lim, M. H. (2012). The psychological problems of North Korean adolescent refugees living in South Korea. *Psychiatry Investigation*, 9(3), 217-222. doi: 10.4306/pi.2012.9.3.217
- Leyer, M. (1991). *Migration, kulturkonflikt und krankheit*. Opladen, Deutschland: Westdeutscher Verlag.
- Lustig, S. L., Kia-Keating, M., Knight, W. G., Geltman, P., Ellis, H., Kinzie, J. D. ve Saxe, G. N. (2004). Review of child and adolescent refugee mental health. *Journal Of The American Academy Of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(1), 24-36. doi: 10.1097/00004583-200401000-00012
- Machleidt, W. (2005). Migration, integration und psychische gesundheit. *Psychiatrische Praxis*, 32(2), 55-57. doi: 10.1055/s-2004-834690
- Macksoud, M., Dyregrov, A. ve Raundalen, M. (1993). *Traumatic war experiences and their effects on children*. New York, DC: Plenum Press.
- Mannaert, C. (2003, Mayıs). *Irregular migration and asylum in Turkey*. UNHCR. Working Paper No: 89. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/research/working/3ebf5c054/irregular-migration-asylum-turkey-celia-mannaert.html>
- Mareng, C.D. (2010). Reflections on refugee students' major perceptions of education in kakuma refugee camp, Kenya. *Intercultural Education*, 21(5), 473-481. doi: 10.1080/14675986.2010.521392

- Matthews, J. (2008). Schooling and settlement: refugee education in Australia. *International Studies in Sociology of Education*, 18(1), 31-45. doi: 10.1080/09620210802195947
- Measham, T., Jaswant, G., Rousseau, C., Pacione, L., Blais-McPherson, M. ve Nadeau, L. (2014). Refugee children and their families: supporting psychological well being and positive adaptation following migration. *CurrProbl Pediatr Adolesc Health Care*, 44, 208-215. doi: 10.1016/j.cppeds.2014.03.005
- Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/155147>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014, 24 Ekim). 2014/21 no.lu genelge. Erişim adresi: http://reyhanli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/30064854_24102014-4810539_Temel_Egitim_GM.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014, 23 Eylül). *Yabancılarla yönelik eğitim-öğretim hizmetleri*. Erişim adresi: http://www.ilkergedik.net/uploads/dokuman/2014-21%20say_1__%20genelge.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). *Suriye, Irak ve Libya uyruklu öğrencilerin denklik işlemleri*. Erişim adresi: https://carsamba.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/27025344_denklk922.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016a). *Suriyeli çocukların eğitimi için yol haritası belirlendi*. Erişim adresi: <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016b). *Suriyeli öğrenciler Türk eğitim sistemine entegreedilecek*. Erişim adresi: <http://meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-turk-egitim-sistemine-entegre-edilecek/haber/11815/tr>
- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: a 9-year follow-up study. *Development And Psychopathology*, 22(2), 477-489. doi: 10.1017/S0954579410000180
- Mosselson, J. (2006). Roots and routes: are-imagining of refugee identity constructions and the implications for schooling. *Current Issues in Comparative Education*, 9(1), 20-29. doi: 10.1007/978-981-10-3629-3
- Mutlu, Y. ve Kırımsoy, E. ve Antakyalıoğlu, Ş. (2016, Mart). *Bulanık mekanlarda gölgede kalanlar Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu*. Erişim adresi: <http://www.madde14.org/images/f/f0/GundemCocukBulanikMekanlarda2016tur.pdf>

- Mülteci çocuklar evlerine dönmek istiyor. (2016, 17 Eylül). Erişim adresi: <http://bianet.org/biamag/cocuk/178756-multeci-cocuklar-evlerine-donmek-istiyor>
- Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme. (1954). Erişim adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- Nasıroğlu, S. ve Çeri, V. (2015). Mülteciler ve mülteci çocukların ruhsal durumu. *Middle East Journal Of Refugee Studies*, 1(1), 43-76. doi: 10.12738/mejrs.2016.1.1.0003
- National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force. (2005). *Mental health interventions for refugee children in resettlement*. Child and Adolescent Refugee Mental Health. Erişim adresi: https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources//mental_health_interventions_refugee_children_resettlement.pdf
- Nevşehir Valiliği İnsan Hakları Kurulu. (2016, Ocak). *Geçici koruma altındakiler, sığınmacılar, göçmenler ve mülteciler raporu*. Erişim adresi: file:///C:/Users/2016/Downloads/rapor_valilik.pdf
- Nicholl, C. ve Thompson, A. (2004). The psychological treatment of post traumatic stress disorder (ptsd) in adult refugees: a review of current state of psychological therapies. *Journal Ment Health*, 13(4), 351-362. doi: 10.1080/09638230410001729807
- Odman, M. T. (2008). *Çocuk hakları bağlamında çocuk mülteciler*. Mersin: Çağ Üniversitesi Yayını.
- Oh, S.A. ve Van Der Stouwe, M. (2008). Education, diversity, and inclusion in Burmese refugee camps in thailand. *Comparative Education Review*, 52(4), 589-617. doi: 10.1086/591299
- Oikonomidoy, E. (2010). Zooming into the school narratives of refugee students. *Multicultural Perspective*, 12(2), 74-80. doi: 10.1080/15210960.2010.481186
- Olçay, Z. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 229-240. Erişim adresi: http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1156.pdf
- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015, Ocak). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri* (Rapor no:195). Erişim adresi: http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf
- Önal, A. (2015). *Isparta'da yaşayan mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlar üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Öner, C. (2010). *Avrupa Birliği üyelik müzakereleri çerçevesinde van ilindeki mültecilerin sorunları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özatça, A. (2009). *Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlığın yordayıcısı olarak aile işlevleri* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Özelsel, M. (1990). *Gesundheit und migration: eine psychologisch-empirische untersuchung an Deutschen und Türken in Deutschland*. München, Deutschland: Profil Verlag.
- Özer, S. ve Şirin S. R. (2013). *Suriyeli mülteci çocuklar saha araştırması sonuç raporu*. Erişim adresi: http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/BAUSuriye_23_11_2012.pdf
- Özer, Y. ve Komşuoğlu, A. (2016). *Türkiye'nin Suriyeli göçmen çocuklar ile ilgili eğitim politikası: İstanbul örneği çerçevesinde bir analiz* (Yayınlanmamış TÜBİTAK proje raporu no: 115K100). Erişim adresi: <https://keyemgoc.wordpress.com/2017/04/25/turkiyenin-suriyeli-gocmen-cocuklar-ile-ilgili-egitim-politikasi-istanbul-ornegi-cercevesinde-bir-analiz-doc-dr-yesim-ozer/>
- Özer, Y. Y., Ateşok, Z. Ö. ve Komşuoğlu, A. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, 34-42. Erişim adresi: http://www.asosjournal.com/Makaleler/913122809_a.pdf
- Özpolat Olgun, T. ve Yüksel, Ş. (2001). Yakınlarını kaybeden kişilerin ruhsal durumlarının ve yas tepkilerinin karşılaştırılması. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 90, 41-69. Erişim adresi: <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/169945/yakinlarini-kaybeden-kisilerin-ruhsal-durumlarinin-ve-yas-tepkilerinin-karsilastirilmesi>
- Öztek, Z. ve Eren, N. (2006). *Sağlık yönetimi (halk sağlığı temel bilgiler)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Paksoy, H. M. (2013, Ağustos). *İç savaştan kaçarak kilis'te yaşamını sürdüren suriyelilerin sosyo-ekonomik sorunları üzerine bir araştırma raporu*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No:1. Erişim adresi: <http://iibf.kilis.edu.tr/dosyalar/bilimselEtkinlikler/hmpSuriye.pdf>

- Parlak, B. ve Şahin, A. U. (2015). Türkiye iltica ve göç mevzuatının coğrafi kısıtlama uygulaması yönünden analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 65-79. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131338/5000120308>
- Pinson, H. Ve Arnot, M. (2010). Local conceptualisation of the education of asylum-seeking and refugee students: from hostile to holistic models. *International Journal of Inclusive Education*, 14(3), 247-267. doi: 10.1080/13603110802504523
- Portes, A. ve Rumbaut, R.G. (2001). *Ethnicities: children of immigrants in America*. Los Angeles: University of California Press.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*.(K. İnal, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Pryor, C. B. (2001). New immigrants and refugees in american schools: multiple voices. *Childhood Education*, 77(5), 275-283. doi: 10.1080/00094056.2001.10521650
- Rah, Y., Choi, S. ve Nguyen, T.S.T. (2009). Building bridges between refugee parents and schools. *International Journal of Leadership in Educational*, 12(4), 347-365. doi: 10.1080/13603120802609867
- Roessingh, H. (2006). The teacher is the key: building trust in esl high school programs. *The Canadian Modern Language Review*, 62(4), 563-590. doi: 10.3138/cmlr.62.4.563
- Rogner, J., Bökli, E. ve Bartram, M. (2001). *Emotionalles und körperliches wohlbefinden Türkischer einwohner in Osnabrück*. Osnabrück, Deutschland: Universität Verlag.
- Rousseau, C., Drapeau, A. ve Corin, E. (1996). School performance and emotional problems in refugee children. *American Journal Of Orthopsychiatry*, 66(2), 239-251. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Cecile_Rousseau2/publication/14044581_School_Performance_and_Emotional_Problems_in_Refugee_Children/links/54ef5b7d0cf2432ba6567820/School-Performance-and-Emotional-Problems-in-Refugee-Children.pdf
- Rousseau, C., Drapeau, A. ve Platt, R. (1999). Family trauma and its association with emotional and behavioral problems and social adjustment in adolescent cambodian refugees. *Child Abuse and Neglect*, 23(12), 1263-1273. doi: 10.1016/S0145-2134(99)00100-3
- Roxas, K. (2011). Tales from the front line: teachers' responses to Somali Bantu refugee students. *Urban Education*, 46(3), 513-548. doi: 10.1177/0042085910377856

- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal Of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331. doi: 10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x
- Rutter, J. (2003, Eylül). *Working with refugee children*. Erişim adresi: <http://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/1859351395.pdf>
- Sabuncuoğlu, O. (1998). *Göçe zorlanan bir grup Bulgaristan Türk çocuk veergende psikiyatrik-psikolojik durum* (Uzmanlık tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/302931742_Gocmen_cocuklar_ve_okul_kulturleri_Bir_butunlestirme_onerisi
- Schouler-Ocak, M. (2005). Traumazentrierten psychotherapie bei migranten: bedeutung kulturspezifischer einflussfaktoren. *Turkish German Gynecologic Association*. 6(1), 17-22. Erişim adresi: <http://docplayer.org/22170946-Traumazentrierten-psychotherapie-bei-migranten-bedeutung-kulturspezifischer-einflussfaktoren.html>
- Sesli Sözlük. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.seslisozluk.net/g%C3%B6%C3%A7menler-nedir-ne-demek/>
- Sever, H.(2009). *Yasadışı göçmenlerin profili: İstanbul ili örneği* (Yüksek lisans tezi). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Sever, H. (2012). Sosyal öğrenme teorileri ışığında yasadışı göç ve etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(32), 51-66. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55749>
- Sharara, S.L. ve Kanj, S.S. (2014). War and infectious diseases: challenges of the Syrian war. *PLOS Pathogens*, 10(11), 1-4. doi: 10.1371/journal.ppat.1004438
- Shirberg, J. (2007, Ocak). *Teaching well? Educational reconstruction efforts and support to teachers in postwar Liberia*. International Rescue Committee. Erişim adresi: http://www.ungei.org/resources/files/doc_1_Teaching_Well_-_IRC_Liberia_Report-1.pdf
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği. (2016). *Eğitim hakkı*. Erişim adresi: http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/Haklarimi_Biliyorum_Ankara.pdf
- Silove, D. (1999). The psychosocial effects of torture, mass human rights violations, and refugee trauma: toward an integrated conceptual framework. *The Journal Of Nervous And Mental Disease*, 187(4), 200-207. doi: 10.1097/00005053-199904000-00002

- Sinclair, M. (2002). *Planning education in and after emergencies*. Paris, France: UNESCO.
- Sinclair, M. (2007). *Education in emergencies*. Commonwealth Education Partnership. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.9965&rep=rep1&type=pdf>
- Sirmen, S. (2009). Yabancıların Türkiye'den sınır dışı edilmesine ilişkin temel düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkında verdiği örnek kararlar. *Ankara Barosu Dergisi*, 67(3), 29-45. Erişim adresi: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2009-3/2.pdf>
- Situation Syria Regional Refugee Response. (t.y.). Erişim adresi: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>
- Smith, P., Perrin, S., Yule, W., Hacam, B. ve Stuvland, R. (2002). War exposure among children from Bosnia-Herzegovina: psychological adjustment in a community sample. *Journal Of Traumatic Stress*, 15(2), 147-156. doi:10.1023/A:1014812209051
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006, 31 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 26200). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F.G. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stanley, S. (1977). Community mental health services to minority groups : some optimism, some pessimism. *American Psychologist*, 32(8), 616-624. doi: 10.1037//0003-066X.32.8.616
- Steel, Z., Silove, D., Phan, T. ve Bauman, A. (2002). Long-term effect of psychological trauma on the mental health of vietnamese refugees resettled in Australia: A Population-Based Study. *The Lancet*, 360(9339), 1056-1062. doi: 10.1016/S0140-6736(02)11142-1
- Stegemann, A. (2005). *Zielgruppenorientierte gesundheitsförderung von migranten optimierung über interkulturelle teamarbeit* (Doktora tezi). Osnabrück Üniversitesi, Osnabrück.
- Stein, B. N. (1981). The refugee experience: defining the parameters of a field of study. *The International Migration Review*, 15(1-2), 320-330. doi: 10.2307/2545346

- Suarez Orozco, C. (2000). *Identities under siege: immigration stress and social mirroring among the children of immigrants*. New York, DC: Cambridge University Press.
- Sujoldžić, A., Peternel, L., Kulenović, T. ve Terzić, R. (2006). Social determinants of health—a comparative study of Bosnian adolescents in different cultural contexts. *Collegium Antropologicum*, 30(4), 703-711. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/6558740_Social_determinants_of_health_-_A_comparative_study_of_Bosnian_adolescents_in_different_cultural_contexts
- Suriyeli çocukları 1000 liraya kiralayıp dilendiriyorlar. (2017, 11 Eylül). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201709111030089833-suriyeli-cocuk-dilendirme/>
- Suriyeli mültecilerin durumu, sorunu ve çözüm yolları. (2014). Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/politika/suriyeli-multecilerin-durumu-sorunlari-ve-cozum-yollari-71182.pdf/>
- Sutner, S. (2002). How schools can help refugee students. *Harvard Education Letter*, 18(5), 3-5. Erişim adresi: http://hepg.org/hel-home/issues/18_5/helarticle/how-schools-can-help-refugee-students_224
- Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2008). Ekonomik etkileri açısından türkiye'nin turizm merkezlerine yönelik Avrupalı göçleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 17(1-2), 51-59. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ecd/article/view/5000115507/5000107499>
- Szente, J., Hoot, J. Ve Taylor, D. (2006). Responding to the special needs of refugee children: practical ideas for teachers. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 15-20. doi: 10.1007/s10643-006-0082-2
- Şeker, B. D. ve Boysan, M. (2013). İranlı geçici sığınmacıların kültürleşme tercihlerinin demografik özelliklere göre incelenmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 18-39. Erişim adresi: <http://sosbilder.neu.edu.tr/wp-content/uploads/sites/123/2016/04/Bet%C3%BCI-Dilara-%C5%9Eeker-Murat-Boysan.pdf>
- Şeker, B.D. ve Aslan, Z. (2015). Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 8(1), 86-105. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/304270>
- Şeker, B. D. ve Sirkeci, I. (2015). Challenges for refugee children at school in eastern Turkey. *Economics and Sociology*, 8(4), 122-133. doi: 10.14254/2071-789X.2015/8-4/9

- Taneri, G. (2012). *Uluslararası hukukta mülteci ve sığınmacıların geri gönderilmemesi (non-refoulement) ilkesi*. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Tarlan, K. V. (2015). Savaş, göç, sınıf: emeğin göçü. *Birikim Dergisi*, 320, 53-62. Erişim adresi: http://www.academia.edu/21046227/Savas_Goc_Sinif_Emegin_Gocu
- Tarlan, K. V. (2016). *Suriyeli mülteciler: büyüyen sorunlar, daralan zaman*. Birikim. Erişim adresi: http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7771/suriyelimulteciler%20-buyuyen-sorunlar-daralan-zaman#.W1Yspq5l_IV
- Taylor, S. ve Sidhu, R. (2012). Supporting refugee students in schools: what constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16(1), 39-56. doi: 10.1080/13603110903560085
- Teber, S. (1994). *Göçmenlik yaşantısı ve kişilik değişimi*. Oberhausen, Almanya: Ortadoğu Yayıncılık.
- Teodorescu, D. S., Heir, T., Hauff, E., Wentzel-Larsen, T. ve Lien, L. (2012). Mental health problems and post-migration stress among multi-traumatized refugees attending outpatient clinics upon resettlement to Norway. *Scandinavian Journal of Psychology*, 53(4), 316-332. doi: 10.1111/j.1467-9450.2012.00954.x
- Tersine dünyanın mülteci çocukları. (2017, 4 Mart). Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2017/03/04/tersine-dunyanin-multeci-cocuklari/>
- Thabet, A., Abed, Y. ve Vostanis, P. (2004). Comorbidity of PTSD and depression among refugee children during war conflict. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(3), 533-542. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00243.x
- Theirworld ve A World at School (2015, Eylül). *Partnering for a better future: ensuring educational opportunity for all Syrian refugee children and youth in Turkey*. Theirworld. Erişim adresi: <http://gbc-education.org/wp-content/uploads/2015/01/Turkey.pdf>
- Thomas, R. M. (1998). *Conducting Educational Research: A Comparative View*. Wiltshire, England: Bergin and Garvey.
- Thomas, T. ve Lou, W. (2012). *Psychological well being of child and adolescent refugee and asylum seekers: overview of major research findings of the past ten years*. Australian Human Rights Commission Yayını. Erişim adresi: <https://www.humanrights.gov.au/publications/psychological-well-being-child-and-adolescent-refugee-and-asylum-seekers>

- Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı. (2014). *TOHAV göç analiz raporu*.İstanbul: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Tousignant, M., Habimana, E., Biron, C., Malo, C., Sidoli-Lebianc, E. ve Bendris, N. (1999). The quebec adolescent refugee project: psychopathology and family variables in a sample from 35 nations. *Journal Of The American Academy Of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(11), 1426-1432. doi: 10.1097/00004583-199911000-00018
- Tran, T. V., Manalo, V. ve Nguyen, V. T. (2007). Nonlinear relationship between length of residence and depression in a community-based sample Of Vietnamese Americans. *International Journal Of Social Psychiatry*, 53(1), 85–94. doi: 10.1177/0020764007075025
- Trimble, J. (2003). Introduction: social change and acculturation. K. M. Chun ve diğerleri (Yay. haz.)*Acculturation: advances in theory, measurement, and applied research* içinde (s. 3-13). Washington, DC: American Psychological Association.
- Trueba, E., Garza, E. ve Reyes, P. (2004). *Resiliency and success: migrant children in the US*. Colorado: Paradigm Publishers.
- Tunç, A. Ş. (2015: Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131337/5000120305>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BEKLENT%C4%B0
- Türk Tabipleri Birliği. (2014, Ocak). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları. Erişim adresi: <http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf>
- Türk Tabipleri Birliği. (2016). *Savaş, göç ve sağlık*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları.
- Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi. (2015). *Türkiye’de çocuk işçiliği gerçeği raporu*. Erişim adresi: <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>
- Türkiye’de son 6 yılda 225 bin Suriyeli doğdu. (2017, 18 Kasım). Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-de-son-6-yilda-225-bin-gundem-2556870/>
- Uluslararası Af Örgütü. (2009, Nisan). *İki arada bir derede: türkiye’deki mültecilere koruma sağlanmıyor*. Erişim adresi: <http://www.madde14.org/images/8/87/Uaoikiarada2009.pdf>

- Uluslararası Af Örgütü (2014, Kasım). *Hayatta kalma mücadelesi: türkiye'deki Suriye'den gelen mülteciler raporu*. Erişim adresi: <http://www.madde14.org/images/5/53/UaoHayattakalma2014.pdf>
- Uluslararası Af Örgütü (2015a, Şubat). *İçişleri Bakanlığı'nın yeni genelgesi irak'tan gelen mültecilerin haklara erişimini kolaylaştırabilir*. Erişim adresi: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/icisleri-bakanliginin-yeni-genelgesi-iraktan-gelen-multecilerin-haklara-erisimini-kolaylastirabilir>
- Uluslararası Af Örgütü (2015b, Aralık). *Avrupa'nın bekçisi: Türkiye'deki mültecilerin hukuka aykırı olarak alıkonulmaları ve sınır dışı edilmeleri raporu*. Erişim adresi: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4430222015TURKISH.PDF>
- Uluslararası Göç Örgütü.(2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf
- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2013). *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması*. Ankara: Usak Yayınları.
- United Nations High Commissioner For Refugees. (1984). *Arap ülkelerinde mültecilerin durumunu düzenleyen Arap sözleşmesi*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/tr/11798-siginma-ve-multeci-konularindaki-uluslararası-belgeler-ve-hukuki-metinler.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (1997, Mart). *UNHCR comprehensive policy on urban refugees*. Erişim adresi: <http://www.refworld.org/pdfid/41626fb64.pdf>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2006, Haziran). *UNHCR and international protection: an induction programme*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/publications/legal/44b500bd2/unhcr-international-protection-protection-induction-programme-chapter-4.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2009, Eylül). *UNHCR policy of refugee protection and solutions of urban areas*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/protection/hcdialogue%204ab356ab6/unhcr-policy-refugee-protection-solutions-urban-areas.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2011). *Ensuring access to education: operational guidance on refugee protection and solutions in urban areas*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/protection/health/4e26c9c69/ensuring-access-health-care-operational-guidance-refugee-protection-solutions.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2012). *The implementation on UNHCR's policy on refugee protection and solutions of urban areas. Global survey 2012*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/516d658c9.pdf>

- United Nations High Commissioner For Refugees. (2014a, Haziran). *World at war, global trends, forced displacement in 2014*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/statistics/country/556725e69/unhcr-global-trends-2014.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2014b, Eylül). *Turkey Syrian refugee Daily sitrep*. Erişim adresi: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/42027>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2015a). *Protecting and supporting the displaced in Syria UNHCR Syria end of year report 2015*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/56cad5a99.pdf>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2015b, Eylül). *Curriculum choices in refugee settings*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/publications/education/560be1209/education-brief-3-curriculum-choices-refugee-settings.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2015c, Kasım). *Regional refugee and resilience plan 2016-2017. In response to the Syria crisis*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/partners/donors/570668e36/regional-refugee-resilience-plan-2016-2017-response-syria-crisis-january.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2016a). *Global trends: forced displacement in 2015*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2016b, Eylül). *Missing out: refugee education in crisis*. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/57d9d01d0>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2017, 30 Mart). Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/tr/>
- United Nations High Commissioner For Refugees. (2018, 19 Haziran). Zorla yerinden edilen insan sayısı 2017’de 68 milyonu aştı, mülteciler için küresel bir anlaşmanın sağlanması kritik önemde. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanin-saglanmasi-kritik-onemde.html>
- Urk, M. (2010). *Göç olgusu bağlamında mülteciler, sığınmacılar ve insan hakları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Usanmaz, G. (2009). *Göç, mülteciler ve STK’lar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim sözlüğü*. Ankara: H. Ü. Yayınları.
- Vahedi, N. (1996). Diskriminierung und gesundheitliches Wohlbefinden bei Türkischen Industriearbeitern. *Psychosozial*, 63, 71-92. Erişim adresi: <https://www.psychosozial-verlag.de/25603>
- Van der Hart, O., Brown, P. ve Turco, R.N. (1990). Hypnotherapy for traumatic grief: Janetian, and modern approaches integrated. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 32(4), 263-271. doi: 10.1080/000291157.1990.10402833
- Van Ee, E., Kleber R.J. ve Mooren T. T. M. (2012). War trauma lingers on: associations between maternal posttraumatic stress disorder, parent-child interaction, and child development. *Infant Ment Health Journal*, 33(5), 459-468. doi: 10.1002/imhj.21324
- Van Tubergen, F. ve Kalmijn, M. (2009). Language use and proficiency of immigrants in the Netherlands: opportunities or incentives? *European Sociological Review*, 25(2), 169-82. doi: 10.1093/esr/jcn043
- Walick, C.M. ve Sullivan, A.L. (2015). Educating somali immigrant and refugee students: a review of cultural-historical issues and related psychoeducational supports. *Journal of Applied School Psychology*, 31(4), 347-368. doi: 10.1080/15377903.2015.1056921
- Warfa, N., Curtis, S., Watters, C., Carswell, K., Ingleby, D. ve Bhui K. (2012). Migration experiences, employment status and psychological distress among Somali immigrants: a mixed-method international study. *BMC Public Health*, 12, 1-12. doi: 10.1186/1471-2458-12-749
- Weig, W. (1998). *Migration und seelische gesundheit. vorstand des instituts für migrationsforschung*. Osnabrück, Deutschland: Universität Osnabrück.
- Yakmaz E. (2014, Şubat). *Statü belirleme sürecinde Türkiye’de bulunan refakatsiz sığınmacı çocukların durumu raporu*. IMPR Humanitarian Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi Yayını. Erişim adresi: <http://imprhumanitarian.org/tr/wp-content/uploads/RAPOR-1ID.pdf>
- Yang, J. (2015). *Recognition, validation and accreditation of non-formal and informal learning in UNESCO member states*. UNESCO Hayat Boyu Öğrenme Enstitüsü. Erişim adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002326/232656e.pdf>
- Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun. (1950, 15 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 7564). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil durumlardaki okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye’deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199. Erişim adresi: <https://dergi.tplondon.com/index.php/gd/article/view/80>

Yıldırım, E., Yakar, H. ve Erdoğan, E. (2016). Turkey from the perspective of the refugee children. *Journal of education and learning*, 6, 1-12. doi: 10.5539/jel.v6n2p1

Yıldız, K., Ünlü, Ü. ve Sezer, M. (2014). Mülteci-sığınmacı cinnetleri ve toplum. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 42-50. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kmusekad/article/view/5000134111/50001229> 26

Yönten, H. (2002). *The integration of Turkish immigrant in Germany and Denmark* (Uzmanlık tezi).Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Zarouchas, I. (2006). *Die erfassung der psychiatrischen versorgung von patienten mit migrationshintergrund im raum Bochum* (Uzmanlık tezi). RuhrÜniversitesi, Bochum.

EKLER

EK 1:Kişisel Bilgiler Formu

Kişisel Bilgiler Formu

Sevgili katılımcılar bu çalışmadan elde edilecek veriler *Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri* adlı yüksek lisans tezinde kullanılacaktır. Vereceğiniz cevapların samimi olması araştırmadan sağlıklı sonuçların elde edilmesinde büyük önem arz etmektedir. Aşağıdaki 13 adet soruyu, verilmiş olan seçeneklerden uygun olanı işaretleyerek (X) ya da sorulan sorunun cevabını boşluğa yazarak cevaplandırınız. Her soruya cevap veriniz. Cevaplarınız gizli tutulacaktır. Ad soyad vb. kişisel bilgilerinizi yazmayınız. Katılımınız için teşekkürler.

Mustafa KORKUT

1	Cinsiyetiniz	:	☐ (K)	☐ (E)	
2	Kaç Yaşındasınız?	:	.....		
3	Okulunuz	:	☐ İlkokul	☐ Ortaokul	☐ Lise
4	Türkiye'ye Hangi Ülkeden Geldiniz?	:	.....		
5	Anneniz	:	☐ Yaşıyor	☐ Öldü	
6	Babanız	:	☐ Yaşıyor	☐ Öldü	
7	Savaş, Şiddet vb. Olaylar Yüzünden Herhangi Bir Yakınınızı Kaybettiniz mi?	:	☐ Evet	☐ Hayır	
8	Aileniz	:	☐ Anne-Babam Birlikte Yaşıyor	☐ Anne-babam Ayrı (Vefat Etmiş ya da Boşanmış)	
9	Ailenizde sürekli hastalığı olan var mı?	:	☐ Evet	☐ Hayır	
10	Kaç Kardeşiniz?	:	..... (Siz Dahil)		
11	Siz ile Birlikte Evinizde Kaç Kişi Yaşıyorsunuz?	:	.....		
12	Hangi İlçede İkamet ediyorsunuz?	:	.....		
13	Kaç Yıldır Türkiye'desiniz?	:	.....		

EK 2: Sorunlar Anketi

Sorunlar Anketi

Sevgili katılımcılar aşağıdaki maddeler olumlu olumsuz ifadeler belirten cümlelerden oluşmaktadır. Bu maddelere hangi derecede katıldığınızı ifade etmeniz için Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum seçeneklerine yer verilmiştir. Sizlerden ilgili maddeye uygun olan seçeneği işaretlemenizi (X) ve boş bırakmamanızı istiyoruz. Her madde için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.

No	Maddeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1	Kitapların ne anlatmak istediğini anlamıyorum.					
2	Ailem beni çalıştırıyor.					
3	Türk öğrencilerle anlaşamıyorum.					
4	Ülkemde yaşadığım kötü şeyler aklımdan çıkmıyor.					
5	Alacağım diploma hiçbir işe yaramayacak.					
6	Evde dayak yiyorum.					
7	Serbest zamanlarımı nasıl değerlendireceğimi biliyorum.					
8	Türkçeyi konuşmakta zorlanıyorum.					
9	Öğretmenlerimin anlattıklarını anlamıyorum.					
10	Türk aileler bizi kendi çocuklarıyla aynı okulda istemiyor.					
11	Korkunç rüyalar görüyorum.					
12	Olumsuz durumlarla karşılaştığımda nerelerden yardım alabileceğimi bilmiyorum.					
13	Sağlık personeli bize iyi davranmıyor.					
14	Kendimi yalnız hissediyorum.					
15	Verimli ders çalışma yöntemlerini bilmiyorum.					
16	Yeterli beslenebiliyorum.					
17	Evimiz çok kalabalık.					
18	Ailem beni sevmiyor.					
19	Çabuk sinirleniyorum.					
20	Türkçeyi anlamakta zorlanıyorum.					
21	Ülkem aklıma gelince huzursuz oluyorum.					
22	Zamanımı etkili kullanma konusunda yetersiz kalıyorum.					
23	Okulu bırakıp para kazanmak istiyorum.					
24	Dışarda hiç yemek yiyemiyorum.					

25	Temizlik ihtiyacımı karşılayamıyorum.					
26	Eski arkadaşlarımı özlüyorum.					
27	Nasıl daha fazla başarılı olabileceğimi bilmiyorum.					
28	Mutlu olduğumu düşünüyorum.					
29	Evimizde gıda sıkıntısı yaşanıyor.					
30	Kimse beni anlamıyor.					
31	Hangi yeteneklere sahip olduğumun farkındayım.					
32	Şiddetli bir ses duyduğumda çok korkuyorum.					
33	Kırtasiye ihtiyaçlarım tamamlanmıştır.					
34	Yaşadığım evin koşulları iyi değil.					
35	Sorunlarımın üstesinden nasıl gelebileceğimi bilmiyorum.					
36	Yaşadığım kötü şeylerin tekrarlanmasından korkuyorum.					
37	Ailem benim için hiç endişelenmez.					
38	Arkadaşlık kurmakta zorlanmıyorum.					
39	İlgilerimin farkında değilim.					
40	Kendi ülkemdeki mahallemizi özlüyorum.					
41	Sağlık kuruluşlarında derdimi anlatamıyorum.					
42	Kendi ülkemizde her şey daha güzeldi.					
43	Üst öğrenim kurumlarının neler olduğunu biliyorum.					
44	Öğretmenlerim beni sevmiyor.					
45	Türk kültürüne alışamadım.					
46	Ailem benimle ilgilenmiyor.					
47	Arkadaşlarım beni seviyor.					
48	Meslekler hakkında bilgi sahibi değilim.					
49	Hiçbir şey beni mutlu etmiyor.					
50	İnsanları anlayamıyorum.					
51	Sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını biliyorum.					
52	Evde kendime ait odam var.					
53	Aileme kötü bir şey olacak diye korkuyorum.					
54	Psikolojimin bozuk olduğunu düşünüyorum.					
55	Türk öğrenciler tarafından dışlanıyorum.					
56	Sağlığımdan endişe ediyorum.					
57	Geleceğe dönük hedeflerimin ne olduğunu biliyorum.					
58	İstedğim zaman sağlık kuruluşlarından faydalanabiliyorum.					
59	Hiç kimseyi sevmiyorum.					
60	Her an kötü bir şeyler olacağından korkuyorum.					
61	Ailemle anlaşamıyorum.					
62	Evde yeterince ısınamıyorum.					

63	Uykudan korkarak uyanıyorum.					
64	İstediğim gıdayı alabilme imkanım var.					
65	Baş edemediğim davranış problemlerim var.					
66	Dilencilik yapıyorum.					
67	Sürekli aynı yemekleri yiyoruz.					
68	Geceleri rahat uyuyabiliyorum.					
69	Sınavlarda çok kaygılanıyorum.					
70	Ailem beni evlendirmek istiyor.					
71	Sağlık sorunum var.					
72	Ekonomik gelirimiz yetersiz.					
73	İstediğim zaman banyo yapamıyorum.					
74	Kendimi ifade edemiyorum.					
75	Okulu sevmiyorum.					
76	Psikolojik yardıma ihtiyacım var.					
77	Komşularımızla iyi geçinemiyoruz.					
78	Yeteneklerimi sergileme şansı verilmiyor.					
79	İş olanakları hakkında bilgi sahibiyim.					
80	Kendime kötü bir şey olacak diye korkuyorum.					
81	Ailemin benim desteğime ihtiyacı var.					
82	Arkadaşlarımın zorbalığına maruz kalıyorum.					
83	Evde sürekli huzursuzluk var.					
84	Ailem beni okula göndermek istemiyor.					
85	Türkiye'deki insanlara alışamıyorum.					
86	Kötü olayları içimde tekrar tekrar yaşıyorum.					

EK 3: Beklentiler Anketi

Beklentiler Anketi

Sevgili katılımcılar aşağıdaki maddeler şu ana ve geleceğe dönük beklentilerden oluşmaktadır. Bu maddelere hangi derecede katıldığınızı ifade etmeniz için Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum seçeneklerine yer verilmiştir. Sizlerden ilgili maddeye uygun olan seçeneği işaretlemenizi (X) ve boş bırakmamanızı istiyoruz. Her madde için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.

No	Maddeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1	Türkiye’de istediğim kadar kalabileceğimi zannediyorum.					
2	İş olanakları konusunda bilgi sahibi olmak istiyorum.					
3	Türkçeyi daha iyi kavrayabilmem için yapılan çalışmalar artacaktır.					
4	Mültecilere T.C vatandaşlığı verileceğini sanmıyorum.					
5	Aldığım eğitimin kalitesinin zamanla artacağını umuyorum.					
6	Gelecekte hayatım daha güzel olacağını sanıyorum.					
7	Yaşadıklarımın dolayı psikososyal yardım yapılması beklentisi içindeyim.					
8	İlerde Avrupa’ya gideceğim beklentisiyle yaşıyorum.					
9	Hedeflerimi belirlemek istiyorum.					
10	Okuldan mezun olunca iş bulacağımı zannetmiyorum.					
11	İhtiyaç duyduğumda nerelerden yardım alabileceğimin öğretilmesini istiyorum.					
12	Çocukların çalıştırılmasının önleneceğini umuyorum.					
13	Türkiye’de alacağım diplomanın başka ülkelerde de geçerli olmasını istiyorum.					
14	Ailemde çalışan bireylerin iyi bir işi olacağını sanmıyorum.					
15	Yetkililerin bir gün bizi duyacağı umudu içindeyim.					

16	Yeteneklerimin fark edileceğini düşünüyorum.					
17	Ülkemize geri döneceğimizin hayali içindeyim.					
18	Mülteci çocuklar için sosyal aktiviteler artırılacak diye düşünüyorum.					
19	Meslekleri tanıma ihtiyacı içindeyim.					
20	Mülteci çocukların mesleki eğitimi için imkanların artırılacağını düşünüyorum.					
21	Ülkemdeki sıkıntıların yakında biteceği kanaatindeyim.					
22	Yüksek eğitim kurumlarını tanımaya ihtiyacım var.					
23	Eski arkadaşlarıma kavuşacağımı ümit ediyorum.					
24	İyi derecede Türkçe öğreneceğimi sanmıyorum.					
25	İyi bir meslek sahibi olacağım beklentisi içindeyim.					
26	Mültecilerle ilgili basında güzel haberler duyacağımızı düşünüyorum.					
27	Aileme maddi yardım yapılacağına inanıyorum.					
28	Sorunlarla baş edebilme yöntemlerini bilmek istiyorum.					

EK 4: Samsun Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Anket Uygulama İzni

T.C.
SAMSUN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27485554-821.01-E.2965661
Konu :Anket Araştırma İzni

12.02.2018

DAĞITIM YERLERİNE

- İlgi :a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün
22/08/2017 tarihli ve 35558626-10.06.01.E.12607291 - 2017/25 sayılı Genelgesi
b) Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesinin 18.01.2018 tarihli ve bila sayılı yazısı.

Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı 12250980 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi Mustafa KORKUT'un İlimiz İlkadım ve Atakum İlçelerindeki İlkokul, Ortaokul ve Liselerde okuyan öğrencilere yönelik "Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri" başlıklı tez uygulama çalışması yapmak istediğine ilişkin ilgi (b) yazı ve ekleri, ilgi (a) genelgeye göre incelenmiş ve komisyon tarafından uygun görülmüştür.

Söz konusu çalışmanın komisyon kararı doğrultusunda anket çalışma sonuçlarını çalışmayı yapan kişi tarafından raporlanarak, Müdürlüğümüz Ar-Ge Birimine gönderilmesine dikkat edilerek, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde, duyurusu ve denetimi ilçe millî eğitim müdürlüğünüz tarafından gerçekleştirilmek üzere okul müdürlüğü sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmadan gönüllük esasına bağlı olarak yapılmasının sağlanması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Coşkun ESEN
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Ekler :

- 1- İlgi (b) dilekçe ve ekleri (11 sayfa)
- 2-12/02/2018 tarihli komisyon kararı (1 sayfa)

DAĞITIM:
Gereği:
İlkadım ve Atakum İlçe Kaymakamlığına
(İlçe MEM)

Bilgi:Samsun Ondokuzmayıs
Üniversitesi

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
12.12.2018

Mehmet ÖZDEMİR
Memur

Adres: Atatürk Blv.Yeni Hükümet Konağı Kat:3 SAMSUN
Elektronik Ađ: samsun.meb.gov.tr
e-posta:

Bilgi için: Bureu Sağıroğlu
Tel: 0 (362) 435 80 63
Faks: 0 (362) 432 48 54

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden e499-8eda-324c-8d57-5220 kodu ile teyit edilebilir.

EK 5: Samsun Valiliği İl Göç İdaresi Tez Çalışması İstatistikî Bilgiler

T.C.
SAMSUN VALİLİĞİ
Samsun İl Göç İdaresi Müdürlüğü

05/03/2018

Sayı : 40109549-000-E.4450
Konu : Tez Çalışması

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

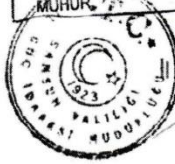
İlgi : a) 26/02/2018 tarihli ve E.4832 sayılı yazınız.
b) 02/03/2018 tarihli Valilik Oluru.

İlgi (a) sayılı yazınız gereğince, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Eğitimi Dalı yüksek lisans öğrencisi **Mustafa KORKUT**un "Mülteci Çocukların Sorunları ve Beklentileri" konulu tez çalışması ile ilgili istatistikî bilgiler Ek'te gönderilmiş olup, ilimizdeki okullaşma oranına göre dağılımları ile ilgili bilgilerin ise İl Millî Eğitim Müdürlüğünden talep edilmesi hususunu;

Verilen bilgilerle ilgili olarak, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 94 üncü maddesi ile 2014/6883 karar sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinin 51 inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkelerine gerekli hassasiyetin gösterilmesini, bu hassasiyetin gösterilmemesi halinde ortaya çıkabilecek sorumluluğun Müdürlüğünüze ait olacağı hususunun ilgiliye bildirilmesini **önemle**;

Arz ederim.

Bu Evrakın 8070 Sayılı Kanun gereğince
E-İMZA ile imzalandığı tasdik olunur
20.18

Onur ERDEM
İl Göç Uzman Yrd

Sinan TAŞBAŞ
İl Göç İdaresi Müdürü V.

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (ppBq+N-xx/RZt-su1M7K-+F1Jpm-wp5dgWFE) kodunu yazınız.

19 Mayıs Mah. Saadet Cad. No:4 İlkadım / Samsun
Telefon No: (362)431 28 03 Faks No: (362)431 28 20
e-Posta: samsun@goc.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.goc.gov.tr/>

Bilgi için: Sabahattin TARHAN
POLİS MEMURU
Telefon No:

EK 6: Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Frekans Dağılımları (Kararsızım Yanıtlarının İstatistiki Dağılımları)

Tablo 3: Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Madde No	Maddeler	Kararsızım	
		F	%
1	Kitapların ne anlatmak istediğini anlamıyorum.	70	17.3
5	Alacağım diploma hiçbir işe yaramayacak.	31	7.7
7	Serbest zamanlarımı nasıl değerlendireceğimi biliyorum.	59	14.9
9	Öğretmenlerimin anlattıklarını anlamıyorum.	50	12.3
12	Olumsuz durumlarla karşılaştığımda nerelerden yardım alabileceğimi bilmiyorum.	47	11.6
15	Verimli ders çalışma yöntemlerini bilmiyorum.	72	17.9
22	Zamanımı etkili kullanma konusunda yetersiz kalıyorum.	90	22.0
27	Nasıl daha fazla başarılı olabileceğimi bilmiyorum.	76	18.6
31	Hangi yeteneklere sahip olduğumun farkındayım.	82	20.2
33	Kırtasiye ihtiyaçlarım tamamlanmıştır.	0	0
39	İlgilerimin farkında değilim.	112	27.4
43	Üst öğrenim kurumlarının neler olduğunu biliyorum.	65	15.9

44	Öğretmenlerim beni sevmiyor.	58	14.5
48	Meslekler hakkında bilgi sahibi değilim.	106	25.9
57	Geleceğe dönük hedeflerimin ne olduğunu biliyorum.	80	19.7
69	Sınavlarda çok kaygılanıyorum.	78	19.1
75	Okulu sevmiyorum.	26	6.5
78	Yeteneklerimi sergileme şansı verilmiyor.	86	21.1
79	İş olanakları hakkında bilgi sahibiyim.	117	28.9
13	Sağlık personeli bize iyi davranmıyor.	51	12.7
41	Sağlık kuruluşlarında derdimi anlatamıyorum.	82	20.0
51	Sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını biliyorum.	62	15.5
56	Sağlığımdan endişe ediyorum.	71	17.6
58	İstediğim zaman sağlık kuruluşlarından faydalanabiliyorum.	80	19.6
71	Sağlık sorunum var.	0	0
16	Yeterli beslenebiliyorum.	17	4.2
24	Dışarda hiç yemek yiyemiyorum.	0	0
29	Evimizde gıda sıkıntısı yaşanıyor.	46	11.7
64	İstediğim gıdayı alabilme imkanım var.	56	13.7
67	Sürekli aynı yemekleri yiyoruz.	0	0
17	Evimiz çok kalabalık.	0	0
25	Temizlik ihtiyacımı karşılayamıyorum.	14	3.4
34	Yaşadığım evin koşulları iyi değil.	0	0

52	Evde kendime ait odam var.	0	0
62	Evde yeterince ısınmıyorum.	0	0
73	İstediğim zaman banyo yapamıyorum.	0	0
8	Türkçeyi konuşmakta zorlanıyorum.	30	7.4
20	Türkçeyi anlamakta zorlanıyorum.	0	0
74	Kendimi ifade edemiyorum.	74	18.2
3	Türk öğrencilerle anlaşamıyorum.	34	8.5
10	Türk aileler bizi kendi çocuklarıyla aynı okulda istemiyor.	93	23.2
14	Kendimi yalnız hissediyorum.	24	6.0
38	Arkadaşlık kurmakta zorlanmıyorum.	40	9.8
45	Türk kültürüne alışamadım.	29	7.4
47	Arkadaşlarım beni seviyor.	24	5.9
55	Türk öğrenciler tarafından dışlanıyorum.	71	17.7
77	Komşularımızla iyi geçinemiyoruz.	37	9.2
82	Arkadaşlarımın zorbalığına maruz kalıyorum.	0	0
85	Türkiye'deki insanlara alışamıyorum.	50	12.2
23	Okulu bırakıp para kazanmak istiyorum.	46	11.2
72	Ekonomik gelirimiz yetersiz.	82	20.3
81	Ailemin benim desteğime ihtiyacı var.	86	21.3
2	Ailem beni çalıştırıyor.	0	0
66	Dilencilik yapıyorum.	0	0

6	Evde dayak yiyorum.	0	0
18	Ailem beni sevmiyor.	9	2.2
37	Ailem benim için hiç endişelenmez.	12	2.9
46	Ailem benimle ilgilenmiyor.	0	0
61	Ailemle anlaşamıyorum.	48	11.8
70	Ailem beni evlendirmek istiyor.	27	6.7
83	Evde sürekli huzursuzluk var.	0	0
84	Ailem beni okula göndermek istemiyor.	13	3.2
4	Ülkemde yaşadığım kötü şeyler aklımdan çıkmıyor.	56	13.8
11	Korkunç rüyalar görüyorum.	0	0
19	Çabuk sinirleniyorum.	86	21.0
21	Ülkem aklıma gelince huzursuz oluyorum.	59	14.4
26	Eski arkadaşlarımı özlüyorum.	42	10.3
28	Mutlu olduğumu düşünüyorum.	32	8.0
30	Kimse beni anlamıyor.	56	13.7
32	Şiddetli bir ses duyduğumda çok korkuyorum.	70	17.1
35	Sorunlarımın üstesinden nasıl gelebileceğimi bilmiyorum.	41	10.0
36	Yaşadığım kötü şeylerin tekrarlanmasından korkuyorum.	66	16.1
40	Kendi ülkemizdeki mahallemizi özlüyorum.	35	8.6
42	Kendi ülkemizde her şey daha güzeldi.	88	21.5

49	Hiçbir şey beni mutlu etmiyor.	64	15.6
50	İnsanları anlayamıyorum.	72	17.6
53	Aileme kötü bir şey olacak diye korkuyorum.	40	9.8
54	Psikolojimin bozuk olduğunu düşünüyorum.	76	18.6
59	Hiç kimseyi sevmiyorum.	38	9.3
60	Her an kötü bir şeyler olacağından korkuyorum.	88	21.6
63	Uykudan korkarak uyanıyorum.	0	0
65	Baş edemediğim davranış problemlerim var.	92	22.8
68	Geceleri rahat uyuyabiliyorum.	38	9.4
76	Psikolojik yardıma ihtiyacım var.	66	16.1
80	Kendime kötü bir şey olacak diye korkuyorum.	80	19.6
86	Kötü olayları içimde tekrar tekrar yaşıyorum.	78	19.2

**EK 7: Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Frekans Dağılımları
(Kararsızım Yanıtlarının İstatistikî Dağılımları)**

Tablo 4:Mülteci Çocukların Beklentilerine İlişkin Frekans Dağılımları

Madde No	Maddeler	Kararsızım	
		F	%
2	İş olanakları konusunda bilgi sahibi olmak istiyorum.	62	15.3
5	Aldığım eğitimin kalitesinin zamanla artacağını umuyorum.	76	18.8
9	Hedeflerimi belirlemek istiyorum.	76	18.8
11	İhtiyaç duyduğumda nerelerden yardım alabileceğimin öğretilmesini istiyorum.	74	18.4
13	Türkiye’de alacağım diplomanın başka ülkelerde de geçerli olmasını istiyorum.	90	22.1
16	Yeteneklerimin fark edileceğini düşünüyorum.	80	19.8
18	Mülteci çocuklar için sosyal aktiviteler artırılacak diye düşünüyorum.	112	27.4
19	Meslekleri tanıma ihtiyacı içindeyim.	59	15.0
20	Mülteci çocukların mesleki eğitimi için imkânların artırılacağını düşünüyorum.	148	36.3
22	Yüksek eğitim kurumlarını tanımaya ihtiyacım var.	100	24.9
7	Gelecekte hayatım daha güzel olacağını sanmıyorum.	52	13.2

8	İlerde Avrupa'ya gideceğim beklentisiyle yaşıyorum.	111	28.3
10	Okuldan mezun olunca iş bulacağımı zannetmiyorum.	104	25.5
14	Ailemde çalışan bireylerin iyi bir işi olacağını sanmıyorum.	78	19.4
15	Yetkililerin bir gün bizi duyacağı umudu içindeyim.	100	24.6
25	İyi bir meslek sahibi olacağım beklentisi içindeyim.	74	18.1
26	Mültecilerle ilgili basında güzel haberler duyacağımızı düşünüyorum.	98	24.1
1	Türkiye'de istediğim kadar kalabileceğimi zannediyorum.	100	24.5
4	Mültecilere T.C. vatandaşlığı verileceğini sanmıyorum.	134	34.3
17	Ülkemize geri döneceğimizin hayali içindeyim.	102	26.3
21	Ülkemdeki sıkıntıların yakında biteceği kanaatindeyim.	86	22.1
23	Eski arkadaşlarıma kavuşacağımı ümit ediyorum.	62	15.9
6	Yaşadıklarımdan dolayı psikososyal yardım yapılması beklentisi içindeyim.	58	14.3
28	Sorunlarla baş edebilme yöntemlerini bilmek istiyorum.	85	21.0
3	Türkçeyi daha iyi kavrayabilmem için yapılan çalışmalar artacaktır.	82	20.2

24	İyi derecede Türkçe öğreneceğimi sanmıyorum.	51	13.0
12	Çocukların çalıştırılmasının önleneceğini umuyorum.	130	32.7
27	Aileme maddi yardım yapılacağına inanıyorum.	89	22.0
